

პრობის წითელი ღრობის ორდენის სეპარტველტის
სასოულ-სეპეურნეო ინსტიტუტი



501
1966

№67

პრობები

LXVII

ТРУДЫ

Грузинского ордена Трудового
Красного Знамени
сельскохозяйственного института

19 თბილისი 66

შრომის ნითელი ღროზის ორდენის საქართველოს
სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტი



შრომები

LXVII

ТРУДЫ

Грузинского ордена Трудового
Красного Знамени
сельскохозяйственного института

10.260



სარედაქციო კოლეგია

მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ი. ფ. სარიშვილი (მთ. რედაქტორი) მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ი. ლ. ჯაში, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. გ. ი. ყანჩაველი, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ლ. ლ. დეკაპრელევიჩი, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ლ. პ. კალანდაძე, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ვ. ი. ქანთარია, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ნ. კ. ლაჭყევიანი, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ხ. ბ. შალამბერიძე, მეცნ. დამსახ. მოღვაწე, პროფ. ი. ლ. აბაშიძე, პროფ. ნ. ვ. პაიჭაძე, პროფ. ლ. ი. ებანოიძე, დოც. ს. პ. ნიკოლაიშვილი, დოც. პ. ვ. მიქელაძე, დოც. შ. მ. ხატიაშვილი, დოც. პ. ს. გვარამაძე, დ. შ. დგებუაძე, კ. შ. ჩიხლაძე (პ/მგ მდივანი).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Заслуж. д. н., проф. И. Ф. Сарисвили (гл. редактор), заслуж. д. н., проф. И. Л. Джаши, заслуж. д. н., проф. Г. И. Канчавели, заслуж. д. н., проф. Л. Л. Декапрелевич, заслуж. д. н., проф. Л. П. Каландадзе, заслуж. д. н., проф. В. И. Кантария, заслуж. д. н., проф. Н. К. Лачкениани, заслуж. д. н., проф. Х. Б. Шаламберидзе, заслуж. д. н., проф. Я. Л. Абашидзе, проф. Н. В. Паицадзе, проф. Л. И. Эбаноидзе, доц. С. П. Николашвили, доц. П. В. Микеладзе, доц. Ш. М. Хатиашвили, доц. П. С. Гварамадзе, Д. Ш. Дгебуадзе, К. Ш. Чихладзе (отв. секретарь).

წინასიტყვაობა

შრომის წითელი დროშის ორდენოსანი, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის „შრომათა კრებული“-ს წინამდებარე ტომი დაეთმო ამავე ინსტიტუტის აგრონომიული ფაკულტეტის მეცხოველეობის კათედრის ნამუშევარს, საქართველოს სს რესპუბლიკის მეცხოველეობის დარგობრივი და წარმოებითი სპეციალიზაციის საკითხებთან დაკავშირებით.

კრებულში მოთავსებული შრომების ერთი ნაწილი: პროფ. დ. აგლაძის, ასპირანტ ლ. ხომასურდიძის, კათედრის დისერტანტ ი. გიგოშვილის, დისერტანტ დ. დგებუაძის, კათედრასთან თავისი კვალიფიკაციის ასამაღლებლად მომუშავე სტაჟიორის ა. კლდიაშვილის, საერთო მიზანდასახულებით, საკითხთა ერთ ისეთ რკალს მიეკუთვნება, რომლის დანიშნულებას—მეცხოველეობის კათედრის შეხედულებით—უნდა წარმოადგენდეს „ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი“-ს მეთოდოლოგიური და მეთოდოლოგიური საფუძვლების შემადგენელი უმთავრესი ნაწილების გაშუქება.

კრებულისათვის წამდგარებული საერთო შესავლით განმარტებულია, თუ სახელდობრ რა ადგილი უნდა მიეკუთვნოს „ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი“-ს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განლაგების, სპეციალიზაციისა და სოფლის მეურნეობის დარგების გაძლიერების სისტემათა დადგენისათვის საჭირო სამუშაოთა ერთობლივ პროგრამაში და, მსჯელობას დაქვემდებარებული ამ კომპლექსის მთავარი შინაარსისა და საბოლოო მიზანდასახულების ჯეროვანი გათვალისწინებისას, რასაც ზემოთ დასახელებული ავტორების შრომები ემსახურება, უკვე ძნელი წარმოსადგენი აღარ უნდა იყოს ერთიანად ამ კომპლექსის კონკრეტული იერი და მისი შემუშავების დეტალური გერგოლები, აგრეთვე პრაქტიკული გამოყენების ფარგალი თუ ასპარეზი.

ამ უკანასკნელთა ერთგვარი ილუსტრაციისაკენ არის მიმართული, თავის მხრივ, კრებულში მოთავსებული ნაშრომი კათედრასთან სტაჟიორად მომუშავე ი. ხარისჩარიშვილისა (ახალციხის რაიონის მაგალითით). რაც შეეხება ინსტიტუტის აგრონომიული ფაკულტეტის მემცენარეობის კათედრის დოც. ა. ჯაფარიძისა და ეკონომიკა-ორგანიზაციის ფაკულტეტის სოციო-ალისტურ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ორგანიზაციის კათედრის დოც. რ. კვირკველიასა და დოც. ა. ნარჩომაშვილის შრომებს, ისინი მეცხოველეობის კათედრის ნაშრომებისათვის განკუთვნილ წინამდებარე „შრომათა კრე-



ქართული
ენების ინსტიტუტი

ბულში“ ჩართულია როგორც ერთ-ერთი მაგალითი იმისა, თუ როგორი კონტექსტით უნდა უკავშირდებოდეს მცოდნეობის შესატყვისი დარგები „ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი“-ს შემუშავება-დასაბუთებას, მით უმეტეს, რომ მოხსენებულ ამხანაგების სისტემატური კონსულტაციით სარგებლობდა მეცხოველეობის კათედრა აქ განხილული კომპლექსის შესატყვისი ელემენტების საფუძველთა დასახვისას იმ ნაწილში, სადაც ვიწრო ზოოტექნიკური ღონისძიებები ფართო დიაპაზონით დასაბუთებას საჭიროებდა თანაური გააზრებებით პირუტყვისათვის აუცილებელი საკვების მყარი ბაზის მოწყობის თვალსაზრისით.



საერთო შესავლისათვის

თანამედროვე პირობებში, დღიდან-დღემდე, სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს სოფლის მეურნეობის რაციონალური გაადგილებისა და სპეციალიზაციის საკითხები, რომლებმაც ამჟამინდელ აგრარულ პრობლემათა შორის წინა ხაზზე წამოიწიეს მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, განსაკუთრებით კი სოციალისტურ ქვეყნებში. ეს გასაგებიც არის, რადგან ამ ქვეყნების ეკონომიკა სახელმწიფო ერთიანი გეგმით ვითარდება; ხოლო, კერძოდ საბჭოთა კავშირის წილ, ის გარემოებაც არის ვარაუდში ჩასაგდება, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების, ბუნებრივი და ეკონომიკური პირობებით განსხვავებული, უზარმაზარი ფართობების არსებობა ყოველად აუცილებელს ყოფს რაციონალურ განლაგებას და სპეციალიზაციას.

ამიტომ იყო, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXII ყრილობის მიერ მიღებულ პარტიის პროგრამაში ხაზგასმით აღინიშნა ბუნებრივ-ეკონომიკური ზონებისა და რაიონების მიხედვით სოფლის მეურნეობის გაადგილების მეცნიერული დასაბუთების აუცილებლობა, საჭიროება მისი სპეციალიზაციის უფრო მეტად გაღრმავებისა და გამტკიცებისა იმ ვარაუდით, რომ სასოფლო-სამეურნეო ამა თუ იმ პროდუქტის რეწვას (წარმოებას) უპირატესი მნიშვნელობა მიეცეს იქ, სადაც საამისოდ საჭირო საუკეთესო პირობებია და უზრუნველყოფილი იქნება დანახარჯთა ეკონომიის მაქსიმუმი¹.

მეტად მკაფიოდ და ამომწურავი სისრულით დაყენებული ამ ამოცანის შედეგიანი გახორციელება საჭიროებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილებისა და სპეციალიზაციის მეცნიერულ დასაბუთებას როგორც ერთობლივ საბჭოთა კავშირის ფარგლით, ისე ყოველი მოკავშირე რესპუბლიკის, მხარის, ოლქის, რაიონისა თუ გარკვეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს მიჯნებში. შესატყვისი საკითხების მეცნიერული შესწავლის გარეშე, ახლახანს მოხსენებული მასშტაბებით, ყოველად შეუძლებელია სწორად გაშუქდეს და დადგინდეს მემინდვრობისა თუ მეცხოველეობის სისტემები და სოფლის მეურნეობის ეკონომიკის სხვა საკითხები.

ამავე დროს, ცნობილია, რომ საბჭოთა კავშირის რაიონებსა და გარკვეულ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა შორის შრომის რაციონალური განაწილება წარმოუდგენელია ყველა იმ ურთიერთკავშირის გაუთვალისწინებლად, რაც არსებობს სოფლის მეურნეობასა და ერთობლივ ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობას შორის. სავსებით მართებულად აღნიშნავენ, რომ აუცი-

¹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა. „პრავდა“-ს გამომცემლობა, 1961 წ. გვ. 79 (რუსულად).

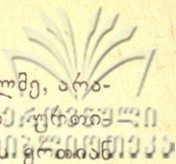
ლებელია ჯეროვანი ანგარიში გაეწიოს ჩვენს სოფლის მეურნეობაში საკუთრების ორი ფორმის არსებობას, თანაც მათი შემდგომი განვითარებისა და ერთიან კომუნისტურ საკუთრებად გარდაქმნის პერსპექტივებს, ისე როგორც აუცილებელია თვით სოფლის მეურნეობის წიაღში არსებული სხვადასხვა დარგისა და კულტურის ურთიერთკავშირების გათვალისწინება.

თუნდაც ეს მეტად მოკლე ნუსხა საკითხებისა, რომელთა ურთიერთთან შეხამებული განსჯა-გააზრება უნდა ქმნიდეს საფუძველს სოფლის მეურნეობის გაადგილებისა და სპეციალიზაციის პროცესში მოქმედი კანონზომიერებების ცხადყოფისა და შეცნობისათვის, უკვე საკმარისია, რათა დავასკვნათ, რომ ყოველივე ამის მეცნიერული შესწავლა აღემატება ერთი ან ორიოდ პიროვნების შესაძლებლობებს, რომ საამისოდ საჭიროა მეცნიერ მუშაკთა მძლავრი კოლექტივები. წინამდებარე კრებულის ავტორებს, ცხადია, ნათლად აქვთ წარმოდგენილი ეს გარემოება და, ამიტომ, არც აცხადებენ იმას აღმატებულ რაიმე პრეტენზიას, რის გაკეთებაც შეეძლოთ და ევალბოდათ კიდევც.

და, აი, უკეთეს ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხების მეცნიერული შესწავლით ამოხსნილ კანონზომიერებათა ცოდნა ის საფუძველია, რომელსაც უნდა ემყარებოდეს ამა თუ იმ ქვეყნის სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო ზონებისა და სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა წარმოებითი ტიპების მეცნიერული დაგეგმარება და ფაქტობრივი ჩამოყალიბება, მაშინ, წინამდებარე კრებულის ავტორებს მუშაობა იმ მხრივ ჰქონდათ გაადგილებული, რომ საქართველოს სსრესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს მითითებით ნაყოფიერად მუშაობდა მეცნიერებისა და წარმოება-დაწესებულებების მუშაკთა მრავალრიცხოვანი კვალიფიციური კოლექტივი, რომელმაც 1960 წელს, სამ ტომად (ქართულსა და რუსულ ენაზე) გამოაქვეყნა „საქართველოს სსრესპუბლიკის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილება, სპეციალიზაცია და სოფლის მეურნეობის გაძღოლის სისტემები“, როგორც გარკვეული სახელმძღვანელო პროექტი.

ეს საინტერესო ნაშრომი ერთობლივი უზარმაზარი პრობლემის მხოლოდ ერთი ნაწილის პასუხს მოიცავს, რამდენადაც საჭირო მასალის სათანადო ანალიზისა და განსჯა-გააზრების შედეგად—ზოგადად თუ ვიტყვი—დადგენილია მხოლოდ რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის წარმოებითი სპეციალიზაციის ზონები და მოწოდებულია შესატყვისს სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა სასურველი წარმოებითი ტიპების, ერთგვარად სასურველი, პროტილები.

ყოველივე ამასთან, საყოველთაოდ და კარგად არის ცნობილი, რომ ცალკეული ზონები და სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა წარმოებითი ტიპები ერთიმეორისაგან განსხვავდება ხოლმე სხვადასხვაგვარი სპეციალიზაციით და თავიანთი წარმოების ინტენსიურობის მეტ-ნაკლები დონით. მართალია, ყველა ამ საწარმოსი და ზონების შემდგომი განვითარება იგეგმება ხოლმე სხვადასხვა პროდუქციის მიმართ სოციალისტური საზოგადოების მოთხოვნიდან გამომდინარეობით და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ადგილობრივი პირობების გათვალისწინებით; მართალია, ცალკეული დარგისა და კულტურის გაადგილება სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოსა და სხვა-



დასხვა რაიონში ერთიმეორისაგან დამოუკიდებლად არ მოხდება ხოლმე, არამედ—როგორც წესი—ადგილი აქვს ტექნიკურად და ეკონომიკურად ერთთან დაკავშირებული რამდენიმე დარგის გარკვეულ კომბინირებას სასოფლო-სამეურნეო წარმოებად, რაც საწარმოთა სხვადასხვა წარმოებითი ტიპების სახედ მჟღავნდება;

მაგრამ, მაინც ეუკვირდებით ხოლმე ცალკეული დარგისა თუ კულტურის ურთიერთთან დაკავშირებულობის განსხვავებულ ხასიათსა და დოქს, რაც იმით უნდა აიხსნას, რომ ყოველ მცენარეს თუ ცხოველს გააჩნია საკუთარი მოთხოვნილებები და მოთხოვნები გამრავლების, კვების, ზრდისა და განვითარების თვალსაზრისით. ეს იმას ნიშნავს, რომ განსხვავებულია ხოლმე ამ ცოცხალი ორგანიზმების მოთხოვნები ჰაერის, ნიადაგის, აგროტექნიკისა და სოც-ტექნიკისადმი, აგრეთვე იმ მეთოდებისადმი, რომლებიც ხელს შეუწყობენ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულთა ყოველი ერთეულისაგან, ვთქვათ, ყოველი ერთი თუ ასი ჰექტარისაგან, შეძლებისამებრ მეტი პროდუქციის რეწვას, ბუნებრივსა და ეკონომიკურ კონკრეტულ პირობებში.

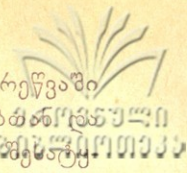
მაშასადამე, სათუოდ არ უნდა მივიჩნიოთ გადაუდებელი აუცილებლობა იმის წინასწარი შესწავლისა, თუ რა თავისებურებანი სჩვევია ყოველი დარგისა თუ სასოფლო-სამეურნეო კულტურის წარმოებას, გაადგილებას და სპეციალიზაციას, აგრეთვე იმის წინასწარი დახასიათებისა, თუ როგორი უნდა იყოს ამ დარგებისა და კულტურების ურთიერთკავშირები.

სწორედ ეს საკითხებია, კერძოდ, სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობის ირგვლივ, წინამდებარე კრებულში განსჯა-გააზრების მთავარი საგანი.

ახლა, იმისათვის, რომ ზუსტად შემოვფარგლოთ ამ განსჯა-გააზრებათა საერთო კალაპოტი და უფრო სახელდობრივი მიზანდასახულობა, საჭიროა თვალის გადავავლოთ ერთობლივ სოფლის მეურნეობის გაადგილებისა და სპეციალიზაციის, მისი დარგების გაძლოის სისტემათა შემუშავების მეთოდებს და საჭირო სამუშაოთა შესრულების სქემას, თანმიმდევრობას და სხვ. სავსებით ბუნებრივია, რომ ეს მიმოხილვა მართლაც „თვალის გადავლება“ უნდა იყოს და არა დაწვრილებითი თხრობა ან კიდევ—მით უმეტეს—კრიტიკული განსჯა-დაპირისპირება.

ჩვენ მხოლოდ ის უნდა გავიხსენოთ და აღვნიშნოთ, რომ ერთობლივ საბჭოთა კავშირის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილების, სპეციალიზაციისა და სოფლის მეურნეობის დარგების გაძლოის სისტემათა დიდი პრობლემის შემუშავების ერთიანი მეთოდით ნაგულისხმევია, სქესტურად თუ ვიტყვი, საკითხთა შემდეგი უმთავრესი ჯგუფების წინასწარი დაზუსტება და საამისოდ საჭირო ფაქტობრივი მასალის სათანადო სისტემატიზაცია-გადამუშავება:

ამა თუ იმ მოკავშირე რესპუბლიკის, მხარის, ოლქისა თუ რაიონის მრეწველობის, ენერგეტიკისა და სოფლის მეურნეობის წინაშე დაყენებული სახალხომეურნეობრივი ამოცანების ერთობლიობიდან გამომდინარეობით, დადგინდება ხოლმე ამ ტერიტორიულ ერთეულთა (რესპუბლიკა, მხარე და სხვ.) სოფლის მეურნეობის კონკრეტული ამოცანები, ერთის მხრივ, თავიანთი მოსახლეობის მთლიანად უზრუნველყოფაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქ-



ტებით, ხოლო მეორეს მხრივ—სასოფლო-სამეურნეო იმ პროდუქტთა რეწვაში (წარმოებაში), რომლებიც სხვა რესპუბლიკებთან (მხარეებთან, ოლქებთან და სხვ.) გაცვლისათვის უნდა იყოს განკუთვნილი. ამით განისაზღვრება მწერების ტერიტორიული ერთეულის (რესპუბლიკა, მხარე და სხვ.) სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციის ხასიათი ერთობლივ და ცალკეული დარგების თუ კულტურების მიხედვით.

წინამდებარე კრებულის ავტორებს, ზემოთ უკვე მოხსენებული მდგომარეობის გამო, არ დაჭირვებით ამდაგვარი სამუშაოს შესრულება და არც იმის გაკეთება, რაც—ჩვეულებრივ—დაკავშირებულია რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის დარგთა ფაქტობრივი გაადგილებისა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების რეზერვების გამოვლინებასთან. ეს მოითხოვს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მდგომარეობის ეკონომიკურ-წარმოებით ანალიზს იმ ამოცანათა თვალსაზრისით, რომლებიც დაყენებულია რესპუბლიკის (მხარის, ოლქის და სხვ.) წინაშე, მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარებისათვის.

მოხსენებული ეკონომიკურ-წარმოებითი ანალიზის შედეგად გამოვლინდება ხოლმე სხვადასხვა რაიონის და რაიონთა ჯგუფის ეკონომიკური და ბუნებრივი პირობების განსხვავება და დადგინდება კანონზომიერი ურთიერთკავშირი რაიონის ბუნებრივ-ეკონომიკურ პირობათა და სოფლის მეურნეობაში დამყარებულ სპეციალიზაციას შორის, აგრეთვე—სოფლის მეურნეობის ინტენსიურობის დონესა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანობის მაჩვენებელთა შორის.

იგივე ანალიზის შედეგად და იმ ამოცანებიდან გამომდინარეობით, რომლებიც დაყენებულია რესპუბლიკის (მხარის, ოლქის და სხვ.) სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარებისათვის, აგრეთვე ცალკეული რაიონის ბუნებრივ-ეკონომიკურ პირობათა გათვალისწინებით, მოიხაზება წარმოებითი ზონები და მიკროზონები. ეს იმას ნიშნავს, რომ რაიონები დაჯგუფდება პირობებისა და იმ ამოცანების მსგავსების მიხედვით, რომლებიც დასაბუთდება ამ რაიონის სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისათვის, ამასთანავე, ყოველი ზონისა თუ მიკროზონისათვის დადგინდება მისი საწარმოო სპეციალიზაცია და აღინიშნება სოფლის მეურნეობის მთავარი დარგები, სასოფლო-სამეურნეო მთავარი კულტურები.

ზონებისა და მიკროზონების მოხაზვის შემდეგ, რესპუბლიკის, მხარის, ოლქისა თუ რაიონის ფარგლებში, უნდა დადგინდეს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დარგთა წინასწარი, სანიმუშო გაადგილება წარმოებითი ზონებისა და მიკროზონების მიხედვით, მათი სპეციალიზაციის გათვალისწინებით; თანაც, ყოველი ზონისა თუ მიკროზონის ფარგალში უნდა მოხდეს დარგებისა და კულტურების საბალანსო ურთიერთდაკავშირება და უნდა დასაბუთდეს ყოველ ზონაში დარგების სათანადოდ მიზანშეწონილი შეთანაწყობა (შეხამება¹).

¹ იხ. აგრეთვე დ. აგლაძე „მეცხოველეობის საფუძვლები“, მეორე ნაწილი, გვ. 43—50. თბილისი, 1960 წ. შრომის წითელი დროშის ორდენისანი, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის გამოცემლობა.



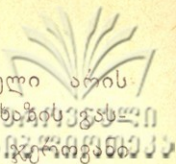
გფიქრობ, განსაკუთრებულ აღნიშვნას არ საჭიროებს ის გარემოება, რომ წინამდებარე კრებულის ავტორებს, საქართველოს სს რესპუბლიკის მეცხოველეობის დარგობრივი და წარმოებითი სპეციალიზაციისათვის აქ შემოთავაზებული წინადადებების შემუშავებასთან დაკავშირებით, უნდა გამოეყენებინათ (და გამოიყენეს კიდევ) მთელი ის მდიდარი და გულდასმით გააზრებული ფაქტობრივი მასალა, რომელიც თავმოყრილია ზემოთ უკვე მოხსენებულ სამეტომეულში და რომელიც—ამაზე უფრო ადრე—ყოფილა გამოქვეყნებული ქართულ სპეციალურ ლიტერატურაში¹ ან კიდევ—მთლიანად თუ ნაწილობრივ—დაცულია საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითსა თუ სასწავლო ინსტიტუტებში. ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება, უწინარეს ყოვლისა, ქართველი სპეციალისტების ჯერ 1928—1933 წლების და, შემდეგ, 1945—1948 წლების მანძილზე წარმოებული მუშაობა. ეს, საკმაოდ ვრცლად და შინაარსობრივი მნიშვნელობისა თუ ზოგადი დანიშნულება-შედგენის საკმარისი განმარტებებით, მოთხრობილია პროფ. დ. აგლაძის სახელმძღვანელოში².

ამრიგად, ყოველივე, რაც ასაბუთებს და ასახავს საქართველოს სს რესპუბლიკის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილებას, სპეციალიზაციას და სოფლის მეურნეობის დარგთა გაძლიერებასთან დაკავშირებულ საკითხებს, 1955—1965 წლების შემცველი პერიოდისათვის ზემოხსენებული პროექტის მიხედვით და რაც დაუფიქრებულა ამ პრობლემის ირგვლივ საჭირო საქმიანობის, ერთობლივ საბჭოთა კავშირში მიღებულ, მეთოდებზე—წინამდებარე კრებულით გადმოცემულ გააზრებებშიც მიჩნეულია სახელმძღვანელო აზრებად, ჩვენი რესპუბლიკისათვის დადგენილი სოფლის მეურნეობის წარმოებითი სპეციალიზაციის შესატყვისი ზონების მიჯნებში.

გარნა, კრებულის სათაურითაც ჩანს და აქამდე ნათქვამშიც, შიგადაშიგ, მითითებული იყო, რომ აქ საკითხი არა ერთობლივ სოფლის მეურნეობას, არამედ სახელდობრ მეცხოველეობას შეეხება, რის გამო—თუმც იგივედ რჩება საანალიზო მასალის მოპოვების წყაროები, ამ მასალის გადამუშავების მიმართულება, ხერხები და ყაიდა, აგრეთვე მომდევნო ყველა სამუშაოს შესრულების თანმიმდევრობა და სხვ. როგორც ზემოთ მოხსენებული ერთობლივი

¹ ნახე, სხვათა შორის, პროფ. ნ. ლაჭყვიანი: მარცვლელი კულტურების გაადგილება საქართველოში საქართველოს სს. სამ. ინსტიტუტის შრომები ტ. XXVII—1947 წ. სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები აღმოსავლეთ საქართველოში საქართველოს სს. სამ. ინსტიტუტის შრომები ტ. XXXI 1949 წ. *Размещение культур и отраслей сельского хозяйства в районах Восточной Грузии—труды Грузинского с/х института* т. XXXVII 1952 г. სიმინდის წარმოების ეკონომიკის საკითხებისათვის საქართველოს სსრ-ში საქართველოს სს. სამ. ინსტიტუტის შრომები ტ. XLVI 1957 წ. *К вопросу экономики производства кукурузы в Грузинской ССР. Труды Грузинского с/х института, т. XLIX, 1958 г.* სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაცია და განლაგება აღმოსავლეთ საქართველოში. თბილისი 1959 წ. გამოქვეყნდა „საბჭოთა საქართველო“.

² დ. აგლაძე—„მეცხოველეობის საფუძვლები“ მეორე ნაწილი გვ. 44. თბილისი 1960 წ. საქართველოს სს. სამ. ინსტიტუტის გამოცემლობა.



მეთოდით არის გათვალისწინებული, მაგრამ—მაინც აუცილებელი არის ხოლმე რამდენიმე სპეციფიკური მომენტისა და გარემოებისათვის ხაზს უსვამს, რაც თავს იჩენს როგორც მოპოვებული ფაქტობრივი მასალის ანალიზით მიღებულ შედეგთა გაზოგადების პროცესში, ისე—და განსაკუთრებით—მეცხოველეობის შესატყვისი წარმოების ერთიანი ტექნოლოგიური პროცესის სათანადო ელემენტების მეცნიერული დასაბუთებისას. ნათქვამის საილუსტრაციოდ, ვფიქრობ, საკმარისი იქნება ასეთი ფრაგმენტული დაპირისპირება:

ზემოთ უკვე მითითებული სამუშაოების მოთავების შემდეგ, იმ თანმიმდევრობით და მიზანსწრაფვით, რაც ნაჩვენები იყო, ყოველ ზონასა და მიკროზონაში გამოვლინებულ უნდა იქნას სადღეისოდ ჩამოყალიბებული წარმოებითი ტიპები კოლმეურნეობებისა (საბჭოთა მეურნეობებისა) და მათ შორის მთავარი—ე. ი. ის, რომელიც სჭარბობს ამა თუ იმ მიკროზონაში თავისი სპეციალიზაციის ხასიათით, ინტენსიურობის დონით და უმთავრესი დარგების გაძლიერების ხერხებით.

ამასთან ერთად, ამა თუ იმ ტიპის კუთვნილ კოლმეურნეობათა (საბჭოთა მეურნეობებს) შორის გამომხოლოებულ უნდა იქნას რამდენიმე მოწინავე, ტიპობრივი მეურნეობა, რათა ჯეროვანი შესწავლის გზით შემუშავდეს ყოველი მათგანის შემდგომი განვითარების პერსპექტიული გეგმების უმთავრესი საფუძვლები. ეს მიზნად უნდა ისახავდეს ამ ზონისათვის თუ მიკროზონისათვის სპეციალიზაციისა და დარგთა შეხამების (შეთანაწყობის) წინასწარი სქემის გაღრმავებულ შემოწმებას.

ადვილი მისახვედრია, რომ ცალკეული ზონა ან მიკროზონა, რომელიც ამდგავარი მუშაობით მოიხაზება უფრო დეტალური ანალიზისათვის და სათანადო დაპირისპირებათა ერთეულად, შეიძლება მოიცავდეს სხვადასხვა წარმოებითი ტიპისა და ინტენსიურობის სხვადასხვა დონის რამდენიმე ან მრავალ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს. ამიტომ, ზონისა თუ მიკროზონის დასახასიათებლად დადგენილი მაჩვენებლები ერთგვარად გასაშუალოებული მაჩვენებლები იქნება და, ცხადია, მათი მეშვეობით ვერ გამოვიტანთ დასკვნას შესატყვისი ზონისა თუ მიკროზონის სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა წარმოებითი ტიპების შესახებ.

მაშასადამე, საჭიროა სათანადო ანალიზის გაგრძელება და—ზონისა თუ მიკროზონის ფარგალში შემავალი რაიონების გავლით—მისი მიტანა ამ რაიონის ცალკეულ კოლმეურნეობამდე (საბჭოთა მეურნეობამდე). ამავე დროს, ანგარიშგასაწევია, რომ ერთი რომელიმე რაიონის ფარგალში ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოსათვის მოპოვებული მაჩვენებლების დაპირისპირება, ჩვეულებრივ, არასაკმარისი სიმკვეთრით გამოავლენს მათი წარმოების პირობებში არსებულ განსხვავებებს და, ამიტომ, საჭირო გახდება უფრო გულდასმით შესწავლა იმ დიფერენცირებული ფაქტორებისა, რომლებიც გავლენას ახდენს ერთი და იგივე რაიონის სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს (კოლმეურნეობა, საბჭოთა მეურნეობა) განსხვავებულ სპეციალიზაციაზე და ამ მეურნეობაში დარგთა განსხვავებულ შეხამებაზე (შეთანაწყობაზე) და, ბოლოს, ადვილი გასაგებია, რომ—ამა თუ იმ წარმოებითი ტიპის თავისებურებას

ყველაზე უფრო, აშკარად ის სასოფლო-სამეურნეო საწარმო გამოსახავს, რომელსაც საწარმოთა სათანადო ჯგუფში დანარჩენებზე უკეთესად და სრულად გამოუყენებია წარმოების არსებული პირობები და რესურსები; სწორედ ამით არის ხოლმე ის განსხვავებული იმავე ჯგუფის დანარჩენი მეურნეობებისაგან. სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით: სათანადო წარმოებითი ტიპის ყველაზე უფრო მკაფიოდ გამასახიერებელია მოწინავე კოლმეურნეობა (საბჭოთა მეურნეობა) ამა თუ იმ წარმოებითი მიმართულების მეურნეობათა ჯგუფში.

მთელი შემდგომი მუშაობა ასეთგვარად ამორჩეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს მაგალითით მიმდინარეობს და, აი, სწორედ ამ ადგილს ჩაერთვის ხოლმე ის განსჯა-გააზრებები, რომლებსაც ჩვენ „ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსს“ ვუწოდებთ და ერთობლივ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილების, სპეციალიზაციისა და სოფლის მეურნეობის დარგთა გაძლიერების სისტემების შემუშავების ერთიანი მეთოდის გარკვეულ შემადგენელ ნაწილად წარმოგვიდგენია, როდესაც საკითხი, კერძოდ, მეცხოველეობის დარგობრივსა და წარმოებითს სპეციალიზაციას შეეხება, სოფლის მეურნეობის დანარჩენ დარგებთან ორგანიზაციულად სწორი შეხამების გათვალისწინებით¹.

ამ, ასე ვთქვათ, კერძო მეთოდის განხილვა-დასაბუთებას და მისი შემეგობით წარმოებული პრაქტიკული მუშაობის შედეგთა ზოგიერთი მაგალითის ილუსტრაციას ემსახურება წინამდებარე შრომათა კრებული.

იხ. აგრეთვე დ. აგლაძე „მეცხოველეობის საფუძვლები“, მეორე ნაწილი გვ. 54—56, თბილისი, 1960 წ.



დ. აბლაძე

**სიტყვა ყვერბი, როგორც ეკონომიკური და ზოოტექნიკური
ტერმინი, მისი გამომწვევის ადგილი და ფარგალი
ზოოტექნიკურ-საოჯახანიზაციო ღონისძიებათა
კომპლექსში**

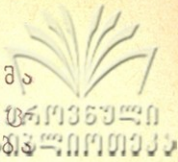
1. ორიოდე წინასწარი, საერთო უზენიზნა

ვინაიდან, ქართული ზოოტექნიკის—და არა მარტო ზოოტექნიკის, არა-
მედ ერთობლივ სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების—განვითარების დღევანდელ
საფეხურზე, ქართული ზოოტექნიკური (სასოფლო-სამეურნეო) ტერ-
მინოლოგია ერთ-ერთ ისეთ საკითხად უნდა მიგვაჩნდეს, რომელიც ძლი-
ერ მტკიცედ არის დაკავშირებული სათანადო თეორიასა და პრაქტიკასთან,
თანაც—მიუხედავად ცალკეულ პიროვნებათა თუ დაწესებულების დიდი რუ-
დუნებისა—ჯერ კიდევ მაინც ვერ არის ჯეროვნად დაეარგებული, ამიტომ აქ
განსახილველი საკითხების მეცნიერული განსჯა-განხილვაც მათი შინაარსის
გამომსახველი სათანადო ტერმინებით უნდა დავიწყო.

ეს გასაგებიც არის და გასაგებია სახელდობრ იმის გათვალისწინების გა-
მო, რაც თვით ტერმინის ბუნებას შეადგენს და დაკავშირებულია მისი
დამკვიდრების პირობებსა და დრო-ჟამთან.

ცნობილია, რომ ტერმინი—როგორც ცალკეული ერთი სიტყვა ან რამ-
დენიმე სიტყვისაგან შეკრული ენობრივი ერთეული—ყოველთვის წარმოად-
გენს საგნის, მოვლენისა და თვისების ურთიერთდამოკიდებულებათა, პროცე-
სების და სხვ. ზუსტ აღნიშნვას წარმოების ამა თუ იმ დარგში, ტექნიკაში,
ხელოვნებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და სხვ.

ყოველდღიური ლექსიკის სიტყვებისაგან განსხვავებით, ტერმინი თავისი
მნიშვნელობის სპეციალიზებულობით გამოირჩევა და სემასიოლოგიური მიჯნე-
ბის სიზუსტით ხასიათდება. ტერმინები, ჩვეულებრივ, ჩნდება უკვე არსებული
ლექსიკური ელემენტებისაგან, შესატყვისი ენის გრამატიკული კანონების შე-
საბამისად და, ამდენად, ტერმინების წარმოქმნის ერთ-ერთი უმ-
თავრესი საშუალებაა შესატყვის ენაში არსებული სიტყვე-
ბის გამოყენება; მაგრამ, საერთო ენის სიტყვას, უმეტეს ნაწილად,
რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს ხოლმე, ტერმინს კი ყოველთვის ერთი
მნიშვნელობა სჩვევია და ეს მნიშვნელობა სწორედ ის არის, რომელიც
შესატყვისის დარგს ესაჭიროება.

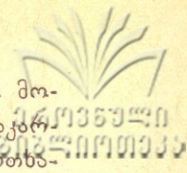


ცნობილია ისიც, რომ მცოდნეობის ესა თუ ის დარგი, ამა თუ იმ ტერმინის დამკვიდრებით, გაამტკიცებს ხოლმე მეცნიერული შემეცნების მონაპოვარს და შემდგომ ვითარდება ამ ტერმინების ზუსტი აზრის თანდათანობით დახვეწის შესაბამისად. ამდენად, მეცნიერების ყოველი დარგის ტერმინოლოგია მჭიდროდ არის დაკავშირებული თვით ამ დარგის სისტემასთან და შეიცვლება ხოლმე მის განვითარებასთან ერთად. განვითარების ამ პროცესში, არსებულ ტერმინთა ერთი ნაწილი ამოვარდება ხოლმე ხმარებიდან, მეორე—მნიშვნელობას შეიცვლის, ხოლო ახალ ცნებათა გამოსახვისათვის ახალი ტერმინები გაჩნდება.

ეს პროცესი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ადამიანთა მწარმოებლური ძალების განვითარებასთან, წარმოებითი ურთიერთობის რაობასთან და ამდენად—გარკვეული აზრით და ფარგლით—დროის გარკვეულ მონაკვეთებთან. ამიტომ არის, რომ ტერმინი არ დამკვიდრდება ერთი რომელიმე პიროვნების სურვილისამებრ, რაც უნდა დიდი მწიგნობარი იყოს ეს პიროვნება ანდა დადგენილების ძალით, რაც უნდა ავტორიტეტიანი იყოს დადგენილების მიმდები საკრებულო. ტერმინი ცხოვრებაში ფეხს მოიკიდებს მხოლოდ პრაქტიკის მიერ მისი ათვისების შემდეგ და ამიტომ სათანადო ტერმინოლოგიის დახვეწა-დავარგების პროცესში, ხშირად, საჭირო არის ხოლმე მეცნიერულმა აზრმა მიაწოდოს პრაქტიკას შესატყვისი ტერმინისათვის რამდენიმე ვარიანტი, რომელთაგან—პრაქტიკის მიერ ათვისების შემდეგ—იმავე მეცნიერულმა აზრმა უნდა მიიღოს ზომები, რათა—ვთქვათ, ზოგად სალიტერატურო ენისაგან ნასესხები—სიტყვა, სათანადო ტერმინად დავარგების პროცესში, თავისი პირველწყაროს მიმართ ე. წ. ომონიმად გარდაიქმნეს, ე. ი. მთლიანად ან ნაწილობრივ გაწყვიტოს მასთან შინაარსობრივი კავშირი. საამისოდ კი, აუცილებელია რომ მცოდნეობის სათანადო დარგის სპეციალურ სალიტერატურო წყაროებშიც, საგნის სწავლებისა თუ წარმოებითი პროცესების გაშუქებისას საცოდნარი მასალის განმარტების დროს, თხრობის ყაიდა და კავშირი ხმარებულ ტერმინს შეესაბამებოდეს¹.

ენათმეცნიერებაში საყოველთაოდ და ძლიერ კარგად ცნობილი ამ ელემენტური დებულების აქ გადმოცემა ასე—შედარებით—გრცლად და დაწვრილებით იმიტომ მივიჩნევ საჭიროდ, რომ ჩვენი ზოოტექნიკას თანამედროვეობაში საკმაოდ ხშირად აღნიშნულა შემთხვევები, როდესაც ესა თუ ის მუშაკი, ენათმეცნიერებაში თავისი განსწავლულობის ღრმა რწმენას ამოფარებული, თანაც ზოოტექნიკური ქართული ტერმინოლოგიის დახვეწის სურვილის მახვილამოღებული, ღრმა ჭრილობებით სერავს ქართული ზოოტექნიკური ტერმინოლოგიის ჯერ კიდევ ნორჩ სხეულს. ამას ადგილი ჰქონია (და ახლაც აქვს ხოლმე) ისეთი ტერმინების მიმართაც კი, რომლებიც არც არსებითი სისწორისა და არც ხანდაზმულობის მხრივ რაიმე ნაწილად ეჭვმისატანი სრულიადაც არ უნდა ყოფილიყო; რაც შეეხება „ყვერბ“-ს, რომელიც მხოლოდ

¹ იხ. აგრეთვე დ. აგლაძე, „მეცხოველეობის საფუძვლები“, მესამე ნაწილი, გვ. 106—107, თბილისი, 1964 წ. გამომცემლობა „ცოდნა“.



ახლა იწყებს ჩამოყალიბებას როგორც ტერმინი—მის მიმართ მით უფრო მოსალოდნელია შესიტყვებანი და „ხელყოფანი“. ამ გარემოებითაც არის ნაკარნახევი ყოველივე აქამდე თქმული. მაგრამ, მაინც საინტერესოა და საკითხავია, რას გულისხმობს ლექსიკის სიტყვა ყვერბი და რას უნდა ასახავდეს ტერმინი ყვერბი? რა განსაზღვრება აქვს ცნებას, რომელსაც უნდა ესატყვისებოდეს შემოთავაზებული ტერმინი და რა მიუცილებელი საჭიროება გვიკარნახებს ამ ახალი ტერმინის შემოღება-დამკვიდრებას? ასეთ კითხვებზე პასუხის გასაცემად საჭიროა მსჯელობა შემდეგგვარად წარვმართოთ.

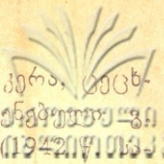
ა. ტერმინ-ყვერბი-ს ლექსიკოგრაფიული საფუძვლების გაშუქებისათვის

სიტყვა-ყვერბი ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის VII ტომის 535-ე გვერდზე, პირველი მნიშვნელობით, მოხსენებულია როგორც „ცეცხლის სანთები ადგილი—კერა, საცეცხლური“, ხოლო ეს უკანასკნელი, იმავე ლექსიკონის VI ტომის 904-ე გვერდზე, სხვა მნიშვნელობათა შორის, განმარტებულია როგორც „ადგილი სახლში, სადაც შუა ცეცხლი ანთია—ყვერბი“; იმავე ლექსიკონის IV ტ. 1144—1145 გვ. „მიწის იატაკის იმ ადგილად, სადაც ცეცხლს ანთებენ“ ან კიდევ „ამ ადგილას დადებულ თლილ ქვად, რომლის წინაც ცეცხლი ანთია“ მოხსენებულია აგრეთვე სიტყვა-კერა ს პირველი მნიშვნელობა.

მაშასადამე, როგორც ამ დაპირისპირებით ჩანს, ყვერბი და კერა— არსებითად თუ ვიტყვი—თავიანთი პირველი მნიშვნელობით, ერთიმეორის სინონიმებია, ხოლო ორივე—სიტყვა საცეცხლური ს ანდა საცეცხლი ს ა, რაც იმ ადგილს ნიშნავს, სადაც ცეცხლი ანთია. ნათქვამს ისიც ადასტურებს, რომ სიტყვა ყვერბი აღნიშნული აქვს სულხან-საბა ორბელიანს („ქართული ლექსიკონი“, 1928 წ. გამომცემლობა „ქართული წიგნი“ გვ. 387; აგრეთვე „ქართული ლექსიკონი“, 1884 წ. „გამოცემული რაფ. ერისთავის რედაქტორობით და ალექსანდრე ეპისკოპოსის საფასითა“. გვ. 341) პირველი მნიშვნელობით, კვლავ როგორც საცეცხლე, კერის ადგილი, ხოლო ნიკო ჩუბინიშვილი („ქართული ლექსიკონი“, 1961 წ. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, გვ. 413) ყვერბს კვლავ კერად და ცეცხლაპირად მოიხსენიებს.

სიტყვა-ყვერბის სინონიმური მნიშვნელობის ფარგალი, ალბათ, კიდევ უფრო შორს მიდის, რამდენადაც, მაგალითად, ალ. ნეიმანის „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონ“-ში (1951 წ. თბილისი. სახელგამი გვ. 351 და 190) ნათქვამია: ყვერბი—ნ. მაყალი და მაყალი—მანგალი, მანღალი, მანკალი, ყვერბი, მასმანი.

შემდგომი ჩვენი მსჯელობისათვის, აქ წინა ხაზზე წამოსაწევია ის ფაქტი, რომ ყვერბი და კერა, თავიანთი პირველი მნიშვნელობით, ყველაზე უფრო გავრცელებული სინონიმებია, რაც—სხვათა შორის—იმითაც ჩანს, რომ ახლანდელ რუსულ-ქართულსა თუ ქართულ-რუსულ არც ერთ ლექსიკონში სრულიად არ არის მოხსენებული ყვერბი, სამაგიეროდ ყველგან აღნიშნულია კერა, რომლის რუსულ შესატყვისად მოცემულია Огар. გაზონაკლისს შეადგენს დ. ჩუბინიშვილის რუსულ-ქართული ძველი ლექსიკონი, სადაც—453-ე



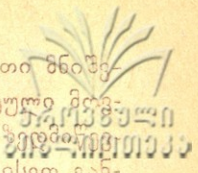
გვერდზე—რუსულ სიტყვა Очаг-ს ქართულ შესატყვისად უწერია: კერა, ცეცხ-
 ლაპირა და ყვერბი. კერა (ანუ ყვერბი) Очаг-ად არის მოხსენებული უკვე
 აზვლედინისა და ვ. თოფურიას ქართულ-რუსულ ლექსიკონში (1924 წ. 1925 წ.)
 ხელმწიფო გამომცემლობა გვ. 159), აგრეთვე ქ. დათიკაშვილის ქართულ-რუ-
 სულ ლექსიკონში (1946 წ. II წიგნი. გვ. 7. სახელგამი), სიტყვა ყვერბის მოხ-
 სენების გარეშე და—მეორეს მხრივ—რუსული სიტყვა Очаг-ის ქართულ შე-
 სატყვისად მოხსენებულია მხოლოდ კერა (ყვერბი-ს გარეშე) როგორც
 უნივერსიტეტის გამოცემით 1937 წ. (გვ. 63), ისე საქართველოს სსრ მეცნი-
 ერებათა აკადემიის (ენათმეცნიერების ინსტიტუტი) გამოცემით 1958 წ.
 გამოქვეყნებულ (II ტომი, გვ. 377) რუსულ-ქართულ ლექსიკონებში.

ამრიგად, სიტყვა-ყვერბი იგივეა, რაც სიტყვა-კერა, ხოლო ეს უკანასკნე-
 ლი შესატყვისება რუსულ სიტყვა Очаг-ს, რომელიც რუსული ენის განმარ-
 ტებითი ლექსიკონის მიხედვით (დ. უშაკოვის რედაქციით II ტ. გვ. 1030), თა-
 ვისი პირველი მნიშვნელობით არის устройство для разведения и поддержи-
 вания огня, печь II у примитивных народов—углубление в полу или воз-
 вишенное место на полу для разведения и поддержания огня.

ვფიქრობ, არ წარმოადგენს აუცილებლობას სათანადო დაპირისპირებას
 იმის საჩვენებლად, რომ ზედმიწევნით მსგავსია სიტყვა კერას-ს და სიტყვა—
 Очаг-ის პირველი მნიშვნელობის განსაზღვრება როგორც ქართულად, ისე
 რუსულად. ამის ცხადყოფა ადვილია საკმაოდ ბევრი შედარებით, რომელსაც
 გვაწვდის სულხან-საბასეული ლექსიკონიც და დანარჩენი სათანადო წყაროე-
 ბიც. ამ გეზით მსჯელობას აღარ გავყვები, რადგან ის ჩვენი ინტერესებს
 ფარგალს აცილებულია. სამაგიეროდ, წინამდებარე წერილით გამიზნულ კით-
 ხვაზე პასუხის გასაცემად, ყურადღება უნდა გავამახვილო ერთ გარემოებაზე,
 რომელიც სიტყვა კერა-ს მნიშვნელობის განსაზღვრებაში, ქართულადაც და
 რუსულადაც, ერთნაირად მიმართავს გააზრებათა გეზს ჩვენთვის საჭირო დას-
 კვნისაკენ.

საქმე იმაშია, სახელდობრ, რომ ქართული სიტყვა-კერას ერთ-ერთ გა-
 დატანითს მნიშვნელობად ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში მითი-
 თებულია; „... ის ადგილი, სადაც რაიმე მოვლენა, მოძრაობა
 მიმდინარეობს, ღვივის, თავს იყრის, განსაკუთრებით განვი-
 თარებულთა; ადგილი, საიდანაც რაიმე შეიძლება განვი-
 თარდეს“ (IV ტომი, გვ. 1144—1145). ამავე დროს, რუსული ენის განმარ-
 ტებითს ლექსიკონში (დ. უშაკოვის რედაქციით) წერია: „2... Источник,
 место, откуда что-н. распространяется, центр, средоточие чего-н. книжн“
 (II ტ. გვ. 1030) სწორედ ამ გარემოებას დავუდებ საფუძვლად იმ გააზრება-
 დასაბუთებას, რომელიც გვანტერესებს სიტყვა-ყვერბის, როგორც ეკონომი-
 კური და ზოოტექნიკური ტერმინის, მიმართ, მომდევნო მსჯელობისას. იქამ-
 დე კი, ვფიქრობ, აუცილებელია კიდევ რამდენიმე შედარება-დაპირისპირება
 სხვა ენის ლექსიკონიდან და ტერმინოლოგიიდან.

გერმანულ ლექსიკონში არსებული სიტყვა-კერა (რომლის სინონიმია ქარ-
 თულში აგრეთვე ყვერბი და რომელსაც შესატყვისება რუსული Очаг), ყველა



ლექსიკონით¹ გადმოცემულია როგორც der Herd, თანაც გადატანითი მნიშვნელობით მითითებულია აგრეთვე, როგორც ადგილი, სადაც გარკვეულ ლენები აღიძვრება, ვითარდება, მიმდინარეობს. როგორც ვხედავთ ზემოთხსენებით დიდი მსგავსებაა კერა—Огар—Herd სიტყვების მნიშვნელობის ისეთ განსაზღვრებებში, რაც ჩვენთვის, ამ ადგილას, უპირატესი ფასისაა. ამავე დროს, ჩვენი ყურადღება უნდა მიიპყროს იმ გარემოებამ, რომ გერმანულ ლექსიკაში ცნობილია კიდევ სიტყვა die Scholle (დი შოლე), რომელიც რუსულად гряд-ად (ქართულად კი ქვის ლოდად, ყინულის თოშად და მიწის ბელტად) ითარგმნება ხოლმე.

ხშირია, როდესაც დი შოლეს აღნიშნავენ ხოლმე აგრეთვე როგორც ключек земли, ანუ ქართულად, „ერთი მტკაველი მიწა“ (გერმანულ-რუსული ლექსიკონი გ. პოლაკ და ე. ლინდნერისა. მოსკოვი, 1937 წ. გვ. 443; გერმანულ-რუსული ლექსიკონი, ი. რახმანოვის რედაქციით. მოსკოვი, 1947 წ. გვ. 441 და სხვ).

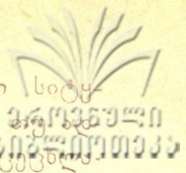
ეს გარემოება იმიტომ უნდა იპყრობდეს ჩვენს ყურადღებას, რომ—ერთის მხრივ—აღძრავს გარკვეულ ანალოგიას ქართულ ლექსიკაში სიტყვა—ყვერბის კიდევ ერთ მნიშვნელობასთან, რომელიც აზრობრივად ახლო მიუდგება ამ სიტყვის სათანადო ტერმინად დამკვიდრებისათვის საჭირო განსჯა-გააზრებებს და, მეორეს მხრივ, დაგვეხმარება იმავე მიზანსწრაფვის დასაბუთებაში ენობრივი ფართო განზომილებით. უნდა გავისხენოთ, რომ ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის პირველი ტომის 951-ე გვერდზე მოსხენებულია სიტყვა-ბაზო, როგორც „ბოსტნის კვლის ირგვლივ მოსაზღუდავად აბეჭებული მიწა“ და კიდევ სიტყვა-მარგი (მესუთე ტომი, გვ. 55) როგორც „ბოსტნის კვალი“. ეს უკანასკნელი სულხან-საბას ლექსიკონშიც არის როგორც სიტყვა-ყვერბის სინონიმი: „ყვერბი—ესე არის საცეცხლე კერის ადგილი, გინა ბოსტნისა მარგი“ (ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი 1884 წ. გვ. 341), ხოლო „მარგი—ბოსტნის დაკვალული“ (იქვე გვ. 169) და გვხვდება აგრეთვე ნიკო ჩუბინიშვილის ლექსიკონში (გვ. 413) როგორც „ბოსტნის რიგის კვალი სათესად (гряда)“.

ახლა, უკეთუ ჩვენი საბოლოო მიზნისათვის შევაჯამებთ ქართული, რუსული და გერმანული ენის ლექსიკური მასალიდან ამოკრეფილსა და ზემონაჩვენები ყაიდით დაპირისპირებულ ამ მაგალითებს, ვფიქრობ, ასეთი წინასწარი გაზოგადება შეგვეძლება:

10.260

1 ი. პავლოვსკი—გერმანულ-რუსული ლექსიკონი. 1902 წ. მესამე გამოცემა; რივა-ლაიბციგი. გვ. 680.
 გ. პოლაკ და ე. ლინდნერ—გერმანულ-რუსული ლექსიკონი, 1937 წ. მოსკოვი. გვ. 261.
 ა. ლოხოვიცი და ვ. რუდაშ—გერმანულ-რუსული ლექსიკონი 1943 წ. მოსკოვი, გვ. 429.
 ვ. რუდაშ-ის რედაქციით—გერმანულ-რუსული ლექსიკონი, 1947 წ. მოსკოვი, გვ. 271.
 პროფ. ი. სინიაგინი, დოქ. ე. ნიკონოვი და ნ. პასხინი—გერმანულ-რუსული სასოფლო-სამეურნეო ლექსიკონი, 1952 მოსკოვი—ლენინგრადი. გვ. 207.
 პროფ. დ. სინიაგინი და ნ. პასხინი—გერმანულ-რუსული სას. სამ. ლექსიკონი. 1955. მოსკოვი. გვ. 204.
 ი. რახმანოვის რედაქციით—გერმანულ-რუსული ლექსიკონი. 1947 წ. მოსკოვი. გვ. 271.
 2. შრომები, ტ. LXVII, 1965.





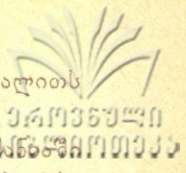
სიტყვა ყვერბი იგივეს ნიშნავს (სინონიმია), რასაც ქართული სიტყვა-კერა, რუსული—Очаг და გერმანული—ჰერდ, ე. ი. მოწყობილობა გილი, სადაც ცეცხლს დაანთებენ ხოლმე (საცეცხლე, საცეცხლური, პირა). ეს არის ამ სიტყვათა პირველი მნიშვნელობა ყველა ამ ენაზე.

გადატანითს სხვა რამდენიმე მნიშვნელობასთან ერთად, ამ სამივე სიტყვას (კერა—ოჩაგ—ჰერდ) მოხსენებულ სამივე ენაში ერთი ისეთი მნიშვნელობა აქვს, რომელიც—როგორც უკვე ითქვა—ურთიერთის მეტად მსგავსია: ადგილი, სადაც გარკვეული მოვლენები აღიძვრება, ვითარდება, მიმდინარეობს, ვრცელდება.

ამის საფუძველზე, მაგალითისათვის აღებულ ამ სამივე ენაში, საკმაოდ მსგავსია აგრეთვე კერა—ოჩაგ—ჰერდ-სიტყვებთან დაკავშირებით—ან მათთან შერწყმით—შესატყვისი ცნებების გამოსახვა, ასე, მაგალითად, მშობლიური კერა, კულტურის კერა, ინდუსტრიული კერა, დაავადების კერა, საბავშვო კერა (საბავშვო ბაგა), სადედაქაჯო კერა და სხვ. ასევე—Очаг просвещения, очаг заразы, детский очаг და სხვ. ან კიდევ—der vaterliche Herd, მამისეული კერა, Herd der Bildung, განათლების კერა, Herd der Krankheit, დაავადების კერა, Herd des Aufstandes, აჯანყების კერა და სხვ.

ჩვენს მთავარ მიზანთან დაკავშირებით, აქვე გასახსენებელია ისიც, რომ—მაგალითად—გერმანულ ლექსიკონში ცნობილი სიტყვა დი შოლე (die Scholle), რომელიც ჩვენ ზემოთ რამდენჯერმე მოვისხენით და რომელსაც თავის მხრივ, რამდენიმე სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს (ქვის ლოდი—глыба; ყინულის თოში—льдина; ერთი მტკაველი მიწა—кочек земли) გერმანულ ტერმინოლოგიაში უფრო ნაკლებად არის გამოყენებული სათანადო სიტყვათა წარმოქმნაში ამა თუ იმ გზით, ვიდრე გერმანულ ფრაზეოლოგიაში. ასე, მაგალითად, გერმანულად იტყვიან ხოლმე: die heimische Scholle—სამშობლო, მშობლიური კუთხე, an die Scholle gebunden sein—თავის მტკაველ მიწას არის მიტმანსილი; an die Scholle kleben—მტკაველ მიწას ებლაუჭება; auf eigener Scholle sitzen—საკუთარ მტკაველ მიწაზე ზის და ა. შ. (გერმანულ-რუსული ფრაზეოლოგიური ლექსიკონი, შედგენილი ლ. ვინოვიჩის მიერ. მოსკოვი, 1956 წ. გვ. 673).

ყველა ეს ფრაზეოლოგიური გამოთქმა ასახავს იდამიანის საქმიანობას და დამოკიდებულებას მიწის ერთ გარკვეულ ერთეულთან (ერთ მტკაველ მიწასთან), ადგილის გარკვეულ უბანთან, გარკვეულ ადგილმდებარეობასთან. გერმანულმა ზოოტექნიკამ კიდევ უფრო მეტად დახვეწა და უფრო ნაშანდობლივი მნიშვნელობა მიაკუთვნა თავის პრაქტიკაში სიტყვა-Scholle-ს გამოყენებას იმ მხრივ, რომ სასოფლო-სამეურნეო ჯიშების დევიარგებისა და გამორგების ერთიანი ტექნოლოგიური პროცესის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სახელმძღვანელო თვალსაზრისად და დებულებად ასეთი გამოთქმა დანკვიდრდა: „ყოველი ჯიში თავისი შოლეს (ადგილსამყოფელოს, სამშობლო უბნის) პირშია“-ო. გერმანული სასოფლო-სამეურნეო ჯიშთამცოდნეობა მრავლად დაითვლის მაგალითებს, რომლებიც ცხადყოფს, თუ რაოდენ ნაყოფიერი აღმოჩენილა ამ თვალსაზრისით წარმოებული პრაქტიკული საქმიანო-



ბა და მეც, ჩვენი ამ მსჯელობის ილუსტრაციისათვის, რამდენიმე მაგალითს მივუთითებ.

გასახსენებელია, უწინარეს ყოვლისა, რომ ჰოლანდიიდან გერმანიისკენ გადაყვანილი ჰოლანდიური მერძეული ძროხეულის შემდგომი მომშენებლობა იქ ისეთ უმთავრესს ჯილაგებად წარიმართა, რომელთაგან თითოეული, მისი გავრცელების კონკრეტული უბნის (შოლღე-ს) პირობებს შეესაბამებოდა: აღმოსავლეთ-ფრიზეთული, იევერლანდური, ვეზერმარშული, აღმოსავლეთ-პრუსიული, ბრაიტენბურგული, ანგელნური. ხსენებული ჯილაგების გავრცელების, შედარებით ვრცელი, უბნების მიჯნებში, პროფ. ე. რამი გერმანიაში დაბლობის ძროხეულის ჯიშ-ჯილაგთა წარმოშობისა და გავრცელების კიდევ თექვსმეტ ადგილმდებარეობას, უბანს (დი შოლღე-ს) ასახელებს და ასახათებს¹. პროფ. ე. რამი-ს ამ საფუძვლიან ნაშრომში განხილული ფაქტობრივი მასალა და შეჯამებული დასკვნები ფართო მხარდაჭერას ჰპოვებდა ისეთი ავტორების მხრივ, როგორც იყვნენ პროფ. ჰანზენი, პ. გუტბროდი (გერმანიაში), ხოლო საბჭოურ მეცნიერ-ზოოტექნიკოსთა შორის არიან პროფ. ს. ახაროვი და პროფ. ნ. გერჩიკოვი.

დი შოლღე-ს შინაარსობრივი არსის პრაქტიკაში სწორად გამოყენებამ თვალსაჩინო როლი შეასრულა იმავე გერმანიაში ძროხეულის ჯიშთა მთიანეთის ისეთი ჯილაგების დავარგებაში, როგორცაა შვეიცარიულის მონათესავე ჯილაგები, სამხრეთ გერმანიის ადგილობრივი ჯილაგები, შუაგერმანიის ადგილობრივი ჯილაგები; ხოლო ავსტრიაში—ავსტრიული ალპების ზანგელა ჯილაგები, ავსტრიული ალპების ხალიანი ჯილაგები და სხვ.².

ცოტა ქვემოთ დამჭირდება რამდენადმე უფრო დაწვრილებით განხილვა იმ ფაქტორთა წყებისა, რომელთა ერთობლიობა წარმოქმნის სწორედ ჩვენთვის საჭირო ცნების გამომსახველ ტერმინს. როგორც უკვე ვნახეთ, გერმანულ ზოოტექნიკაში ასეთი ტერმინის საფუძვლად მიკვლეულია ლექსიკის სიტყვა დი შოლღე, რომელმაც საკმარისად გაიდგა ფესვი როგორც ფრაზეოლოგიაში, ისე მეცხოველეობის თეორიასა და პრაქტიკაში. ამ ადგილას, ჩვენი ამოცანა უნდა აყოს ასეთივე სიტყვის მოძებნა აგრეთვე ქართული ენის ლექსიკაში და, მე მგონია, ზემოთ უკვე წარმოებულ შედარება-დაპირისპირება საკმარისს საფუძველს გვაძლევს ჩვენი არჩევანი სიტყვა ყვერბ-ზე შევაჩეროთ.

ამრიგად, ყვერბი კერას სინონიმა, ხოლო ეს უკანასკნელი, თავისი მეორე მნიშვნელობით, ის ადგილია, სადაც რაიმე მოვლენა, მოძრაობა მიმდინარეობს, დვივის. თავს იყრის, განსაკუთრებით გამოვლინებულია.

თავის მხრივ, „ყვერბი“-ს სინონიმებია ბაზო „ბოსტნის კვლის ირგვლივ მოსაზღუდავად აბეჭებული მიწა“ და აგრეთვე „კარის გულფიცრის ჩარჩო, შეადარე—კარის ჩარჩო“ (ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი-

¹ იხ. აგრეთვე დ. აგლაძე, „მეცხოველეობის საფუძვლები,“ II ნაწ. გვ. 203—224.
² დ. აგლაძე — „მეცხოველეობის საფუძვლები,“ II ნაწ. გვ. 225—274.



პირველი ტომი გვ. 931). სიტყვა-ყვერბ-ის კიდევ ერთი სინონიმი სიტყვა მარგი ანუ „ბოსტნის დაკვალული“ (სულხან-საბა ორბელიანი), „ბოსტნის კვალი“ (ნიკო ჩუბინიშვილი), „ბოსტნის კვალი“ (ნიკოლოზ მარტოშვილი) ენის განმარტებითი ლექსიკონი).

ეჭვი არ არის, რომ მებოსტნეობის ქართული ტერმინოლოგია, სულ მოკლე ხანში, კიდევ უფრო მეტად დააზუსტებს და დახვეწს სიტყვა ბაზოს და სიტყვა-მარგის ტერმინოლოგიურ მნიშვნელობას და მაშინ, უამრავი სხვა მაგალითისათვის კიდევ ამ ორი მაგალითის მიმატებით, ამ დარგშიც უფრო თვალსაჩინო შეიქმნება ქართული ენის განსაცვიფრებელი სიმდიდრე როგორც ლექსიკის, ისე სემასიოლოგიის თვალსაზრისით. ცხადია, ყოველივე ეს, წინამდებარე წერილის მთავარი მიზნისათვის, მხოლოდ სასხვათაშორისოა, თუმცა კი ფრიად საინტერესოა . . .

მთავარი მაინც ის არის, რომ სიტყვა ყვერბი-ს მეშვეობით შეგვიძლია მივაკვლიოთ ენობრივად სავსებით დასაბუთებულ ტერმინს, რომლის ჯეროვანი დამკვიდრება და გონივრული გამოყენება დიდად შეგვიწყობს ხელს; თანამედროვე მეცნიერულ საფუძველზე დაყრდნობილ მოსახრებათა დახმარებით, მოვხაზოთ საჭირო ლონისციებანი ჩვენი რესპუბლიკის მეცხოველეობის პრაქტიკისათვის ესოდენ აუცილებელი შემდგომი პროგრესის უზრუნველსაყოფად, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებათა შესრულებისათვის.

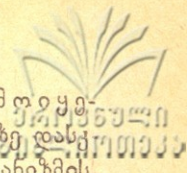
ბ. ტერმინ-ყვერბის ზოობიოლოგიური საფუძვლების გაშუქების და მისი მნიშვნელობის ხაზგანმავალი, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსში

საკითხის ამ მხარის გაშუქებისას მე იმ შეხედულებიდან ამოვდივარ, რომ ზოოტექნიკა, როგორც მეცნიერული მკოდნეობის დარგი, შეცნობილ უნდა იქნას ტექნიკურ დისციპლინად, რომელიც შეისწავლის წარმოების საშუალებების—ამ შემთხვევაში, სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის—ბიოლოგიურ ბუნებას, მისი მონაწილეობის შესაძლებლობას სასოფლო-სამეურნეო პროცესში და მისი მეშვეობით—გარკვეული საწყისი მასალის გარკვეულ საბოლოო პროდუქტად გარდაქმნის ტექნოლოგიურ ხერხებს¹.

მსჯელობისათვის საწყის წერტილად აღებული დებულების ასეთგვარი განსაზღვრებისას, ბუნებრივია, ყურადღების მახვილი და აზრთა დაკავშირება—დაპირისპირებათა რკალი ორი მთავარი ცენტრის ირგვლივ უნდა შეიკრას; ერთი—სასოფლო-სამეურნეო ცხოველი, როგორც შესატყვისი წარმოების საშუალება (მაგრამ; ცოცხალი ორგანიზმი) და მეორე—რადგან წარმოების ეს საშუალება სწორედ ცოცხალი ორგანიზმი—მისი საარსებო გარემო.

სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის ცნების განსაზღვრებაში ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ის ისეთი შინაური ცხოველია, რომელ-

¹ იხ. აგრეთვე დ. აგლაძე, „მეცხოველეობის საფუძვლები“, მეორე ნაწილი, გვ. 4. თბილისი, 1960 წ. საქართველოს სსრ. ინსტიტუტის გამოცემლობა.



სადაც ადამიანი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში გამოიყენებებს და მაშინ, სრულიად ბუნებრივად წამოიწევს წინა ხაზზე, რომ სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის, როგორც ცოცხალი ორგანიზმის, საარსებო გარემოს წარმოადგენს იმ კონკრეტული ტერიტორიული ერთეულის (რაიონი, მხარე, ოლქი, რესპუბლიკა) სოფლის მეურნეობა, სადაც მიმდინარეობს ამ ცხოველის მოშენება და გამორკება, შემდგომი გარდაქმნა თუ დამახასიათებელი ნიშანთვისებების დავარგება-გამტკიცება.

სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის (როგორც ცოცხალი ორგანიზმის) ევოლუციის ისტორია — მისი გარეული წინაპრების ადამიანის მიერ ჯერ მოშინაურებით და შემდეგ გაშინაურებით დაწყებული და თანამედროვე დიდადპროდუქტიული ინდივიდების ისეთი ჯგუფებით დამთავრებული, რასაც ჩვენ ახლა, ჩვეულებრივ, ჯიშებს ვუწოდებთ ხოლმე — საქმარისად გვაწვდის ფაქტობრივ მასალას, რომელიც თანამედროვე მატერიალისტურმა ბიოლოგიამ — ხოლო ამის საფუძველზე — ზოობიოლოგიამ და აგრეთვე თანამედროვე ზოოტექნიკამ პრაქტიკისათვის სახელმძღვანელო სათანადო თეორიულ პრინციპებად შეიმუშავეს.

ადვილად მისახვედრია, რომ აქ უადგილო იქნებოდა და ჩვენს მთავარ მიზანს აცდენილი, ყველა ამ დებულების თუნდაც ძლიერ მოკლე მიმოხილვა. მაგრამ, ჩვენი სამსჯელობო ფუძისეული საკითხის სრულად გაშუქების ინტერესი კი მოითხოვს ორიოდეთ მათგანი მაინც გავიხსენოთ.

პირველყოფილი ადამიანის მიერ თავისი ადგილსამყოფელის ფაუნიდან შესატყვისი ამა თუ იმ წარმომადგენლის თავისი სახლოსნობის პირობებში ამა თუ იმ გზით გადმოყვანის მომენტი დაიწყო ის პროცესი, რასაც ჩვენ ახლა დომესტიკაცია-ს („გასახლოსნება“-ს) ვუწოდებთ. ჯერ მხოლოდ მოშინაურებული (თავის სახლოსნობის პირობებს მიჩვეული) ამ პირველი ცხოველების მიმართ დაგროვილი დაკვირვებებისა და მათი მოვლას შენახვის საფუძველზე დაგროვილი გამოცდილება საფუძვლად დაედო იმ ხერხებსა თუ ილეთებს, რომლებიც გამოუმუშავებია პირველყოფილ ადამიანს მოშინაურებული გარეული ცხოველების შემდგომი გაშინაურებისათვის, ე. ი. გარეული ცხოველისათვის ჩვეული ბუნების, მისი მემკვიდრულობის გარდასაქმნელად იმ ბუნებად, იმ მემკვიდრულობად, რაც, შემდგომში, შინაური ცხოველისათვის (უკვე გაშინაურებული სათვის) დამახასიათებელი გამხდარა.

დასახსოვრებელია, რომ უკვე მოპოვებული შინაური ცხოველების მოვლას შენახვის, კვება-პატრონობის და აგრეთვე მეურნეობრივი გამორგების წესები, ხერხები თუ ილეთები, რომლებსაც ადამიანი ამ ისტორიული პროცესის მეტად დიდ მანძილზე გამოიყენებდა, ყალიბდებოდა, შეივსებოდა, შეიცვლებოდა და სრულქმნას განიცდიდა იმის შესაბამისად, თუ როგორ მიმდინარეობდა და როგორ ვითარდებოდა ადამიანთა საზოგადოება, მწარმოებლური ძალები ამ საზოგადოებაში და წარმოებითი ურთიერთობანი, ჩვენს მსჯელობაში, ყოველივე ეს საჭირო გააზრებათა რკალიდან გამოსათიში არავითარად არ არის, მაგრამ ამ ხანგრძლივი და რთული პროცესის ყოველი სტადია და ყოველი დეტალი ვერ იქნება უშუალო მნიშვნელობისა ჩვენთვის საჭირო დას-



კენებისათვის. ფართო განზომილებისა და შეჯამებული რამდენიმე ასეთე კენის სახედ, ჩვენ მხოლოდ ის უნდა გავითვალისწინოთ, რომ:

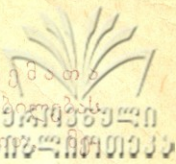
თხრობას დაქვემდებარებული ისტორიის მანძილზე, გარეული ცხოველიდან უკვე შინაურ ცხოველებად დავარგებული ორგანიზმებისათვის არსებითად დამახასიათებელი, ე. ი. მათი ბუნებისეული, მათი მემკვიდრულობის ამსახველი გახდა ადამიანის სახელოსნობის პირობებთან შეგუებულობა, ამ პირობებში უსაზღვრო გამრავლების უნარი და ადამიანისათვის საჭირო გარკვეული მარგებლობის თვისებები (ანუ პროდუქტიულობა);

ყოველგვარი შინაური ცხოველისათვის დამახასიათებელი—და ყოველგვარი გარეული ცხოველისაგან მისი განმასხვავებელი—ეს ფუნქციური ბიოლოგიური რაობა, პრაქტიკულად, დღესაც დიდი მნიშვნელობისაა იმ ამოცანათა თვალსაზრისით, რომლებსაც ვუყენებთ ხოლმე მეცხოველეობას ჩვენს სახალხო მეურნეობაში. ამასთანავე, ამ ბიოლოგიური რაობის მეურნეობრივი გამოარგების ყაიდა, ფარვალი და სახე, ისტორიის მანძილზე, ყოველთვის ისევე ყალიბდებოდა, შეიცვლებოდა, სრულქმნას განიცდიდა იმის შესაბამისად, თუ როგორ მიმდინარეობდა და როგორ ვითარდებოდა ადამიანთა სოციალური ცხოველები, მწარმოებლური ძალები ამ საზოგადოებაში და წარმოებითი ურთიერთობანი; მსგავსად შინაური ცხოველების დავარგების ზემოთ უკვე მოხსენებული პროცესისა.

ჩვენთვის, ახლა და ამ ადგილას, შორეულ წარსულში დაწყებული ამ პროცესის სადღეისო შედეგებიდან მნიშვნელოვანი ის არის, რომ დომესტიკაციის მთელ მანძილზე სისტემატიურად და შეუწყვეტლად მიმდინარეობდა გაშინაურებული ცხოველების ორგანიზმისათვის ჩვეული მორფოლოგიური, ფიზიოლოგიური და სხვა რამ ნიშანთვისებების გარდაქმნა ისეთ კომპლექსად, რომელიც არსებულ ბუნებრივ პირობებში ყველაზე უფრო მეტად შესაბამებოდა მეურნე-ადამიანის ეკონომიკურ ინტერესებს. ამ მეურნე-ადამიანის მიერ, დასაწყისში, ინტუიციურად მიმართული ამ გარდაქმნების პროცესი, დროთა განმავლობაში სულ უფრო და უფრო მეტი მიზანდასახულებით და უფრო მეტად სრულქმნილი ხერხებით იყო ხოლმე წარმოებული, თანაც ჯეროვნად შეხამებული პირუტყვის მოვლა-კვებისა და შენახვა პატრონობის იმ სისტემებს, რომელთაც განსაზღვრავდა მეურნე-ადამიანის სახელოსნობის განვითარებულობის დონე (როგორც უკვე ითქვა, მწარმოებლური ძალების განვითარების დონისა და წარმოებითი ურთიერთობის ხასიათისაგან დამოკიდებული) და ამ სახელოსნობის საერთო პირობები¹.

ასე წამოიწყა და განვითარდა შინაური ცხოველების მოვლა-შენახვაში, როგორც ადამიანთა მეურნეობრივი საქმიანობის გარკვეულ დარგში, საძოვრული (ქოჩადმავლური, მომთაბარეობითი, სტაციონარული) და ბაგური (მისი შესატყვისი სახენაირობებით: საძოვრულ-ბაგური, ბაგურ-საძოვრული,

¹ შინაურ ცხოველთა წარმოშობისა და მეცხოველეობის, როგორც დარგის, ისტორიისთან დაკავშირებით იხ. ავრთევე. დ. ავლადის „მეცხოველეობის საფუძვლები“, I ნაწილისი. 1955 წ., საქართველოს სას. სამ. ინსტ. გამომცემლობა.



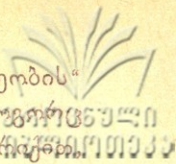
საბოლოო-ბანაკური, ბანაკურ-ბაგური და სხვ.) შენახვის სისტემათა პერიოდები, რომლებიც ჯერ კიდევ პირველყოფილ თემურ წყობილებას ესაწყისება და ფეოდალიზმისა და კაპიტალიზმის ფორმაციების გავლენით თუ ნაკლები ფარგლით, ამჟამინდელი მდგომარეობის სწავლება.

პირუტყვის მოვლა-შენახვის ამ სისტემების თანმიმდევრულად განვითარება დაიწყო და თანდათანობით ფეხი მოიკიდა, ჩვენთვის აქ პირველი რიგად საინტერესო, სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობაში, რომელსაც ის ვაგონობა განსაზღვრავდა, რომ მატერიალური კულტურის, მეცნიერების, ტექნიკის განვითარების—როგორც ერთობლივ მწარმოებლური ძალების განვითარების შედეგს—საფუძველზე აღამიანთა საზოგადოება სულ უფრო და უფრო უმორჩილებდა თავის ინტერესებს ირგვლივ აბსტრუქტულ ბუნებას და სულ უფრო და უფრო აფართოებდა და აწვებდა სასოფლის მეურნეობას.

გინაიდან სოფლის მეურნეობის ამ განვითარებას პაროქსიზმი, მისი შემადგენელი ორი მთავარი დარგის—მემცენარეობისა და მეცხოველეობის—შეიძრო კავშირი ისეთგვარად წარმართა, რომ მეცხოველეობისათვის საჭირო საკვების ბაზას მემცენარეობის შესატყვისი ანარჩენები წარმოქმნიდა (და ეს მით უმეტეს, რაც უფრო ინტენსიური იყო სოფლის მეურნეობა, რაც უფრო მეტად იყო ფესმუქიდებული პირუტყვის ბაგური შენახვა), ანტიომ მოხდა, რომ შინაური ცხოველებს, შენახვა-გამორგების მეურნეობრივი საქმიანობაც თანდათანობით გარდაიქმნა ერთობლივ სახალხო მეურნეობის შემადგენელი იმ ნაწილის, რასაც სოფლის მეურნეობა ეწოდა, ერთ-ერთ ისეთ დარგად, რომელსაც სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობა უნდა მისცემოდა.

სახელწოდებას „სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობა“ — სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ვაგებით—ბევრი რამ ამართლებდა და დღესაც ამართლებს. დასაწყისში, კაპიტალიზმის აღმავლობისას, როდესაც თავი იჩინა ვარკვეულმა დიფერენციაციამ როგორც მეცნიერების შესატყვისის დარგებში, ისე მეურნეობრივ საქმიანობასა და ტექნიკაში, „მეცხოველეობა“—როგორც შინაური ცხოველთა მოვლა-კვება-შენახვა და ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული საქმიანობა აღამიანისა—სხვადასხვა ინტერესთა სფეროს მოიცავდა, სპორტით დაწყებული (მსგავსად ინგლისურ მეცხოველეობაში მეცხენეობისა) და, უპირატესად, კომერციული ინტერესებით დამთავრებული (მსგავსად დანიური, პოლანდიური, გერმანიის ჩრდილოეთი უბნებისა, ხოლო ევროპის შუაგულში—შვეიცარიული, ავსტრიული, გერმანიის სამხრეთი უბნების მეცხოველეობაში მელიორეობის და მერობეობისა). ასეთგვარი, ე. წ. „კომერციული მეცხოველეობა“ თავისი განვითარების უმაღლესს საფეხურამდე ავიდა, უწინარეს ყოვლისა, ინგლისში, რომელიც—იმ ხანად უცლიერესი კაპიტალისტური და კოლონიური სახელმწიფო—მძლავრი სავაჭრო ფლოტის და ფართო სავაჭრო ქსელის მეშვეობით დიდაც მარჯვედ ახერხებდა ვრცელი კოლონიების უსაზღვრო ექსპლუატაციას¹.

¹ რაჰდენიმე მაგალითი აქ გადმოცემული მსჯელობის მთავარი შინაარსისათვის. იხ. აგრეთვე წიგნში დ. აგლაძე, „მეცხოველეობის საფუძვლები“, მესამე ნაწ. თბილისი, 1964 წ. გამოცემილია „ცოდნა“.



არ უნდა ვიფიქროთ, თითქოს ამ ე. წ. „კომერციული მეცხოველეობის“ აღმავლობას არ მოაპყლიყოს შესატყვისი მიღწევები ზოოტექნიკისა (როგორც მეცნიერული მცოდნეობის დარგისა) და მისი პრაქტიკის ასპარეზზე. სწორედ ამ ხანას ეკუთვნის სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობაში ისეთ ჯიშთა წარმოქმნის სიმრავლე, როგორიცაა ინგლისური მეხორცული ძროხეულის ჯიშები, პოლანდიური (და შემდგომში აგრეთვე სხვა ქვეყნების) მერძეული ძროხეულის ჯიშები, მერძეულ-მეხორცული ძროხეულის ჯიშები (შვეიცარია), მეხორცული და მეხორცულ-საკონო ღორის ჯიშები (უწინარეს ყოვლისა ინგლისში), ფრანგული, გერმანული, ინგლისური მეხორცულ-სამატყლო და სამატყლო მეხორცული ცხვრის ჯიშები და სხვ.

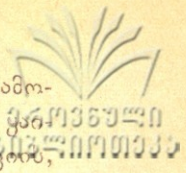
სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობის განვითარების ამ პირველი საწყისებისას, რომელთა მიმართველი ერთ-ერთი ფაქტორი „კომერციული მეცხოველეობა“ იყო (აღამიანთა საზოგადოებაში მწარმოებლური ძალების განვითარების იმ საფეხურზე და წარმოებითი ურთიერთობების იმჟამინდელი ყაიდით ნაკარანახევი) ჯიშთა წარმოქმნის ზემოთ მითითებული პრაქტიკული მიღწევები იმ გარემოებამაც განსაზღვრა, რომ ბიოლოგიურ მეცნიერებაში უკვე მტკიცედ დამკვიდრებულმა დარგინიზმმა და, ამის ნიადაგზე აღმოცენებულმა გენეტიკამ თეორიული საფუძველი ჩაუყარა ჯიშთამცოდნეობას, რომლის ტექნიკური ილეთებისა და გერგილების პირველი მონახაზები ინგლისური მეცხენეების („შტუტბუკ“-ები ინგლისური თავანკარა ცხენის მომშენებლობაში), გერმანელი და სხვა ქვეყნების მეძროხეების საწარმოო საქმიანობაში („რძეს საკონტროლო ფერაინ“-ები, გერმანული სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოებისა და მისი ადგილობრივი განყოფილებების საინსტრუქციო დადგენილებები და სხვ.) გამოიძერწა.

მაგრამ, ყოველივე ეს მაინც სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობის ჩასახვისა და განვითარების მხოლოდ წინაპირობები და წინამორბედებია. პირველმა იმპერიალისტურმა მსოფლიო ომმა (1914—1918 წ. წ.), კაპიტალიზმისათვის ჩვეული შინაგანი წინააღმდეგობების გამო, ძირფესვიანად შეარყია იმ ხანად, თითქოს, გამტკიცებული ეს მდგომარეობა¹. ხოლო მეორე მსოფლიო ომმა (1941—1945 წ. წ.), რომელიც ჩვენთვის დიდი სამამულო ომი იყო, სწორედ ის ვითარება წარმოქმნა, სადაც მსოფლიო მნიშვნელობის სხვა ისტორიულ შედეგებთან ერთად — უწინარეს ყოვლისა ჩვენს ქვეყანაში შეიქმნა სასოფლო-სამეურნეო, სახელდობრ კი სოციალისტური სასოფლო-სამეურნეო, მეცხოველეობის ფართოდ და ღრმად განვითარების სიტუაცია.

ყოველივე ზემოთქმული ძლიერ შორეულ, ამავე დროს, უახლოესი წარსულის ამბებია და, მიუხედავად ამისა, აქ სამსჯელობოდ დაყენებული საკითხის სრულად გაშუქებისათვის საკოდნარად ფრიად საჭირო.

ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის მთავარი არსის გაშუქებისა და დასაბუთების ზოგადთეორიული დი-

¹ რამდენიმე მაგალითი აქ გადმოცემული მსჯელობის მთავარი შინაარსისათვის, იხ. აგრეთვე წიგნში დ. აგლაძე — „მეცხოველეობის საფუძველები“ — მესამე ნაწ. თბილისი. 1964 წ. განომცემლობა „სოცდნა“.



აბაზონის ერთ-ერთი ფარდი უნდა იყოს გააზრებები, რომლებიც უნდა გამო-
დიოდეს ზემოთ უაღრესად მოკლედ და უკიდურესად ზოგადი თხრობის
დით გადმოცემული ფაქტობრივი მასალიდან, ცხოველთა დომესტიკაციის
შინაური ცხოველისა და სასოფლო სამეურნეო ცხოველის ბუნების, სასოფლო-
სამეურნეო მეცხოველეობის საწყისების და სხვ. საკითხებთან დაკავშირებით.
ეს იქნება სწორედ ჩვენთვის საჭირო მსჯელობის დაფუძნება მეცნიერების
იმ კანონებზე, რომლებიც—მარქსისტული გაგებით—ადამიანების მიერ,
ბუნების წიაღში, შეიცნობიან საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა მეშვეობით,
ხოლო საზოგადოებრივი ცხოვრების წილ—საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დახ-
მარებით; ხოლო როდესაც შეიცნობიან და გონიერულად გამოიყენებიან, შე-
საძლებელი გახდება ხოლმე მათი მოქმედების სფეროს შეზღუდვა, ბუნების
შესატყვისი ძალების ჩაყენება საზოგადოების სამსახურში¹.

ყურადღებას მიიპყრობდა, ალბათ, რომ ჩემი წინა თხრობის მთელ მან-
ძილზე სათანადო დებულებათა გადმოცემისას—თუმცა შემთხვევათა გარკვეულ
ნაწილად—არ ყოფილა სახელდობრივ დასახელებულად, მაგრამ მაინც ივრძნო-
ბოდა, რომ ესა თუ ის მოვლენა (დომესტიკაცია, შინაურ ცხოველთა
მომშენებლობა და სხვ.) ყოველთვის უკავშირდებოდა რომელიღაც
დროს და ადგილს, სადაც აღარულა, განვითარებულა და საიდანაც
განვრცელებულა ეს მოვლენა. მეცნიერების შესატყვისი დარგებისათვის ეს
დრო და ადგილი, ახლა, ზედმიწევნით კარგად არის ცნობილი, ისე როგორც
კარგად არის ცნობილი დრო და ადგილი, სადაც შინაური ცხოველების მომ-
შენებლობამ და მეურნეობრივმა გამორგებამ, ე. წ. კომერციული მეცხოველე-
ობის პრინციპებზე, ზოოტექნიკის (როგორც მეცნიერული მცოდნეობის დარ-
გის) და ჯიშთამცოდნეობის საფუძველთა ჩამოყალიბება დაიწყო სასოფლო-
სამეურნეო მეცხოველეობის საწყისების დანიშნულებით. წინა თხრობისას ეს
ადგილები, შიგადაშიგ, დავასახელებ კიდევ.

მატერიალისტური ბიოლოგია გვასწავლის, რომ ყოველი ცოცხალი
ორგანიზმი არსებობს და ვითარდება მხოლოდ მისთვის შესაბამისს გარემოში
და რომ ამ გარემოსთან მუდმივი ურთიერთკავშირი ცოცხლის არსებობის
უცილობელი საწინდარია. ისიც ცნობილია, რომ ცნება-გარემო არ არის
ერთმანე და მარტივი რამ, არამედ მეტად რთული კომპლექსია როგორც
ბუნების, ისე მრავალი სხვა რამ ფაქტორისა, რომელთა ზეგავლენა ცოცხალ
ორგანიზმზე, ცალკეულადაც და ერთობლივადაც, კვლავ რთული და მეტად
მრავალმხრივია, თანაც ფრიად ცვალებადი დროსა და სივრცეში.

ამიტომ, უკეთეს საკითხი შეეხება ჯეროვნად შეცნობილ მეცნიერების
კანონთა რაობის შესაბამისად განსამარტავი ისეთი მოვლენების ირგვლივ
საჭირო თხრობას, როგორიცაა ჩვენს მაგალითში—სასოფლო-სამეურ-
ნეო მეცხოველეობა (მისი შინაარსი, ნამყო და მყოფადი), მაშინ სასო-
ფლო-სამეურნეო ცხოველის (როგორც ცოცხალი ორგანიზმის) და
მისი საარსებო გარემოს (რასაც—როგორც უკვე ითქვა შესატყვისი
ტერიტორიული ერთეულის—რაიონის, ნხარის, ოლქის, რესპუბლიკის—სოფ-

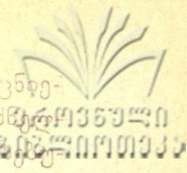
1. აგრეთვე „სოციალიზმის ეკონომიკური პრობლემები სსსრ-ში.“ 1952 წ.

ლის მეურნეობა წარმოადგენს) რთული ურთიერთკავშირების სპეციფიკულობის აღსანიშნავად, საკმარისი და შესაძლებელი ვეღარ იქნება მხოლოდ და მხოლოდ, ვთქვათ, შესატყვისი ადგილის გეოგრაფიული სახელწოდებასა და მისი ხელება ან სხვა რამ ასეთივე მარტივი ხერხი. სამაგიეროდ, საჭირო იქნება შემუშავება და დამკვიდრება სათანადო ტერმინისა, ე. ი. სიტყვისა, რომელიც ზუსტად აღნიშნავს საესეებით გარკვეულსა და განსაზღვრულ ცნებას, მცოდნეობის შესატყვისის დარგს რომ ესაყიროება.

წინამდებარე წერილში სამსჯელობო საგანთან დაკავშირებით, მცოდნეობის ასეთი დარგია სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობა, მისი თეორიისა და პრაქტიკისათვის მნიშვნელოვანია ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო დონის იქნებათა კომპლექსი (ამ კომპლექსს ნიშანდობლივი რაობის ირგვლივ ბაასო ჯერ კიდევ წინ გვიდგეს), რომელიც ყოველთვის და ყველგან მეტად თუ ნაკლებად სპეციფიკური არის (და უნდა იყოს) ხოლმე, კონკრეტული ადგილისათვის ჩვეული ყოველგვარი პირობების თავისებურებათა ერთობლიობისა და აგრეთვე ამ ადგილის სოფლის მეურნეობის ფაქტობრივი რაობისაგან დამოკიდებით.

ვინაიდან ამა თუ იმ ადგილის (ტერიტორიული ერთეული) ბუნებრივი გარემო, ეკონომიკური პირობები, ხალხი და მისი მატერიალური თუ საერთო კულტურა (როგორც საზოგადოებაში მწარმოებლური ძალების განვითარებულობის დონისა და წარმოებითი ურთიერთობის ხასიათის ასახულობა) სოფლის მეურნეობის ფაქტობრივი რაობის ყველა მსარეშიც მკლავნდება, ხოლო სოფლის მეურნეობა სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა საარსებო გარემოს წარმოადგენს—ამიტომ ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო დონის იქნებათა კომპლექსის (თეორიულ გააზრებათა სისტემის) პრაქტიკულად გამოყენების ასპარეზიც როდი უნდა აღინიშნოს, ვთქვათ, ამა თუ იმ ადგილმდებარეობისათვის ჩვეულებრივ მიკუთვნებული მხოლოდ გეოგრაფიული სახელწოდებით, არამედ საჭიროა სწორედ ტერმინი, რომელიც ყოველთვის წარმოადგენს საგნის, მოვლენისა აუ თვისების ურთიერთდამოკიდებულებათა, პროცესების და სხვ. ზუსტ აღნიშვნას წარმოების ამა თუ იმ დარგში, ტექნიკაში, მეცნიერებაში, ხელოვნებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და სხვ.

ამასთანავე, ვინაიდან—როგორც ცნობილია—ტერმინების წარმოქმნის ერთ-ერთი უმთავრესი საშუალებაა შესატყვისის ენაში არსებული სიტყვების გამოყენება, ამიტომ—დაწყებული მსჯელობის ამ ადგილას მოსარავგავად და მომდევნო გააზრებათა საწყისისათვის—გავისხენოთ წინამდებარე წერილის ერთ-ერთ წინა განაკვეთში მოხსენებულნი და ინტერპრეტირებული სიტყვა-ყვერბი, როგორც ქართული ენის ლექსიკის ელემენტი და მისი მნიშვნელობის ანალოგები სხვათა ენებში. მეორეს მხრივ, გავისხენოთ აგრეთვე წინამდებარე წერილის ამ განაკვეთში მეტად მოკლედ და სრულიად სქემატურად გადმოცემული მოვლენები შინაურ და სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ევოლუციის საკითხებთან დაკავშირებით, რომელთა ჯეროვანმა გააზრებამ უნდა გავგვიადვილოს მეცნიერების კანონთა რაობის შესაბამისი გამოვადებები თეორიული საფუძვლებისა სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობის (როგორც



წარმოების დარგის) და თანამედროვე ზოოტექნიკისათვის (როგორც მეცხე-რული მცოდნეობის დარგისათვის), მაშინ, ვფიქრობ, აღარ უნდა გაგვიმდგინდეს ყოველდღიური ლექსიკის სიტყვა ყვერბისათვის იმ სპეციალურ ლოზისა და სემასიოლოგიური მიჯნების სიზუსტის მიკუთვნების აუცილებლობის აღსარება რასაც, ჩვეულებრივ, მოითხოვს ყოველი ტერმინი. ამის საჭიროებას ჩვენს დარგში უაღრესად განვიცდიით, რადგან არ მოგვეპოვება ტერმინი, როგორც აღნიშნვა კონკრეტული ადგილისა, სადაც უნდა აღიძვროდეს მოქმედებდეს და ვითარდებოდეს ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი—სოციალისტური სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობის წარმოქმნისა თუ შემდგომი განვითარება-გამტკიცების მნიშვნელოვანი საშუალება.

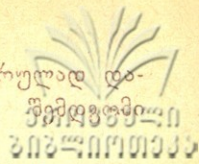
უკვე რამდენჯერმე ითქვა—და კვლავაც უნდა გავიმეორო—რომ აქამდე მონათხრობი მხოლოდ ფრიად საერთო, მოკლე და ჩემი მსჯელობის იდეური მიმართების ზოგადთეორიული დიაბაზონის ილუსტრაციას ემსახურებოდა. მიმოხილვის ამ საერთო ფონზე, ანლა, საჭიროა რამდენიმე დახვეწა, დაწახნაგება და დაკონკრეტება.

გ. სოფლის მეურნეობის შინაარსიხეული რამდენიმე მომენტი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის რაობის განსაზღვრებისათვის, გარკვეული ყვერბის ფარგლებში

ყველა სახელმწიფოში, ოდითვე და, განსაკუთრებით, ჩვენს თანამედროვეობაში, სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს მატერიალური წარმოების ერთ-ერთ მთავარ სფეროს, რომლის მიზანია მცენარეული და ცხოველური წარმოების საზრდო პროდუქტების რეწვა (წარმოება), სასოფლო-სამეურნეო მცენარეებისა და ცხოველების მოყვანა-მოშენებისა და გამორგებლგზით.

სოფლის მეურნეობა გვაწვდის მოსახლეობისათვის აუცილებელ სურსათს, ნედლეულს მრეწველობისათვის, მისდევს ცოცხალი გამწევი ძალის კვლავ-წარმოებას (მეცხენეობა, მეირმეობა და სხვ.) და თვალსაჩინო ადგილი უჭირავს სახალხო მეურნეობაში.

სოფლის მეურნეობის აგრეთვე ასეთგვარი ფუნქცია არის, შინაარსობრივ, ზედმიწევნით მსგავსი ყველა სახელმწიფოში, განსაკუთრებით, ჩვენი თანამედროვეობისას. მაგრამ, საყურადღებოა ის, თუ რა ფარგალს აღწევდა, ამჟამადაც აღწევს და საითკენ მიდის ამა თუ იმ სახელმწიფოში (ერთობლივ, თუ მის ცალკეულ უბნებში) სოფლის მეურნეობის ასეთგვარი ფუნქციის (ერთობლივ, თუ მისი ცალკეული ნაწილების) გახორციელების ფარგალი ან კიდევ გზები და საშუალებები ამ დანიშნულების განადღებისა. ყოველივე ცალკეული ყვერბისათვის (ჩვენ, ზოგადად, უკვე ვიცით რას ვგულისხმობთ ამ ტერმინით) ეს საკითხი უგულვებელსაყოფი არ არის, უკეთუ საჭიროა ანალიზი და შემუშავება ამ ყვერბის სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობისათვის ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისა, როგორც შესატ-



უცხოელების მიზანდასახული, გეგმაზომიერი და მეცნიერულად დასაბუთებული მომავალი გარდაქმნებისა, ახალორგანიზაციისა თუ გამტკიცებისა.

მსოფლიო სტატისტიკის მონაცემები ცხადყოფს, რომ სოფლის მეურნეობას მისდევს დედამიწის მოსახლეობის ნახევარზე მეტი და სოფლის მეურნეობისათვის გამოყენებული ფართობი ჩვენი პლანეტის მთელი ხმელეთის ერთ მეოთხედს აღემატება. იმავე მსოფლიო სტატისტიკის მონაცემებით ჩანს, რომ ახლახანს ხსენებული შეფარდებები მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილებში საგრძნობლად მეტ-ნაკლებობს. ასე, მაგალითად, ევროპაში (ჩათვლილი არ არის საბჭოთა კავშირი) სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები (სახნავი, სათიბი, საძოვარი და სხვ.) მთელი ფართობის 50% შეადგენს, მაშინ, როდესაც სამხრეთ ამერიკაში ის მხოლოდ 21%-ს აღწევს; 26—28 და 29%-ით შემოიფარგლება ეს მაჩვენებელი (პროცენტების უკვე მითითებული თანმიმდევრობით) ჩრდილო და ცენტრალურ ამერიკაში, აზიასა (ჩათვლილი არ არის საბჭოთა კავშირი) და აფრიკაში, ხოლო ავსტრალიასა და ოკეანიაში 47%-ს აღწევს; ყველა ამ ქვეყანაში (საბჭოთა კავშირის გამოკლებით), საშუალოდ, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებს ამ ქვეყნების ერთობლივი ფართობის 29% უჭირავს (ჩათვლილი არ არის საბჭოთა კავშირი).

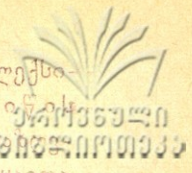
რაც შეეხება სოფლის მეურნეობაში ჩაბმული მოსახლეობის რაოდენობას, ის—მაგალითისათვის მოხსენებულ ქვეყნებში—ერთობლივ მოსახლეობის შემდეგ პროცენტს წარმოქმნის (არც ამ შემთხვევაშია ჩათვლილი საბჭოთა კავშირი):

ევროპაში—32	ჩრდილო და ცენტრალურ ამერიკაში—29
აზიაში—70	სამხრეთ ამერიკაში—59
აფრიკაში—73	ავსტრალიასა და ოკეანიაში—29

სულ (საშუალოდ)—59¹

საზოგადოებრივი სიძლიდრის მნიშვნელოვანი ნაწილის გამსახიერებელი მიწის ფონდით იატიომ დავიწყებ ეს მიმოხილვა, რომ—როგორც ცნობილია—სოფლის მეურნეობაში მიწა წარმოების მთავარი საშუალებაა და აუცილებელი მატერიალური პირობა წარმოების ყოველგვარი პროცესისათვის. ცხადია, ასეთსავე ეკონომიკურ მნიშვნელობას ინარჩუნებს მიწის ფონდი იმ გააზრებათა რკალში, რასაც ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსს ვუწოდებ და ამ მნიშვნელობის ირგვლივ ყურადღების გამახვილება ყვერბიდან ყვერბამდე მით უფრო აუცილებელია, რომ—გარდა—საყოველთაო, ყველგან და ყველასათვის საერთო მოვლენა-მდგომარეობებისა, რომლებიც განსახლვრავს როგორც მიწის ფონდის გამოყენებას (ვთქვათ, წარმოების გაბატონებული წესი) ადგილიდან-ადგილამდე და დროდან-დრომდე—სხვადასხვა მიზეზით შეიცვლება ხოლმე შესატყვისს კატეგორიებად დაჯგუფებული (სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებისა, სავანგებო დანიშნულებისა, სახელმწიფო მარაგისა და სხვ.) მიწის ფონდის განაწილება მოსარგებლეთა შორის.

¹ F. Yearbook of Food and Agricultural statistics, 1953, V 7, p. 1, რომი, 1954 წ.

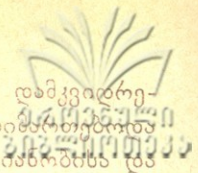


მაშასადამე, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისათვის საჭირო გააზრებათა ჯაჭვში ერთი უპირველესი რგოლია მიწის ფონდის არსებული და სავარაუდო სტრუქტურა მოცემული ყვერბის რეგულაციებში; მათვე ყვერბის ფარგლებში დამკვიდრებული წესები, პირობები, ყალიბ-ცალკეულ მეურნეთა თუ კოლექტივების მიერ მიწის გამოყენებისათვის, ე. ი. მიწის საზღვრები (რომელსაც განსაზღვრავენ ხოლმე საზოგადოებაში გაბატონებული წარმოდებითი ურთიერთობანი) და აგრეთვე ღონისძიებათა სისტემა მიწის—როგორც წარმოების საშუალების—გამოყენების ორგანიზაციისათვის ანუ მიწის მოწყობა (რომელსაც განსაზღვრავს წარმოების არსებული წესი). საქართველოს სსრესპუბლიკის მეცხოველეობის მრავალი სხვადასხვა ყვერბის პირობებში შესაძლებელი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისათვის ყველა ეს საკითხი თუნდაც მარტო იმით არის პირველი რიგისა, რომ—როგორც ცნობილია—მიწის ერთიანი სახელმწიფო ფონდის გამოყენებისათვის საბჭოთა კავშირში მიღებული დანაწილებიდან ხუთ კატეგორიად, ერთ-ერთი წარმოადგენს სახელმწიფო მარაგს (სახელმწიფო ფონდს), საიდანაც მომხმარებლებს განეკუთვნება ხოლმე მიწის სხვადასხვა დანიშნულებით და, მათ შორის, სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის მომთაბარეობისათვისაც. ეს საკითხი ჩვენი რესპუბლიკის მეცხოველეობის მრავალი ყვერბის პირობებში ჯერ კიდევ უქმარისად არის მოწესრიგებული და, მე ფიქრობ, არ უნდა მოწესრიგდეს (და ვერც მოწესრიგდება) შესატყვისი ყვერბის მეცხოველეობის განვითარებისათვის ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის წინასწარი შექმნისათვის ვარაუდობა, რამდენადაც—როგორ უკვე ითქვა—მეცნიერულ გააზრებათა საამისო სისტემაში მიწის ფონდი, მიწის საზღვრები და მიწის მოწყობა ფუნდამენტური ელემენტებია.

ამ ელემენტების მნიშვნელობა, ცხადია, არ ამოიწურება ზემოთ მხოლოდ ერთ ერთი მაგალითის დანიშნულებით ნათქვამით—პირუტყვის მომთაბარეობის საჭიროებებზე და ინტერესებზე. მათი მნიშვნელობის განზომილება გაცილებით უფრო ვრცელია და—გარდა ისეთგვარი, შედარებით ვიწრო, წრის საკითხებისა სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგში, როგორც ახლახანს, მაგალითისათვის, მოხსენებული მომთაბარეობაა—ისეთ საკითხებსაც სწევდება, რომელთა წამოჭრისა და ამა თუ იმ გეზით გადაჭრის ისტორია ბევრ ასეულ წელს მოიცავს, თანაც ეკონომიკური კანონების იმ ჯგუფს მიეკუთვნება, რომლებიც როდეს მოისპობიან ხოლმე, არამედ, ახალი ეკონომიკური პირობების გამო, ძალას კარგავენ და ადგილს უთმობენ ახალი ეკონომიკური ვითარებით წარმოქმნილ კანონებს¹.

ახლახანს თქმული დებულების მთავარი შინაარსის სრულად გათვალისწინებისათვის გავისენოთ, თუ—საზოგადოებრივი წარმოების მეტად ხანგრძლივი, მრავალსაუკუნეიანი განვითარების, შრომის საზოგადოებრივი განაწილებისა და საქონლის წარმოების შედეგად როგორ მომხდარა მსოფლიო სოფლის მეურნეობაში გამომხოლოება სხვადასხვა დარგებისა, რაც აღდამინათა სა-

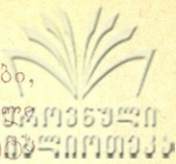
¹ იხ. აგრეთვე „სოციალიზმის ეკონომიკური პრობლემები სსრკ-ში“ 1952 წ.



ზოგადობის განვითარების სხვადასხვა ფორმაციების მიჯნებში დამკვიდრებული მიწისმფლობელობის პირობების შესაბამისად მიღწეული სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციისაკენ, მისი საქონლმწარმოებისა და ინტენსიურობის სხვადასხვა დონისა თუ ფარგლის გავლით. ასე, მაგალითად, ცნობილია, რომ თუმცა სოფლის მეურნეობაში ჯერ კიდევ მაშინ ჰქონდა ადგილი მეცხოველეობისა და მიწათმოქმედების გაცალკევებას (საზოგადოებრივი შრომის პირველი განაწილება), ხოლო მიწათმფლობელურ საზოგადოებაში, მიწათმოქმედებისა და ხელოსნობის განმხოლოების შემდეგ (შრომის მეორე განაწილება) თავი იჩინა რკინის იარაღის წარმოებამ—ფეოდალიზმის დროინდელი სოფლის მეურნეობა მაინც მცირედპროდუქტიული და ნაკლებინტენსიური იყო. მემინდვრობაში თოხი და ბარი კავმა და გუთანმა შეცვალა, მაგრამ, ფეოდალიზმისას მაინც საკმაოდ დიდხანს რჩებოდა სოფლის მეურნეობა მესაქონლეობასა (მეცხოველეობასა) და ოჯახურ წარმოებასთან დაკავშირებულ საყაანობირო მიწათმოქმედებად. სოფლის მეურნეობისაგან ხელოსნობის გაცალკევების პროცესის შემდგომში მიმდინარეობამ განსაზღვრა საქონლის წარმოება და გლეხური მეურნეობისა და დამოუკიდებელი ხელოსნური წარმოების თანდათანობითი კაპიტალისტური რღვევა; ხოლო მიწისმფლობელი ფეოდალების მიერ გლეხობისათვის შეწერილმა ფულადი რენტის განვითარებამ უფრო მეტად შეუწყო ხელი წარმოების ფეოდალური წესის რღვევის პროცესის დაჩქარებას.

ცოტა ქვემოთ, მე დამჭირდება ორიოდენ სიტყვით იმის შეჯამება, თუ რა მნიშვნელობა აქვს და რა ფარგალი უნდა მიეკუთვნოს ყოველივე ამის შესხენებას ამა თუ იმ ყვერბისათვის შესამუშავებელი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსში. ამ ადგილას კი, ვფიქრობ, მიზანსაცდენილი არ უნდა იყოს აგრეთვე იმის გახსენება, რომ კაპიტალიზმამდელ მემამულეთა საბატონო მეურნეობაც, გლეხობის ნატურალური მეურნეობაც და მრეწველთა ხელოსნური წარმოებაც, უკეთეს შემთხვევაში, სრულიად მარტივ კვლავწარმოებას ასახიერებდა. საუკუნეთა მანძილზე არსებობდა მეურნეობრივი ერთეულები, რომლებიც არც სიდიდით და არც ხასიათით არ იცვლიდნენ მემამულის საბატონოს, გლეხთა სოფლისა თუ სოფლის ხელოსანთა და შინაწრეწველთა ადგილობრივი პატარა ბაზრის იერს. სოფლის მეურნეობაში შეჭრილმა კაპიტალიზმმა შეარყია ეს მიუტრეხულობა და აღძრა წარმოების გარდაქმნები ტექნიკური პროგრესის გზით, თანაც უზრუნველყო გაფართოებული კვლავწარმოება, მეურნეობრივი ურთიერთკავშირების გაფართოება ადგილობრივი ბაზრისა და სახელმწიფოს მიჯნებს მიღმა. სოფლის მეურნეობა სულ უფრო და უფრო მეტად იწყებს პროდუქციის რეწვას ბაზრისათვის, ხოლო გლეხის ნაწარმი საქონლის მნიშვნელობას იცენს.

ცხადაა და ყოვლად უდავო, რომ ზემოთქმული „არ ახალია—ძველია“. . გარნა, ეს სტრიქონები სრულიადაც არ არის განკუთვნილი და გამიზნული ჯერ არაგისაგან თქმულ ახალ ამბავთა მოსათხრობად. მე იმ აზრს მივდევ, რომ ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავებისათვის საჭირო მეცნიერულ გააზრებათა შორის არ უნდა იქნას უგულებელი



არც ეთნოგრაფიისა და არც იმ ხალხის ისტორიის შესატყვისი ელემენტები, რომელიც სოფლის მეურნეობას მისდევს და — წინა გვერდზე გადმოცემულ სტატისტიკური ცნობის თანახმად — სოფლიოში მოსახლეობის ნახევარზე მეტადგენს. სწორედ მიწისმფლობელობის, მიწითსარგებლობის, მიწისმოწყობის და სხვ. ისტორიულად ჩამოყალიბებულმა პირობებმა, იმ ვითარებებისა და ძალთა ზემოქმედებით, რაც ზემოთ უკვე იყო მითითებული, ერთი სიტყვით — მიწამ (რაც მიწათმოქმედების მიმდევარმა ქართველმა კაცმა მშობელ დედას — დედამიწა — გაუთანაბრა) შექმნა ამ ხალხის მიდრეკილება, გამოცდილება; ადათი და ჩვევები სათანადო საქმიანობაში — მეტად თუ ნაკლებად დიფერენცირებულ-დახვეწილ-განსხვავებული ყვერბიდან ყვერბამდე — რომლებიც არასოდეს არ უნდა იქნას იგნორირებული, მაგრამ ყოველთვის საჭიროებს აწონ-დაწონვას და მოფიქრებულ გამოყენებას. სწორედ საქართველოს სოფლის მეურნეობაში, კერძოდ კი, მის მეცხოველეობაში არის შესაძლებელი საკმაოდ ბევრი ისეთი ყვერბის დასახელება (და ეს უწინარეს ყოვლისა, საქართველოს მთიანეთს შეეხება); რომლის მეცხოველეობისათვის საჭირო ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავება გვერდს ვერ აუქტევს, შესატყვისი შემადგენელი ნაწილების განსჯა-გააზრებაში, ეთნოგრაფიულ ასპექტებს, რადგან რომც არ შემორჩენილიყო ჩვენს თანამედროვეობას, თუნდაც შორეული წარსულის გადმონაშთთა სახედ, ამჟამინდებურად დასახვეწი და გადასაკეთებელი მამაპაპური ილეთ-გერგილები, ყოველ შემთხვევაში, სოფლის მეურნეობის მიმდევარი მოსახლეობის სათანადო განწყობილებანი ჯერ კიდევ საჭიროებენ ჯეროვან გაამდროებას. ეს საჭიროება, შესაძლოა, იმითაც არის გამოწვეული, რომ კაპიტალიზმის განვითარება საკმაოდ გვიან დაიწყო და გაცილებით უფრო ნელი ტემპით მიმდინარეობდა, ვიდრე რევოლუციამდელ რუსეთსა და ევროპის რამდენიმე სხვა ქვეყანაში, პირველ რიგად კი — გერმანიაში.

ფიქრობ, არ მჭირია გამეორება და რაიმეგვარად ხაზგასმა, რომ კაპიტალიზმის განვითარებამ და სოფლის მეურნეობაში შეჭრამ თუმც გააძლიერა მშრომელი ვლებობის გალატაკება და გაბარტახება, გამოიწვია მისი გათიშვა სოფლის ბურჟუაზიად და პროლეტარიატად, მაგრამ, ამასთან ერთად, მაინც შექმნა პირობები რუტინული (დახვესებული, დრომოჭმული) წარმოების გარდასაკმნელად უფრო პროგრესულ წარმოებად, შეცნიერული აგრონომიის გამოყენებით, რამდენადაც მიწაზე კერძო საკუთრების არსებობა ქმნის საამისო შესაძლებლობას.

არც ის გარემოება საჭიროებს ვრცლად თხრობა-გაშუქებას. რომ კაპიტალიზმით აღიარული მთელი ეს პროგრესი სხვადასხვა ქვეყანაში მეტი თუ ნაკლები ერთნაირობით მიმდინარეობდა და, ამის შესატყვისად, ყალიბდებოდნენ ყოველ ქვეყანაში როგორც სოფლის მეურნეობის კაპიტალისტური სპეციალიზაციის თავისებურებანი და ერთნაირობანი, ისე საერთო არსებითი რაობა განსხვავებისა, რომელიც სჩვევია სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის გარდაქმნის პროცესს საქონლის წარმოებად. ყოველივე ეს ამომწურავი სისრულით და თვალსაჩინოებით განუმარტავს ვლ. ლენინს მიწათმოქმე-



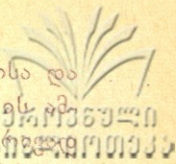
დების თავისებურებათა გაშუქებისას კაპიტალიზმის დროს¹ და სოფლის მეურნეობაში კაპიტალიზმის განვითარების პრუსიული ტიპის დასაძინებელი როგორც ცნობილია, პრუსიულა ამ ტიპისათვის ჩვეული იყო მიწისა და წარმოების სხვა საშუალებათა მეტი ნაწილის თავისმოყრა იუნკრულ მეურნეობებში (100 ჰექტარზე მეტი სიდიდისა) და ერთი ციციქნა, მუშისათვის მიზომილი („ნადელ“-ი), სულ ბევრი, ორი ჰექტრით შემოფარგლული ჯუჯამეურნეობის არსებობა.

მიწისმფლობელობისა და მიწითსარგებლობის ეს პირობები კმნიდა სოფლის მუშის იმ მიდრეკილებას, რომ მოჯამაგირედ დადგომოდა იუნკერს, რადგან მის მთავარ შემოსავალს მოჯამაგირეობა წარმოადგენდა; ხოლო საკუთარ „მეურნეობა“-ში მუშაობა თანაური წყარო იყო; ხოლო მემამულისათვის ეს იყო საშუალება შრომის ანაზღაურების უკიდურესად მცირე ფარგლამდე შემცირებისა. თავის მხრივ, ეს უკანასკნელი იმას იწყევდა, რომ მემამულე მოჯამაგირისა და მისი ოჯახის წევრების საფ შრომას ამჯობინებდა და არ ეტანებოდა ამ მუშახელის შემნაცვლელი რთული მანქანა-იარაღების გამოყენებას. ვლ. ლენინს, მითითებულ ნაშრონში, წარმოადგენილი აქვს, მის მიერ შემუშავებული ცხრილი, რომელიც ცხადყოფს, რომ რევოლუციამდელი რუსეთის ევროპულ ნაწილში მიწის განაწილება, მეოცე საუკუნის დასაწყისში, კაპიტალიზმის პრუსიული ტიპის გავრცელებას ადასტურებს.

სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა სხვადასხვა ჯგუფებს შორის მიწის განაწილების მსგავსი სურათი აღინიშნებოდა ევროპის კაპიტალისტურ სხვა სახელმწიფოებშიაც, მაგალითად — იტალიაში. ამისგან განსხვავებით, ვლ. ლენინი, აღნიშნავს კიდევ კაპიტალიზმის განვითარების ამერიკულ ტიპს, რომელიც იმ გარემოებამ განსაზღვრა, რომ კოლონიზაციის პერიოდში (მე-19 საუკუნე) თავი იჩინა მიწის მიტაცებამ დაუბრალოებლად, კაპიტალიზმის სწრაფად განვითარებამ, ფერმერთა კლასის სწრაფად ვადართობამ და ურენტო მიწების დამუშავებამ ისე, რომ თითქმის არ ჰქონია ადგილი ექსპლუატაციის კაპიტალიზმამდელ ფორმას.

აქ, ერთხანს, უნდა შევწყვიტო დაწყებული თხრობა და კვლავ მივუბრუნდეთ ამა თუ იმ ყვერბისათვის შესამუშავებელი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის საკითხს. ამ კომპლექსის შინაარსობრივი არსის დახვეწისას ამა თუ იმ ყვერბისათვის, ამოცანას ის კი არ შეადგენს, რომ აუცილებლად მოინახოს და დადგინდეს მსგავსება თუ განიორება მოვლენისა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა და ცხადყოფილია რომელიღაც უკვე შესწავლილი, განსაკუთრებით კი მოწინავედ, კულტურულად და სხვ. აღიარებული ქვეყნისა და ხალხის წილ; არამედ საჭიროა, ამ უკვე შესწავლილ მაგალითებზე დაყრდნობით, გააზრება და სათანადო კანონზომიერებათა სახედ გაზოგადება იმ კონკრეტული ფაქტების ერთობლიობისა, რომელთაც ახლა ვუკვირდებით ან კიდევ ისტორიული თუ ეთნოგრაფიული წყაროებით არის ცნობილი; ამავე დროს, ყველა ამ ფაქტის ჯეროვანი გააზრებისა და გაზოგადების საერთო ლოგიკური ფონი უნდა იყოს მარქსისტულ-დი-

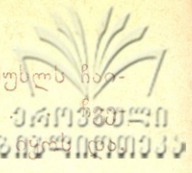
¹ ვლ. ლენინი, თხზულებანი, მესამე ტომი, მე-4 გამოცემა (რუსულად).



ალექტიკური, ობიექტურ სინამდვილეში თვით საგანთა მოძრაობისა და განვითარების შინაგან კანონზომიერებათა სისწორისა და გონივრულობის სასველი. ამ შემთხვევაში, ეთნოგრაფია და ისტორია საცხებით ბუნებრივად (და არა მიტმასნილად) ჩაერთვის ზოოტექნიკურ საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსს არა როგორც გამეორებული კონსტატაცია ისტორიული და ეთნოგრაფიული გამოკვლევებით ჭეშმარიტად დადგენილი ამბებისა (რაც ისტორიკოსებისა და ეთნოგრაფიკოსების უპირატესი ამოცანაა), არამედ როგორც შინაარსეული ქარვა მეცნიერების იმ კანონებისა, ყოველთვის რომ საფუძვლად უნდა დაედოს ხოლმე ყოველგვარ შემოქმედებითს მუშაობას.

უკეთეს, ამ საერთო და ზოგადთეორიულ დებულებათა შინაარსს საქართველოს სს რესპუბლიკის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების, პირველ რიგად კი მეცხოველეობის, სხვადასხვა ყვერბის პრაქტიკულ საქიროებებს მივუყვებით, მე მგონია, რომ ჩვენში ოდითვე მოქმდინარე მომთაბარული მეცხვარეობისათვის, თანამედროვე პირობებში შესამუშავებელ ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსში შემოთქმულ ყაიდაზე გასააზრებელი იქნება, ორიოდ კონკრეტული მაგალითის დანიშნულებით თუ ვიტყვი, ძველთაძველი „ბინისთაობა“, „სარქლობა“, „ოჩხარი“ და სხვ., მემინდვრეობაში — „მამითაღი“, „ნაღი“ და სხვ., რომლებიც შრომის ორგანიზაციისა და ანაზღაურების სფეროს მიეკუთვნებიან. მე ძლიერ შორს ვარ აზრისაგან, თითქოს კაპიტალიზმამდელი. შემდეგ კი — დაგვიანებითა და ნელი ტემპით განვითარებული — კაპიტალიზმის დროინდელი მიწისმფლობელობისა და მიწითსარგებლობის, აგრეთვე მწარმოებლური ძალების განვითარებულობის ღონისა და წარმოებითი ურთიერთობის ზეგავლენით დამკვიდრებული იმპაზინდელი ეს ადათ-ჩვეულებები პირწავარდნილად აღვადგინოთ ჩვენს თანამედროვეობაში (თუმცა, საკმაოდ ხშირ შემთხვევაში და საკმაოდ შორეული მიმსგავსებით, ამას ვაკეთებთ ხოლმე უკმარისი დასაბუთებულობითა და ორგანიზებულობით). მე მხოლოდ იმ აზრს გამოვთქვამ, რომ სრულიად ზუსტად გარკვეულ ბუნებრივს გარემოში (რაც — როგორც ცნობილია — მეტად მრავალფეროვანია საქართველოში) და ამ გარემოს შესაბამისად ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ეკონომიკურ-მეურნეობრივ პირობებში (რომლებიც — უარსაყოფი არ არის — ჯერ კიდევ შემორჩენია ჩვენს სინამდვილეს წარსულის ერთგვარი გადმონაშთების სახედ), ჩვენი ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სრული გათანამედროვეება ისეთი ღონისძიებების შემუშავებას საჭიროებს, რომლებიც ახლო თუ შორი წარსულის ვითარებათა, მეცნიერული კანონის წესისამებრ, ათვისებას ქვაკუთხედად დაუდებს სადღეისო და — შეძლებისამებრ — მომავალში მოსალოდნელ გარემოებათა მოწესრიგებას საზოგადოების ინტერესთა შესაბამისად.

ერთგვარად წინასწარ მონახაზად, ასე წარმომიდგენია იგავი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისა, რომელიც — ცხადია და სწორედ აქეთვე მივმართავ ჩემს თხრობას — ჯერ კიდევ მოითხოვს ამბად თქმას და ჯერ კიდევ მოელის საამისოდ განსწავლულ თავისს მწიგნობრებს. . . . ისინი, ეს მწიგნობრები, კიდევაც დაიზრდებიან და გამოიწაფებიან ჩვენი ახალგაზრდობის რიგებში, ოღონდ საჭიროა ამ გზაზე მათ გა-



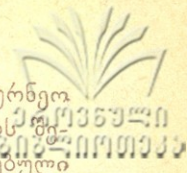
უძღვეს ბერი-მინდია, რომელიც ჭეშმარიტი მეცნიერების მუსკოს ჩა-
დგამს და გაიყოლებს გოგო-ბიჭებს, ვისაც თავი აქვს ცდისაო. **ქართველი**
ნი კარგი გოგო ბიჭები კი — ოლონდ თაფლი (ჭეშმარიტი ცოდნა) **საქართველოს**
ანდაზისებრად, ბუზივით ბაღდადიდან მოვლენ.

მე ეს ღრმად მრწამს! . . .

საამისოდ საჭირო ყველა შედარება-დაპირისპირებებისა და განსჯა-გა-
ზოგადებების დროს, მსჯელობა-დასკვნებისათვის, შესატყვისს ნიშანსეცად
უნდა გვექონდეს აწმყო რაობა და გამიზნული მომავალი სოციალისტური
სოფლის მეურნეობისა, რომელიც სიციალისტური სახალხო მეურნეობის
შემადგენელი ნაწილია, მთავარი ბაზაა მოსახლეობის მომარაგებისა საზრდო
პროდუქტებით და სოციალისტური მრეწველობისათვის ნედლეულის
წყარო.

სოციალისტური სოფლის მეურნეობის განვითარება დაქვემდებარებულია
სახალხო მეურნეობის გეგმაზომიერი, პროპორციული განვითარების ობიექ-
ტიურ კანონს და ნისთვის უცნობია კრიზისები. სოციალისტური სოფლის
მეურნეობა ვითარდება სოფლის მეურნეობის ყველა დარგის აღმავლობის სა-
ფუძველზე. ოქტომბრის დიდმა სოციალისტურმა რევოლუციამ რუსეთში მოს-
პო მიწის წილ მემამულური საკუთრება, ის საყოველთაო სახალხო ქონებად იქ-
ცა და გლეხობას გადაეცა მუდმივი სარგებლობისათვის; მრეწველობის, ტრან-
სპორტის და სხვ. ნაციონალიზაციის გზით, მრეწველობაში სოციალისტური
წყობა დამკვიდრდა. კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის მიერ
თანმიმდევრულად გახორციელებულმა ღონისძიებებმა უზრუნველყო ჩვენი
ქვეყნის სოფლის მეურნეობის გარდაქმნა სოციალისტურ, მექანიზებულ,
საქონლურ, მსხვილსა და ტექნიკით აღჭურვილ მოწინავე წარმოებად. ღონის-
ძიებათა ამ რთულსა და ყოველმხრივ წყებაში, მთავარი მიმმართველი გეზი
იყო და არის მძიმე მრეწველობის უპირატესი განვითარება, როგორც სოცია-
ლისტური სახალხო მეურნეობის საფუძველთა-საფუძვლისა, საბჭოთა კავშირის
დამოუკიდებლობის, თავდაცვის უნარიანობის, საბჭოთა ხალხის კეთილდღე-
ობის განუხრელი გაძლიერების მიზნით.

ამ ღონისძიებათა ვრცელსა და მრავალფეროვან წყებაში, ზოოტექნიკურ-
საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის თვალსაზრისით, ჩვენი მსჯელო-
ბისათვის აქ წინა ხაზზე უნდა წამოგწიოთ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური
პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1953 წლის სექტემბრის პლენუმის დად-
გენილებები, რომელთა შინაარსობრივი საერთო ხაზი იმ დებულებით გამოი-
სახებოდა, რომ საბჭოთა კავშირში სოფლის მეურნეობის პროდუქტთა რეწვის
(წარმოების) ფარგალი და ღონე ეერ შეესაბამებოდა ამ სოფლის მეურნეობის
აღჭურვილობას ტექნიკით და შესაძლებლობებს, საკოლმეურნეო წყობას რომ
გააჩნია. პლენუმის მიერ დასახული პრაქტიკულად სამოქმედო პროგრამის
მიზნობრივი სწრაფვის საერთო გეზი ის იყო, რომ ჩამორჩენილი კოლმეურ-
ნეობების, საბჭოთა მეურნეობებისა და რაიონების სოფლის მეურნეობა მოწი-
ნავეთა დონემდე ყოფილიყო ატანილი, რათა უზრუნველყოფილიყო ერთობ-
ლივ სოციალისტური სოფლის მეურნეობის მძლავრი აღმავლობა.

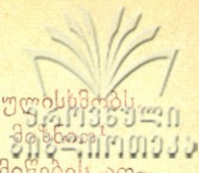


მითითება იმის თაობაზე, რომ ყოველ ცალკეულ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოში (კოლმეურნეობა, საბჭოთა მეურნეობა) სოფლის მეურნეობის მე-სატყვისი დარგების დაგეგმვა-მოწყობისას გასათვალისწინებელია არსებული ყოველგვარი—ბუნებრივი, ეკონომიკურ-მეურნეობრივი და სხვ.—ის პირობა, რომელიც ხელისშეწყობია (ან ხელისშემშლელია) სათანადო დარგის განვითარებისათვის—სწორედ ის პრინციპული მნიშვნელობის სახელმძღვანელო დებულებაა, რაც არსებითად განსაზღვრავს ყოველი ცალკეული ყვერბისათვის; წინასწარ შესამუშავებელ, ვთქვათ, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის აუცილებლობასა და ფასს. ეს მით უმეტეს, რომ მთელ ამ შემოქმედებითს საქმიანობაში მეცნიერების დიდი როლისათვის ხაზი გაუსვამს პარტიის ყრილობების და ცენტრალური კომიტეტის არაერთ-სა და არაორ დადგენილებას, რომც აღარაფერი ვთქვათ მარქსისტულ გაგებაზე კომუნისტიზმის მშენებლობაში მეცნიერების ადგილისა და მოწოდებასთან დაკავშირებით.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1954 წლის თებერვალ-მარტის პლენუმმა მიიღო დადგენილება საბჭოთა კავშირში მარცვლეულის რეწვის (წარმოების) გაფართოებისა და ყამირი და ნასვენნი მიწების ათვისებისათვის, რაც აგრეთვე უნდა იპყრობდეს პირველი რიგის ყურადღებას გააზრებაში ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შესამუშავებლად, ყოველი ცალკეული ყვერბისათვის. საქართველოს სს რესპუბლიკის პირობებში, ამ დადგენილების რეალიზაციასთან დაკავშირებით, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისათვის საჭირო შესატყვისი ელემენტების მოთქერებისას აუცილებელია ვარაუდში ჩავაგდოთ ის გარემოება, რომ ჩვენი რესპუბლიკის საერთო ტერიტორიის, დაახლოებით,

26,7%	ზღვის დონიდან	0—500 მეტრამდე	სიმაღლეზე	მდებარეობს,
21,7	"	500—1000	"	"
19,1	"	1000—1500	"	"
31,0	"	1500—3000	"	"
1,5	"	3000 მეტრზე	მაღლა	მდებარეობს და რომ ასეთგვარად

გამოსახული ვერტიკალური ზონალობის პირობებში, ცხადია, სხვადასხვაგვარი იქნება მეცხოველეობის ამა თუ იმ პროდუქციის რეწვისათვის ხელისშემწყობი (ან ხელისშემშლელი) ვითარებები. სხვადასხვა იქნება შესაძლებლობანი სოფლის მეურნეობის დარგთა შორის მემარცვლეობისათვის კუთვნილი ხვედრითი წონის უზრუნველყოფისა და სხვადასხვა იქნება არსებული მიწების ათვისების გზები და საშუალებანი. თავი რომ დავანებოთ ბუნებრივი გარემოს სხვა დანარჩენ პირობებს (რაც მეტად მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისათვის საჭირო გააზრებისას), ყველა ამ ზონაში მარტო ტენიანობის ნაკლებობა ან სიჭარბე ამჟამად და სოფლის მეურნეობის განვითარების თვალსაზრისით მისი უკროვანი რეგულაციისათვის საჭირო ღონისძიებების გახორციელება მომავალში—სრულიად სხვადასხვა გარემოებებს წარმოქმნის და, ერთობლივ, იმისგან თვალსაჩინოდ განსხვავებულ საშუალებებსა თუ ხერხებს მოითხოვს, რასაც, საერ-



თოდ საბჭოთა კავშირში, ყამირი და ნასვენ მიწების ათვისება გულისხმობს სოციალისტური სოფლის მეურნეობის სამსახურში მისი ჩაყენების მეშვეობით.

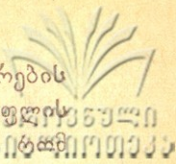
საქართველოს სს რესპუბლიკის პირობებისათვის სათანადო მიწების ათვისების საკითხი, თუმცა გაცილებით უფრო მცირე მასშტაბისაა (1954 წლის თებერვალ-მარტის პლენუმის დადგენილებით ყაზახეთში, ციმბირში, ურალში, ვოლგისპირეთსა და ჩრდილო კავკასიაში, 1954—1955 წლების მანძილზე, უნდა ათვისებულყო 13 მილიონი ჰექტარი ყამირი და ნასვენი მიწა), მაგრამ—სამაგიეროდ უფრო მრავალმხრივი და, შესრულების საშუალებების მხრივ, რამდენადმე განსხვავებული და ხარჯიანია. ჩვენში, მარცვლეულის, მრავალწლოვანი ნარგაობის (ჩაი, სუბტროპიკული თუ კონტინენტური ხილი, ვაზი) და აგრეთვე მეცხოველეობისათვის საჭირო ბუნებრივი საკვები სავარგულების ფართობთა გადიდებისათვის ჯერ კიდევ გამოუყენებელი მიწების ათვისება დაკავშირებულია, უბირატესად, საირიგაციო თუ სამელიორაციო სამუშაოებთან, ბუჩქნარების გაკაფვასა და მისადგომი გზების გაყვანასთან. ხოლო ვინაიდან სხვადასხვა ზონის ბუნებრივ გარემოში გახორციელებული ეს სამუშაოები სხვადასხვა სიდიდისა და ყუათიანობის საკვების ბაზას წარმოქმნის, ამიტომ, შესატყვისი ყვერბისათვის შესამუშავებელი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსიც სხვადასხვა განზომილებითა და აქცენტირებით უნდა ჩაირთავდეს ყველა ამ საკითხს.

საერთო მიზანდასახულება კი ის უნდა იყოს, რომ მეცხოველეობისათვის სათანადო საკვების მყარი ბაზის ორგანიზაციის შესაძლებლობათა ჯეროვანი გააზრების საფუძველზე, დასაბუთდეს აგრეთვე მეცხოველეობის ამა თუ იმ დარგის შესაძლებელი, გეგმაზომიერი და მიზანდასახული განვითარების ფარგალი (სიდიდე), პროდუქციული მიმართულება, პირუტყვის მოვლა-შენახვის სისტემა, მისი კვების ტიპი და რეჟიმი, საერთოდ კი—მეცხოველეობის ამ დარგის წარმოების ერთობლივი ტექნოლოგიური პროცესის შესატყვისი ელემენტები.

ასეთგვარ მოთხოვნას და საჭიროებას გააჩნია დასაბუთების რამდენიმე მხარე. ისინი ამოდიან როგორც სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობის ბიოლოგიური საფუძვლების გენეზისიდან და, მასთან დაკავშირებული, თანაური მოვლენების შინაარსიდან, ისე ამ დარგის წინაშე მდგარი ეკონომიკური ამოცანებიდან და მისი კეთილმოწყობის პრინციპებიდან, რასაც სოციალისტურ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ორგანიზაციის მეცნიერება გვაწვდის. აი, მაგალითად:

როგორც უკვე ვიცით, გარეული წინაპრებისაგან შინაური ცხოველების ევოლუციის პროცესში, ადამიანის მიერ მიმართული, მათი გარდაქმნა თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებად, უფრო და უფრო მეტად განისაზღვრება იმ სარსებო გარემოთი, რომელიც წარმოიქმნება ადამიანის მიერ ორგანიზებულ სოფლის მეურნეობაში, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთათვის ჩვეული, მეურნეობრივი მნიშვნელობის (მარგებლობის),

¹ იხ. აგრეთვე, დ. აგლაძე, „მეცხოველეობის საფუძვლები“ მეორე ნაწილი. გვ. 405—412-1960 წ. თბილისი, საქართველოს სს. სამ. ინსტ. გამომცემლობა.



ნიშანთვისებები უფრო და უფრო მეტად დამოკიდებული ხდება განვითარების იმ არსებობის პირობებისაგან, რომლებსაც განსაზღვრავს ამ სოფლის მეურნეობის განვითარებულობის დონე და ხასიათი. ეს იმიტომ არის (როგორც უკვე ითქვა წინამდებარე წერილის ერთ-ერთ წინა განკვეთში) სასოფლო-სამეურნეო ცხოველი ის შინაური ცხოველია, რომელსაც ადამიანი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში გამოიყენებს, ხოლო მატერიალისტური ბიოლოგიის მიხედვით, ცოცხალი ორგანიზმის ამა თუ იმ საარსებო გარემოში, ორგანიზმის მექანიკურებითი საფუძვლისათვის ჩვეული ამა თუ იმ ნიშანთვისების განვითარებისათვის მუდამ საჭიროა გარემოსეული ზემოქმედი გარკვეული ფაქტორები, რომლებიც შესატყვისი ნიშანთვისების განვითარების არსებობას უზრუნველყოფენ¹.

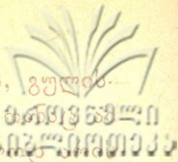
სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებში, შესატყვისი ნიშანთვისებების განვითარების არსებობას უზრუნველყოფს ამ ცხოველების საარსებო გარემოს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა—სხვა დანარჩენ ფაქტორთა შორის—სათანადოდ ორგანიზებული საკვების ბაზისაგან დამოკიდებული კვების ტიპი, კვების რეჟიმი და სხვ., აგრეთვე თვით დარგის ორგანიზაციის პირობებისა და ყაიღისაგან დამოკიდებული მოშენება-მოვლა-შენახვის სისტემა, ცხოველთა გამორგების წესებთან შეხამებით. ზოგიერთი ამ ფაქტორის ირგვლივ სწორედ ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის თვალსაზრისით (და არა საერთოდ თუ ზოგადად)—ბაას კიდევ შევხვდებით წინამდებარე კრებულის სხვა წერილებში.

მეცხოველეობის წინაშე მდგარი ეკონომიკური ამოცანები ამომწურავად და მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის შესატყვისი ყრილობებისა და ცენტრალური კომიტეტის სათანადო პლენუმების დადგენილებებში კომუნიზმის მშენებლობის ყოველი ცალკე პერიოდისათვის, ხოლო სახელდობრ 1966—1970 წ. წ. დროის მანძილის ამოცანები, გაშუქებულია ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებებით. რაც შეეხება ამ ეკონომიკური ამოცანების გახორციელებისათვის მეცხოველეობის ჯეროვანი კეთილმოწყობის პრინციპებს, ისინი სადღეისო საჭიროებისამებრ მოწოდებულია სოციალისტური სასოფლო-სამეურნეო საწარმოების ორგანიზაციის მეცნიერების მიერ და დღითი-დღე შეივსება და დაიხვეწება. ყოველივე ამის ირგვლივ, თუნდაც მოკლე მიმოხილვითი ბაასი, მე არ მომიწევს, ცხადია.

მაგრამ, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის ინტერესებიდან გამომდინარეობით, საჭიროდ კი მიმაჩნია დაპირისპირებული ორიოდე მავალითის მოტანა და, ამის საფუძველზე, გამაზოგადებელი მოსაზრების გამოთქმა.

ცნობილია, რომ სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარებისათვის პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის ღონისძიებათა ერთობლიობა მიმართულია ჩვენს ქვეყანაში პროდუქტთა სიუხვის შექმნის კეთილშობილური და გრანდი-

¹ იხ. აგრეთვე დ. ავლაძე: „მეცხოველეობის საფუძვლები“; მეორე ნაწილი გვ. 46—51, თბილისი. 1960 წ.

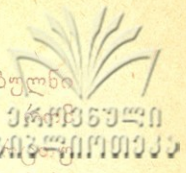


ოზული ამოცანის გადაჭრისაკენ. პროდუქტთა სიუხვე, ცხადია, გულს-
ხმობს, უწინარეს ყოვლისა, შესატყვისი პროდუქტების სიმრავლეს, **საქართველოში**
პროდუქტების ჯეროვან ხარისხს და სიიაფეს, რომლებიც უშუალოდ **საქართველოში**
დამოკიდებული სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების ჯიშებრებისაგან (პროდუქ-
ტიულობისაგან) და სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობაში საწარმოებელი
წრომატევადი პროცესების მექანიზაციისაგან, თვით მეცხოველეობის დარგის
ორგანიზაციულად სწორი მოწყობისა და პირუტყვისათვის საჭირო საკვების
მყარი ბაზის არსებობის საფუძველზე.

მაგრამ, ხშირად—და, განსაკუთრებით, საქართველოს მეცხოველეობის
პრაქტიკაში ამჟამად—თითქმის მთლიანად მივიწყებულია კიდევ ერთი სავალ-
დებულო ელემენტი პროდუქტთა სიუხვის ცნებისა, რომელიც ხალხის ვემოვ-
ნებისა და, ამასთან დაკავშირებით, ეროვნული კულინარიის მოთხოვნებიდან
ამოდის. ეს უკანასკნელი სათანადო გარაუდების გარეშე არ უნდა დარჩეს, თუ
კი პროდუქტთა სიუხვე ჩვენი ხალხისათვის გვირდა და კიდევ იმიტომ, რომ
ხსენებული მოხსონებისათვის ანგარიშისგაწევა თვალსაზრისით გაეღწეა საა-
გორც პირუტყვისათვის საჭირო საკვების მყარი ბაზის ორგანიზაციის, ისე
სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების ჯიშობრივი შედგენილობის, მისი მოვლა-
შენახვის სისტემისა და, პირველ რიგად, თვით მეცხოველეობის სათანადო
დარგის წარმოების ერთიანი ტექნოლოგიური პროცესის საკმაოდ მრავალი
მომენტის ჯეროვნად მოწყობისკენაზე. მართო მომხმარებლის ფაქტში „პირის
გემო“ და მზარეულის ოსტატობა თუ „სუფრის ლაზათის“ ცოდნა არ კმარა
ამ მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად; საჭიროა ეროვნული კულინარიის კერ-
ცებისათვის სწორედ იმ ნედლეულის რეწვა (წარმოება), რაც შეესაბამება ამ
კერძების გემოს თავისთავადობას—ეს კი, შესატყვისი ყვერბის პირობებში
მომუშავე მეცხოველეთა საქმეა—და საჭიროა სხვადასხვა ყვერბის პირობებში
ნარეწი (წარმოებული) ამ ნედლეულის დაუმრკველებლად და სესონის შესაბა-
მისად მიწოდება მომხმარებლისათვის სხვა უბნებში.

მე ვგრანობ, რომ ახლანახსნ თქმულს, ჩემი მკითხველებიდან ზოგიერთნი
(და, იქნებ, ძლიერ ბევრნიც) ერთგვარ დანტახიად მიიჩნევენ . . . არ შე-
ვესიტყვები, ოღონდ შევახსენებ (ვისაც გული მიუწევს ისტორიისა და ეთნო-
გრაფიისაკენ), რომ თუშური გულის ყველი, მეგრული სულგუნი, ახალციხური
კუბატი, ოსური ხაბიზგინა, რაჭული ლობიანი, საქართველოს დასავლეთი რა-
იონის მრავალი კუთხის მრავალგვარი საჭაპური—ის გემრიელი საჭმელები
ყოფილა, რომელთა გაკვდებას იმ ყვერბთა პირობებში მოპოვებული ნედ-
ლეული (ცხვრის, კამეჩის თუ თხის რძე, ეროდ გადამდნარი კარაქი მთის
ძროხეულის რძისაგან, მისივე ხაჭო, ლორად გამოყვანილი ადგილობრივი
ქოსმენის ქონი, საგანგებოდ გაუსხებული მოზერისა თუ ხარის ხორცი და
სხვ.) ესაჭიროებოდა და, განა სათანადო ყვერბის პირობებში ასევე საგან-
გებოდ მოვლილ-მოშენებული სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებით მოპოვებული
ნედლეული არ ესაჭიროება ისეთ კერძებს, როგორიცაა ხაჩჩო თუ ბოზბაში,
არტალა, ხაშლამა თუ მწვადი, ჩიხირთმა თუ ხაში, ყაურმა თუ ტაბაკა და
სხვა და სხვ.

ხოლო ჩემს იმ მკითხველებს, რომელთაც გული არ ასტრუვბათ ეთნო-



გრაფიასა და წარსულის ისტორიაზე. მაგრამ უფრო მეტად გატაცებულნი არიან თანამედროვე ცივილიზაციის მონაპოვართ, უნდა დავეთანხმო, უკვე ჩემი ეს ჩანათეჭრი, კემშარიტად, განყენებული მსჯელობა იქნება და მოსაწონარი, უკეთუ არ ვაგვიფალისწინებდი შესაძლებლობებს, საშუალებებსა და გზებს, რომელთა მეშვეობით თანამედროვეობას შევწყობოდა (ფორმითაც და შინაარსითაც) გარდასულ დროთა სიღრნეში დესეგადგმული აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი პროდუქტთა სიუხვისა.

ჩემი მკითხველები დამეთანხმებიან, რომ ყოველთვის და ყველა მოვლენის წილ გარკვეულ საფუძველს მოკლებული არ არის ხოლმე სინანული და წუხილი იმა-პაპათა ზნე-ჩვეულებების და ადათების მიეწიყვის თაობაზე, რაც ყოველ ჩვენთაგანს არაიშვიათად სმენია. მაგრამ, ალბათ, იმაშიც დამეთანხმებიან, რომ სათანადო გეზით კმეღითი მუშაობის გარეშე, ასეთი სინანული და წუხილი უქნარათა წუწუნსა და გოდებას უნდა ვადაროთ.

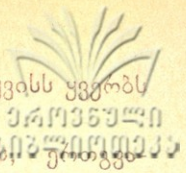
უკეთუ ხევესურეთის ყვერბის პირობებში მოაშენა ხევესურმა ხევესურული ძროხა, რომლის ფურები რცელადიანია, სლო ვრბო-კარაქი გამოსაღიანი და არამატიული;

უკეთუ ჩვენი მთიანეთის ყვერბის ამა თუ ამ მცირე ან, იქნებ, საკმაოდ დიდ-უბანში, კლიმატის ელემენტთა (მზის რაღიალია, ჰაერის ტენიანობა და სხვ.) თავისმოყო ისეთგვარია, რაც დიდად ხელშემწყობია „ცნიმ-ცრემლიანი თვალეზით“ მდიდარი ყველის კვერების დამწიღებისათვის გულებში, წლის გარკვეულ სეზონსა და დროის მონაკვეთში ღია ცის ქვეშ რომ მიმდინარეობს, თანახმად დაღესტნის მთების ციმურის სეზონის სიზაფხულთ საოვერებისა და თრიალეთში ქაჩალ-გორასკენ მომთაბარე ჩვენი მეტსვარების წარსული გამოცდილებისა;

უკეთუ რაჭული ლობიანისათვის საჭიროა წაბლბო და ტყის სხვა ნაყოფით გაქოსმენებული და ლორად გაკეთებული ლორის ქოჩი, სოლო ახალციხური კუბატისათვის კი მესხეთის მთიანეთის საოვერებზე ნიაღვალევი უსსი მოზერისა თუ ხარის ხორცი და სხვ.;

დასასრულ, უკეთუ ყოველივე ამის აღვილად და იათად მიპოვება შესაძლებელია მხოლოდ იმ ყვერბის პირობებში, რაც ზემოთ, რამდენიმე მაგალითისათვის, იყო დასახელებული—

მაშინ, საზოგადოებრივი შრომის განაწილების პრინციპთა შესაბამისად, ერთობლივ საზოგადოებისათვის საჭირო (ზემოთ კვლავ მხოლოდ მაგალითისათვის დასახელებული) პროდუქტების და ნედლეულის რწვა სწორედ ამ ყვერბში მოსახლე და დახელოვნებულ მეცხოველეს უნდა დაევალოს, რადგან ამა თუ იმ ყვერბისათვის ჩვეული და სპეციფიკური ცხოველური წარმოშობის პროდუქტთა თუ ნედლეული საბოლოო და უშუალო შედეგია იმავე ყვერბის საზღვრებში გავრცელებული იმ სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების მოშენებისა, რომელთა მემკვიდრეობითი საფუძველი ყალიბდება ხოლმე ყვერბის ბუნებრივსა და მისი სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის საარსებო გარემოში; ხოლო მემკვიდრეობითი საფუძველის შესაბამისი მარგებლობის თვისებები (პროდუქტიულობა) სათანადოდ გამოვლინდება ნიშანთვისებათა განვითარების არ-



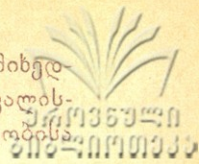
სებობის ისეთი ზემოქმედი ფაქტორების ზეგავლენით, რაც შესატყვისს ყველას ახასიათებს და ცალკეულად შესასწავლია.

მე ვფიქრობ, რომ არ შეეცდები, თუ ყოველივე ზემოთქმულ რად, გამართლებულად მივიჩნევ სწორედ იმ დადგენილებების ერთობლივი და საერთო მიზანსწრაფვიდან და, მრავალ ცალკეულ შემთხვევაში, კონკრეტული შინაარსიდან გამომდინარეობით, რომლებიც მოუწოდებია სოფლის მეურნეობის აღმავლობის უზრუნველსაყოფად საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX, XXI და XXII ყრილობებს, ხოლო განსაკუთრებით კი ამ ყრილობათა შორის მდებარე და შემდგომ პერიოდში შემდგარ პლენუმებს ცენტრალური კომიტეტისა. ამ აზრის შემდგომი გაშუქებისა და დადასტურებისათვის, ვფიქრობ, საკმარისი იქნება იქნება ცხელი 1953 წლის სექტემბრის პლენუმის დადგენილებათა გასსენება, სადაც—როგორც ცნობილია, უკიდურესი სიაშკარავით და მეტად მკაფიოდ—არის ხაზგასმული სოფლის მეურნეობის დარგების დაგეგმვისას ადგილობრივი ყველა პირობის გათვალისწინების აუცილებლობა.

ვფიქრობ აგრეთვე, რომ აქამდე გადმოცემული ჩემი მსჯელობისას არაერთხელ მოხსენებული ყვე რბი, რომლის წიაღშიც უნდა იქნას ხოლმე მეცნიერულად გააზრებული ამ ყველა პირობის რაობა და მნიშვნელობა შესატყვისი დარგის განვითარების ღონისძიებათა დასასახველად (ჩემს მსჯელობაში, უპირატესად, მეცხოველეობა, იყო გათვალისწინებული), კარგად შეეხამება სექტემბრის პლენუმის დადგენილებათა უმთავრეს თეზისს.

სათანადო ლოგიკური განოგადების საფუძველზე, მე კიდევ იმ რწმენამდე მივდივარ, რომ ზემოთ გადმოცემული ჩემი მსჯელობის საერთო აზრი და გამიზნულობა კარგად არის შეხამებული საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტისა და საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოს 1955 წლის მარტის 9-ით დათარიღებულ დადგენილებასთან „სოფლის მეურნეობის დაგეგმვის პრაქტიკის შეცვლის შესახებ“, რომელიც მოითხოვს, რომ კოლმეურნეობებმა გაითვალისწინონ ხოლმე სოფლის მეურნეობის პროდუქტთა სახელმწიფოსათვის ჩაბარების დავალებანი, აგრეთვე ამ პროდუქტით კოლმეურნეობებისა და კოლმეურნეობის წევრთა უზრუნველყოფის საჭიროებანი და თავიანთი შესედულებებისამებრ განსაზღვრონ ხოლმე სასოფლო-სამეურნეო სსედასხვა კულტურისათვის სათესი ფართობის სიდიდე, სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა პროდუქტიულობა და შესატყვისი სახეობის პირუტყვის რაოდენობა. მითითებული იყო, რომ საზოგადოებრივი მეურნეობის განვითარების გეგმების შემუშავებისას კოლმეურნეობებმა უნდა გაითვალისწინონ ხოლმე ყველა სავარგულის მაქსიმუმით და ინტენსიურად გამოყენების აუცილებლობა, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულთა ყოველ აქტარზე შესატყვისი პროდუქტიის რეწვის (წარმოების) ფარგლის გადიდება-გაძლიერებით.

ზემოთ გადმოცემული ჩემი მსჯელობის საერთო აზრისა და მიზანსწრაფვის გასამაგრებლად, უნდა ვავიხსენო აგრეთვე, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის დირექტივებში განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო სოფლის მეურნეობის ცალკეული დარგის მეურნეობრივად მიზანწეონილი გაადგილების უზრუნველყოფას და მიწათმოქმედებისა და მე-



ცხოველეობის სპეციალიზაციას ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა რაიონის მიხედვით. თითოეული მათგანის ბუნებრივი და ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით, ხოლო ცალკეული რაიონის ფარგლებში — ყოველი კოლმეურნეობისა და საბჭოთა მეურნეობისა.

საბჭოთა კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების (1959—1965 წ.წ.) საკონტროლო ციფრებში, რაც საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXI ყრილობამ დაამტკიცა, აღნიშნულია, რომ სასოფლო-სამეურნეო ყველა კულტურისაგან დიდი და მყარი მოსავლის მიღება და საერთო პროდუქციისათვის გამიზნული რაოდენობის მოპოვება, უნდა ემყარებოდეს მიწათმოქმედების მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემის დანერგვას, რაც ყოველი ეკონომიკური ზონის და ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოოს პირობებს უნდა ითვალისწინებდეს; ის დაფუძნებული უნდა იყოს აგრეთვე სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადვილებისა და სპეციალიზაციის სრულქმნაზე, რაც მეცნიერებისა და მოწინავე გამოცდილების მიღწევითა გამოყენებას გულისხმობს. სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის უდიდეს საქმედ იქნა აღიარებული სოფლის მეურნეობის გაძლიერების სწორი სისტემის დანერგვა წარმოებაში.

წინამდებარე კრებულისათვის წამდგარებულ საერთო შესავალში ითქვა, თუ სახელდობრ რა ადგილს ჩაერთვის ხოლმე (ან უნდა ჩაერთოს) ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადვილების, სპეციალიზაციისა და სოფლის მეურნეობის დარგთა გაძლიერების სისტემების დადგენისათვის საჭირო ერთობლივ სამუშაო პროგრამას. ღონისძიებათა ამ კომპლექსის ადგილი სპეციალიზაციის პრობლემის შემუშავების საერთო სქემაში უკვე თავისით მიგვიჩივებს და ლოგიკურ დასკვნას გვიკარნახებს, რომ ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი ვერ შემუშავდება (და არ უნდა შემუშავდეს) სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადვილებისა და სპეციალიზაციის ერთობლივი პრობლემის გარეშე, ყოველ შემთხვევაში, ის საკმარისად ვერ დასაბუთდება ყოველივე იმის უქმარისად გათვალისწინებით (და, მით უმეტეს, უგულვებლყოფით), რასაც უნდა გვაცდევდეს ხსენებული ერთობლივი პრობლემისათვის დადგენილი და დაზუსტებული ფაქტობრივი მასალა თუ გაზოგადებული სათანადო დებულებები. ეს მოთხოვნა და საჭიროება ერთ-ერთი წინაპირობა და საფუძველია ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავების მეტოდიკისათვის.

ჩემი ამ წერილით, მე შევეცადე (და, სახელდობრ, მხოლოდ შევეცადე) გამომეთქვა მოსაზრებები, თუ თეორიული გააზრებისა და პრაქტიკული გამოყენების რა ფარგალი უნდა მიეკუთვნოს ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსს, როგორც მსჯელობის და საქმიანობის საერთო ფონს, კერძოდ მეცხოველეობის დარგობრივი და წარმოებითი სპეციალიზაციის პროექტის დაზუსტებაში.

დაბეჯითებით ვფიქრობ, რომ ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი, როგორც ერთ-ერთი მონაკვეთი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადვილების, სპეციალიზაციისა და სოფლის მეურნეობის დარგთა



გაძლოლის სისტემათა შემუშავებისათვის საჭირო გააზრებისა, არც თავისი აუცილებლობის და არც მიკუთვნებული ადგილის თვალსაზრისით შესიტყვებებს ვერ გამოიწვევს.

ამავე დროს, თითქმის ურყევი რწმენით, ვითვალისწინებ და მოველოდები, რომ ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისათვის ჩემეული შინაარსობრივი საერთო განზომილებანი და, მით უფრო, ამ შინაარსის საქვაკუთხედო აზრთა მოხაზულობანი, ე. ი. მეთოდოლოგიური ხასიათის სახელმძღვანელო დებულებათა ელემენტები, შესიტყვებასაც და ცხარე კამათსაც გამოიწვევენ—უნდა გამოიწვიონ კიდევ—ჯერ ერთი, იმის გამო, რომ ჩემს ნაცნობ მეგობართა და აგრეთვე ჩემთვის ცნობილ ზოოტექნიკურ უფრო ფართო წრეში, მე არ მომისმენია აქ წამოჭრილი საკითხების იმდაგვარ ასპექტსა და კონტექსტებში დაყენება, როგორც მე მივხედვ ზემოთ გადმოცემული თხრობისას, მანასადამე, ვერ შევხვდებოდი ამ გვსით წარმოებულ თეორიულსა თუ პრაქტიკულ საქმიანობას. ამიტომ, კადნიერებად არ უნდა ჩამეთვალოს, უკეთუ ვიგულისხმებ, რომ—მსგავსად ყოველივე შეუჩვენელისა და, მეტად თუ ნაკლებად, ახლისა—ამ მოსაზრებებმაც უნდა იგეგონ მსმენელის ერთგვარი ხუეილი . . . ჩემს ნაცნობ-მეგობართა და, კვლავ, ჩემთვის ცნობილ ეკონომიკოს-ორგანიზატორთა უფრო ფართო წრეში (როგორც—ზოოტექნიკოსთაგან განსხვავებით—არ აღუვლებს ყოველივე ამის მოსმენისაგან, რადგან საკითხის შინაარსეული ბუნება მათთვის უფრო მეტად ნაცნობია, მათი სპეციალობის უფრო ფართო დიაპაზონის გამო) ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის ჩემეული გაშუქება, ალბათ, მაინც გამოიწვევს ერთგვარ შეცბუნებას, რადგან—საფიქრებელია—შემოთავაზებულ მსჯელობის ქარგა და ჩასაქსოვი სახე-ნაკეთები, დიდაც, მკვეთრად განსხვავდება იმისგან, რაც დღემდე დამკვიდრებულია მათი საქმიანობის პრაქტიკაში. ყოველივე ეს სავსებით ბუნებრივია და—უკეთუ გულწრფელად და საქმიანდითქვა—ფრთხილად სასარგებლო. რაც შეეხება კიდევ სხვა მხარეს ეითარებათა, რომელნიც მათიქრებნიებენ მოსალოდნელ შესიტყვებებსა და კამათს, ამის გაშუქება უკეთესია წინამდებარე წერილის დსკენითი ნაწილის შექდევ:

2. შინაარსი შეჯამებისა და დახვედითი ხასიათის მთავარი დებულებანი და განმარტებითი შინაარსის დახვედითი დებულებანი

ბ.

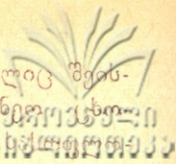
მე მგონია, რომ ყოველივე ზემოთქმულის შემცველი, თანაც შინაარსის მხრივ შედლებსაძებრ სრული და მოკლე ფორმულირება ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისა, ასეთი შეიძლება იყოს: ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებები წარმოადგენს თეორიულ მოსაზრებათა და პრაქტიკულად ადვილგასახორციელებელი ხერხების კომპლექსს, რომელიც ეყრდნობა თანამედროვე ზოოტექნიკური მეცნიერების პრინციპებს და მიზნად აქვს დასახოს მეცხოველეობის ამა თუ იმ დარგის მეურ-



ნეობრივად სწორი მოწყობის ხერხები, შესატყვისი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს ან რომელიმე რაიონის, ოლქის მხარის და სხვ. ერთობლივ სოფლის მეურნეობის სხვაგვებთან შეხამებით, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის ყოველ ერთეულზე პროდუქციის მაქსიმუმის მისაღებად, შრომისა და სახსრების დანახარჯთა მინიმუმით.

ჩვენთვის საინტერესო ცნების ასეთგვარი ფორმულირებისას, ზოოტექნიკის—როგორც მეცნიერების—მითითება, ევონებ, საკმარისია იმისათვის, რათა ამ კომპლექსის შემშუშავებელ პიროვნებას სათანადო გააზრებებისას მსგეველობიდან არ გამოჩეს იმ რკალის საკითხები, რაც მითითებულია წინამდებარე წერილის ერთ-ერთ წინა განაკვეთში ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის ზოობიოლოგიური საფუძვლების ირგვლივ. პრაქტიკული მიზანდასახულება ასეთი საკითხებისა და მათი ჯეროვანი განსჯის რეალურად ხელშესახები შედეგი უნდა იყოს იმის დადგენა და დასაბუთება, თუ შესატყვისი ყვერბის სოფლის მეურნეობის პირობებში მეცხოველეობა, როგორც წარმოების გარკვეული დარგა, რაგვარი სახეობითი შედგენილობისა უნდა იყოს; ანდა, სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვი, დასუსტებულ და დასაბუთებულ უნდა იქნას მეცხოველეობის სასურველი დარგობრივი სტრუქტურა (მეწროხეობა თუ, ვაჭვით, მეკამეწეობა, მეცხვარეობა, თუ, ვთქვათ, მეთხევობა; მეღორეობა თუ ერთობლივ სასოფლო-სამეურნეო მეურნეველეობა, ხოლო ამ უკანასკნელის წილ: მექათმეობა თუ მებატეობა, მეიხვეობა ან მებინდაურეობა და სხვ.). მეცხოველეობის ამ დარგების, პრაქტიკულად, საქიროების ან არასაქიროების საკითხის განსჯა-გააზრება განსაზღვრულია ხოლმე, ერთის მხრივ, სახალხო მეურნეობრივი განზომილების გავარაუდებებით იმისა, თუ როგორი შეიძლება ან უნდა იყოს ადგილობრივი მოსახლეობის საზრდოობისათვის მეცნიერულად დასაბუთებული ფიზიოლოგიური ნორმების შესაბამისი და აგრეთვე საზოგადოებრივი შრომის საკავშირო განაწილების პოინტიპებით ნაკარნახევი მოთხოვნები მეცხოველეობის სათანადო პროდუქციის რეწვის ფარგლისადმი; ხოლო, მეორეს მხრივ, იმიტაც, თუ (დაე, ჯერჯერობით, თუნდაც ბიბლიოთეკური გულეების მიხედვით) როგორი შეიძლება ყოფილიყო შინაურ და სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა წარმოშობის ისტორიის შესატყვისი ფრაგმენტის გამოვლინება მსჯელობას დაქვემდებარებული ყვერბის ტერიტორიაზე.

ზოოტექნიკური მსჯელობის ასეთგვარი ასპექტი, აუცილებლად, მიგვიყვანს და სათანადო კავშირს დაგვაწყობინებს სოციალისტურ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა ეკონომიკა-ორგანიზაციის მეცნიერებასთან (სახალხო მეურნეობრივი განზომილების გავარაუდებანი) და არქეოლოგიასა თუ ეთნოგრაფიასთან (შინაურ და სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ისტორიის ფრაგმენტი, არქეოლოგიური გათხრებით მოპოვებული ჩონჩხებისა და ძვალეულის ნაშთთა ჯეროვანი ანალიზის საფუძველზე დადგენილი, აგრეთვე მოსახლეობის საზრდოობისათვის მეცნიერულად დასაბუთებული ფიზიოლოგიური ნორმები, ხალხის გემოვნებისა და ეროვნული კულინარიის მონაცემთა გათვალისწინებით) იმიტომ, რომ—როგორც უკვე ვთქვი დასაწყისში—ჩვენს თანამედროვეობაში



ზოოტექნიკა უნდა წარმოვიდგინოთ ტექნიკურ მეცნიერებად, რომელიც შიშ-
წავლის წარმოების საშუალების—ამ შემთხვევაში სასოფლო-სამეურნეო-
ველის—ბიოლოგიურ ბუნებას, მისი მონაწილეობის შესაძლებლობას
სამეურნეო პროცესში და მისი მეშვეობით გარკვეული საწყისი მასალის
გარკვეულ საბოლოო პროდუქტად გარდაქმნის ტექნოლოგიურ ხერხებს.

ზოოტექნიკისათვის, ჩემს ამ მსჯელობაში, მითითებულ ასპექტს გააჩნია
კიდევ ერთი კონტექსტი, რომელიც დაკავშირებულია სასოფლო-სამეურ-
ნეო ცხოველთა ჯიშის ცნებასთან და თანამედროვე ზოოტექნიკაში
ჯიშის პრობლემის მნიშვნელობასთან, რაც უგულვებელი ვერ იქნება აგრეთვე
ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისათვის საჭირო გა-
აზრებებში. ვგულისხმობ, რომ ამ ადგილას შემოსილია გვერდი ავუქციო სასოფ-
ლო-სამეურნეო ცხოველთა ჯიშის ცნების ცვლას თუ ახალ განსაზღვრებებს,
რადგან ეს შორს წაგვიყვანდა; ოღონდ აუცილებლად უნდა აღვნიშნო, რომ
სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ჯიშის პრობლემა ცენტრალურია ზოოტექ-
ნიკის თეორიისა და პრაქტიკისათვის, რადგან ამა თუ იმ ჯიშისაგან მნიშვნე-
ლოვანად არის დამოკიდებული პროდუქციის რეწვის ფარგალიც და პროდუქ-
ციის ხარისხიც. ნათქვამისათვის ხაზისგასმა იმიტომ მივიჩნევ საჭიროდ, რომ
ძველსა და ახალ ზოოტექნიკაშიც ჯიშის ცნების განსაზღვრება ან სრულიად
უყურადღებოდ ტოვებდა, ჩემის აზრით, ერთ მეტად მნიშვნელოვან შტრისს
ან უკმარისად ამახვილებს ყურადღებას სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ჯი-
შის ცნების განსაზღვრებაში სახელდობრ იმ შტრისზე, რომ ჯიშში არ არის
მხოლოდ და მხოლოდ ბიოლოგიური კატეგორია, არამედ ის შეცნობილი უნ-
და იქნას აგრეთვე ეკონომიკურ კატეგორიად. ამის თქმა და ნათქვამისათვის
ხაზისგასმა იმიტომ არის საჭირო, რომ რამდენადაც სასოფლო-სამეურნეო
ცხოველთა ჯიშში ბიოლოგიური კატეგორიაა, ამაზედ ზოოტექნიკურ-საორგა-
ნიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსისათვის საჭირო განსჯა-გააზრებებმა უნდა
ჩაირთოს სოღმე მეტოდნეობის ისეთი დარგების მონაცემები, როგორცაა მა-
გალითად—ეკოლოგია; ხოლო გინაიდან სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა
ჯიშში, ამავე დროს, შეცნობილი უნდა იქნას აგრეთვე ეკონომიკურ კატეგორი-
ად. ამიტომ ეკოლოგიის პრინციპებით ნაკარნახევმა სახელმძღვანელო დებუ-
ლებებმა ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსში, კვლავ
უნდა ჰპოვოს გამოსახლება სოციალისტურ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა
ეკონომიკა-ორგანიზაციის მეცნიერებისათვის ჩვეული სათანადო შინაარსისა
და ფორმის ხერხებით.

სოფლის მეურნეობის მკვეთრი აღმავლობისათვის საჭირო წინაპირობა-
თა შორის, რასაც ერთობლივ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადვილება
და სპეციალიზაცია ემსახურება (წინამდებარე წერილის წინა განაკვეთი),
სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის სათანადო ჯიშთა სწორი, მეცნიერულად
დასაბუთებული გაადვილება, მეცხოველეობის დარგობრივი სპეციალი-
ზაციასთან მჭიდროდ დაკავშირებული, დიდი მნიშვნელობის—და არცთუ
მარტივი—საკითხია, რომელსაც უშუალოდ მივყევართ. იმავე მეცხოველეობის
წარმოებით სპეციალიზაციასთან. ის მოიცავს სათანადო ტერი-
ტორიული ერთეულისათვის სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა შესაფერისი სა-

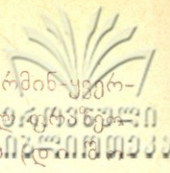
ხეობითი შედგენილობის დასაბუთებას (დარგობრივი სპეციალიზაცია), ხოლო შერჩეული სახეობის ფარგალში აგრეთვე ჯიშობრივი შედგენილობისა, შინაურ ცხოველთა ეკოლოგიის საკითხების ცოდნას უნდა დაემყაროს.

ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის დასაბუთებისათვის ეკოლოგიის მონაცემთა ჯგროფანი გამოყენების აუცილებლობას მაინც აღვნიშნავ მიუხედავად იმისა, რომ შინაურ (და სასოფლო-სამეურნეო) ცხოველთა ეკოლოგიის, როგორც მცოდნეობის გარკვეული დარგის საჭიროება, დღესდღეობითაც კი, ზოგიერთი მხრიდან ეგვიპტანილია. ამავე დროს, ცოცხალი ორგანიზმის ნიშანთვისებათა განვითარების არსებობის პირობათა და იმის ცოდნა, თუ რა შედეგებულობანი და წინააღმდეგობანი იჩენენ თავს სახეობათა და მათი საარსებო გარემოს შორის—დიდი ხანია სწორედ გვერდაუვლელ მოთხოვნილებად გარდაიქმნა მეფეზეობაში, მცენარეთა დაცვაში, ბეწვეულის მომცემა ცხოველების მომწენებლობაში და აგრეთვე ეპიდემიოლოგიისათვის.

უნდა გვახსოვდეს, რომ პროფ. კაშკაროვი-ს (საბჭოთა მეცნიერთაგან), ფილიპის (უცხოურ მეცნიერთა შორის) და კიდევ სხვა ავტორების ცნობილ ნაშრომთა შემდეგ, ეს საკითხი ისე მწვავედ აღარ დგას, როგორც წინათ, რის გამო შინაური (და სასოფლო-სამეურნეო) ცხოველების ეკოლოგია თანდათან უფრო მეტად აღიარებული მცოდნეობის დარგი ხდება, მსგავსად სასოფლო-სამეურნეო ეკოლოგიისა (აცი-ს განსაზღვრებით, 1932 წ.) ანდა გაშინაურებული კულტურული მცენარეების ეკოლოგიისა (შარშბერგ-ის განსაზღვრებით, 1927 წ. „ხეტერეკოლოგიისა“), მაგრამ მაინც ხაზი უნდა გაესვას, რომ შინაური ცხოველების ეკოლოგია ზოოტექნიკის (როგორც მეცნიერული მცოდნეობის დარგის) მიერ—საერთოდაც და ჩვენშიც—ჯერ კიდევ მცირედ შემუშავებულია.

უკვე საქმარისად ცნობილია—და ზემოთ გადმოცემული მსჯელობისას რამდენჯერმეც იყო აზრობრივად მითითებული—თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია სათანადო საწარმოს სარფიანი საქმიანობისათვის სასოფლო-სამეურნეო (შინაური) ცხოველების სახეობათა და მათი ჯიშებს აიეზგვარი ვადაკილეა (დარგობრივი სპეციალიზაცია) რომ არ დაირღვეს საარსებო გარემოს ეკოლოგიური პირობათა და ამ სახეობისა თუ ჯიშის ნიშანთვისებათა განვითარების არსებობის პირობების შესაბამისობა. ეს იმას ნიშნავს, რომ თავი არ უნდა იჩინოს მეტად მკაფიოდ გამოვლენებულმა და დაუძლეველმა ისეთმა წინააღმდეგობამ ორგანიზმსა და გარემოს შორის, რომლის გახრიდება შეუძლებელია ადამიანის ჩარევით ცხოველის ორგანიზმსა და მის საარსებო გარემოს შორის არსებულ ბუნებრივ ურთიერთობაში, ხოლო, უკეთეს ეს წინააღმდეგობა დასაძლევა, ისინი უნდა აღიკვეცნენ სათანადო ისეთი ღონისძიებების მეშვეობით, რომლებიც ცხოველის სახეობისა თუ ჯიშის ეკოლოგიის მონაცემებით საბუთდება.

ამაში მდგომარეობს შინაური (სასოფლო-სამეურნეო) ცხოველების ეკოლოგიის პირველი პრინციპი, რომელიც გვაუწყებს, რომ ყოველი სახეობა ჯიშით თუ ჯილაგით წარმოიქმნებოდა მის საარსებო გარემოში ბუნებრივი გადაჩვევისა და, შემდგომ, ხელოვნური შერჩევის ზეგავლენით. სწორედ ამ ეკოლოგიური პრინციპის მთავარ შინაარსთან იყო დაკავშირებული ის გარემოება

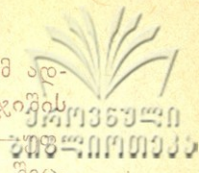


რომ მე წინამდებარე წერილს იმ განაკვეთში, სადაც ლაპარაკია ტერმინ-ყვერ-
ბის ლექსიკოლოგიური საფუძვლების თაობაზე, მიფუთითე გერმანულ ტერმინ-
ლოგიაში შემორჩენილი თქმა, რომ ყოველი ჯიში თავისი ყვერბი იმ
ლექსიკონში პირმშო არისო; ხოლო იმ განაკვეთში, სადაც ლაპარაკია ზოოტექნიკურ-
საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის ზოობიოლოგიური საფუძვლების
ირგვლივ, აზრობრივად, მითითებული იყო ბუნებრივი გადარჩევისა და ხე-
ლოვნური შერჩევის მნიშვნელობა დომესტიცირებული (გაშინაურებული) პირ-
ველი ცხოველებს: საგან შინაური, შემდეგ სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებისა
და, ამ უკანასკნელთა შორის, ჯიშების ევოლუციის პროცესისათვის. ახლა,
ამ ადგილას, საჭიროა გავიხსენოთ და გავითვალისწინოთ, რომ ეკოლოგიის
ახლახანს თქმული ეს პირველი პრინციპი საწყისი დებულების მნიშვნელობას
იძენს ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის დასაბუთება-
ჩამოყალიბების გააზრებათა ისეთ შემადგენელი ნაწილებისათვის, როგორცაა
სწორად გადაწყვეტილი ჯიშობრივი დარაიონება, შესატყვისი ჯიშის
ცხოველთა მოვლა-შენახვის სისტემა და მეცხოველეობის ამა თუ იმ
დარგის გაძღოლის ტექნიკა.

დასახსოვრებელი და ვასათვალისწინებელია ისიც, რომ ახლახანს მოხსენ-
ებულ ცნებებს (მოვლა-შენახვის სისტემა, დარგის გაძღოლის ტექნიკა, ჯი-
შობრივი დარაიონება) გარდა, რომელთა მნიშვნელობა და ადგილი ზოოტექ-
ნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსში, აქამდე წარმოებულ
თხრობა-მსჯელობის მანძილზე, აზრობრივად, უკვე რამდენჯერმე მიფუთითე,
ზოოტექნიკის თეორიასა და პრაქტიკაში ცნობილი და ფართოდ გამოყენებუ-
ლია აგრეთვე ე. წ. პიბრიდიზაცია და მეტიზაცია, როგორც შემოქ-
მედებითი სათანადო მუშაობის კონკრეტული ხერხები და ასპარეზი, აგრეთვე
სანაშენო საქმე—როგორც უფრო ფართო და, ერთგვარად, შემკრებადი
ცნება ზოოტექნიკური საქმიანობისა.

ყოველივე ეს, მეტად მნიშვნელოვანი ის საკითხებია, რომელთა ირგვლივ
თუნდაც მოკლე სათანადო მსჯელობა და მიმოხილვა, წინამდებარე წერილის
ფარგლებში, ადგილი მისახვედრია, ვერ მომიწევდა, მაგრამ რომლებიც ზო-
ოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსში შედიან და რომელთა
მეცნიერული დასაბუთებისათვის მსჯელობის საწყისად კვლავ უნდა გამოვი-
ყენოთ ეკოლოგიის კიდევ ერთი დებულება. ეს დებულება გვიკარნახებს, რომ
ამა თუ იმ სახეობის ან ჯიშის ცხოველთა გადავილებისას არ უნდა შემოვი-
ფარგლოთ ხოლმე მოთხოვნებით, გონებაჭკრეტიით დასკვნებით, გამაფრთხი-
ლებელი მოფიქრებებით და სხვ. რომლებიც „საარსებო გარემო“-სათვის მი-
ღებული ცნების განსაზღვრებიდან გამოდის, რადგან სწორედ სასოფლო-სამე-
ურნეო ცხოველთა მომშენებლობაში „საარსებო გარემო“ კი არ არის იმდე-
ნად ვადაშუქვტი, რამდენადაც მნიშვნელოვანია ცხოველისათვის ჩვეული
თვისებებისა და ნიშანთვისებათა „განვითარების არსებობის პირობები“.

ამ უკანასკნელთა ჩვენ, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ ნაკლებ ვიცნობთ, რის
გამო ყოველთვის მართებულად ვერ გადავწყვეტთ საკითხს, ივარგებს თუ
ვერ ივარგებს ესა თუ ის სახეობა ან ჯიში ახალ ადგილსამყოფელში. სახეო-
ბისა თუ ჯიშის ძველი ადგილსამყოფელის ჰავის, ნიადაგის, რელიეფის, კვე-



ზისა და სხვ. პირობების შესაბამისობის ან შეუსაბამობის შემთხვევაში იმ ადგილსამყოფელის ამავე პირობებთან, სადაც სათანადო სახეობის ან ჯიშის ცხოველთა გადაყენას ვეჭრობთ, ჩვენი მოქმედება—უშეტეს ნაწილად—გაგრძელდება იმავე სახეობის (თუმცა—ცხადია—არც შეცდომისაგან ვიქნებით დაზღვეული!); მაშასადამე, ყველა ამ შემთხვევაში გაუმართლებელია რაიმე აბსოლუტური მტკიცებანი და აუცილებელია ჯეროვნად გააზრებული ცდა; ამ ცდის თეორიულ საფუძველს იმ დებულების ცოდნა უნდა წარმოადგენდეს, რომ თავისი გარკვეული ეკოლოგიური ტვიფარი გააჩნია არა მხოლოდ სახეობას თუ ჯიშს, არამედ ცოცხალი ორგანიზმის განვითარების ყოველ სტადიასაც, რომლებიც ურთიერთისაგან განსხვავდება თავიანთი ეკოლოგიური მოთხოვნილებებით.

და, კიდევ, მტკიცედ დასასწამებელია და აუცილებლად გასათვალისწინებელია, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და მინისტრთა საბჭოს მიერ გამიზნული ამოცანები ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის სრულქმნა-გამტკიცებისათვის, ყველა იმ მოვლენის საფუძველზე, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა ჩვენს სახალხო მეურნეობაში განვლილი პერიოდის მანძილზე, ვერ შეიგუებენ სადღეისოდ დამყარებულ ურთიერთობებსა თუ შეფარდებებს ყოფაცხოვრების ყოველგვარ დარგში და. შემდგომი პროგრესის უზრუნველსაყოფად, აუცილებელსა ყოფს ჯეროვან ცვლილებებს.

წინამდებარე წერილის ფარგლებში ისჯელობას დაქვემდებარებული საკითხისათვის ეს იმას ნიშნავს, რომ სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ჯიშობრივი დარაიონებაც, პირუტყვის მოვლა-შენახვის სისტემაც და შესატყვის საწარმოთა გაძღოლის სისტემაც შემდგომ გარკვეულ გარდაქმნას მოითხოვს, ხოლო ამ გარდაქმნათათვის საჭირო წინასწარ შესამუშავებელი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის სათანადო თეორიულ დასაბუთებაში შესატყვისი, გააზრებების ერთ-ერთი ფუნდამენტური შტრიხი უნდა იყოს იმავე ეკოლოგიის კიდევ ერთი პრინციპი, რომლის თანახმად, არც ცოცხალი ორგანიზმი—ისტორიულად ჩამოყალიბებული გარკვეული სისტემა—და არც მისი საარსებო გარემო—აგრეთვე ისტორიულად ჩამოყალიბებული მეორე გარკვეული სისტემა—უცვლელი არ არის და შეიძლება გარდაიქმნას ადამიანის ჩარევით¹.

ბ

ადამიანის მხრივ, სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის ორგანიზმსა და მის საარსებო გარემოზე იმ მინარტყლებით ზემოქმედება, როგორც ახლახანს ითქვა, ხორციელდება, უწინარეს ყოვლისა, მეცნიერების სათანადო მონაცემთა გამოყენებით, რასაც—სასურველი და ქმედითი შედეგების მოსაპოვებლად—ზუსტად განსაზღვრული მიზანდასახულება და მუშაობის სათანადოდ ორგანიზაციის წესები და პირობები გააჩნია. თავის მხრივ, ეს მიზანდასახულებაც და საჭირო მუშაობის ორგანიზაციის წესებიც იქიდან ამოდის, რაც თვითონ მეცხოველეობის არსს შეადგენს და ჯეროვნად შეხამებული უნდა იყოს

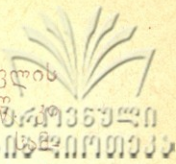
¹ ნ. აგრეთვე დ. აგლაძე, „მეცხოველეობის საფუძვლები“, მეორე ნაწ., გვ. 46—49, თბილისი, 1960 წ. საქართველოს სსრ. ინსტ. გამომცემლობა.

იმ ობიექტის არსთან და დამახასიათებელ ნიშნებთან, რომელსაც უნდა შეესაბამებოდეს მცენარეული წარმოების წესები.



ცნობილია, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განმასხვავებელი თავისებურებანი დაკავშირებული არიან სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პირობებთან და დამოკიდებულნი არიან მწარმოებლური ძალების განვითარებულობის დონისა და წარმოების წესისაგან; ისიც ცნობილია, რომ სოფლის მეურნეობაში ნაკი წარმოების დროსა და სამუშაო პერიოდს შორის (ე. ი. იმ პერიოდს შორის, რომლის მანძილზე ცოცხალი მუშა-ძალა დაკავშირებულია წარმოების საშუალებებთან) დამოკიდებული არის ხოლმე მცენარისა და ცხოველის ცოცხალი ორგანიზმის ზრდისა და განვითარების ბიოლოგიური პროცესისაგან. ამავე დროს, საკმაოდ მრავლად არის შესაძლებელი საიმისო მაგალითების დასაბეღება, თუ —საერთოდ—როგორი და რა საშუალებებია სადღესოდ ცნობილი, რათა გარკვეული დონით თუ ფარგლით დაეაჩქაროთ ხოლმე შესატყვისი მზაპროდუქტის მიღება. ასე, მაგალითად, ნაყროვანი და მიზანდასახული კვებით, შესაძლებელია—ჩვეულებრივისაგან განსხვავებით—მივალწიოთ ძროხეულის, ღორის და სხვ. საკლავი ცხოველების მიერ სასურველი ცოცხალი წონის განვითარებას; თესლის წინასწარი საგანგებო დამუშავებით და ნათესის ჯეროვანი მოვლით, მივალწიოთ მომწიფების დაჩქარებას; შესაბამისი ჰავის პირობებში და შესაბამისი აგროტექნიკის გამოყენებით, ერთსა და იმავე ფართობზე, წელიწადში ორი-სამი მოსავალი ავიღოთ და მრ. სხვ. ხანგასმა აღარ სჭირია, რომ ყოველივე ეს მიღწეულია ხოლმე მცენარეული და ცხოველური ორგანიზმის განვითარების პროცესის ცოდნის საფუძველზე და ადამიანის მხრივ იმ მიმართულებით და ფარგლით შემოქმედების მეშვეობით, რაც ორგანიზმთა ბიოლოგიური შესაძლებლობების მიჯნებშია.

ცნობილია, რომ ამით იყო და არის, ერთგვარად, პირობადებული ერთობლივ სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წონის მეტნაკლებობა სახალხო მეურნეობაში და მისი ცალკეული დარგების შეფარდების, ეკონომიკური სტრუქტურისა და საერთო ხასიათის ცვლილებები ადამიანთა საზოგადოების განვითარებისა და წარმოების წესის შეცვლის კვალდაკვალ. საზოგადოებრივი წარმოების განაწილების გაფართოების შესაბამისად და სოფლის მეურნეობისაგან მრეწველობის დარგების გამომხოლოების მიხედვით, სოფლის მეურნეობის წარმოება, აბსოლუტური გამოსახულებით, ფართოვდება ხოლმე, მაგრამ, ერთობლივ სახალხო მეურნეობაში, მისი ხვედრითი წონა შეფარდებით მცირდება. ამის დამადასტურებელი მაგალითები საკმაოდ არის ცნობილი ყველა ქვეყნის ისტორიით და ეს პროცესი საყოველთაოდ დამახასიათებელია, მეტნაკლები დონით, ამ ქვეყნებისათვის სხვადასხვა პერიოდში. ასე, მაგალითად, ჩრდილო ამერიკის შეერთებულ შტატებში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ღირებულება 1890 წელს, პირველად, აღმოჩნდა უფრო მცირე, ვიდრე მრეწველობის პროდუქციის ღირებულება და მომდევნო პერიოდში თანდათანობითი შემცირებით, 1939 წლისათვის, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ღირებულება ხვედრითი წონა 27%-მდე დავიდა, მიუხედავად იმისა, რომ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეწვა (წარმოება) ამავე დროის მანძილზე



თვალსაჩინოდ გადიდდა. საფრანგეთის ნაციონალურ შემოსავალში სოფლის მეურნეობის ხვედრითი წონა 1938 წ. 23%-ს შეადგენდა, ხოლო 1952 წ. 15%-ს. მსოფლიო მეორე ომამდე (1939—1945 წწ.), ცენტრალური და ჩრდილოეთი ალმოსავლეთი ევროპის ქვეყნებში, სახალხო მეურნეობის პროდუქციის რეწვაში სოფლის მეურნეობა სტარბობდა, ხოლო სახალხო დემოკრატიის ევროპული ქვეყნების სახალხო მეურნეობის სოციალისტურ ყაიდაზე გარდაქმნის შემდეგ. მრეწველობის პროდუქციის ხვედრითი წონა გადიდდა, სოფლის მეურნეობისა კი — შემცირდა. ასე იყო ბულგარეთში (66,2% 1939 წ. — 33,4% 1952 წ.), უნგრეთში (40,3% 1938 წ. — 17,2% 1954 წ.), რუმინეთში (60,0% 1938 წ. — 39,6% 1951 წ.), ჩეხოსლოვაკიაში (30,9% 1937 წ. — 14,7% 1953 წ.).

ცნობილია, რომ კაპიტალისტური ქვეყნების ნაციონალურ შემოსავალში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ხვედრითი წონის შემცირება თუმცა ასახავს მრეწველობის უპირატესი განვითარების კანონზომიერ პროცესს, მაგრამ, ამავე დროს, გამოწვეულია სოფლის მეურნეობის ჩამორჩენილობით მრეწველობასთან შედარებით, როგორც შედეგი სოფლისა და ქალაქის დაპირისპირებულობის გაღრმავებისა, რაც კაპიტალისტური წარმოების წესს სჩვევია. სოციალისტური ინდუსტრიალიზაცია კი სახალხო დემოკრატიის აგრარულ ქვეყნებს გარდაქმნის ინდუსტრიულ-აგრარულსა და ინდუსტრიულ ქვეყნებად, რის გამოც ამ ქვეყნებში (უწინარეს ყოვლისა, მძიმე), მრეწველობის სწრაფად განვითარებას თანსდევს სოფლის მეურნეობაში შრომის მწარმოებლურობის (ნაყოფიერების) გაძლიერება და სოფლის მეურნეობის პროდუქციის სიუხვის შექმნა.

ცნობილია, რომ შრომის მწარმოებლურობის — ე. ი. დროის გარკვეულ ერთეულში დახარჯული შრომისა და წარმოქმნილი მატერიალური დოვლათის შეფარდებით გამოსახული, ადამიანთა ნაყოფიერი, ეფექტიანი წარმოებრივი საქმიანობის — გაძლიერების ერთ-ერთ თვალსაჩინო წინაპირობად, დღითიდღე უფრო მეტად, გვევლინება მეცნიერება, რომელიც სულ უფრო და უფრო იძენს მწარმოებლური ძალის მნიშვნელობას იმ მხრივაც, რომ ამა თუ იმ საწარმოში შრომის ორგანიზაცია მეცნიერულ საფუძველზე უზრუნველყოფს წარმოების სასურველსა და საჭირო რიტმულობას, მანქანა-იარაღებისა თუ ხელსაწყო-მოწყობილობის სრულად გამოყენებას და სხვ.

ხოლო, უკეთეს მეცნიერება — როგორც აგრეთვე ცნობილია — საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმაა, ისტორიულად რომ ჩამოყალიბებულა, მოწესრიგებული მრავალ და მრავალგვარი ცოდნის მტკიცე სისტემად, რომელთა ქმნილობა განუწყვეტლევ შემოწმდება და დაუსუსტდება ხოლმე საზოგადოებრივი პრაქტიკის მსვლელობით;

და, უკეთეს მეცნიერების შანობრავებელი ძალაა მატერიალური წარმოების განვითარება, საზოგადოების განვითარების მოთხოვნილებანი, მისი პროგრესი კი იმაში მდგომარეობს, რომ შედარებით მარტივი მიზეზ-შედეგების შეფარდებათა ცხადყოფიდან ყოფიერებისა და ცნობიერების უფრო ღრმა და ფუნდამენტური კანონების ფორმულირებისაკენ მიდის —

მაშინ, ნუღარავინ შემესიტყვება, რომ წინამდებარე წერილის წინა გა-

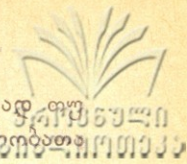


ნაკვეთში ჩემი მსჯელობით წამოჭრილი საკითხები—თუ ყველა არა, უმეტეს შემთხვევაში სობა მაინც—ვერ იქნება (ან არ უნდა იყოს) საქართველოს სოფლის მეურნეობის შესატყვისი ყვერბისათვის ქართული სასოფლო-სამეურნეო (უფრო ზუსტად—ზოოტექნიკური) მეცნიერების მიერ შესასწავლი საკითხები. ხომ უღავა, რომ მეცნიერული შეცნობის დიალექტიკა, ახალი აღმოჩენები და თეორიები არ აუქმებს უწინდელ შედეგებს, არ უარყოფს მათს ობიექტიურ ჭეშმარიტებას, მაგრამ აზუსტებს მათი გამოყენების მიჯნებს და განსაზღვრავს მათს ადვილს მეცნიერული მცოდნეობის საერთო სისტემაში.

მეცნიერულად დასაბუთებულმა ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსმა სათანადო გააზრებებისას მხედველობიდან არ უნდა გამოსტოვოს ის მდგომარეობა, რომ საქართველოს სსრესპუბლიკის სოფლის მეურნეობაში, საბჭოური პერიოდის მანძილზე, ძირუფსვიანად შეიცვალა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სტრუქტურა, რადგან სოციალისტურად გარდაქმნის პროცესში წარმოიქმნა ახალი დარგები (მეჩიიება და სხვ.), საგრძნობლად გაუაროვდა ძველთაგანვე არსებული დარგები (მევენახეობა, მეხილეობა და სხვ.), რაც—მიწის გამოყენების პირობებისაგან დამოკიდებით—მეცხოველეობაზე სათანადო ზეგავლენის გარეშე ვერ დარჩებოდა. ამ ზეგავლენამ თავი იჩინა. უწინარეს ყოვლისა, მეცხოველეობისათვის აუცილებელი საკვების მყარი ბაზის სიდიდესა და რაობაზე. საქართველოში ზოოტექნიკის, როგორც მეცნიერული მცოდნეობის დარგის, მოწოდება იყო და არის ამ მოვლენების წილ ისეთგვარი რეაქცია, როგორც მეცნიერებას სჩვევია, მისი ნამდვილი და ჭეშმარიტი ბუნების გამო.

მეცნიერულად დასაბუთებული ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი, სათანადო გააზრებისას, უნდა ითვალისწინებდეს, რომ საბჭოური პერიოდში, საქართველოს სოფლის მეურნეობაში მომხდარი გადაადგილებები დარგებისა და მათი სიდიდეების შემცირება-გადიდებანი შემთხვევითი მოვლენები როდია, არამედ კანონზომიერად გამომდინარეობენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სოციალისტური სპეციალიზაციიდან, რაც ახალფესადგმულია და უფრო სისტემატიურად და ფართოდ წავაწინ. მასასადამე, სავსებით კანონზომიერია როგორც საერთოდ რესპუბლიკაში, ისე—და, განსაკუთრებით—მის ცალკეულ ნაწილში ერთობლივ სახალხო მეურნეობაში სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა და სოფლის მეურნეობით დასაქმებული მოსახლეობის ხვედრითი წონის შემცირება, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის აბსოლუტური მაჩვენებლების გადიდებასთან ერთად. ნათქვამი ძალაშია, სოფლის მეურნეობის ზოგიერთ სხვა დარგთან ერთად, მეცხოველეობისთვისაც როგორც საერთო ტენდენცია, თუმცა კი, დროის ამა თუ იმ მონაკვეთში შესაძლოა რამდენადმე განსხვავებულმა საჭიროებამაც იჩინოს თავი.

ვინაიდან ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა მეცნიერულად დასაბუთებული კომპლექსი ვერ იქნება (და არ უნდა იყოს) თავიდანვე, ერთობლივ სარესპუბლიკო მასშტაბით შემუშავებული საშუალება ჩვენი ქვეყნის მეცხოველეობის მოწესრიგებისა, არამედ გარკვეული უბნიდან-უბნამდე, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოდან-საწარმომდე უნდა შემუშავდეს და დაზუსტდეს;

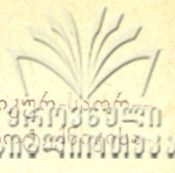


ხოლო ამ უბნებიდან—უბნებამდე, საწარმოებიდან—საწარმოებამდე, მეტად და
 ნაკლებად, მაგრამ მაინც არსებითად განსხვავებული არის ხოლმე პირობათა
 ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს შესატყვისი მატერიალური დოვლა-
 თის წარმოქმნას—ამიტომ, საჭიროა წინასწარ დადგინდეს ის ტერიტორიული
 ერთეულები, რომლებსათვისაც განკუთვნილი უნდა იყოს ზოოტექნიკურ-სა-
 ორგანიზაციო ღონისძიებათა საკუთარი კომპლექსი. ამ კონკრეტულ ტე-
 რიტორიულ ერთეულებს ჩემს მსჯელობაში ყვერბი შევარქვი, თანაც ქარ-
 თული ენის ლექსიკონიდან ნასესხებ ამ სიტყვას იმიტომ მივაკუთვნე ტერმი-
 ნის მნიშვნელობა, რომ ყვერბი არ უნდა გამოვიყენოთ მხოლოდ გეოგრა-
 ფიულ სახელწოდებად, არამედ—უწინარეს ყოვლისა და მხოლოდ და მხოლოდ—
 ყველა იმ პირობის ერთობლიობის ცნების გამომსახველად, რომლებიც წარ-
 მოქმნიან შესატყვისს ასპარეზს შემოქმედებითი საქმიანობისათ-
 ვის ზოოტექნიკაში, როგორც ტექნიკური მეცნიერების დარგში, რომე-
 ლიც—და, ეს უკვე ითქვამდა საწყისში—შეისწავლის წარმოების საშუალებებს—
 ამ შემთხვევაში, სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის—ბიოლოგიურ ბუნებას, მისი
 მონაწილეობის შესაძლებლობას სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროცესში
 და მისი მეშვეობით—გარკვეული საწყისი მასალის გარკვეულ საბოლოო პრო-
 დუქტად გარდაქმნის ტექნოლოგიურ ხერხებს.

იმისდა მიუხედავად, რომ დღეს—საერთოდ და საზოგადოდ—უკვე ზედ-
 მიწევნით სრულად არის ცნობილი სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის, როგორც
 წარმოების საშუალების, ბიოლოგია და აგრეთვე გამოკვეთილია ტექნოლოგი-
 ური პროცესის ყველა ელემენტი, რომელსაც მნიშვნელობა აქვს სასოფლო-სა-
 მეურნეო ცხოველის მეშვეობით გარკვეული საწყისი მასალის (ცხოველისათ-
 ვის საჭირო საკვების) გარკვეულ საბოლოო პროდუქტად (აღამიანისათვის სა-
 ჭირო საზრდო) გარდაქმნის შესაძლებლობანი და გზები—ზოოტექნიკურ-სა-
 ორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსს მაინც ბევრზე-ბევრი დეტალი აქვს
 გასააზრებელი თავისი გამოყენების ყოველი ყვერბის ფარგლებში და ამ გააზ-
 რებათა სირთულე და სიმრავლე განსაკუთრებით დიდია სწორედ საქართველოს
 სოფლის მეურნეობის პირობებში და სწორედ ჩვენს დროში.

ეს იმიტომ, რომ ჯერ კიდევ საკმარისად არ გატკეპნილა უვალი გზები
 ჩვენი სოფლის მეურნეობის სოციალისტურად გარდაქმნისა; ჯერ კიდევ უკმა-
 რისად არის დაწახნაგებული მომხიბლველად გააზრებული ამ გარდაქმნათა
 მომავალი საერთო იერი; ჯერ კიდევ სრულად არ დავარგებულა სოციალის-
 ტური სოფლის მეურნეობის წარმოების და გაძლოლის ადამ-წესები და ტრა-
 დიცია და სხვ. დროისა—და ამ დროში მოსაპოვებელი გამოცდილების—ხან-
 მოკლეობის გამო.

რაც შეეხება ქართულ სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებას და, ვით უფ-
 რთ, ზოოტექნიკას—ის ჯერ კიდევ საკუთარი გზების ძებნაშია, რის გამო—
 გასაგებიც არის—თავისთავადობაში შეცბუნებული, უპირატესად, სხვათაგან
 თქმულ-ნაცადის ჩვენი პირობებისათვის მიყენება-გამოცდით რუდუნებს და
 მხნეობს . . .



საქართველოს მეცხოველეობაში გამოსაყენებელი ზოოტექნიკური საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსმა უნდა გადალახოს ჩვენი ზოოტექნიკური და მეცხოველეობის ეს რუბიკონი.

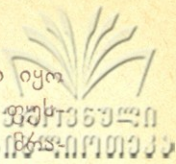
3. ბოლოსიტყვისათვის

ჩემი მსჯელობის ბოლოსიტყვისათვის წინამდებარე წერილის ფარგალში, პირველი სიტყვა ის იქნება, რომ ყოველი ცალკეული ყვერბისათვის შესამუშავებელი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი თავისი ერთობლივი იდეური მიზანსწრაფვით, უნდა ამოდიოდეს სოციალისტური მეურნეობის განვითარების იმ ეკონომიკური კანონების მოთხოვნიდან, რომლებიც საფუძვლად ჰქონდა სოციალისტური ეკონომიკისა და კულტურის ყველა დარგის არსებობისა და წინსვლის სახელოვან ისტორიას, ახლო წარსულში, ხუთწლეულებად წოდებული ყოველი პერიოდის მანძილზე და, მით უმეტეს, ყოლაუხად გაჰყვება მომავლისაკენ.

ვთქვით, არ მჭირია ხაზის გასმა; რომ ეს კანონებია: უწინარეს ყოვლისა, გეგმაზომიერი და პროპორციული განვითარების კანონი და სხვა ისეთი კანონები, როგორცაა გაფართოებული სოციალისტური კვლავწარმოების (რეპროდუქციის), აგრეთვე საზოგადოებრივი და კერძო ინტერესების შეხამების, მატერიალური დაინტერესების პრინციპები და სხვ. არ მჭირია შესხენება, რომ წინამდებარე წერილის ფარგლებში, მსჯელობის დასაწყისიდან დასასრულამდე, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შესატყვისი შემადგენელი ნაწილების გაშუქებისას, ჩემი უნარისა და ცოდნის შესაბამისად, ვცდილობდი სათანადო დებულებების განსაზღვრება სწორედ მეცნიერების იმ კანონებიდან გამომეტანა, რომელთა მტკიცე რკალს ეკუთვნის ახლახანს მოხსენებულიც.

ჩვენს სინამდვილეში, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავებისა და წარმოებაში დანერგვის იდეა გააღვივა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1953 წლის სექტემბრის პლენუმის დადგენილებებმა, გაამტკიცა და გაამახვილა პარტიის XXI და XXII ყრილობების გადაწყვეტილებებმა, რომლებმაც—გიდრე მათი გახორციელება ზუსტი და განუხრელი გზით მიმდინარეობდა—მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს ჩვენი სოფლის მეურნეობის განვითარებაში.

ხოლო, უკეთეს ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის, ჩემის აზრით, ფრიად საჭირო და სასარგებლო იდეა მხოლოდ იდეად დარჩა და ვერ ეღიროს გახორციელება არამცთუ ერთ რომელიმე ყვერბში, არამედ ვერც ერთი უმაღლესი სასწავლებლის ან კვლევითი დაწესებულების თუნდაც სასწავლო-საცდელ მეურნეობაში, ეს უნდა მიეწეროს არა ამ იდეის რაიმეგვარ სისუსტეს, არამედ მხოლოდ იმ გარემოებათა წყებას, რაც აღინიშნა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმზე როგორც მთავარი მიზეზი იმ დიდი ღონისძიებების წესისამებრ გაუხორციელებლობისა, რომელთა მხოლოდ და მხოლოდ მცირე ნაწილს შეადგენს აქ მსჯელობას დაქვემდებარებული კომპლექსი.



და, მართლაც, განა—უკანასკნელი წლების მანძილზე—თავისუფალი იყო მეცნიერება და სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობა ნერვოზულობისა და ფუსისაგან, რომელსაც ჰქმნიდა, როგორც მარტის პლენუმზე აღინიშნა, ვალგზის წარმოებული გადაკეთებ-გადმოკეთება საქმის მიზანდასახულებისა და დაწესებულებათა ქსელისა, რის გამო ხელმძღვანელებსაც და რიგითს მუშაკებსაც საკუთარი ძალებისა და საქმის პერსპექტივის რწმენა უქარწყლდებოდათ.

ანავე ბოლოსიტყვის მეორე—და უფრო მნიშვნელოვანი—სიტყვა უნდა იყოს რწმენა და იმედი, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილების რეალიზაცია წინ წამოსწევს იდეებს და პრაქტიკული საქმიანობის საჭიროებას იმ შინაარსის კიდევ სხვა ღონისძიებათათვის სოფლის მეურნეობის აგრეთვე სხვა დარგებში, როგორცაა მეცხოველეობისათვის აქ მოკლედ განხილული კომპლექსი.

ეს იმიტომ არის აუცილებლად მოსალოდნელი, რომ მარტის პლენუმმა პრინციპულად სწორ განაჭერში დააყენა და პრაქტიკულად რეალური გახორციელების კალაპოტი მიუჩინა ჩვენს ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის დოვლათის შექმნის საკითხს, ხოლო—საფასებით კანონზომიერია—მატერი-ალური დოვლათის შექმნის პრაქტიკული ამოცანა, ამ ამოცანის შესრულების მეცნიერულ საშუალებებსა და ხერხებს წარმოქმნის, რადგან—როგორც ცნობილია—ახლა თვით მეცნიერება სწრაფად მიდის წარმოების საშუალებად ჯარდაქმნის გზით.



ХОМАСУРИДЗЕ Л. И.

ПРИРОДНАЯ СРЕДА В СИСТЕМЕ ОБОСНОВАНИЯ СУЩЕСТВА КОМПЛЕКСА ЗООТЕХНИЧЕСКО-ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

1

В введении к настоящему сборнику трудов дается пояснение, какое место следует отвести разработке комплекса зоотехническо-организационных мероприятий в общей программе работ по проблеме размещения сельскохозяйственного производства, специализации и разработке научно-обоснованных систем ведения отраслей сельского хозяйства.

В труде профессора Д. Г. Агладзе, напечатанном в этом же сборнике, дается краткое, но всестороннее пояснение главных методологических и методических основ, на которых должна базироваться разработка существа комплекса зоотехническо-организационных мероприятий и ареала их практического применения, в первую очередь, в условиях сельского хозяйства Грузинской ССР.

Одной из важнейших составных частей должного обоснования вышеупомянутого комплекса является анализ природной среды, в тесной увязке с основной задачей разработки комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Такой анализ компонентов природной среды данной территориальной единицы и по объему и составу анализируемых компонентов природной среды, а также по форме иллюстрации аналитических данных не должен носить дескриптивного (описательного) характера.

Задачей настоящего труда является попытка осмысливания основных положений и показ существующих приемов использования имеющихся в литературе данных по характеристике природной среды той или иной территориальной единицы в целях обоснования интересующего нас комплекса. Объектом требуемых рассуждений использованы те административные районы Грузинской ССР, в которых велась работа кафедрой животноводства Грузинского СХИ, по установлению отраслевой и производственной специализации животноводства, участником которой являлся и автор настоящих строк.

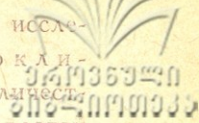
В числе факторов и составных частей природной среды одним из первостепенствующих является климат, т. е. характерный для данной местности многолетнем разрезе режим погоды, обусловленный солнечной радиацией, характером подстилающей поверхности и связанной с ними циркуляцией атмосферы. Подстилающей поверхностью называют поверхность данного участка земли, характер которого зависит от геологического субстрата (водного, минерального), рельефа, животного и растительного населения. Особенно важное значение имеет последнее.

Климатически различаются районы расположенные под разной широтой и в различном расстоянии от океана (климатическая зональность), находящиеся на разной высоте (высотные климатические пояса) и участки поверхности, различающиеся рельефом или характером растительного покрова и животного населения (микроклиматы). Среди последних выделяют климаты разных растительных сообществ (луга, леса, болота и т. п.) или экоклиматы, климаты отдельных растений рельефа (водоразделов, балок, склонов северной или южной экспозиции) и климаты сравнительно изолированных полостей (пещер, трещин в породах и почве, дупел, нор и т. п.).

Все это в каждом районе создает большое разнообразие климатов, существующих в непосредственном соседстве. Помимо абсолютных показателей (теплоты, влажности, давления атмосферы, ветров и др.) климаты различных зон, так же как и микроклиматы, отличаются друг от друга степенью общей устойчивости (большим или меньшим разнообразием сменяющихся в отдельные сезоны или в течение ряда лет типов погоды) и степенью контрастности сезонов.¹

Значение климатических условий для сельскохозяйственного производства общеизвестно. Не вызывает сомнения, что изменение урожайности одних и тех же сельскохозяйственных культур в зональном разрезе является в значительной степени следствием различий в климате. Однако следует считать не вполне оправданной установившуюся практику, например, преимущественно в диссертационных трудах аспирантов, в силу которой вышеуказанное значение климата для сельскохозяйственного производства иллюстрируются, часто, многочисленными и обширными таблицами, излагающими конкретные цифровые показатели: теплоты, влажности, давления, атмосферы, ветров и др. Эту практику можно оправдать тем обстоятельством, что до последнего времени недостаточно были разработаны показатели требовательности разных объектов сельскохозяйственного производства, а также необходимые руководящие указания в этом направлении. Если вышесказанное справедливо в отношении земледелия и его соответствующих компонентов, то оно более справедливо в отношении животноводства, ибо зоотехния по настоящее время не обогащена данными по экологии сельскохозяйственных животных.

¹ Алисов, Дроздов, Рубинштейн — «Курс климатологии 1952 год». (Цитировано по Наумову Н. П. «Экология животных», Изд. «Советская наука», М., 1955).



В противоположность этой нужде зоотехнии, в настоящее время исследование преимущественно советских ученых установили ряд агроклиматических показателей, с помощью которых можно дать количественную оценку климатических ресурсов по обеспеченности теплом и влагой нормального развития сельскохозяйственных культур. Кроме того, благодаря изучению закономерностей климатических явлений значительно усовершенствованы методы оценки обеспеченности требований растений в конкретных климатических условиях¹.

Эти показатели и методы нашли практическое применение в ряде агроклиматических характеристик и в районировании нашей страны. На их основе составлены агроклиматические карты СССР, выпускаются агроклиматические справочники по отдельным республикам и областям и т. д.

Карта агроклиматических ресурсов СССР в сочетании с почвенной картой может служить исходным материалом для определения ресурсов, как основа перспективного планирования сельскохозяйственного производства в различных зонах страны. В литературе указывается, что определение требовательности растений к теплу по продолжительности их вегетационного периода неоправдывает себя, так как с ростом температуры растения развиваются быстрее, а период их вегетации сокращается. Более пригодным для этой цели оказался показатель в виде сумм активных температур, полученный в результате сложения средних суточных температур за период вегетации.

Подчеркивается также и то обстоятельство, что утверждение якобы сумма температур за период вегетации для данного вида растений есть величина постоянная, построено на предположении, якобы темпы развития растений зависят только от температуры. Последующие исследования показали, однако, что на темпы развития растений оказывает влияние и уровень температуры и радиационный режим, в частности длина дня и условия увлажнения. Поэтому, чтобы обеспечить достаточную точность расчетов, необходимо суммы температур за вегетационный период определять в условиях наиболее близких к тем, в которых впоследствии их будут практически применять. Так, для установления северной границы возделывания сельскохозяйственных культур надо определять необходимые для них суммы температур на посевах близких к этой границе. Кроме того, учитывая значительное влияние длины дня на темпы развития растений, суммы температур надо рассчитывать применительно к срокам сева в разной географической широте.

К настоящему времени уже имеется много данных о требовательности к теплу ряда сельскохозяйственных растений в сортовом разрезе. Помимо

¹ С. А. Сапожников, проф., Д. И. Шашко, д-р географических наук «Агроклиматические ресурсы СССР» в сборнике «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР». Из-во «Экономической литературы», Москва, 1962 г.

сумм температур с указанием, к какой географической широте они относятся, имеются также данные о биологических минимумах температур и сроков всходов и созревания.

При характеристике тепловых ресурсов какой-либо территории применительно к каждой сельскохозяйственной культуре суммы температур определяются за период, ограниченный датами перехода температуры через соответствующие биологические минимумы. При этом под обеспеченностью теплом данного растения мы понимаем процент лет, когда сумма температур достигает величины, необходимой для достижения сельскохозяйственной спелости. Поэтому расчеты теплообеспеченности по средним многолетним суммам температур производятся с учетом колебаний этих сумм в отдельные годы. В увязке с дальнейшим изложением в настоящей работе следует отметить и то, что к сегодняшнему дню изучены закономерности колебаний по годам сумм температур за период с температурой выше 10° . В отличие от сумм температур выше 10° установлены также соответствующие данные по так называемым биоклиматическим суммам температур и что изучение влияния климатических условий на урожайность сельскохозяйственных культур развернулось в широких масштабах только в последние годы.

При определении температурных ресурсов территории применительно к земледелию в целом ограничиваются расчетом сумм температуры в пределах периода со среднесуточной температурой выше 10° , принимая во внимание, что от этих расчетов можно подойти к исчислению ресурсов тепла за любой период, в том числе за период с температурой выше 12° — 15° , соответственно требованиям теплолюбивых культур и за период с температурой выше 5° применительно к холодостойким растениям. Дополнительное преимущество взятого для подсчета термических ресурсов периода с температурой выше 10° заключается и в том, что близок по продолжительности к безморозному периоду.

Подчеркивается, что оценка теплообеспеченности яровых однолетних растений может быть ограничена суммами температур за вегетационный период. Однако для определения требовательности к теплу озимых и многолетних культур необходима дополнительная оценка их морозостойкости. Успешность перезимовки озимых культур определяется состоянием их узла кущения, потому в качестве показателя морозостойкости озимых применяется температура почвы на глубине узла кущения (около 3 см). Критическая температура на глубине узла кущения для озимых, а также многолетних трав варьирует в зависимости от особенностей растений и их закалки в основном в пределах от 16° до 20° , снижаясь иногда до 25° . У ряда растений особенно чувствительной к морозу является корневая система. Выше уже указывалось на решающую роль для озимых культур температуры почвы на глубине узла кущения. Для винограда аналогичное значение имеет температура почвы на глубине до 20 см. Надо иметь в виду, что в связи с

влиянием снежного покрова температура почвы зимой существенно отличается от температуры воздуха, поэтому для учета условий зимовки сельскохозяйственных растений необходимо иметь данные о средних из абсолютных минимумов температуры воздуха и почвы¹.

Может создаться впечатление, что все вышеизложенное не имеет касательства и значения для комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Такое впечатление действительно, может создаться в том случае, если во всем вышеизложенном акцентировать только те отдельные положения, о которых речь шла выше и не учитывать, что из всего вышеизложенного должно вытекать определенное суммарное и обобщающее заключение, именно это заключение имеет — правда, только косвенное — касательство к интересующей нас группе вопросов; что же касается их значения, то следует вспомнить, что земледелие (растениеводство) — обеспечивает животноводство преобладающей частью потребных кормов и прочной кормовой базы.

Следовательно, агроклиматические показатели теплообеспеченности развития сельскохозяйственных растений, о которых — в основном — говорилось выше, а также агроклиматические показатели — тепло- и влагообеспеченности урожая — не могут остаться вне должного внимания и учета со стороны тех, кто занимается разработкой комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, ибо сам этот комплекс всегда следует увязывать с соответствующими деталями существующей или намечаемой перспективной ситуации сельского хозяйства в целом и его отдельных составных частей. С другой же стороны вышеотмеченное положение в современной климатологии и агроклиматологии по характеру своего содержания и построения, а равно практической целенаправленности, могут до известной степени служить примером аналогичной целенаправленности, построения и содержания ряда элементов комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

В заключение, следует подчеркнуть также, что осторожность, которая проявлялась при определении зависимости урожайности от климатических условий связана с большим влиянием на урожай агротехнических приемов; так же известно, что урожайность на участках государственной сортоиспытательной сети, отличающихся высокой агротехникой, примерно в два раза выше средней урожайности местных колхозов и совхозов, урожай, выращиваемые передовиками сельского хозяйства, часто превышают урожай соседних полей в несколько раз.

Для дальнейшей интерпретации некоторых вопросов, обсуждаемого нами комплекса, не лишним будет вспомнить, что роль природных факторов

¹ А. Сапожникова проф., Д. И. Шашко д-р географических наук «Агроклиматические показатели теплообеспеченности развития сельскохозяйственных растений». В сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», изд. Экономическая литература, Москва, 1962 год.

в формировании урожая сохраняется независимо от уровня агротехники. Даже при введении дополнительных источников тепла и влаги (орошение, защищенный грунт и т. д.) воздействие климата на урожай все же не меняется если не непосредственно, то через уровень затрат, связанных с его получением, так как сами нормы орошения, частоты полива, продолжительность и интенсивность обогрева тесно связаны с климатическими условиями.

И еще следует помнить, что в изучении влияния климатических условий на урожай наибольшее внимание уделялось роли увлажнения. Длительный опыт показал, что отдельно взятое количество осадков не может быть использовано как показатель увлажнения, так как обеспеченность растений влагой определяется не только ее приходом, но и расходом, в том числе, например, на так называемое непродуктивное испарение с поверхности почвы. В данном случае имеется в виду возможный расход влаги как мера потребности в ней растений. Разрыв между ним и фактическим расходом влаги на транспирацию может привести к угнетению растения и снижению накопления растительной массы.

К некоторым вопросам агроклиматических показателей тепло- и влагообеспеченности сельскохозяйственных растений и урожая придется еще раз вернуться во второй части настоящего труда, в увязке с рядом конкретных вопросов в разделе изученных районов.

* * *

Общезвестно, что кроме климата, сельскохозяйственное производство тесно связано и с такими природными условиями как почва, рельеф, гидрогеологические особенности и т. д. Сельское хозяйство связано со всеми элементами природной среды и с природным ландшафтом в целом. Поэтому для правильного планирования и размещения сельскохозяйственного производства необходимо проведение комплексного природного районирования. Кроме того, для планирования и размещения определенных культур или их сортов, а также основных отраслей животноводства часто требуется дополнительное проведение специальных районирований, основывающихся на экологии конкретных культурных растений и на требованиях к природной среде тех или иных пород домашних животных.

Известно также, что в последние годы широко проводятся разработки зональных систем ведения хозяйства и обоснования технических и организационных мероприятий по увеличению производства сельскохозяйственных продуктов. Эта работа ведется с учетом различий почвенных и других природных условий отдельных зон и районов. По многим областям, краям и республикам проведено районирование природных условий, в основе которого лежит почвенное районирование.



Почвенно-географическое районирование не отличается от общего природного районирования принципиальными подходами к выбору таксономических единиц или к проведению границ. Отличия заключаются лишь в выборе характеристик, используемых в описании выделенных территорий. Предпочтительно использовать такие характеристики климата, почв, рельефа, растительности, которые являются наиболее важными для сельского хозяйства.

Комплексное природное районирование, так же как и почвенно-географическое, основывается на аналитических характеристиках природной среды (картах изотерм осадков), на типологических картах (картах растительности, почв) и на материалах отраслевых районирований — климатического, почвенного, геоморфологического и других. Но вместе с тем районирование представляет собой самостоятельную задачу, которая не может быть решена простым объединением всех этих материалов¹.

Такой вполне самостоятельной работой может (и должно являться) требуемое осмысливание данных климатического, почвенного и других районирований в соответствии с конкретными целями комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. В изложении предыдущего раздела настоящего труда акцентировалось отличие в основах и подходе изучения вопросов общеклиматического и агроклиматического районирования, что было нацелено на подчеркивание значения агроклиматических данных в деле разработки и обоснования обсуждаемого нами комплекса. Все сказанное в этой связи представляло собою только некоторую попытку наметить желательное направление соответствующих рассуждений. Именно какое конкретное направление следует приять использованию данных, связанных с характеристиками почв, это более наглядно возможно показать при сравнениях и противопоставлениях нашего материала по территориям тех административных районов, где кафедрой животноводства Грузинского СХИ проводилась работа по изучению отраслевой и производственной специализации животноводства. Об этом речь будет во второй части настоящего труда.

Заранее оговариваюсь, что подобно климатической характеристике, конкретные интересы комплекса зоотехническо-организационных мероприятий в большей мере требуют знания данных по агропочвенной характеристике и агропочвенному районированию; однако, все же следует помнить и о том, что задача обоснования нашего комплекса в широком

¹ П. А. Летунов, д-р сельскохозяйственных наук, Е. А. Иванова, д-р геологоминералогических наук, Н. Н. Рогов, канд. геологоминералогических наук, В. М. Фриланд, канд. геологоминералогических наук, Д. И. Шашко, д-р географических наук, С. А. Шувалов, кандидат сельскохозяйственных наук. — «Общая схема почвенно-географического районирования СССР» (в сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», Москва, 1962 г.).



науном диапазоне, не должна игнорировать и рядом общих, с почвой связанных характеристик. Такой подход к решению вопроса в какой-то мере диктует необходимость помнить, что с почвой прямо или косвенно связано существование всех сухопутных животных. В отличие от водных обитателей, среди них нет настоящих воздушных животных, подобных свободно парящим в толще воды водным животным (планктонам). Жизнь сухопутных видов невозможна без почвы. Она служит источником минеральных веществ и воды для растений, местом обитания почвенных животных, субстратом и фоном для наземных видов. Непосредственно и через растительность, химизм и физические свойства почв оказывают огромное влияние на животное население, состав и богатство которого во многом зависят от особенности почвенного покрова.

Известно, что исторически почва для многих групп животных явилась той промежуточной средой с помощью которой осуществился переход от водного к наземному образу жизни, т. к. воздух в почве насыщен водяными парами. Следы этого процесса, по мнению Гилярова (1944, 1949), сохранились в виде использования почвы как среды обитания многими, особенно более примитивными, видами.

В почве встречаются представители многих классов наземных животных. К числу постоянных почвенных обитателей надо отнести многих простейших, живущих в каплях почвенной или в пленках воды на почвенных частицах. В грамме почвы их содержится до полутора миллионов.

Среди свободноживущих плоских червей (*Turbellaria*) большинство наземных форм обитают именно в почве. В почвах средней Европы их зарегистрировано около 30 видов. Немногие наземные немуртины живут в почве и встречаются преимущественно в тропиках. Свободноживущие почвенные нематоды распространены широко и обитают даже в сухих почвах пустынь. Среди аннелид лишь единичные полихеты перешли к наземному образу и держатся в почвах, тогда как олигохеты из группы *Ferricola* — земляные черви — типичные почвенные обитатели, широко распространенные от холодных зон до тропиков. Членистоногие составляют значительную долю обитателей почв. Среди ракообразных пустынная мокрица (*Hemilepistus elegans*) имеет важное значение в почвообразовании. Ее норки проникают на глубины до 100 см. Отдельные виды амфипод, живущие на суше, также обитают в почве. С почвой тесно связано существование клещей и многих пауков.

Число видов и особенно число особей животных, постоянно или временно связанных с почвой, как средой обитания, превышает число наземных животных. Почвенное население особенно многочисленно в местах, где почва богата минеральными и органическими питательными веществами. Так, на гектаре удобренной пахотной земли было подсчитано 12 миллионов беспозвоночных животных, тогда как на соседнем удобренном участке их число достигло 36 миллионов.



Эти и аналогичные другие общие сведения из области естествознания имеют значение для комплекса зоотехническо-организационных мероприятий в том отношении и в той взаимосвязи, что в круг его вопросов включаются также элементы зоогигиены (зоотехническо-ветеринарные), которые используются в качестве основ для разработки соответствующих профилактических мероприятий. Это одна сторона вопроса и в этой связи требуемые обобщения и выводы следует направлять в сторону таких же обобщений и выводов в отношении взаимосвязей организма сельскохозяйственных животных и среды его обитания, как уже было указано выше в отношении соответствующих показателей климата для развития сельскохозяйственных растений и получения высоких урожаев через и при помощи разумного и должного применения агроклиматологии.

Другой стороной постановки обсуждаемого нами вопроса в части значения и необходимости целенаправленного использования общих и конкретных данных о почве является взаимосвязь почвы с экологией и значения экологии в сельскохозяйственном животноводстве.

В уже указанной работе профессора Д. Г. Агладзе в данном сборнике достаточно обстоятельно изложены основные вопросы значения экологических принципов для задач, преследуемых разработкой комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

В порядке продолжения этих рассуждений и в силу желательности их пополнения некоторым материалом, о котором не упоминает проф. Д. Г. Агладзе в своей работе, здесь можно считать не лишним интереса и значения также нижеследующее:

Известно, что термин «экология» предложил в 1879 году Э. Геккель и определил ее как «изучение всех отношений животного к окружающей его органической и неорганической среде». Он считал, что экология есть наука о всех сложных взаимоотношениях, отнесенных Дарвиным к условиям борьбы за существование. Развивая это определение, Д. Н. Кошкарёв (1945) в задачу экологии животных включал «изучение морфологических, физиологических приспособлений поведения, а также и противоречий между организмом и средой, изучение истории жизни вида (или комплекса)»¹.

Оставляя в стороне обзор ряда возражений, выдвигаемых различными авторами против вышеприведенного определения экологии и учитывая справедливость общего смысла этих возражений, мы здесь должны подчеркнуть, что в наших рассуждениях придерживаемся определения экологии, как раздела зоологии, изучающей образ жизни (сезонные биологические циклы) животных в связи с условиями существования, а также значение последних для размножения, выживания, численности и распределения жи-

¹ Д. Н. Кошкарёв. «Основы экологии животных», издание 3-е, 1945 г.



საქართველოს
მეცნიერებათა
აკადემია

вотных. Целью такого изучения служит управление этой численности и изменений среды¹.

Помятуя уже сказанное в отношении климата и почвы в их увязке с конкретными задачами трактуемого в настоящем труде вопроса, следует напомнить, что — вытекающие из вышеприведенного определения экологий — методы работы и взаимоотношения с другими разделами биологической науки, а также конкретный характер и суть приемов применения всего этого знания для задач нашего комплекса, не будут предметом дальнейшего изложения в рамках настоящего труда. Легко понятно, что это обстоятельство имеет свое вполне определенную причину.

Несмотря на это (в целях, хотя бы, в порядке общего намека на желательную целенаправленность соответствующих суждений вышеуказанного порядка), кажется, небесполезным сказать, что экология, в вышеизложенном определении, отличается от учения о животноводстве (зоотехния), поскольку для домашних животных человеком создана новая среда, преобразовавшая их наследственную природу. Правда, не остается вне определенного воздействия человека также фауна, однако на дикие виды человек влияет, меняя только отдельные элементы их естественной среды, действуя этим путем на размножение и выживание, численность и размещение животных.

Одновременно, поскольку в зоотехнической литературе понятие «домашнее животное» определяется как животное, приспособленное к существованию в среде, создаваемой хозяйствующим человеком, а из числа домашних животных «сельскохозяйственным животным» называют то домашнее животное, которое используется человеком в сельском хозяйстве, создаваемом в результате освоения природной среды², постольку общие взаимоотношения, трактуемые экологией, требуют определенных уточнений и дальнейших пояснений в отношении взаимосвязей домашнего (и, в частности, сельскохозяйственного) животного со средой их обитания (условия, создаваемые хозяйствующим человеком и, в частности, характер, интенсивность, техническая оснащенность, общая культура, создаваемого человеком сельского хозяйства и т. д.).

Именно такую концепцию кладет в основу рассуждений об экологии, (а именно — экологии домашних и сельскохозяйственных животных) проф. Д. Г. Агладзе применительно к задачам комплекса зоотехническо-организационных мероприятий и — в первую очередь — в части разработки, на основе этих знаний, вопросов породного районирования сельскохозяйственных животных, систем их содержания, ведение племенного дела и т. д., о которых

¹ Н. Т. Наумов. «Экология животных», изд. «Советская наука», Москва, 1955 год.

² Д. Г. Агладзе, проф. «Основы животноводства» (на грузинском языке), 1 и 2 том, 1955—1960 гг.

здесь нет необходимости говорить, ибо они уже изложены в предыдущей работе, упомянутого автора в настоящем сборнике.

Аналогично всему вышесказанному о климате и почве можно было бы продолжить соответствующие рассуждения также в отношении рельефа, гидрологии местности, растительного покрова и т. д. Учитывая, что во второй части настоящего труда нам — при сравнении данных, касающихся изученных нами районов — придется коснуться ряда вопросов в связи с перечисленными элементами природной среды, считаем возможным — во избежании повторений — не задерживаться дальше на этих вопросах.

II

Обращаясь к материалу по характеристике природной среды тех административных районов, в которых велась работа кафедрой животноводства Грузинской СХИ, мы задержимся, в первую очередь, на климате и почве территории, которую по разработанному в республике проекту размещения и специализации сельскохозяйственного производства, принято именовать зоной пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины. Кроме того, что эта зона производственной специализации сельского хозяйства, по общим соображениям и экономическим показателям, является весьма важной, наш интерес к ней обусловлен и тем обстоятельством, что объект лично нашего изучения (Сартичальский молочно-овощной совхоз) расположен в границах этой зоны.

Пользуясь климатической картой Грузинской ССР, составленной доц. М. О. Кордзахия¹ мы вычертили схемы распространения климатов по всей территории вышеуказанной зоны и, излагая эту схему здесь словесно, можем отметить, что примерно одна треть всей территории характеризуется сухим (степей) климатом, с умеренно холодной зимой и жарким летом. Такой климат охватывает Юго-восточную часть территории зоны, с городом Рустави и районным центром Гардабани. Остальные две трети территории той же зоны включают в себе расположенные рядом, в виде параллельных поясов, почти с одинаковой протяженностью — в направлении к северу, еще следующие климаты: 2) переходный от сухого к умеренно влажному и умеренно-теплому с жарким летом и двумя минимумами осадков в году; 3) переходный с умеренно-влажного и умеренно-теплого, с жарким летом и двумя минимумами осадков в году, к сухому, годовое количество осадков меньше годовой испаряемости и 4) умеренно-влажный, умеренно-теплый с нежарким летом и двумя минимумами осадков в году. Кроме этих наиболее распространенных по зоне климатов, в северной части ее территории, наблюдается распространение, в перемежку с умеренно-влажным, умеренно-теплым климатом с нежарким летом и двумя минимумами осадков в году (4) еще

¹ См. сборник: Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР, т. I, 1960 г.

следующих климатов с сравнительно ограниченным распространением: 5) умеренно-влажный с холодной зимой, продолжительным теплым летом и двумя минимумами осадков в году, и наконец, 6) умеренно-влажный, умеренно-холодный с жарким летом и двумя минимумами осадков в году.

Более детальная характеристика вышепоименованных климатов доц. М. О. Кордзахия дается в виде следующих показателей и формулировок. Например, отмеченный нами цифрой четыре умеренно-влажный, умеренно-теплый с жарким летом и двумя минимумами осадков в году, который нас интересует в силу того, что конкретный объект лично нашего изучения расположен именно в этом климате, доцентом М. О. Кордзахия описан следующим образом: «Средняя температура января колеблется от $-0,4^{\circ}$ (верхняя часть Сагареджо) до -3° , июля и августа—от 22° до 18° , 5—7 месяцев в году имеют среднюю температуру выше 10° , 3—5 месяцев с температурой выше 15° . Абсолютный минимум температуры -17° , -25° , средний -12° , -18° . Три месяца в году (июнь—август) совершенно свободны от заморозков. Средняя дата первого мороза в нижних частях зоны около 15 ноября, в верхних частях зоны— в конце октября. Средняя дата последнего мороза в нижних частях зоны— в конце апреля. На большей части территории господствуют ветры западных румбов, менее развиты ветры восточных румбов.

Среднее годовое количество осадков 500—550 мм, исключение представляет район Паникского ущелья, где годовое количество осадков превышает 1000—1200 мм. Главный максимум в годовом ходе осадков на всей территории зоны приходится на май и июнь, главный минимум— в январе. Число дней с осадками 115—140 в году.

Снежный покров на большей части территории устойчив; продолжительность его залегания от 1 до 3 месяцев. Высота снежного покрова невелика, в среднем 15—20 см. Максимальная высота снежного покрова достигает 50—60 см, в среднем один раз в 25 лет.

Средняя относительная влажность 65—70% в декабре—январе и 45—50% в августе:

Число дней с грозами в зоне 35—45 в году¹.

Что касается второй полосы климата, которую мы выше отметили цифрой 3 и которая также проходит через территорию расположения лично нами изучаемого Сартчалского молочно-овощного совхоза, то согласно упомянутому автору того же труда, здесь «средняя температура января от $0,7^{\circ}$ до 3° , августа 20° — 22° . Абсолютный минимум температуры— 20° — 30° . Период со средней суточной температурой, превышающий 5° , продолжается около 8 месяцев, превышающей 18° начинается в среднем в середине апреля и

¹ Кордзахия М. О., доц. канд. геогр. наук—Напетваридзе Э. А. «Общеклиматическая характеристика территории Грузии» (из сборника «Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР, 1 том, стр. 46).

заканчивается в третьей декаде октября, продолжаясь 6—6,5 месяцев. Период со средней суточной температурой выше 20° продолжается в среднем 1,5—2 месяца. Заморозки могут иметь место с октября по апрель. Средняя дата первого мороза в конце октября, последнего—около середины апреля. Число дней со средней суточной температурой около 0° 45—60 в году, а со средней суточной температурой ниже -5° около 8—10 в году. Число жарких дней со средней суточной температурой выше 25° около 10—15 в году. Абсолютный максимум температуры 35°—39°.

На большей части территории зоны господствующими являются западные и северо-западные ветры, менее развиты восточные и юго-восточные. Наибольшие скорости ветра наблюдаются в Картлийской низине и в Самгори. Значительно более слабые ветры отмечаются на склонах Триаletского хребта.

Среднее годовое количество осадков от 450 мм до 500 мм в Картлийской равнине и в Самгори, несколько больше осадков выпадает на склонах Триаletского хребта (500—550 мм); эффективность выпавших осадков здесь уменьшается от большого процента поверхностного стока и значительной испаряемости.

Снежный покров в зоне устойчиво держится в среднем 1—1,5 месяца. Средняя высота снежного покрова 5—10 см.

Средняя оптимальная влажность 65—70% в январе и около 45% в августе¹.

Это только два примера для сопоставления в целях нашего дальнейшего изложения. Если подойти к вышеупомянутым числовым показателям характеристики соответствующих элементов климата с чисто дескриптивной точки зрения как это, обычно делают начинающие специалисты других отраслей знания (скажем к примеру, зоотехники-диссертанты), воздающие в своих рассуждениях должное данным климатологии, то тогда поневоле выступит на первый план заключение, что — например, в части температуры — эти два участка одной и той же территории зоны пригородного сельского хозяйства не отличаются друг от друга или же существующее различие не имеет практического значения. И, действительно, по вышеизложенной характеристике средняя температура января в одном случае колеблется от -0,7 до -3°, а в другом — от -0,4 до 3°; в августе от 20° до 22° в первом случае и от 22° до 18,5°, во втором случае. По той же характеристике видно, что в одном случае средняя суточная температура, превышающая 5° держится в течение 8 месяцев, а средняя суточная температура превышающая 18° продолжается 6—6,5 месяцев, начиная с середины апреля и закан-

¹ Кордзахия М. О. доц., Напетваридзе Э. А. «Общеклиматическая характеристика территории Грузии», стр. 44—45 (из сборника «Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР», I том, 1960 г.

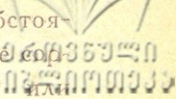
чиваясь III декадой октября. В характеристике второго климата в нашем сопоставлении указано, что 7 месяцев в году средне-суточная температура превышает 10° и, что в течение 3—5 месяцев она превышает 15° ; несомненно—до известной, степени—резкую разницу этих показателей, неискушенному специалисту довольно трудно почувствовать или понять соответствующее значение этой разницы и сделать отсюда должные выводы в отношении интересующего его объекта, скажем к примеру—растениеводства.

Именно здесь приходит на помощь знание совокупности всех элементов и целенаправленности их применения в том духе, как этому учит, например, агроклиматология.

В том же порядке как это было сделано в отношении климатической карты доцента М. О. Кордзахия, мы из агроклиматической карты Грузинской ССР, составленной доц. К. В. Келенджеридзе¹ вычленили соответствующую схему для территории зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины. Не имея возможности приложить к данному тексту эту схему, мы должны ограничиться лишь словесным изложением.

По упомянутой схеме видно, что в пределах той части территории обсуждаемой зоны (зона пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины) где распространены, по данным доцента Кордзахия (общеклиматическая характеристика) климаты: переходный с умеренно-влажного и умеренно-теплого с жарким летом к сухому (в тексте выше мы отметили цифрой 3), умеренно-влажный, умеренно-теплый с нежарким летом (отмечено цифрой 4), умеренно-влажный с холодной зимой, продолжительным теплым летом (отмечено цифрой 5) и умеренновлажный, но холодный с жарким летом (отмечено цифрой 6)—доцент Келенджеридзе отмечает наличие следующих семи термических зон: а) термическая, б) умеренно-теплая, в) умеренно-прохладная, г) прохладная, д) умеренно-холодная и е) холодная, причем подавляющее большинство этих термических зон охватывает всю территорию вышеупомянутой части обсуждаемой зоны параллельно расположенными, зигзагообразными, более или менее широкими полосами. Самое большое распространение в территориальном смысле в этой части зоны пригородного сельского хозяйства имеет, по данным доц. Келенджеридзе, зона термическая, которая наиболее соответствует возделыванию пшеницы, кукурузы, винограда позднего, косточковых, высших сортов табака, сахарной свеклы. Большинство из перечисленных культур рекомендуется доц. Келенджеридзе для возделывания и в других термических зонах; так, например, пшеница, кукуруза, виноград, плоды, свекла по указаниям доц. Келенджеридзе успешно могут возделываться в умеренно-теплой (в нашем тексте означено цифрой 3), умеренно холодной (у нас отмечено цифрой 4)

¹ Келенджеридзе К. В. канд. с/х наук «Краткая агроклиматическая характеристика Грузинской ССР». (в сбор. «Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Груз. ССР»).



и прохладной (5) зонах. Разницу составляет с одной стороны то обстоятельство, что необходимо бывает подбирать по зонам соответствующие та одной и той же культуры, скажем к примеру, виноград—поздний ранний, кукуруза—ранняя или самая ранняя, из плодовых—яблоня или другой вид и т. д., а в других случаях бывает необходим подбор самой культуры, как-то картофель, который рекомендуется для холодной зоны (в нашем тексте отмечено цифрой 7) или подсолнух, рекомендуемый упомянутым автором для возделывания в умеренно теплой (в тексте отмечено цифрой 3) зоне.

Что касается конкретного хозяйства, которое нас интересует, как непосредственный объект нашего изучения (Сартичальский молочно-овощной совхоз), то следует отметить, что земельные участки этого хозяйства, согласно разбираемой схеме попадают в границы распространения как умеренно-теплой, так и умеренно-прохладной зон и, следовательно, могут быть использованы под культуры пшеницы, винограда (включая и ранние сорта), подсолнуха, свеклы и плодового хозяйства.

Из вышеизложенного и по сопоставлениям, к которым мы прибегали, возможно вынести весьма важные указания, которыми следует руководствоваться при разработке комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. В заключительной части настоящего труда мы еще раз вернемся к означенному вопросу. В данном же месте для того, чтобы в некотором смысле закруглить наши рассуждения, считаю целесообразным процитировать заключительную часть агроклиматического описания той части территории республики, к которой относится объект нашего изучения и которую доц. Келенджеридзе именует **Гаре-Кахети**, пользуясь этнографической традицией.

«Климат Гаре-Кахети значительно континентальнее, чем климат Внутренней Кахети».

В термическом отношении, климат Гаре-Кахети в основном теплый (Сагареджо), но соразмерно с увеличением высоты постепенно переходящий в умеренно теплый климат.

Сумма активных температур выше 10° в Сагареджо в среднем равна 3532° .

После уборки пшеницы в Сагареджо остается не использованной сумма активных температур выше 10° около 2350° , обеспечивающая вызревание ранней кукурузы, посеянной как пожнивной, после уборки пшеницы.

Годовая сумма осадков около 720 мм (Сагареджо). Значительное их количество выпадает в V месяце, а также в первой половине VI месяца. Лето в целом засушливое, в особенности вторая половина (август). Засушливый период в Сагареджо в среднем начинается 15/VI и заканчивается



15/Х. Средняя его продолжительность в Сагареджо равна 122 дням (в среднем по годам в Гаре-Кахети в основном поливные)¹.

Пользуясь имеющимся у кафедры животноводства Грузинского СХИ аналогичным материалом по природной среде Мцхетского, Душетского, Зугдидского и Ахалцихского административных районов (производственных управлений колхозов и совхозов), мы могли бы значительно умножить примеры и сопоставления того же порядка; это было бы, в известном смысле лишним для наших рассуждений в данном месте, ибо все эти примеры и сопоставления не дали бы чего-либо принципиально нового и могли бы явиться излишним повторением, т. к. о некоторых из них частично будет речь в других трудах настоящего сборника.

Во всем нашем предыдущем фрагментарном изложении, мы старались так сопоставлять и в такой последовательности излагать наиболее общие положения современной климатологии и агроклиматологии, а равно и отдельные фрагменты иллюстрации этих положений, дабы нацелить наши рассуждения на логический вывод о тех аспектах, в рамках которых следует устанавливать взаимосвязь соответствующих данных науки о климате (как важной составной части природной среды) с конкретными задачами комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

В этой связи следует помнить, что климатология, т. е. наука о климате, его формировании и географическом распределении развивается как часть метеорологии, т. е. науки о физическом состоянии атмосферы и совершающихся в ней явлений, одновременно являясь разделом и физической географии, поскольку климат формируется в результате метеорологических процессов, протекающих в определенных географических условиях.

Известно, что метеорология изучает процессы, происходящие в различных массах воздуха и их взаимодействие с подстилающей поверхностью, вне связи с какой-либо конкретной точкой земли; используя выводы метеорологии, климатология рассматривает не отдельные массы воздуха, а непрерывное прохождение через данное место постоянно сменяющихся масс воздуха, изучая климатообразующие процессы и явления в определенных географических условиях. Она базируется на методе географического сравнения, основанном на изучении длительных рядов наблюдений за физическими процессами и состоянием атмосферы.

Этим и объясняется, что первым и важнейшим разделом климатологии является учение о климатообразовании, в котором выясняется роль метеорологических процессов и географических условий в формировании климата, производится классификация типов климата.

¹ Келенджеридзе К. В. «Краткая агроклиматическая характеристика Грузинской ССР» (в сб. «Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР», I том).



Второй раздел составляет учение о климате приземного слоя воздуха и микроклимате. На климат приземного слоя воздуха и микроклимат решающее воздействие оказывают местные особенности подстилающей поверхности, в частности возникающие в результате деятельности человека. Третьим разделом климатологии является учение о климате свободной атмосферы т. е. о режиме состояния атмосферы в высоких слоях, мало подверженных непосредственному влиянию подстилающей поверхности. Еще одним разделом климатологии является климатография различных областей земного шара. Общая климатография строится на изучении результатов климатообразующих процессов и преследует цель не только собирания сведений о климатических условиях разных стран, но и генетического объяснения распределения климатов по земному шару. И, наконец, особым разделом климатологии является палеоклиматология, т. е. изучение данных о климатах в минувшие геологические эпохи Земли. Палеоклиматология основывается на данных исторической геологии т. к. восстановление системы широтных климатических зон в общей циркуляции атмосферы и, следовательно, составление карт климатов для различных геологических этапов жизни Земли, всецело зависит от наличия достаточно ясных данных о распределении суши и моря, а также районов крупных облещений.

Нам думается, что — не задерживаясь дольше на перечислении различных моментов и элементов, методах и способах и т. д. необходимых для климатологических обобщений и выводов в целом и по различным ее разделам — даже этот краткий пересказ предмета климатологии достаточен для общего заключения, что означенные масштабы климатологических наблюдений, а равно и целенаправленность и предметный вещественный характер рассматриваемых ею во всей разносторонности и в качественном многообразии реального существования соответствующих явлений (туманы, мивни, метели, грозы, град, гололед, режим света, тепла, влаги, воздушных течений и общее течение погоды) — хоть и имеют весьма важное общее значение во многих отношениях, однако, как уже было отмечено, в интересах должного обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, в том понимании, как определяет проф. Агладзе Д. Г. ареал и задачи применения этого комплекса в разработке вопросов отраслевой и производственной специализации животноводства, все же крайне необходимы вполне определенные, несколько иные, характеристики.

Знакомясь с историей климатологии и помятуя суждения и труды таких ученых как М. В. Ломоносов, немецкий естествоиспытатель А. Гумбольдт (1817 г.), немецкий метеоролог Г. Дове (1848 г.), русские ученые М. Ф. Спасский («О климатах Москвы», 1847 г.), К. С. Веселовский («О климатах России», 1857 г.), А. И. Воейков («О климатах земного шара, в особенности России», 1884 г.) и т. д. — не трудно придти к выводу, что характерной чертой русской климатологии всегда была практическая на-

направленность, поскольку, климатологические исследования всегда велись, в частности, в целях использования их в сельском хозяйстве.

Особенно повысилось практическое значение и применение климатологии после Великой Октябрьской социалистической революции. В 20-х годах XX века русский климатолог Е. Е. Федоров разработал метод комплексных характеристик, который применяется главным образом для решения практических вопросов, например, при изучении суховеев, заморозков и т. п. В СССР данные о климате широко используются в плановом хозяйстве и изучение климата подчинено интересам общества, будучи направлено на удовлетворение материальных и культурных потребностей всех трудящихся. Этим задачам служат специальные отрасли климатологии (медицинская, сельскохозяйственная и др.), занимающиеся исследованием воздействия климата на человека и на объекты его хозяйственной деятельности; в их задачу входит исследование климатов и их районирования для непосредственного обслуживания отраслей народного хозяйства (особенно сельского хозяйства), здравоохранения и др.

Именно предмет, методы работы, целенаправленность исследований и достигнутые к сегодняшнему дню результаты сельскохозяйственной климатологии, именуемой в нашем изложении, как принято, агроклиматологией, наиболее близко подходят к целям и задачам общетеоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий; этим и следует объяснить, что наши рассуждения в данном труде мы начали и базируем, в основном, на агроклиматологии. Однако, если иметь в виду тот широкий общепроизводственный диапазон, который предопределяет проф. Агладзе Д. Г. обоснованию комплекса зоотехническо-организационных мероприятий (см. его труд в настоящем сборнике), то тогда вне должного внимания научных работников, занятых разработкой упомянутого комплекса, не могут оставаться соответствующие данные климатографии, палеоклиматологии и данные о микроклиматах, ибо ряд вопросов сегодняшнего дня в этом комплексе — связанные с эволюцией биологических свойств организмов с/х животных, их наследственности, способности акклиматизации, берущих начало от широкого теоретического обоснования истоков доместикации животных — могут привести к необходимости использования, например, соответствующих данных палеоклиматологии, а вопросы породного районирования сельскохозяйственного животноводства, систем содержания животных и ведения животноводческих отраслей — к должному использованию данных, например, о микроклимате, климатографии и т. д.

В данном месте мы можем обойти все эти вопросы и в заключении начатого изложения в данном разделе настоящего труда подчеркнуть, что районирование СССР по агроклиматическим ресурсам базируется на уже упомянутых показателях тепла и влаги. В качестве ведущих, приняты ресурсы тепла, как наиболее стабильные и пока еще наименее доступные для значительных воздействий со стороны человека. Районирование озимых и много-

летних культур—по теплу, обеспеченности вегетационного периода дополняется выделением территории с различными условиями зимовки. Районирование по влагообеспеченности детализируется исходя из годового хода осадков. В качестве показателя последнего использовано отношение осадков теплого полугодия к осадкам холодного полугодия, что позволяет выделить территории с влажной зимой и сухим летом (средиземноморский тип климата) и, наоборот, с сухой зимой и влажным летом (муссонный тип климата)¹.

В современной специальной литературе, можно сказать, уже достаточно накопился материал в области районирования по агроклиматическим ресурсам и несколько примеров этого порядка по Грузии были указаны на предыдущих страницах данного труда.

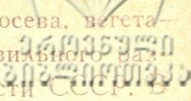
Учет особенностей климатических ресурсов может быть полезным при перспективном планировании сельскохозяйственного производства, принимая во внимание, что природное плодородие почвы при современных технических возможностях сравнительно легко может быть повышено удобрениями и мелиоративными мероприятиями.

Интересные с практической точки зрения выводы можно получить на основе анализа изменения продуктивности климата в зависимости от термических условий. В одной и той же зоне увлажнения продуктивность климата значительно возрастает по мере перехода от подпоояса очень ранних культур к подпооясам средних и поздних культур. Это приводит к дифференциации продуктивности климата в пределах одной и той же природной зоны.

Оставляя в стороне обзор известных по существующей литературе примеров изменения продуктивности климата, считаем, однако, необходимым подчеркнуть возможность использования, разработанной на основе аналогичных примеров, карты агроклиматических ресурсов, при решении конкретных задач, связанных с перспективным планированием размещения сельскохозяйственного производства и специализации его районов, следовательно и для целей, связанных с должным обоснованием комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

Одновременно следует подчеркнуть, что при решении этих задач, помимо среднего многолетнего значения элементов климата, необходимо учитывать и колебания климата во времени как в отдельные годы, так и в течение ряда лет. Выше уже указывалось, что современные агротехнические приемы, за исключением орошения, значительно повышая средний уровень урожайности, не могут существенно изменить амплитуду ее колебаний, особенно в засушливой зоне. Поэтому стабильности валового урожая надо добиваться

¹ С. А. Сапожникова, проф., Д. И. Шапко, д-р географических наук «Агроклиматические ресурсы СССР» (в сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», Изд-во экономической литературы, Москва, 1962 г.).



прежде всего путем сочетания культур с разными сроками посева, вегетации и созревания (озимые, ранние и поздние яровые) и правильного размещения их в разных районах Европейской и Азиатской части СССР. В районах с чередованием лет избыточно и недостаточно увлажненных, могут быть полезны параллельные посевы на почвах разных по своим воднофизическим свойствам, (супесчаных и суглинистых). Все это свидетельствует, что в засушливых зонах следует избегать слишком узкой специализации, за исключением орошаемых территорий, где урожайность полностью находится в наших руках.

Эти отдельные моменты мы подчеркиваем потому, что они непосредственно связаны с растениеводством и урожаем, а при их посредстве также с обоснованием комплекса зоотехническо-организационных мероприятий в части благоустройства необходимой для животноводства прочной кормовой базы. Таким образом, уже на сегодняшнем уровне изученности вопросов агроклиматологии, намечаются достаточно заманчивые связи с интересующим нас зоотехническим кругом вопросов, несмотря на то, что эти связи все еще довольно отдаленные. Однако, учитывая дальнейшие перспективы оценки агроклиматических ресурсов, следует ожидать установления более тесных связей вышеупомянутого порядка, особенно важных для животноводства Грузинской ССР, где прочная кормовая база — в силу характера сельского хозяйства республики и его места во Всесоюзном распределении общественного труда — максимально должна включать в свою структуру не только отходы полеводства (зернового хозяйства) но и других сельскохозяйственных культур.

Дело в том, что — как указывается в специальной литературе — помимо уточнения характеристики отдельно взятых ресурсов тепла и влаги, с учетом специфических требований отдельных групп культур, наиболее перспективным следует признать усовершенствование комплексной оценки климата по его продуктивности применительно не только к зерновым, но и к другим культурам. При этом нельзя ограничиться учетом только количества урожая, необходимо учитывать и его качество.

Показатель продуктивности климата в сочетании с соответствующим почвенным показателем, явится объективным количественным критерием при определении бонитета конкретных территорий.

Агроклиматические зоны как-бы смещаются то к северу, то к югу. в результате чего в течение 5—10 лет лесостепная, например, полоса может оказаться не в малозасушливой зоне увлажнения, а либо во влажной, либо в засушливой зоне с соответствующей этим районам урожайностью. В связи с этим, исследование закономерностей колебаний климата и прогноз этих колебаний на ближайшие 5—10 лет представляют исключительно большое практическое значение и их надо всячески форсировать.



До установления закономерностей колебания климата, приходится ограничиться изучением пределов возможного варьирования ведущих агроклиматических показателей, особенно увлажнения, в среднем за 5—7 лет, т. е. за периоды, по которым планируется сельскохозяйственное производство.

Климатические особенности территории необходимо учитывать не только в масштабе СССР, отдельных республик и областей, но и при организации территории отдельных хозяйств. Сейчас проводится большая работа по составлению почвенных карт колхозов и совхозов. Надо согласовать программы почвенного обследования с гидрометеорологической службой, чтобы облегчить использование почвенных карт при определении запасов влаги в почве, характеристику которых осуществляют агрометеорологи Гидрометслужбы.

Детальные агроклиматические карты должны помочь специалистам колхозов и совхозов в выборе участков под теплолюбивые растения или под такие культуры, ускорение созревания которых в благоприятных микроклиматических условиях имеет большое практическое значение. Карты найдут применение и при уточнении и детализации прогнозов погоды, особенно заморозков; они будут полезны и при разработке мероприятий по мелиорации климата отдельных участков, в том числе при размещении полезащитных полос, разреживания лесонасаждений для ликвидации застоя холодного воздуха¹.

Нам думается, что такая тенденция в разработке детальных агроклиматических карт и ее осуществление для областей и отдельных сельскохозяйственных предприятий (колхозов, совхозов) в большей степени будут содействовать установлению желательных контактов в деле успешного и правильного использования соответствующих данных о природной среде при обосновании комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, ибо— по трактовкам проф. Агладзе Д. Г.—этот комплекс наиболее эффективно может быть разработан и практически применен в рамках более мелких территориальных единиц и именно таких территориальных единиц которые, обычно, приравниваются к понятию «очаг» тех или иных явлений. В грузинском тексте проф. Агладзе Д. Г. предлагает для таких сравнительно мелких территориальных единиц, для которых будут разрабатываться комплексы зоотехническо-организационных мероприятий, термин «Кверби», подразумевающее совокупность всех условий—природной среды, экономических хозяйственно-организационных, культурных, исторических и т. д.—действующих на данной конкретной территориальной единице и имеющих влияние на

¹ С. А. Сапожникова, проф. Д. И. Шашко д-р географических наук «Агроклиматические ресурсы СССР» (в сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», Изд-во Экономической литературы, 1962 г.).

соответствующие процессы производства материальной ценности; в данном случае термин «Кверби» выражает тоже понятие, что и очаг ведения, того или иного вида животноводства.

* * *

Продолжая уже начатое обсуждение второй, также весьма важной, составной части природной среды—почвы и вопросов почвоведения (т. е. науки о происхождении и развитии почв, закономерностях их распространения на поверхности суши, путях рационального использования и повышения их плодородия с помощью системы агротехнических мероприятий), с точки зрения возможных взаимосвязей с системой обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий—нам думается, что для большей ясности хода наших рассуждений потребуются определенные предварительные ссылки и некоторые дополнительные оговорки.

Нам необходимо будет, в первую очередь, сослаться на историю развития почвоведения и задачи, стоящие перед ней в наше время, ибо широкое научное обоснование комплекса зоотехническо-организационных мероприятий должно исходить из фактического состояния и перспектив изученности вопросов тех областей знаний, с которыми следует координировать теоретические основы обсуждаемого нами комплекса и кооперировать практическое его осуществление.

Известно, что почвоведение служит теоретической основой для разработки важнейших мероприятий земледелия что и связывает почвоведение с областью агрономической науки. Этим объясняется тесная связь истории почвоведения с историей развития агрономической науки в целом и зависимость этой истории от условий политической и экономической жизни.

В этой связи, одной из первых дополнительной оговоркой в нашем изложении должно быть указание на то, что в перечне моментов или элементов, обстоятельств или контекстов, при посредстве которых следует координировать научные данные соответствующих отраслей знаний с теоретическими основами разработки комплекса зоотехническо-организационных мероприятий—в отношении почвоведения мы не направили наши рассуждения по такому же руслу, как это было сделано в части климатологии. Причина этого намерения обусловлена тем обстоятельством, что—как показывает история развития климатологии в качестве научной дисциплины—современное состояние изученности вопросов, составляющих предмет климатологии, обуславливает ее дальнейшее развитие в направлении тех основных разделов, о которых речь шла несколько выше. Из числа этих основных разделов климатологии, как уже сказано, более тесные и конкретно-практические контексты с обоснованием теоретических основ и прикладных задач комплекса зоотехническо-организационных мероприятий намечаются в области агроклиматологии.

В истории развития почвоведения, как научной дисциплины и современного состояния изученности вопросов, входящих в компетенцию этой области знаний, нет аналогичной климатологии дифференциации на отдельные разделы, из коих один или несколько в большей мере координируются с требованиями желательного диапазона в обосновании обсуждаемого нами комплекса, а другой или другие — в меньшей степени соответствуют этому. Почвоведение, как уже сказано, в основном развивалось в тесной связи с агрономической наукой, история которой в свою очередь находилась и находится в зависимости от условий политической и экономической жизни.

Однако, это не значит, что у почвоведения не было и нет других связей с прочими областями научного знания. Известно, что в почвоведении почва рассматривается и как природное тело и как основное средство производства в сельском хозяйстве. Понятно, что это обуславливает сложность и многогранность почвоведения.

Так, например, известно, что образование почвы из рыхлых продуктов выветривания горных пород, определяет связь почвоведения с геологическими науками. Ведущее значение биологических факторов в почвообразовании и развитие плодородия почвы тесно связывает почвоведение с биологическими науками: ботаникой, зоологией и, в особенности с почвенной микробиологией. Биологические, биохимические, физико-химические и физические процессы, в результате которых происходит формирование почвы как природного тела и развитие ее качественного свойства — плодородия, требует для своего изучения разнообразных методов, основанных на достижениях физики, общей химии, химии коллоидов и биохимии. Одновременно, зависимость биологических и физико-химических процессов развития почв от общих физико-географических условий, в особенности от климатических, объясняет связь почвоведения с группой географических наук, как то, с физической географией, климатологией, геоморфологией.

Эти общеизвестные положения, встречающиеся в любом учебнике и в соответствующих словарях или справочниках, мы здесь только потому повторили столь детально, чтобы — напомнив то место в нашем изложении, где говорилось о климатологии — указать на сходные моменты в истории развития этих наук и, одновременно, подчеркнуть так-же ту разницу, которую необходимо учитывать при использовании всех этих научных данных в целях широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Разница эта заключается именно в том, что хотя климатология (мы имеем в виду, главным образом, раздел агроклиматологии) — как любая другая наука в современных условиях — и выступает в виде определенного средства производства, но объект его изучения, в противоположность почве (объекту изучения в почвоведении) не является таким же средством производства; в силу означенного различными должны быть и подходы (в общем принципе и в соответствующих деталях) к во-

росу использования данных этих наук для теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

Что касается почвоведения, как науки, рассматривающей свой объект изучения — почву, в качестве средства производства в сельском хозяйстве и вытекающих отсюда аспектов и контекстов в истории развития этой науки, то считаем необходимым для наших рассуждений, отметить несколько следующих фрагментов, имеющих — на наш взгляд — значение для требуемых выводов.

Известно, что в условиях феодально-крепостнического строя, господствующий класс был мало заинтересован в прогрессе агрономической науки, так как доходность помещичьих хозяйств зависела, главным образом, от интенсивности эксплуатации труда крепостных. Поэтому, правильные научные положения о сущности почвообразовательного процесса, высказанные еще в середине XVIII века М. В. Ломоносовым и ряд ценных мыслей и фактических данных о почвах России в трудах передовых деятелей сельского хозяйства и ученых агрономов XVIII в. и первой половины XIX в. (А. Н. Радищев, М. И. Афонин, А. Т. Болотов и др.) не получили в то время развития и не могли привести к оформлению почвоведения, как новой отрасли науки. Так было в царской России.

В противоположность этому, в Западной Европе, которая — как известно — значительно раньше, чем Россия, встала на путь капиталистического развития промышленности и сельского хозяйства, научная агрономия, а вместе с ней и различные разделы почвоведения, начали сказываться с начала XIX в. С именем немецкого ученого, основателя научной агрономии, А. Тэера (1752—1828) ведет свое начало т. н. агрономическое направление в почвоведении. Для этого направления характерен узкий производственный взгляд на почву, только как на пахотный слой, от состава и свойств которого зависит урожай. С именем А. Тэера, обычно связывают так-же т. н. «гумусовую теорию» питания растения, согласно которой плодородие почвы определяется только перегноем или гумусом. В этот период (до 40-х годов XIX в.) химия перегнойных веществ обогащалась классическими исследованиями К. Шпренгеля (Германия), И. Барцелиуса (Швеция), Г. Мульдера (Нидерланды) и др.

В 40-х годах XIX столетия «гумусную теорию питания растения» сменила «минеральная теория», выдвинутая немецким химиком Ю. Либихом, согласно которой плодородие почвы зависит от наличия в ней минеральных элементов пищи растений. Минеральная теория Либиха способствовала развитию, с одной стороны агрокультур-химического направления в изучении почв, которое придавало большое значение химическим исследованиям почв в сочетании с химическим анализом растений и удобрений, а с другой — агрогеологического направления.

Основоположником этого направления, являлся саксонский геолог Ф. Фаллу, который высказывался за необходимость выделения почвоведения в самостоятельную науку — «педологию» — предмет изучения которой — почва, по мнению Ф. Фаллу является особым телом природы — продуктом выветривания.

Этот краткий обзор показывает, что за весь указанный период истории почвоведения, в результате смены взглядов на ведущее начало в соответствующем изучении почвы, как объекта науки, почвоведение хоть и обогащалось определенными научными данными, о тех или составных частях почвы, но все же не смогло сформироваться в самостоятельную естественно-историческую дисциплину, основанную на правильном представлении о почве.

80-ые годы XIX столетия знаменуют коренной перелом в развитии почвоведения как науки и этот перелом произошел под влиянием идей и исследований русского ученого В. В. Докучаева. Этому перелому предшествовал непродолжительный период значительного подъема агрономической науки в России, который был связан с начавшимся переходом сельского хозяйства страны на капиталистические рельсы. В результате таких работ, опытов, научно-производственной деятельности и т. д. как исследование химического состава почв России (К. Шмидт, Д. И. Менделеев и П. А. Ильенков), изучение отечественных фосфоритов для проектируемого производства минеральных удобрений (А. И. Энгельгардт и П. А. Костычев), сбор и обобщение материалов по учету и распространению различных почв для составления почвенной карты Европейской России (И. И. Вильсон, В. И. Числавский и В. В. Докучаев), работы В. В. Докучаева по изучению русского чернозема и исследованию почв Нижегородской и Полтавской губерний — были заложены основы генетического почвоведения.

В. В. Докучаев выдвинул и обосновал представление о почве как особом естественно-историческом теле и дав научное определение понятию «почва», показал также необходимость ее изучения с точки зрения происхождения, генезиса. В. В. Докучаев установил природные факторы почвообразования (материнские горные породы, климат, растительные и другие организмы, рельеф и возраст и т. д.) и впервые выяснил и сформулировал закономерности географического распределения почв на земной поверхности. Одновременно с В. В. Докучаевым крупный вклад в создание почвоведения, как науки, внес также выдающийся русский ученый П. А. Костычев, который выдвинул положение о необходимости изучения свойств почв по их отношению к растениям, показав на примере черноземных почв важную роль в почвообразовательном процессе таких биологических факторов, как растений и микроорганизмы.

Дальнейшее повествование о том, как развивалось почвоведение многочисленными учениками и последователями В. В. Докучаева и П. А. Косты-

чева, вывели бы нас за пределы данного круга. Однако, нельзя не упомянуть о роли В. Р. Вильямса, который развил дальше докучаевский генезис и эволюции почв на основе признания ведущей роли в образовании биологических факторов, главным же образом, растительности и микроорганизмов. Работы В. Р. Вильямса дали возможность увязать почвообразовательный процесс с развитием природного плодородия почв и задачи почвоведения—с задачами земледелия.

В дореволюционном периоде не находила материальной поддержки ни со стороны государства и ни со стороны земств то направление в почвоведении, которое ставило своей задачей повышение плодородия, коренное улучшение почв и природных условий земледелия, путем развития теоретических основ агрономического почвоведения. Это и понятно, ибо почвоведение в практике сельского хозяйства России того периода использовалось, главным образом, в целях расширения земледелия, в силу чего, наиболее успешно развивалось географическое направление в почвоведении. Кроме того, научные исследования, в основном сводились только к изучению генезиса и свойств почв, как природных тел, независимо от их значения для практики земледелия.

Такое одностороннее развитие почвоведения имело место в течение некоторого времени и в советском периоде, но уже в 30-х годах XX столетия, в связи с социалистической реконструкцией сельского хозяйства, наступил значительный перелом и в настоящее время, в Советском Союзе, научно-исследовательская работа в области почвоведения выражается в изучении и учете почвенных ресурсов СССР, изучении генезиса свойств почвы, как основы для разработки мероприятий по рациональному использованию почв и повышению их плодородия, а также в разработке новых методов исследования почв и почвенных ресурсов.

Известно, что задача рационального размещения и специализации сельскохозяйственного производства с учетом местных почвенно-климатических условий вызвала необходимость систематизации наших знаний природных условий сельскохозяйственной территории СССР, необходимой стала также их оценка с точки зрения потенциальных возможностей и экономической эффективности производства различных сельскохозяйственных продуктов в разных районах. Исходя из констатаций этих факторов мы, в начале настоящего раздела нашего труда, указали на возникшую необходимость проведения комплексного природного районирования, подчеркнув одновременно, что почвенно-географическое районирование, коррелируясь с общими задачами всей этой работы, не отличается от общего природного районирования принципиальными подходами к выбору таксономических единиц и что отличие заключается лишь в выборе характеристик, используемых в описании выделенных территорий.

Краткий обзор истории развития почвоведения как науки, дал нам возможность акцентировать основные задачи, стоящие перед этой наукой в наше время и, помня все вышеизложенное, здесь следует отметить, что таксономическая система почвенно-географического районирования строится исходя из анализа природы и генезиса почвенных сочетаний с одновременным учетом географических факторов, определяющих структуру этих сочетаний.

Основными таксономическими единицами почвенно-географического районирования в настоящее время принято считать почвенную зону (в равнинных условиях) и вертикальную почвенную структуру или горную почвенную провинцию (в горных условиях). Под вертикальной горной почвенной структурой или горной почвенной провинцией понимается ареал распространения взаимосвязанных вертикальных почвенных зон. Широтную почвенную зону, также как и вертикальную почвенную структуру, часто рассматривают как макросочетание почв, в пределах которого могут выделяться сочетания более низких порядков, дающие основание для построения нисходящей ветви таксономической системы почвенно-географического районирования. Восходящая ветвь таксономической системы строится путем объединения почвенных зон и горных почвенных провинций в почвенно-биоклиматические области и пояса¹.

В обобщениях и выводах в связи с нашей темой нам следовало учесть имеющиеся в литературе указания о том, что предпочтительно использовать такие характеристики климата, почв, рельефа, растительности, которые являются наиболее важными для сельского хозяйства вообще и в частности, сельского хозяйства в данной республике, края, области и т. д. В связи с этим, для наших дальнейших рассуждений использовали агропроизводительную характеристику почв Грузинской ССР, составленную академиком М. Н. Сабашвили и его же схему агропочвенного районирования. Подобно агроклиматической карте Грузинской ССР (доц. К. В. Келенджеридзе) и климатической карте Грузинской ССР (доц. М. О. Кордзакия) и в данном случае из карты акад. М. Н. Сабашвили мы вычертили схему агропочвенного районирования зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины, которую в дальнейшем будем излагать словесно, не имея возможности приложить ее к настоящему тексту.

Академик М. Н. Сабашвили подчеркивает, что исключительно большое разнообразие почв Грузии, как известно, обуславливается сильной расчлен-

¹ П. А. Летунов, д-р сель-хоз. наук, Е. А. Иванова, д-р геологомин. наук, И. Н. Розов, канд. геологомин. наук, В. М. Фридлянд, канд. геологомин. наук, Д. А. Шашко, д-р географ. наук, С. А. Шувалов, канд. сель-хоз. наук «Общая схема почвенно-географического районирования ССР» (в сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР»; Из-во Экономической литературы, Москва, 1962 г.).

ностью ее поверхности, весьма различным геологическим строением ее отдельных частей, большим многообразием климатических условий, растительности и др. На территории Грузии встречаются почти все типы почв, начиная с красноземных в субтропической зоне Западной Грузии до горнолуговых почв высокогорий и, с другой стороны, до черноземокаштановых и бурых почв сухой степной и пустынно-степной зоны Восточной Грузии и горных черноземов горностепной зоны южной Грузии. В географическом распространении всех этих почв четко выявляется взаимосвязь с природными условиями их образования и закономерность вертикальной зональности. Указанное разнообразие почв еще более усиливается различной интенсивностью процессов эрозии и различной степенью их окультуренности в результате орошения, обработки, удобрений и других мероприятий¹.

Не касаясь специально вопроса классификации почв Грузии и отмечая, что указанное выше разнообразие почв, в пределах возможного, отражено на составленных им почвенных картах Грузии и ее районов, причем более детальная характеристика почв касается низменных и предгорных районов Грузии, более обеспеченных материалами специальных исследований — М. Н. Сабашвили дальше поясняет:

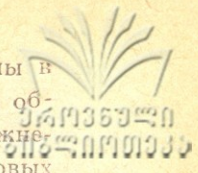
«В приложенной к почвенной карте номенклатуре почв выделены группы и типы почв: горно луговых, горно лесных, переходных серокоричневых и лугово-коричневых, перегнойно-карбонатных, черноземных, каштановых, бурых, подзолистых, аллювиальных, болотных, перегнойно-сульфатных (гажевых) и засоленных; в их пределах выделены подтипы и виды почв по степени развитости и выраженности почвообразования, мощности, механическому составу и другим признакам.

При агропочвенной характеристике почв в качестве основных показателей взяты условия рельефа или территории, соответствующие ей климатические условия, характерные для отдельных типов и видов почв показатели химического состава и физических свойств, имеющие значение и с точки зрения их использования в сельском хозяйстве, а также проведения мероприятий, необходимых для повышения их плодородия. Указанные выше типы, подтипы и виды почв нами объединены по этим признакам в ряд групп и подгрупп, на основе чего дана агропроизводственная характеристика этих почв»².

В соответствии с вышеизложенным, схема агропочвенного районирования зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины

¹ М. Н. Сабашвили. «Агропроизводственная характеристика почв Грузинской ССР». (в сб. «Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР»).

² Там же.



представляет следующую картину: наибольшая часть территории зоны в целом, которая полностью относится (по схеме физико-географических областей и районов, составленной акад. А. Н. Джавахишвили) к Нижне-Картлийской низине, являет собой подрайон солонцовых и каштановых почв Сoganлугской равнины и каштановых, солонцеватых и засоленных почв Гардабанской степи; рядом с этим подрайоном и параллельно с ним на всем протяжении территории этого почвенного подрайона с юго-востока на северо-восток, вначале сравнительно узкой полосой, а потом значительно расширяясь отмечается подрайон черноземных, каштановых и гажевых почв Самгорской равнины с комплексом засоленных и солонцеватых почв. По схеме физико-географических областей и районов зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины (которая нами также вычерчена из карты, составленной академиком А. Н. Джавахишвили). Этот почвенный подрайон, в меньшей своей, юго-восточной, части лежит на Иорском плоскогорье, а в большей—северо-восточной— части выходит в Нижне-Картлийскую низину, захватывая также Внутренне-Кахетинскую низину.

Параллельно северной границе этого второго подрайона, сплошной полосой, расширяющейся от восточной границы территории зоны к северу, академик Сабашвили отмечает наличие подрайона коричневых лесных и перегибно-карбонатных почв центральной части Большого Кавказа. По размерам этот подрайон занимает значительно меньшую часть общей территории зоны пригородного сельского хозяйства, чем два предыдущих почвенных подрайона. Примерно таких же размеров, как подрайон коричневых лесных и перегибно-карбонатных почв, занимает и район бурых лесных и оподзоленных бурых лесных почв среднегорий центральной части Большого Кавказа, расположенный к северо-востоку, в основном на Нижне-Картлийской низине, захватывая, однако, некоторую часть территории и Внутренне-Картлийской и Внутренне-Кахетинской низин. Вместе с уже упомянутыми тремя почвенными подрайонами, все эти почвы охватывают почти $\frac{2}{3}$ общей территории зоны пригородного сельского хозяйства. Больше половины оставшейся части территории зоны занимает подрайон бурых лесных и коричневых лесных почв восточной половины северного склона Тriaлетского хребта, расположенный—в основном—на Нижне-Картлийской низине, захватывая, одновременно, часть Внутренне-Картлийской низины и часть территории, именуемой в схеме физико-географических областей и районов, Самухе-Тriaлети. Этот почвенный подрайон расположен в северо-западной части территории зоны пригородного сельского хозяйства, а между ним и ранее указанными подрайонами и районом вклинивается район лугово-коричневых почв прикуриинской равнины (Среднего теч. Куры) и район коричневых лесных и лугово-коричневых почв предгорий северного склона Тriaлетского хребта. По схеме физико-географических областей и районов эти два последних почвенных района расположены, с охватом почти в равной

мере, территории как Нижне-Картлийской, так и Внутренне-Картлийской низин. И, наконец, на территории зоны пригородного сельского хозяйства акад. М. Н. Сабашвили выделяет район коричневых лесных и лугово-коричневых почв предгорий Сомхитского хребта, целиком расположенный на Нижне-Картлийской низине, к северо-западу от указанного выше первого почвенного подрайона (подрайон солонцовых и каштановых почв Согаилугской равнины) и южнее от указанных двух последних районов (лугово-коричневых почв прикуринской равнины и коричневых лесных и лугово-коричневых почв предгорий северного склона Триалетского хребта).

Автор, в цитируемом нами здесь труде, дает довольно детальную характеристику почв в генетическом и агропроизводственном отношении, группируя их в количестве одиннадцати групп и подгрупп с соответствующей их дифференциацией. Нам думается, что характер и цель настоящего труда не диктует необходимости даже краткого пересказа этого интересного материала, имеющего важное значение и непосредственное касательство к вопросам размещения и специализации сельскохозяйственного производства Грузинской ССР. Одновременно с точки зрения интереса, обсуждаемого нами комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, как нам кажется, нельзя обойти агропроизводственную характеристику этих почв, даваемую автором по отдельным административным районам Грузии в связи с агропочвенным районированием. Ниже мы помещаем выписку из этой характеристики, расположив соответствующий материал для удобства данного нашего текста в несколько ином порядке, чем у автора и перефразировав некоторые заглавные строчки для большей ясности в нашем изложении.

Зона производственной специализации сельского хозяйства Грузинской ССР.

III пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины.

Подзоны и агропочвенные районы:

1) Горно-лесная подзона Триалетского и Сомхитского хребтов с преобладающим распространением бурых лесных и коричневых лесных почв, чаще маломощных и среднемощных, щебневатых, местами же сильно смытых. Поверхность сильно расчлененная ущельями рек. Высота местности 600—1500 м над уровнем моря.

Специализация хозяйства и культуры:

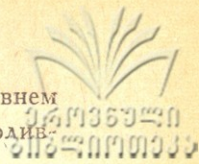
а) горно-лесная зона. По долинам рек небольшой площадью полеводство и овощеводство, а также животноводство.

Мероприятия по повышению плодородия почв.

- б) 1. Регулирование рубки лесов,
2. Борьба с эрозией почв,
3. Местами искусственное облесение.

2) Район предгорий Триалетского и Сомхитского хребтов с преобладанием коричневых лесных и серо-коричневых почв. Поверхностно местами

значительно расчлененная. Высота местности чаще 400—500 м над уровнем моря. На склонах местами сильна эрозия почв. Район в основном неполивной.



а) садоводство, виноградарство, полеводство и овощеводство,

- б) 1. Орошение,
2. Борьба с эрозией почв,
3. Удобрения.

3) Район Мухранской равнины с преобладающим распространением аллювиальных луговых карбонатных, а выше лугово-коричневых почв. Почвы местами тяжелые и заболоченные, особенно близ р. Нареквави. Данный район поливной.

а) полеводство, виноградарство, садоводство, овощеводство.

- б) 1. Орошение,
2. Удобрения,
3. Осушение заболоченных участков,
4. Устройство ветрозащитных лесных полос.

4) Горнолесная и предгорная подзона хребта Ялно с преобладанием бурых лесных, а ниже коричневых лесных почв. В верхней зоне почвы чаще маломощные и среднемощные, щебневатые, ниже — коричневые лесные почвы, также часто маломощные и сильно смытые. В большей части почвы неполивные.

а) горнолесная зона. Ниже в полосе предгорий полеводство и овощеводство.

- б) 1. Борьба с эрозией почв,
3. Орошение на соответствующих по рельефу участках,
3. Удобрения.

5) Район степей и сухих степей Нижне-Картлийской и Самгорской равнины (Гардабани—Марнеули) с преобладающим распространением каштановых, местами засоленных и гажевых почв. Данный район поливной. Вдоль Куры значительное место занимают также аллювиальные почвы.

а) полеводство, овощеводство и бахчеводство со значительным развитием животноводства.

- б) 1. орошение,
2. удобрения,
3. борьба с ирригационной и ветровой эрозией,
4. мелиорация засоленных и солонцовых почв,
5. устройство ветрозащитных лесных полос.

б) Район Соганлугской равнины с преобладающим распространением каштановых солонцеватых и солонцовых почв. Район поливной. Поверхность равнинная.

а) полеводство, овощеводство со значительным развитием животноводства.

- б) 1. орошение,

2. мелиорация солонцовых почв,
3. удобрения.
4. устройство ветрозащитных полос.

Как уже отмечалось, нами вычерчены соответствующие схемы из карт агропочвенного районирования и по другим административным районам республики, где проводилась работа кафедрами животноводства Грузинского СХИ по отраслевой производственной специализации животноводства (Зугдидский район, Ахалхицский, Душетский и т. д.).

Изложение этих схем нам не кажется необходимым в данном месте, ибо основной вывод, который может вытекать из этого изложения, может быть вполне аналогичным—и в принципиальной основе и в ряде деталей—тому, что может быть сказано на основе вышеизложенного примера. А вывод этот, в кратких чертах следующий: практическим интересам разработки комплекса зоотехническо-организационных мероприятий вполне соответствуют рекомендации, вытекающие из производственной характеристики почв данной территориальной единицы и изложенные в том духе, как показано выше на одном из примеров в числе многих других.

Эти рекомендации, в свою очередь обосновываются научными данными почвоведения, как наукой сначала же развивающейся в качестве одной из основ научной агрономии. В таком аспекте данные почвоведения заменяют для широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий такое же значение, как данные агроклиматологии, развивающейся в настоящее время в качестве самостоятельного раздела науки о климате, также составляющей одну из основ научной агрономии.

В деле служения современным запросам сельскохозяйственного производства в духе задач поставленных XX, XXI и XXII съездами КПСС перед нашей страной, комплекс зоотехническо-организационных мероприятий должен рассматриваться как неразрывная часть всех соответствующих мероприятий по резкому подъему социалистического сельского хозяйства, чему призвана быть основой научная агрономия. Однако, невзирая на этот общий фон, на котором должна быть поставлена разрешаемая проблема, общая суть и конкретная задача комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, требуют определенных уточнений, некоторых отклонений и т. д. от того основного и общепринятого, что установлено историей науки и практикой на сегодняшний день.

Сказанное, конечно, касается в первую очередь вопросов внешней среды, в увязке с обсуждаемым нами здесь комплексом.

III.

При осмысливании всего того материала, который—в качестве только нескольких примеров—был изложен в предыдущих разделах настоящего

труда, нам пришлось обратить внимание на несколько обстоятельств, которые, на наш взгляд имеют немаловажное значение для окончательных выводов в нашем рассуждении.

Дело в том, что в своей работе, помещенной вначале данного сборника и посвященной пояснению теоретических основ и рамок практического применения комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, профессор Д. Г. Агладзе считает более целесообразным ограничить разработку этого комплекса для возможно мелких территориальных единиц, скажем к примеру, в рамках землепользования т. н. типичного с/х предприятия или землепользования группы хозяйств одинакового производственного направления и т. д. Такую территориальную единицу в грузинском тексте своего труда проф. Агладзе Д. Г. именует грузинским термином, как уже отмечалось выше «Кверби», что в переводе на русский язык значит «Очаг», в том переносном смысле, как это поясняется в соответствующих словарях: место, где возникает, развивается и т. д. какое-либо явление, событие и т. д. Точно такое же переносное значение имеет слово «Кверби» в грузинской языковой лексике.

Что же касается «явлений, событий и т. д.», которые «возникают, развиваются и т. д.», и которые следует относить к рамкам данного «Кверби» («Очаг»), то согласно трактовкам профессора Агладзе Д. Г. они являют совокупность всех условий (климатические, почвенные, гидрологические, физико-географические, историко-экономические, хозяйственно-организационные, технической оснащенности сельского хозяйства, этнографические и связанные с ними предрасположения, традиции, навыки и т. д. населения в деле ведения соответствующей отрасли сельского хозяйства), которые непосредственно или косвенно влияют на рациональную организацию данной отрасли и ход технологического процесса производства соответствующих материальных ценностей (т. е. продукции сельского хозяйства).

Краткий обзор истории развития климатологии, как науки, показал, что современные задачи, стоящие перед одним из разделов этой науки — агроклиматологии — имеющей наиболее тесную связь с обсуждаемым нами комплексом, определялись и уточнялись в историческом ходе развития этой области знаний (Метеорология — общая Климатология — Агроклиматология) и что эффективное применение современных данных агроклиматологии требует определенной дифференциации по территориальным единицам, с учетом и таких условий этих территориальных единиц, как физико-географические, почвенные, гидрологические и пр., — не упуская из виду также элементы биологии растений, как основного объекта изучения и практической деятельности в области научной агрономии.

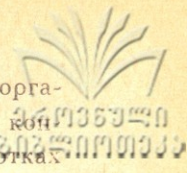
Краткий обзор истории развития почвоведения, как науки, также показал, что хотя почвоведение и не дифференцируется на определенные разделы почвоведения, из которых каждый имеет свой конкретный объект изучения и, в соответствии с этим, свою методику (подобно климатологии), но

все же, при наличии общего ведущего взгляда отмечаются те или иные тенденции в характеристике почв. В вышеприведенных примерах характеристика почв Грузинской ССР, на наш взгляд, нетрудно было подметить одну из этих тенденций—агропроизводственная характеристика почв—которая также наиболее близко подходит к интересам широкого теоретического обоснования обсуждаемого нами здесь комплекса.

В изложении примеров агропроизводственной характеристики почв Грузинской ССР, наше внимание должно было обратить на то обстоятельство, что автор характеристики почв Грузинской ССР, наряду с их отнесением к соответствующим почвенным зонам, подзонам, районам и т. д. дает указания по специализации хозяйств и культур на этих почвах, а равно и перечень мероприятий по повышению плодородия почв. Именно это обстоятельство и является наиболее важным с точки зрения увязки данных почвоведения с широким обоснованием комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

Обращает на себя внимание, что в перечне мероприятий по повышению плодородия почв фигурируют и такие мероприятия как регулярные рубки лесов, искусственное облесение, осушение заболоченных почв, орошение на маломощных различных почвах, мелиорация засоленных почв, борьба с ирригационной эрозией, удобрения, регулярная пастьба скота и улучшение пастбищ подсевом трав, уборкой камней и т. д.

Нетрудно догадаться, что все эти мероприятия, базируясь на точных данных почвоведения, относятся к обширной системе агротехнических мероприятий и, следовательно, тесным образом увязываются также с комплексом зоотехническо-организационных мероприятий, обеспечивая в случае правильного комплексного своего решения, основу-основ для животноводства—прочную кормовую базу. Ввиду того, что по концепциям проф. Агладзе Д. Г. зоотехнию следует рассматривать как науку, изучающую биологические свойства такого средства производства, какими является сельскохозяйственное животное, а также условия его использования в сельскохозяйственном производстве и технологические процессы превращения при его посредстве определенного первоначального материала в определенный готовый продукт — правильное обоснование организации прочной кормовой базы для животноводства, в организационно-правильном сочетании с прочими отраслями сельского хозяйства, являются наиболее важной составной частью в деле обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Нам думается, что неоднократное акцентирование вышеуказанных взаимосвязей само по себе подчеркивает необходимые аспекты и контексты в деле использования научных данных таких отраслей естествознания, как климатология и почвоведение. Все сказанное нами в вышеприведенном изложении следует рассматривать только как попытку обоснования общей целенаправленности в работах по использованию научных данных о природной среде и



деле широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий; что касается общей методики и, тем более, конкретных способов и приемов применения этого материала в разработке обсуждаемого комплекса, это может являться предметом специального обсуждения, помня, одновременно, что многое в этом отношении все еще требует многих доработок и даже новых разработок.

Эти доработки и дальнейшее уточнение способов и приемов использования научных данных современного естествознания и определения содержания и формы включения показателей природной среды в разработку теоретических основ интересующего нас комплекса, конечно, не ограничивается только почвоведением и климатологией о которых мы здесь говорили в качестве примеров. Наоборот, как было видно по некоторым сопоставлениям, к которым мы прибегали в наших рассуждениях, такие элементы природной среды как—например—физико-географические условия по соответствующим областям и районам в значительной мере определяют характер климатических и почвенных условий. Знание соответствующих характеристик прочих элементов природной среды и их должная координация с показателями климата и почвы особенно важны именно в условиях Грузинской ССР, где их разнообразие достигает весьма больших размеров. Одновременно, разнообразие каждого из этих элементов имеет как самостоятельную причинную основу, так и взаимосвязанные с другими элементами причину и основу. Достаточно сказать к примеру, что сложные и многообразные физико-географические особенности территории Грузинской ССР проявляются как в горизонтальном, так и в вертикальном направлении; они придают своеобразный характер отдельным частям территории и создают типичные, отличающиеся друг от друга области. Эти физико-географические области состоят из более мелких частей—районов. О связи этих областей и районов с почвенными зонами и подзонами мы, частично, уже говорили. Сложность и разнообразие физико-географических условий территории Грузии обуславливает большое разнообразие в гидрологических чертах ее отдельных частей.

Большинство крупных рек Грузии относится к смешанному типу, имея горный характер в верхнем и среднем течении и равнинный—в нижнем. К этому типу принадлежат реки обоих склонов Главного хребта, отличающиеся глубокими ущельями, водопадами, каскадами и бурным течением, а также реки западной части Южно-Грузинского нагорья и северного склона Тriaлетского хребта, где ущелья менее глубокие и потоки не столь стремительны.

Озер в Грузии довольно много, но вследствие незначительных размеров они не имеют существенного значения в гидрологическом ландшафте Грузии. Исключение составляет Джавахети, где расположено свыше 60 озер вулканического происхождения, среди которых имеются сравнительно крупные. Можно еще отметить область развития карста, где воронки—озе-

ра в сочетании с подземными реками—обуславливают своеобразие гидрологического режима этой области Западной Грузии.

Болота в Грузии расположены главным образом в западной части Колхидской низменности, где они занимают значительные площади. Небольшие болота имеются в Джавехети (луговые) и в долинах крупных рек.

В Грузии наблюдается наибольший по СССР средний годовой модуль стока—свыше 100 л/сек, с 1 км². Амплитуда за среднего стока по территории очень велика, так как в засушливых восточных равнинных областях сток уменьшается до 1—2 л/сек. с 1 км².

Самой маловодной частью Грузии является Кура-Алазанское междуречье, особенно его восточная часть, где, вследствие малого количества атмосферных осадков, большого дефицита влажности и слабого уклона местности, модуль стока не превышает 1 л/сек.

Режим стока рек находится в зависимости от условий питания и термического режима в бассейне.

Малые реки Черноморского побережья получают почти исключительно дождевое питание и имеют круглый год паводочный режим. В зависимости от характера распределения осадков в году на этих реках наблюдается преобладание стока в осенне-зимний период (южная часть Черноморского побережья) или же почти равномерное распределение стока по сезонам (северная часть побережья).

Наиболее низкие воды в большинстве горных районов Грузии наблюдаются зимой¹.

Учитывая, что гидрологические условия влияют на почвообразовательные процессы, имеют тесную связь с некоторыми агроклиматическими процессами, связанными с требованиями тепло- и влагообеспеченности растений, а также—в первую очередь—с вопросами орошения, которые в качестве определенного комплекса воздействуют на количество и качество урожая, нетрудно прийти к заключению, что большое разнообразие всех этих факторов диктует необходимость дробления изучаемых территорий на более мелкие единицы того порядка, которые по предложению профессора Агладзе Д. Г. следует именовать «Кверби», придавая этому слову научное значение термина.

Необходимость такой дифференциации изучаемых территорий, на наш взгляд, диктуется еще теми соображениями и обстоятельствами, которые положены в основу работ выполняемых в настоящее время по составлению так называемых агрохимических картограмм. Необходимость разработки агрохимических картограмм по определенным мелким территориальным единицам (участок земли в землепользовании сельскохозяйственного предприятия или конкретного поля схемы севооборота, плантации многолетних на-

¹ Владимирова Л. А. «Гидрологическая характеристика территории Груз. ССР» (в сб. «Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР», т. I, 1960 г.).



საქართველოს
მეცნიერებათა
აკადემია

саждений и т. д.) обосновывается регулированием внесения удобрений в целях содействия достижения высоких урожаев и рационального использования удобрений в зависимости от состояния химизма почвы в данный конкретный период.

Высокие урожаи и его соответствующее качество, от которых зависит в числе других—объем и качество прочной кормовой базы, может рассматриваться, с точки зрения материалистической биологии, как воздействующие факторы в среде обитания сельскохозяйственных животных на желательное состояние условий развития хозяйственно-полезных признаков с/х животных. А эти факторы совместно с другими факторами природной среды, и среды обитания с/х животных являются также важной составной частью в деле обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, ибо от него зависит характер и направление зоотехнической работы.

Нам думается, что на этом можно закончить изложение основных моментов в связи с попыткой (и только попыткой) осмысливания направлений соответствующих рассуждений по использованию научных данных дисциплин естествознания для широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

И. ГИГОШВИЛИ

ПОКАЗАТЕЛИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ В СИСТЕМЕ ОБОСНОВАНИЯ КОМПЛЕКСА ЗООТЕХНИЧЕСКО- ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

В формулировке понятия «зоотехническо-организационные мероприятия», проф. Агладзе Д. Г., в помещенной в настоящем сборнике в своем труде, отмечает, в качестве составных частей этого комплекса, ряд элементов, упоминание которых в научной формулировке определенного понятия правильно нацеливает мысль и рассуждения на сопутствующие и тесно связанные с существом обсуждаемого комплекса явления или обстоятельства.

С точки зрения краткости, полноты и разносторонности словесной формулировки данного понятия, все это заслуживает одобрения; одновременно, создает необходимость некоторых дополнительных пояснений, особенно в тех случаях, когда узко зоотехнические вопросы следует увязывать с вопросами сопредельных областей научных знаний.

Экономисту, который приступает к самостоятельной (или участвует, в качестве экономиста, в коллективной) разработке комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, следует учитывать, что в основу требуемых трактовок по означенному комплексу, кладется понимание зоотехнии, как технической науки, призванной изучать биологическую природу сельскохозяйственных животных в качестве средства производства, изучать возможности их участия в процессе сельскохозяйственного производства и технические приемы превращения при их посредстве определенного первичного материала в определенный готовый продукт.

Экономисту следует помнить также, что в системе обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, объект изучения зоотехнии — сельскохозяйственное животное — должно рассматриваться как домашнее животное, используемое хозяйствующим человеком в сельском хозяйстве (потому оно и средство производства). Такая концепция, естественно, направляет соответствующие способы рассмотрения ряда явлений,

обычно называемых зоотехническими, по несколько иному руслу и под несколько иным углом зрения, чем это было принято до настоящего времени и все еще превалирует в зоотехнии и в нашей современности. Она не отрицает, а утверждает, что концепция, вовсе не отрицает и не изменяет установившиеся традиции в понимании зообиологических процессов становления домашних, а дальше и сельскохозяйственных животных; так-же не отрицает и не изменяет соответствующие трактовки зоотехнии причин и закономерностей дифференциации сельскохозяйственных животных от примитивных до современных культурных и заводских пород, усматривая в их историзме основу правильного понимания внутренней существенной связи явлений, обуславливающих их необходимое, закономерное развитие.

Руководствуясь вышеизложенным определением зоотехнии, как одной из отраслей технических знаний и аспектов в изучении сельскохозяйственных животных, экономист, разрабатывающий самостоятельно (или в коллективе научных работников) комплекс зоотехническо-организационных мероприятий, должен помнить так-же, что основной в современной зоотехнии является проблема породы сельскохозяйственных животных, от правильного понимания задач которой и правильного намечения путей и средств разрешения этих задач, во многом зависит эффективная реализация призвания зоотехнии, как науки о производстве животноводческой продукции путем разведения, кормления, совершенствования и хозяйственного использования сельскохозяйственных животных¹. При всем этом, породу сельскохозяйственных животных не следует воспринимать как только биологическую категорию, а необходимо так-же понимать ее и как категорию экономическую. В дальнейшем, используя сопоставление некоторых примеров, мы еще раз вернемся к этим понятиям.

При такой ориентации в основных вопросах зоотехнии и сельскохозяйственного животноводства, экономист, непринужденно освоит в качестве лейтмотива своих рассуждений в связи с комплексом зоотехническо-организационных мероприятий то краткое и четкое выражение понятия этого комплекса, согласно которому, по проф. А г л а д з е Д. Г., «комплекс зоотехническо-организационных мероприятий представляет собой совокупность теоретических соображений и практически легко осуществимых способов, которая — базируясь на научных принципах современной зоотехнии — нацелена на разработку хозяйственно правильной организации соответствующей отрасли животноводства в увязке с прочими отраслями сельского хозяйства данного с/х предприятия, одного района, области, края или республики в

¹ См. так-же А г л а д з е Д. Г. «Основы животноводства» I часть, стр. 19 (на грузинском языке), Тбилиси, 1955 г. Изд-во Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института.

целом, имея задачей получение максимального количества продукции на единицу с/х угодий, при минимальных затратах труда и средств»¹.

Таким образом, широкое теоретическое обоснование комплекса, техническо-организационных мероприятий будет включать в себя осмысления и обобщения имеющихся научных данных по характеристикам таких компонентов этого комплекса, как сельскохозяйственное животное (средство производства в сельском хозяйстве, но живой организм) и среда его обитания — сельское хозяйство, как одной из основных сфер материального производства, целью которой является получение растительных продуктов и продуктов животноводства путем выращивания и использования с/х растений и животных. Одновременно, в виду того, что естественной основой любого сельского хозяйства является природная среда, с ее многочисленными и многосторонними составными частями, которую осваивает и подчиняет своим экономическим интересам хозяйствующий человек, то не трудно будет представить себе, что должное осмысление и обобщение научных данных о среде обитания сельскохозяйственных животных, в увязке с теоретическим обоснованием комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, будет охватывать, в свою очередь, знание этих данных о природной среде, в широком смысле и о состоянии данного сельского хозяйства, как определенного производного от природной среды при посредстве человека, на том или ином уровне развития производительных сил общества.

Огромное разнообразие фактического материала, связанного с характеристиками и пояснениями истории возникновения, развития, современного состояния и т. д. каждого из компонентов обсуждаемого нами комплекса, возможно преодолеть и целенаправленно объединить в одно русло рассуждений, обобщений и выводов в интересах широкого научного диапазона обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, если правильно и четко сформулировать основную целенаправленность разработки этого комплекса; вначале же ясно и с необходимой полнотой представить себе возможные и реальные связи отраслей научных знаний, данные которых следует включить в обоснование теоретических исходных точек, требуемых рассуждений и если эти рассуждения направлять по логике свойственной законам, выражающим определенный порядок причинной необходимой и устойчивой связи между явлениями или свойствами материальных объектов, повторяющиеся существенные отклонения, при которых изменение одних явлений вызывает вполне определенное изменение других.

Как известно, существуют три основные группы таких законов: специфические или частные, общие для больших групп явлений и всеобщие или универсальные. Известно, что частные законы выражают отношение между

¹ Агладзе Д. Г. «Основы животноводства», II часть, стр. 46, изд-во Грузинского СХИ, Тбилиси, 1960 г.

конкретными специфическими явлениями или частными свойствами материи; они объективно обладают точной количественной и качественной деленностью и могут быть выражены функционально, в определенной тематической форме. Известно, что функциональное выражение допускают также общие законы, которые проявляются в весьма широком диапазоне условий и характеризуют отношения между общими свойствами больших совокупностей объектов и явлений.

В связи с использованием научных данных соответствующих отраслей естествознания в целях широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, всем участникам разработки этого комплекса следует помнить марксистское понимание законов науки, т. е. законов природы, познаваемых естествознанием и законов общественной жизни, познаваемых общественными науками, «как отражение объективных процессов, происходящих независимо от воли людей. Люди могут открыть эти законы, познать их, изучить их, учитывать их в интересах общества, но они не могут изменить или отменить их. Тем более они не могут сформировать или создавать новые законы науки»¹. Однако, это вовсе не означает, что результаты действий законов природы неотвратимы: «если исключить астрономические, геологические и некоторые другие аналогичные процессы, где люди, если даже они познали законы их развития, действительно бессильны воздействовать на них, то во многих других случаях люди далеко не бессильны в смысле возможности их воздействия на процессы природы. Во всех таких случаях люди, познав законы природы, учитывая их и опираясь на них, умело применяя и используя их, могут ограничить сферу их действия, дать разрушительным силам природы другое направление, обратить разрушительные силы природы на пользу общества»¹.

В качестве одного из примеров этого, здесь возможно отметить, указанное в соответствующих литературных источниках, современное «обуздание» больших рек, использование их энергии на благо общества, тогда как прежде разливы этих рек приносили бедствия, считавшиеся неотвратимыми. Предотвращение действий разрушительных сил воды и использование их в интересах общества осуществляется не путем изменения, уничтожения или создания законов природы, а наоборот, на точном знании законов природы, законов науки.

Этим кратким пересказом некоторых основных положений марксистского понимания законов науки, нам хотелось подчеркнуть то, самое главное в подходе к вопросу об использовании научных данных различных областей естествознания для широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, на которое вскользь указывает в своей работе в настоящем сборнике проф. А. Г. А. Д. Г. и ко-

¹ «Экономические проблемы социализма в СССР». 1952 г., стр. 4.

торое, в качестве некоторой попытки, более подробно изложено аспирантом Хома суридзе Л. в этом же сборнике трудов по вопросу о природной среде в системе обоснования сущности комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. В указанной работе аспиранта Хома суридзе Л. на примере нескольких фрагментов из истории развития климатологии и почвоведения, а также задач, стоящих перед этими научными дисциплинами в настоящее время, в порядке первой пробы, нанесены определенные точки соприкосновения, в которых интересы теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий наиболее тесно увязываются с научными данными по современному состоянию изученности вопросов соответствующих отраслей естествознания.

В данной работе, мы имеем целью — в том-же порядке определенной попытки — изложить некоторые точки зрения относительно ряда показателей характеристики экономических условий в связи с теоретическим обоснованием вышеупомянутого комплекса, основывая эти рассуждения на марксистском понимании законов экономического развития. И. в этой связи, нам думается не будет нарушением логической последовательности и должных смысловых взаимоотношений со всем предыдущим изложением, напоминание о том, что — как известно — признание объективного характера законов науки составляет одно из основных положений философского материализма, решительно отвергающего измышления идеалистической философии, которая — отрицая объективный характер законов — изображает их как продукт разума надмировой идеи, божественного предопределения и т. п. (Фома Аквинский, Юм, Кант, Гегель, махисты и др.). В. И. Ленин, в книге «Материализм и эмпириокритицизм» разоблачая махистов и их философских предшественников, с исчерпывающей полнотой показал реакционность и антинаучность утверждений идеалистов о способности познания заменять первичный хаос порядком и т. д.

В. И. Ленин указывал, что основная идея, общая Юму и Канту, состоит в отрицании объективной закономерности природы и выведении тех или иных «условий опыта», тех или иных принципов, постулатов, посылок из субъекта, из человеческого сознания, а не из природы¹. Нам думается, что здесь возможно не задерживаться на рассказе о том, что догадка о закономерном характере развития мира как материального целого была выдвинута еще в глубокой древности (Лао-Цзы, Гераклит); что в XVI—XVII вв. И. Галилей, Р. Декарт и другие ученые развивали идею строгой механической причинности, царящей в природе и что метафизическая ограниченность, механицизм приводили мыслителей к ложным идеалистическим и религиозным теориям (например, признание «первотолчка» Г. Галилеем, дуализм Декарта и т. д.). Можно не говорить подробно и о том, что мета-

¹ В. И. Ленин, Сочинения, 4-ое из-во, т. 14, стр. 153.

физическая ограниченность в понимании законов, подобно трактовке ряда других вопросов философии, не была преодолена и французскими материалистами XVIII века (например, сведение ими качественно различных закономерностей мира к механическому взаимодействию простейших материальных частиц и признание всех явлений одинаково необходимыми); но, как-бы в завершение рассуждений асп. Хома с ури дзе А. и связывающего звена этих рассуждений с нашими, нам кажется необходимым подчеркнуть, что к преодолению ограниченного метафизического понимания закономерностей мира шли передовые русские мыслители XVIII—XIX вв. В противоположность метафизическому представлению об абсолютной неизменяемости природы, великий русский ученый М. В. Ломоносов утверждал, что весь мир и отдельные материальные явления подвержены изменению. указывал на взаимную связь явлений природы и сделал успешную попытку исторически объяснить изменение земной поверхности, образование морей и гор, изменение климата, происхождение минералов, каменного угля, нефти, растений и животных.

Известно, что идеи о закономерном изменении природы развивал и выдающийся русский революционер А. Н. Радищев, решительно выступавший против метафизической теории проформизма, а также витализма. Известно, что из всех представителей домарксистской философии наиболее близко к научному пониманию законов подошли великие русские революционные демократы. Помня, что они поднялись над материализмом Л. Фейербаха, вплотную подошли к диалектическому материализму, умели видеть и понимать диалектический процесс развития в явлениях объективной действительности, обосновывали закономерный характер прогрессивного развития мира—все же следует подчеркнуть, что в силу господствовавших в России в середине XIX в. условий, революционные демократы не могли подняться до диалектического материализма.

Общеизвестные эти явления и факты потому упоминаются в наших рассуждениях в связи с комплексом зоотехническо-организационных мероприятий, что их учет и должное осмысливание является необходимой предпосылкой в успешной разработке широкого теоретического его обоснования и для выводов о том, именно в каком направлении и к чему должна вестись эта разработка. Нам думается, что—несмотря на весьма общие черты наших рассуждений и отведенные им рамки (в соответствии с характером некоторой попытки), все же достаточно ясно можно понять главную целенаправленность в изложении того, как следует сочетать научные данные отраслей естествознания, природной среды, с задачами широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Нам думается, что глубокое и твердое знание специфических (частных) и общих (для больших групп явлений) законов, которые поясняют внутреннюю существенную связь явлений, обуславливающих их необходимое, закономерное, развитие и которые выражают определенный порядок

причинной, необходимой и устойчивой связи между явлениями или свойствами материальных объектов, повторяющиеся существенные отношения, при которых изменение одних явлений вызывают вполне определенное изменение других—должно являться первой основой удачного разрешения задачи, о которой говорилось выше. Но это, только одна сторона вопроса.

Все вышезложенное касалось (и, в некоторой степени повторяло уже сказанное в других работах настоящего сборника) природной среды в системе обоснования существования интересующего нас комплекса. Другой стороной того-же вопроса является связь экономических условий, экономической среды, с задачей широкого теоретического обоснования существования того-же комплекса, на основе соответствующего знания и учета тех-же законов. Постановку вопроса в таком разрезе, подсказывает—в числе других обстоятельств, о которых речь, частично, будет впереди—и известная мысль Ф. Энгельса, высказанная им в письме к Штаркенбургу от 25 января 1894 года¹ «Если, как Вы утверждаете, техника в значительной степени зависит от науки, то в гораздо большей мере наука зависит от состояния и потребностей техники. Если у общества появляется техническая потребность, то она продвигает науку вперед больше, чем десяток университетов. Вся гидростатика (Торичелли и т. д.) вызвана была к жизни потребностью регулировать горные потоки в Италии в XVI и XVII веках. Об электричестве мы узнали кое-что рациональное только с тех пор, как была открыта его техническая применимость. В Германии, к сожалению, привыкли писать историю наук так, как-будто они свалились с неба».

Надо помнить, что решения XXII съезда КПСС, принявшего программу партии и наметившего грандиозные задачи в строительстве коммунизма в нашей стране, отображенные в программе партии, знаменуют в наше время и в нашей стране появление у общества тех технических потребностей, о которых говорил Ф. Энгельс. Удовлетворение этих потребностей во всем нашем народном хозяйстве и, в частности, в сельском хозяйстве, может и должно пойти по линии правильного решения народно-хозяйственных конкретных задач на основе правильного использования специфических (частных) и общих законов в том числе так же экономических законов. Мы уже говорили о том, что недопустимо отрицать объективный характер этих законов, равно как недопустимо фетишизировать их, объявлять общество бессильным перед ними и тем самым отдавать себя в рабство законам. «Доказано, что общество не бессильно перед лицом законов, что общество может, познав экономические законы и опираясь на них, ограничить сферу их действия, использовать их в интересах общества и «оседлать», их, как это имеет место в отношении сил природы и их законов»² и еще — «покорение» сил природы или экономических сил, «господство» над

¹ К. Маркс, Ф. Энгельс, «Избранные сочинения», том II, стр. 484. Москва, 1948 г. ОГИЗ.

² «Экономические проблемы социализма в СССР», 1952, стр. 6.

ними означает «лишь то, что люди могут открыть законы, познать их, овладеть ими, научиться применять их с полным знанием дела, использовать их в интересах общества и таким образом покорить их, добиться победы над ними»¹. Нам следует помнить, что всем отраслям науки, базирующимся на специфических и общих законах, надежным инструментом, верным методологическим орудием в процессе познания служат всеобщие законы, раскрытые марксистским диалектическим материализмом. Одновременно известно, что всеобщие законы проявляются и конкретизируются в частных, специфических законах и что знание всеобщих законов не должно и не может заменить конкретного изучения явлений и условий их развития. Материалистическая диалектика требует—как известно—прежде всего конкретного анализа конкретной ситуации, ибо специфические особенности явлений более всего важны для науки.

* * *

Все те общие руководящие положения, о которых шла речь в предыдущем разделе, возможно кратко и соразмерно с целеустремленностью настоящей работы, служат, в известном смысле, методологической основой, как для наших дальнейших рассуждений в рамках данной работы, так и для всего изложения в этом сборнике трудов в связи с вопросами отраслевой и производственной специализации животноводства республики. Из этого большого круга вопросов особо акцентируется «комплекс зоотехническо-организационных мероприятий» в силу его значения в качестве методической основы в деле решения проблемы вышеуказанной специализации животноводства.

Как уже подчеркивалось неоднократно, многосторонность и разнообразие содержания этой проблемы и ее составных частей, из коих каждая характеризуется собственным содержанием, историей и закономерностями развития—диктуют необходимость их рассмотрения в совокупности и в таких взаимосвязях, которые могут быть осуществлены только на основе диалектического понимания закономерностей мира, выражающих отношения между всеобщими, всюду существующими свойствами или тенденциями развития материи. Как известно эти основные диалектические закономерности мира не имеют конкретной функциональной формы и не выражаются математически, т. к. неограничены какими-либо константами или специфическими группами объектов, а выступают как универсальные принципы всякого бытия. И наконец, помня что реализация всех тех законов, о которых говорилось выше, зависит от наличия соответствующих условий, создание которых обеспечивает переход следствии, вытекающих из этих законов, из сферы возможного в сферу действительного—нам следует коснуться также еще одного ряда общих положений, которые должны будут способствовать пояснению соответствующих методических моментов, вытекающих из вышеизложенных методологических основ.

¹ «Экономические проблемы социализма в СССР» 1952, стр. 9.



В этой связи должно быть подчеркнуто прежде всего то, что разработка комплекса зоотехническо-организационных мероприятий является составной частью общей программы разработки вопросов рационального размещения и специализации с/х производства внутри соответствующих территориальных единиц (республик, краев, областей и т. д.).

Следует помнить, что необходимость планового размещения производительных сил СССР и рационального разделения труда между отдельными республиками, зонами, районами и совпредприятиями—вытекает из требований основного экономического закона социализма и закона планомерного (пропорционального) развития народного хозяйства СССР.

Проблема размещения и специализации сельскохозяйственного производства и рационального сочетания сельскохозяйственных отраслей в хозяйствах республик, областей и районов СССР—является составной частью общей проблемы комплексного размещения производительных сил нашей страны. Правильное размещение сельского хозяйства находится в теснейшей взаимосвязи с размещением отраслей промышленности и других отраслей народного хозяйства. С другой стороны нельзя правильно решить проблему размещения отдельных отраслей животноводства или земледелия и отдельных сельскохозяйственных культур—вне их взаимной увязки друг с другом, вне комплексного решения всей проблемы размещения и специализации сельскохозяйственного производства.

Задача рационального размещения и специализации сельского хозяйства имеет в настоящее время исключительно важное значение, так как возросшие потребности страны—с одной стороны—и усилившиеся возможности и ресурсы социалистического сельскохозяйственного производства, с другой, требуют все более тщательного учета, экономических и природных особенностей и резервов сельскохозяйственного производства каждой республики, области и района и каждого социалистического сельскохозяйственного предприятия, чтобы обеспечить выход наибольшего количества сельскохозяйственной продукции в расчете на 100 га земли при наивысшей производительности труда.

«Критерий правильного размещения и специализации сельскохозяйственного производства кратко может быть сформулирован так: максимум производства необходимой стране продукции высокого качества с единицы земельной площади при минимуме затрат общественного труда — живого и овеществленного—на производство единицы продукции»¹.

Рациональное размещение и специализация сельского хозяйства способствуют наиболее эффективному использованию земли, трудовых ресур-

¹ К. П. Оболенский, канд. эконом. наук. — «Основные вопросы планового размещения и специализации сельского хозяйства СССР» (в сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», Москва, 1962 г.).



сов, основных и оборотных фондов и в конечном счете обеспечивают повышение производительности общественного труда, увеличение валовой продукции и ускорение темпов роста сельскохозяйственного производства.

Успешное решение этой задачи является непременным условием научной организации сельского хозяйства СССР и на таком уровне, чтобы производство продуктов постоянно опережало спрос населения, а колхозы и совхозы страны могли каждый год при любых климатических условиях давать нужное стране количество продукции.

Как уже отмечалось, размещение и специализация сельского хозяйства является составными частями общей проблемы размещения производительных сил страны и плановую, научную основу этого вопроса составляет марксистско-ленинская теория, использование объективных экономических законов социализма, применение достижений передовой сельскохозяйственной науки и практики, осуществление технического прогресса в сельском хозяйстве. Наряду с этим, обязательным условием рационального размещения и специализации сельскохозяйственного производства является тщательное изучение и учет местных природных и экономических условий. Эти условия мы уже подчеркивали в изложении предыдущего раздела и если здесь еще раз подчеркиваем необходимость их соблюдения, это мы делаем намерено, ибо все это требуется, в первую очередь, для правильной разработки комплекса зоотехническо-организационных мероприятий в силу обстоятельств, о которых будет сказано несколько ниже. При этом, на наш взгляд, ведущая роль должна принадлежать экономической науке, использующей данные всестороннего изучения конкретных условий и возможностей каждого района и хозяйства. Здесь же нам кажется не лишним напомнить, что говоря в начале нашего изложения о породе сельскохозяйственных животных как о категории экономической и подчеркивая, что средой обитания сельскохозяйственных животных, как живых организмов, является сельское хозяйство, мы имели в виду именно эту роль экономической науки в изучении означенного вопроса. Несколько ниже мы еще раз вернемся к этому моменту.

Следует помнить, что рациональное размещение и специализация сельскохозяйственного производства по республикам, краям, областям, районам и сельскохозяйственным предприятиям предполагают предварительное установление планового объема производства и заготовок продукции в целом по СССР.

В соответствии с задачами построения коммунизма в СССР, коммунистическая партия на каждом историческом этапе выдвигает определенные задачи перед сельским хозяйством. Так, XXI съезд партии поставил перед сельским хозяйством в качестве основной задачи семилетнего плана (1959—1965 гг.) достижение такого уровня производства, который позволит полностью удовлетворить потребности населения в продовольствии, а в про-



мышленности—в сырье и обеспечить все другие нужды государства в сельскохозяйственной продукции.

В программе КПСС поставлена задача создания избытка продукции в стране. «В целях полного удовлетворения потребностей всего населения и народного хозяйства в сельскохозяйственных продуктах, — указывается в Программе партии, — ставится задача увеличить общий объем продукции сельского хозяйства за 10 лет примерно в два с половиной раза, а за 20 лет—в три с половиной раза. Рост продукции сельского хозяйства должен опережать растущий спрос на нее. Советский Союз в первом десятилетии перегонит Соединенные Штаты Америки по производству основных сельскохозяйственных продуктов на душу населения¹».

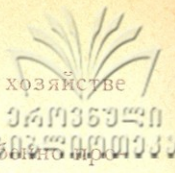
Постановка вопросов в таком разрезе, как не трудно догадаться, вполне соответствует основному экономическому закону социализма, который—как известно—требует, чтобы интересы производства были подчинены задаче полного удовлетворения потребностей населения. В то же время необходимо совершенно отчетливо представлять, что для создания избытка продукции и развития коммунистических производственных отношений решающее значение имеет рост производительных сил, мощный подъем производства и что именно производство определяет все стороны жизни общества.

«Главный путь подъема сельского хозяйства, — подчеркивается в Программе КПСС, — и удовлетворения возрастающих потребностей страны в сельскохозяйственной продукции — всесторонняя механизация и последовательная интенсификация; достижение на основе науки и передового опыта во всех колхозах и совхозах высокой культуры земледелия и животноводства, резкое повышение урожайности всех культур и увеличение выхода продукции с каждого гектара при наименьших затратах труда и средств. На этой основе необходимо добиться непрерывного роста сельскохозяйственной продукции в соответствии с общественными потребностями²».

Известно, что непрерывный рост производства может быть обеспечен путем осуществления всестороннего технического прогресса. Планомерный технический прогресс в народном хозяйстве вообще и в сельском хозяйстве, в частности осуществляется исходя из назревших потребностей экономического развития и социального прогресса общества. Уровень технического прогресса на каждом этапе развития общества определяется достижениями науки и техники, материальными и финансовыми ресурсами страны.

¹ Программа Коммунистической партии Советского Союза, Изд-во «Правда», 1961, стр. 76.

² К. П. Оболенский, канд. экон. наук, «Основные вопросы планового размещения и специализация сельского хозяйства СССР» (в сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», Москва, 1962 г.).



Основные направления технического прогресса в сельском хозяйстве включают в себе:

- а) электрификацию сельскохозяйственного производства, особенно производственных процессов в животноводстве;
- б) комплексную механизацию и автоматизацию производственных процессов на возделывании сельскохозяйственных культур и в отраслях животноводства, на проведении ирригационных и мелиоративных работ;
- в) химизацию сельского хозяйства; производство и применение необходимых удобрений, химических средств борьбы с сорной растительностью, болезнями и вредителями сельскохозяйственных культур;
- г) повышение культуры земледелия и животноводства: создание и внедрение высокоурожайных сортов сельскохозяйственных культур и высокопродуктивных пород скота, передовых методов обработки почвы, системы удобрения полей, содержание скота и другие мероприятия¹.

Эти общие указания приобретают вполне конкретное и весьма важное значение для наших рассуждений в связи с широким теоретическим обоснованием комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, ибо — с одной стороны — осуществление технического прогресса существенным образом влияет на размещение и специализацию сельского хозяйства в направлении создания в соответствующих районах страны таких условий производства, которые обеспечивают максимальное производство сельскохозяйственной продукции при минимальных затратах общественного труда и средств, а с другой стороны, сам этот комплекс — по трактовкам проф. Д. Г. Агладзе в работе, которая опубликована в настоящем сборнике — наиболее целесообразно разрабатывать для таких территориальных единиц, которые он обозначает грузинским термином «Кверби». В свободном и смысловом переводе термин этот разумеет совокупность всех условий (природных, экономических, культурно-технических и т. д.), имеющих на данной территориальной единице (республика, край, область, район, границы землепользования отдельных с/х предприятий) и воздействующих на процесс производства соответствующей сельскохозяйственной продукции. Совокупность этих условий отождествляет понятие «Кверби» с понятием «Очаг» т. е. места, где возникает, развивается и концентрируется то или иное явление, событие, процесс и т. д. В виду того, что совокупность всех условий, обеспечивающих максимальное производство сельскохозяйственной продукции при минимальных затратах общественного труда и средств, в большинстве случаев бывает более или менее различна от «Кверби» — Очага до «Кверби» — Очага, важнейшей задачей именно экономиста

¹ К. П. Оболенский, канд. эконом. наук. «Основные вопросы планового размещения и специализации сельского хозяйства СССР» (см. сб. «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», Москва, 1962 г.).



в разработке комплекса зоотехническо-организационных мероприятий заключается в правильном подборе и должной экономической оценке соответствующей эффективности компонентов этого комплекса. Ведь известно, что, например, выведение и внедрение более приспособленных к местным условиям сортов кукурузы обеспечили более широкий ареал ее распространения; ирригация засушливых районов Средней Азии способствовала продвижению в новые районы посевов хлопчатника. Механизация производственных процессов в сельском хозяйстве Казахстана и Сибири, недостаточно обеспеченных рабочей силой, способствует созданию многоотраслевого хозяйства, развитию не только производства зерна, но и таких культур, как сахарная свекла, лен, подсолнечник, создает условия для более быстрого развития отраслей животноводства¹.

Общеизвестным и общепризнанным является то положение, что развитие промышленности, в первую очередь тяжелой, служит основой технического прогресса и совершенствования производства во всех отраслях народного хозяйства, также и основой для развития сельскохозяйственного производства. Без механизации и электрификации сельского хозяйства нельзя быстро увеличить объем и улучшать структуру сельскохозяйственного производства, нельзя успешно разрешить проблему трудового баланса в сельском хозяйстве разных экономических районов.

Общеизвестно также, что основным звеном дальнейшего развития всего сельского хозяйства, базой быстрого роста животноводства является ускоренный подъем производства зерна, однако, при всем этом не может вызывать сомнения и то обстоятельство, что от «Кверби» до «Кверби» могут иметь место определенные различия и даже некоторые диспропорции в развитии соответствующих отраслей народного и, в частности, сельского хозяйства. Эти возможности наиболее реально могут осуществляться в столь специфическом — в силу зонального разнообразия природной среды — сельском хозяйстве, каким является с/х производство Грузинской ССР. И опять важнейшей задачей экономиста, при разработке комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, является правильное намечение характера необходимых способов и путей их эффективного осуществления в целях ликвидации возникших диспропорций.

При этом экономисту требуется твердо помнить, что использование требований закона планомерного, пропорционального развития предотвращает возможность сколько-нибудь существенных и длительных диспропорций между отраслями народного хозяйства и отдельными отраслями сельского хозяйства. Для этого необходимо глубокое изучение взаимосвязей отдельных отраслей и элементов сельскохозяйственного и промышленного производства. «В развитии народного хозяйства, — ука-

¹ К. П. Оболенский, канд. экон. наук, «Основные вопросы планового размещения... и т. д.»



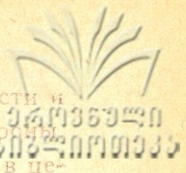
зывается в Программе КПСС, — необходимо строго соблюдать пропорциональность, заблаговременно предотвращать возникновение «ответственных диспропорций»¹.

Учитывая вышепересказанные руководящие основные положения, общая программа и методика разработки вопросов рационального размещения и специализации сельскохозяйственного производства внутри отдельных республик, краев и областей СССР, в которую включается и комплекс зоотехническо-организационных мероприятий, предусматривает следующую последовательность изучения и соответствующего обобщения материала в тех целях и с теми задачами, о которых кратко рассказано в нижеследующем нашем изложении. Этот пересказ примерной программы и методических указаний, разработанной отделами экономики Всесоюзного научно-исследовательского института животноводства и Всесоюзного научно-исследовательского института кормов, рассмотренной и одобренной совещанием научно-исследовательских институтов при Главном Управлении с/х пропаганды и науки МСХ СССР 11—15 мая 1954 года, нам требуется потому, что он наглядно указывает место и назначение разработки интересующего нас комплекса, подсказывая, одновременно, на основе анализа и учета именно какого статистического и экономического материала следует приступить к обоснованию теоретической сущности комплекса зоотехническо-организационных мероприятий для данного Кверби (Очага). Последовательность и суть отдельных вопросов общей программы разработки рационального размещения и специализации сводится к следующему:

1. Исходя из всей совокупности народнохозяйственных задач, стоящих перед данной областью, краем, республикой в области промышленности, энергетики, сельского хозяйства, выявляются с одной стороны задачи сельского хозяйства, края, области в деле обеспечения с/х продуктами своего городского, промышленного и сельского населения и, с другой стороны, задачи области, края, республики в деле производства тех или иных видов с/х продуктов для межобластного обмена. Таким способом намечается характер специализации сельскохозяйственного производства области, в целом, по отраслям и культурам.

2. В целях выявления фактического размещения с/х и вскрытия резервов с/х производства, проводится внутриобластной производственно-экономический анализ состояния с/х производства в свете задач, стоящих перед областью в деле дальнейшего развития промышленности и сельского хозяйства. В процессе этого анализа выявляются различия в экономических и природных условиях с/х производства между отдельными районами и группами районов и колхозов области, вскрываются закономерные взаимосвязи между природно-экономическими условиями разных районов, с одной сто-

¹ Программа Коммунистической партии Советского Союза, Изд-во «Правда», 1961, стр. 87.



роны и сложившимися в них специализацией с/х, уровнем интенсивности и результативными показателями с/х производства в них, с другой стороны

3. В результате анализа и исходя из задач развития с/х области в целом и на основе учета природно-экономических особенностей отдельных районов, производится выделение производственных микрозон внутри области, т. е. отдельных групп районов, схожих по условиям и задачам с/х производства и для каждой из выделенных микрозон устанавливается производственная их специализация с указанием ведущих отраслей и с/х культур.

4. После выделения микрозон, проводится внутри области предварительное примерное размещение отраслей с/х производства по отдельным производственным микрозонам с учетом их специализации, балансовая увязка отдельных отраслей и культур в пределах каждой микрозоны и обоснование целесообразного сочетания отраслей в каждой микрозоне.

5. В каждой микрозоне выявляется сложившийся в ней ведущий производственный тип колхозов, т. е. преобладающий в данной микрозоне тип хозяйства по характеру своей специализации, по уровню интенсивности и по способу ведения важнейших отраслей. При этом из числа колхозов данного типа (в пределах района или всей группы районов данной микрозоны) выделяется 1—2 передовых типичных колхозов для их изучения на месте и для разработки по этим колхозам кратких основ перспективного плана их дальнейшего развития в целях глубокой проверки предварительной схемы специализации и сочетания отраслей, разработанной для данной микрозоны.

6. На основе разработанных перспективных планов типичных передовых колхозов каждой микрозоны производится уточнение показателей размещения и специализации сельского хозяйства внутри данной области — по микрозонам и по важнейшим производственным типам колхозов данной области — а также уточнение перспективных показателей развития с/х производства по области в целом.

* * *

Нам думается, что несмотря на вынужденную краткость и довольно общий характер нашего изложения в предыдущих разделах настоящего труда, все же достаточно четко могут быть очерчены границы, в пределах которых подключается к примерной программе разработки вопросов рационального размещения и специализации сельскохозяйственного производства разработка комплекса зоотехническо-организационных мероприятий; более того, нам думается, что все вышеизложенное дает, одновременно, достаточно точную ориентацию в основных методологических вопросах, на которые следует базировать требуемые рассуждения и обобщения в этой связи.

Что касается методики и порядка разработки вопросов размещения и специализации сельского хозяйства, в частности же разработки вопросов



Республиканская библиотека
1979

размещения и специализации отраслей земледелия и животноводства, ввиду того, что в каждой республике, крае, области и т. д., следует подчеркнуть в качестве основного вопросом, из которого должно исходить все последующее изучение, является уточнение и учет поставленных перед данной республикой, краем, областью и т. д. задач развития всех отраслей народного и сельского хозяйства, в частности, в соответствии с характером плановой специализации хозяйства республики, области и т. д.

Необходимо руководствоваться имеющимися указаниями и плановыми показателями по вопросам перспективного развития земледелия и животноводства в колхозах и совхозах данной области (например, дифференцированные показатели плотности животноводства разных видов в расчете на 100 га с/х угодий, показатели размеров мелнорации и освоения новых земель, показатели размера производства важнейших с/х культур в расчете на 100 га и др.), а при разработке этих вопросов следует пользоваться следующим местным материалом: а) почвенные, гидромелиоративные, геоботанические, метеорологические данные и карты и материалы других обследований природных и экономических условий данной области, края, республики, б) годовые отчеты и плановые материалы колхозов, совхозов, РТС, сводные колхозные отчеты и планы районов и в целом по данной области, а также данные статистических обследований и разработок состояния с/х производства области, края, республики; в) данные и/и учреждений данной зоны и аналогичных по своим условиям зон по вопросам агротехники с/х культур, зоотехнии, механизации с/х, организации кормовой базы, организации и экономики отдельных с/х отраслей и др. вопросам с/х производства, г) передовой опыт лучших колхозов, совхозов, бригад и звеньев данной зоны по вопросам техники и организации с/х производства.

При установлении перспективных задач и характера специализации с/х производства данной республики, края, области и т. д. необходимо учесть: а) намечаемое в области, крае, республике, строительство новых крупных промышленных предприятий союзного, республиканского и местного значения; б) намечаемое строительство новых энергетических сооружений разных масштабов, железных дорог, крупных шоссейных и водных магистралей; в) перспективы дальнейшего роста существующих в области крупных промышленных предприятий, энергетических источников, городов, промышленных центров; г) намечаемые изменения в составе с/х угодий области, края, республики в связи с развитием промышленности, транспорта, строительством гидростанций и отведением лесных, торфяных и др. массивов под промразработку, намечаемое затопление пойм рек и т. д. д) намечаемые изменения в составе городского и сельского населения области в связи с развитием промышленности, транспорта и т. д.

Собранные, систематизированные и соответственно проанализированные статистические и прочие цифровые показатели по всем вышперечис-

леним вопросам сводятся и суммируются в специально разработанные таблицы, характеристику и иллюстрацию которых здесь возможно опустить, тем более, что в каждом отдельном случае не исключены необходимость и возможность некоторых видоизменений конкретных форм этих таблиц, не нарушая однако их целевого назначения.

Взамен же этого следует подчеркнуть, что как видно даже из вышеприведенного краткого перечня подлежащих проработке вопросов, здесь во многом будут переплетаться элементы работ, относящиеся, по своему существу, с одной стороны к области сельскохозяйственного районирования, а с другой стороны — общего (т. е. интегрального) экономического районирования. Это и не удивительно, ибо вопрос о взаимоотношении между общим (интегральным) экономическим районированием и сельскохозяйственным районированием хотя и не нов (еще в дореволюционное время отдельные исследователи занимавшиеся районированием, ставили этот вопрос и приходили к определенным решениям), но он окончательно все еще не разрешен. Обсуждение в какой-нибудь мере и в каком-либо направлении этого вопроса, ясно, не входит в круг наших задач в данной работе; однако, нам следовало иметь в виду, что «несомненно, общезкономическое (так называемое интегральное) районирование тесно связано с сельскохозяйственным районированием. Нет спора, сельскохозяйственный аспект в общезкономическом районировании занимает важное место и является его необходимым элементом. Но сводится ли задача сельскохозяйственного районирования только к служебной, вспомогательной роли по отношению к интегральному экономическому районированию?

«Нам представляется, что нет. Сельскохозяйственное районирование имеет самостоятельное значение, свои задачи и закономерности»¹.

И задачей первостепенного значения для экономиста, самостоятельно прорабатывающего (или участвующего в коллективе научных работников изучающих) вопросы размещения и специализации сельского хозяйства, является правильная ориентация во взаимоотношениях интегрального и отраслевого районирования, имеющих свои и принципиальные основы и различающиеся характерные черты. Этот экономист должен помнить, что «общее (интегральное) экономическое районирование в условиях социализма имеет целью выделение территориальных частей народного хозяйства, обладающих общностью экономической жизни, для организации планирования народного хозяйства по таким территориальным единицам, а в некоторых звеньях — и для управления хозяйством (экономические административные районы)»...

¹ П. А. Алампиев, д-р эконом. наук, «Взаимоотношение между общим экономическим районированием и сельскохозяйственным районированием в СССР» (сб. «Вопросы размещения и специализации с. х. СССР», Москва, 1962 г., стр. 138).

«При общем экономическом районировании в большинстве случаев основные контуры района определяются промышленной специализацией, особенно в тех районах, которые играют важнейшую роль в народном хозяйстве страны в качестве топливно-энергетических, металлургических баз, основных районов машиностроения, лесной промышленности и т. п. Однако в других случаях крупнейшую районообразующую роль могут играть и определенные отрасли сельского хозяйства (например, хлопководство в Средней Азии)»...

«Поэтому подходы к определению состава и границ в разных районах не могут быть одинаковыми... и границы общеэкономических районов могут расчленять зоны специализации сельского хозяйства, например, единая льноводческая зона была расчленена при генеральном экономическом районировании, существовавшем в третьей—шестой пятилетках, между крупными экономическими районами Северо-Запада, Севера, Запада, Центра»¹.

С другой же стороны, экономисту следует помнить, что «сельскохозяйственное районирование отражает либо фактическое размещение систем сельского хозяйства и специализацию сельского хозяйства, либо рациональное перспективное размещение сельского хозяйства, учитывая природные и экономические условия для развития сельского хозяйства в разных частях СССР, исходя из общих потребностей страны»¹.

И, наконец, поскольку сельское хозяйство является комплексной отраслью производства, постольку «сельскохозяйственное районирование может быть и общим (рассматривающим районы отдельных отраслей сельского хозяйства: овцеводство, льноводство, зерновое хозяйство и т. п.). Общее сельскохозяйственное районирование несколько сближается с интегральным общеэкономическим районированием. Однако оно остается отраслевым и имеет все его особенности. Поэтому оно не может полностью совпасть с интегральным экономическим районированием»¹.

Остается сказать, что общее экономическое районирование имеет свою объективную основу в территориальных народнохозяйственных единствах, в то время как сельское хозяйство, по своему существу, находится в большой зависимости от почвенно-климатических условий. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства сильно различается в зависимости от того, в каких почвенно-климатических условиях находится данное предприятие при прочих равных условиях. Сельское хозяйство, использующее главным образом почвенно-климатические ресурсы и естественный растительный покров (пастбища), по своему существу своему

¹ П. А. Алампиев — д-р эконом. наук, см. вышеуказанную работу в упомянутом сборнике.



размещается зонально—в виде полос, в значительной мере приспособляющихся к почвенно-климатическим широтным или вертикальным зонам (горных районах). В различных по своим почвенно-климатическим условиям зонах невозможно применять одну и ту же систему сельского хозяйства. Шаблон влечет здесь за собой огромные убытки для народного хозяйства. Наибольшая экономическая эффективность может быть достигнута лишь при условии дифференцированного подхода к разным зонам.

«Конечно, размещение социалистического сельского хозяйства, формирование сельскохозяйственных районов в СССР зависят от уровня развития хозяйства: трудовых ресурсов, экономико-географического положения, транспортных условий и других экономических факторов. Но сельскохозяйственные районы в той или иной форме «вписываются» в рамки природных зон, ставящих пределы возможности культивирования в открытом грунте определенных растений, организации бесполовного земледелия, пастбищного животноводства и т. п.». Этим и объясняется, что сельскохозяйственное районирование начинается с выделения природно-экономических зон для сельского хозяйства в масштабе всей страны с расчетом создания в каждой из них наиболее эффективной в данных условиях системы ведения сельского хозяйства.

«В дальнейшем зоны расчленяются на более мелкие районы, отличающиеся своими экономическими и природными особенностями с точки зрения условий для специализации сельского хозяйства. Эти районы делятся на еще более мелкие с, учетом конкретных особенностей природных и хозяйственных условий. Эти особенности учитываются вплоть до планирования хозяйства отдельных совхозов и колхозов.

«Таким образом, сельскохозяйственное районирование имеет свою своеобразную таксономическую систему районов, построенную на основе анализа условий для развития сельского хозяйства в разных местностях, исходя из общих потребностей страны»¹.

В данном месте наших рассуждений, мы еще раз должны вспомнить предложенный проф. Д. Г. Агладзе в грузинской сельскохозяйственной терминологии термин «кверби», который определяет границы соответствующих рассуждений применительно к задачам широкого теоретического обоснования теоретических основ комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Направляя соответствующие рассуждения в сторону увязки с задачей широкого теоретического обоснования упомянутого комплекса, экономисту следует помнить, что общеэкономическое районирование СССР, неразрывно связанное с организацией управления хозяйством, исходит из единства экономического и административного районирования. Это районирование строится по принципу группировки более мелких административно-хозяйственных единиц в более крупные хозяйственные единства: низо-

¹ П. А. Алампиев, д-р эконом. наук, см. вышеуказанную работу в упомянутом сборнике.

вых административно-хозяйственных районов — в экономические административные, экономических административных районов — в крупномикро-географические.

Сельскохозяйственное же районирование, зиждущееся на включении в свои районы однородных в сельскохозяйственном отношении территорий, не может явиться осколком общего экономического районирования и политико-административного устройства. Если сельскохозяйственное районирование построить по принципу объединения крупных административных единиц, обычно разнородных по системе и специализации сельского хозяйства, то, как правило, будут сильно искажены границы сельскохозяйственных зон. Сельскохозяйственное районирование, по своему существу направленное на обеспечение дифференцированного подхода к планированию сельского хозяйства, из-за этих искажений потеряет свой смысл и приведет к недоучету местных условий, к шаблону (см. также вышеуказанную работу д-ра экономических наук П. А. Алампиева).

Таким образом, имея в виду конкретную задачу разработки комплекса зоотехническо-организационных мероприятий как системы теоретических рассуждений и практически легко осуществимых мероприятий, направленных к обеспечению нормального хода общего технологического процесса производства животноводческой продукции в организационно правильном сочетании с прочими отраслями сельского хозяйства — сбор, систематизация и соответствующий анализ необходимого статистического и пр. материала проводится, как уже было показано, на грани работ связанных с общим экономическим и сельскохозяйственным районированием. Это начальная — и весьма важная — стадия общей работы.

Вслед за этим, по общепринятой схеме и методике работ, проводится разработка вопросов размещения с/х отраслей и культур в пределах территориальных границ, установленных в соответствии с понятием вышеупомянутого термина «кверби», что в одном случае может охватывать границы землепользования одного сельскохозяйственного предприятия, а в другом случае — группы с/х предприятий и даже целого района.

В разработке вопросов размещения с/х отраслей и культур в пределах данного «кверби», весьма важным является производственно-экономический анализ с/х производства по показателям и схеме работ в соответствии с общезвестной методикой, такая последовательность выполнения соответствующих работ, основные этапы которой даны в вышеизложенном перечне, приведет к той стадии, которая будет касаться разработки вопросов организации с/х производства применительно к разным производственным типам с/х предприятий (если «кверби» охватывает группу хозяйств или район и т. д.) или же в пределах одного с/х предприятия определенного производственного типа.

Работа в изучаемом хозяйстве должна вестись в следующей последовательности: а) анализ фактического состояния данного типичного производственного хозяйства, сочетания отраслей земледелия и животноводства в существующем состоянии и способов ведения важнейших отраслей и выявление резервов производства; б) обоснование специализации и необходимых общих изменений в дальнейшем развитии изучаемого хозяйства, в структуре его производства и способов дальнейшей его интенсификации в соответствии с задачами развития с/х в данной микрорайоне и ее специализацией и на основе выявленных в хозяйстве резервов производства; в) обоснование необходимых способов ведения отдельных важнейших отраслей хозяйства, как-то: система использования земли и организации земледельческих отраслей, структура посевов, типы севооборотов, тип кормопроизводства, системы летнего и зимнего содержания скота, структура стада, плотность разных видов животноводства, тип кормления скота, методы повышения урожайности и продуктивности животноводства, уровень механизации процессов каждой отрасли и т. д.; г) составление кратких основ проекта организационно-хозяйственного устройства хозяйства (перспективного плана) и обоснование основных производственных показателей этого плана.

Особое внимание при изучении фактического состояния хозяйства и сочетания отраслей в хозяйстве следует обратить на следующие экономические показатели:

— удельный вес каждой отрасли (и отдельных важнейших культур) в общих затратах трудодней по хозяйству за ряд лет;

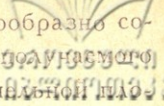
— удельный вес каждой отрасли и отдельных важнейших культур и валовой и товарной продукции хозяйства (исчисленных в единых государственных закупочных ценах) и в денежном доходе хозяйства;

— валовая продукция и денежные доходы разных отраслей (и культур) в расчете на 1 затраченный на нее трудодень.

Сопоставление этих показателей даст возможность выявить степень сравнительной выгодности для колхозов тех или иных отраслей и культур и сделать отсюда необходимые выводы и предложения;

— в процессе анализа фактического состояния колхоза, необходимо также уделить внимание сравнительному анализу нормативных и фактических затрат трудодней в расчете: на 1 га и на 1 ц продукции по важнейшим культурам за последние годы, при фактически достигнутом и намечаемом уровне механизации работ по этим культурам;

— по отраслям животноводства, целесообразно выявить нормативные и фактические годовые затраты трудодней (при фактически имевшемся и намечаемом уровне механизации животноводства) в расчете на 1 корову и на 1 ц молока, на 1 сложную свиноматку и на 1 ц свинины, на 100 яиц и на 1 кг шерсти, на 100 голов птицы и 100 шт. полученных яиц;



— при анализе состояния кормовой базы хозяйства целесообразно сопоставить фактическое количество кормовых единиц и белка, полученного от разных кормовых культур в хозяйстве в расчете на 1 га земледельческой угодий и на 1 затраченный трудодень на данную культуру;

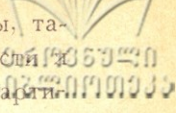
— при анализе использования трудовых ресурсов хозяйства важно выявить не только среднее количество трудодней, выработанных в расчете на 1 трудоспособного колхозника за год, но выявить также состав бригад и количество трудодней, выработанных за год колхозными бригадами, работающими в разных отраслях земледелия и животноводства. Одновременно, целесообразно выявить также удельный вес трудодней трактористов, комбайнеров и других членов тракторных бригад РТС в общих затратах трудодней по хозяйству за год и в затратах труда по отдельным сельскохозяйственным отраслям;

— при анализе плотности и структуры стада в отраслях животноводства колхоза, целесообразно выявить фактические источники воспроизводства стада крупного рогатого скота (за счет покупки телят у колхозников, за счет собственного воспроизводства), выявить поголовье скота разных видов у колхозников, а также проанализировать процент свиноматок в стаде и характер распределения и использования поросят СТФ, (какой процент поросят продан колхозникам и на рынке, в каком возрасте и по каким ценам, какой процент поросят и из каких опоросов ставится на откорм—возраст сдачи откормочников и их живой вес и т. д.).

— при анализе денежных доходов изучаемого колхоза необходимо выявить роль отдельных отраслей в годовых денежных доходах хозяйства, а также установить существующие способы реализации разных видов с. х. продукции колхоза (через государственные и кооперативные организации, на колхозном рынке) и удельный вес этих каналов в денежных доходах колхоза;

— при анализе основных средств производства колхоза, целесообразно выявить структуру разных видов основных средств РТС и средств производства колхоза, их соотношения и стоимость в расчете на 1 га с/х угодий. Одновременно необходимо установить фактический уровень механизации производственных процессов (и каких именно) по отраслям и важнейшим культурам.

Не вдаваясь в дальнейшее изложение еще одного ряда экономических показателей, отображающих различные возможные аспекты рассмотрения этого общего вопроса, нам кажется, что все вышеизложенное вполне достаточно в качестве фактического материала, на основе которого должно быть дано описание экономической среды как одного из факторов определяющих направление и ход общего технологического процесса сельскохозяйственно-го производства данного «кверби».



Совместно с соответствующей характеристикой природной среды, такая характеристика экономической среды, при должной направленности идейной ориентации требуемых рассуждений, дадут исчерпывающую картину той среды обитания сельскохозяйственных животных, которые в любом сельском хозяйстве используются человеком в качестве средства производства, являясь одновременно продуктом труда того же хозяйствующего человека.

Именно какие конкретные аспекты и именно какие контексты должны быть установлены из характеристики среды обитания сельскохозяйственных животных, изученной в соответствии с вышеуказанными логическими взаимосвязями, т. е. — говоря иными словами — как должен формулироваться комплекс зоотехническо-организационных мероприятий, это лучше всего продемонстрировать на примерах конкретных «кверби», чему и служит ряд работ в настоящем сборнике трудов.

ДГЕБУАДЗЕ Д. Ш., КЛДИАШВИЛИ А. В.

К ВОПРОСУ О МЕТОДИКЕ СОСТАВЛЕНИЯ КОРМОВОГО ПЛАНА И БАЛАНСА КОРМОВ, В КОМПЛЕКСЕ ЗООТЕХНИЧЕСКО-ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ, НА ПРИМЕРЕ МУХРАНСКОГО УЧЕБНО-ОПЫТНОГО ХОЗЯЙСТВА

I.

Согласно формулировке понятий «кормовой план» и «баланс кормов», которая изложена в учебнике проф. Агладзе, Д. Г. «Основы животноводства» и соответственно трактуется так же в работе, помещенной в настоящем сборнике, под кормовым планом следует понимать систему зоотехнически обоснованных расчетов, направленных к максимальному удовлетворению физиологических потребностей организма с/х животных, в целях обеспечения выполнения и перевыполнения планового задания по производству продукции животноводства, на основе максимального использования имеющейся в хозяйстве прочной кормовой базы, создаваемой в организационно правильном сочетании с прочими отраслями сельского хозяйства данного с/х предприятия и нацеленной на производство максимума продукции на единицу с/х площади, при минимальных затратах труда и средств.

Исходя из существа вышеизложенной формулировки понятия «кормовой план» и рассуждая практически, можно сказать, что конечной целью разработки любого кормового плана для любого вида с/х животных, является точное определение требуемых хозяйству для с/х животных общего количества и ассортимента кормов; однако, с точки зрения научной обоснованности методики составления кормового плана, вышеизложенная формулировка и схема работ по уточнению соответствующих, зоотехнически обоснованных расчетов, составляющих отдельные компоненты общего кормового плана (обычно иллюстрируемых специальными таблицами), имеют бесспорное преимущество перед рядом других методов и способов установления потребного количества кормов для с/х животных.

«Совершенно очевидно, что составить вполне обоснованный кормовой



баланс, т. е. выявить точно итог необходимых кормов, можно только на основе нове детально разработанного кормового плана. В противном случае кормовой баланс в значительной мере будет абстрактным, он не будет отражать реальной действительности и может привести к большим неточностям при определении потребности хозяйства в кормах. Этим недостатком страдает большинство кормовых балансов, составляемых совхозами и колхозами на основе так называемых **годовых норм кормления**, спущенных Трестами и Земорганами, но не прокорректированных и не изученных с точки зрения их соответствия всем особенностям стада и кормовой базы данного конкретного хозяйства.

Годовые нормы кормления для отдельных видов и групп животных, составленные плановыми органами, трестами, земельными органами и т. п. сами по себе будут правильными для Области. Края или Треста в целом, но для любого конкретного совхоза и колхоза той же Области они могут сказаться совершенно непригодными, если не будут изменены в соответствии с особенностями данного хозяйства. Возникает необходимость в каждом хозяйстве корректировать эти годовые нормативы в соответствии с живым весом стада, продуктивностью, скороспелостью животных, процентным соотношением молодых растущих животных и закончивших рост и т. д.»¹.

Таким образом, поскольку при помощи кормового плана, в конечном счете, уточняется как общая потребность в кормах для с/х животных, так и общий ассортимент кормовых средств и количество отдельных видов кормов в различные сезоны года и т. д.—постольку, сопоставление этих показателей потребности в кормах с имеющимися в хозяйстве возможностями их покрытия, выявит **баланс кормов**. При этом, основным и принципиальным в этом сопоставлении является не количественная сторона вопроса: полное совпадение или не совпадение прихода и расхода кормов, а то обстоятельство, что баланс кормов—включая в себя в качестве составной части кормовой план—выступает в роли важного организующего фактора в деле правильного сочетания растениеводства и животноводства как главнейших отраслей сельского хозяйства. По балансу кормов ориентируется руководитель с/х предприятия в вопросах характера и степени должных взаимосвязей между растениеводством и животноводством, необходимых основных мероприятий по обеспечению с/х животных требуемыми видами (и в соответствующие сроки) кормовых средств, желательных дополнительных путей и средств бесперебойного снабжения в течении года животноводческих ферм кормами всех видов и, следовательно, обеспечения правильной организации и укрепления прочной кормовой базы, помня, что нормальная

¹ Наумов П. А. «Составление кормового плана в совхозах и колхозах». Огиз—Сельхозгиз, Москва—Ленинград, 1934 г.

структура и систематическое функционирование прочной кормовой базы подразумевает наличие, в соответствующих пропорциях, следующих составных частей и поступление кормов в соответствующие сезоны и количества из следующих источников:

а) естественных кормовых угодий; б) отходов растениеводства (в широком смысле слова); в) специально организованного кормодобывания (в виде прифермских кормовых севооборотов, типа искусственного зеленого конвейера) и г) фондов централизованного снабжения (отходы перерабатывающих предприятий пищевой промышленности).

Разработка кормового плана и баланса кормов, основана на точно определенной методике и технических приемах, о которых речь будет идти в настоящей работе несколько позднее. А до того, считаем не бесполезным для полноты общего рассуждения и обоснования этой методики, кратко изложить те методологические предпосылки, из которых исходит наше обсуждение рассматриваемого здесь вопроса.

2.

В учебнике «Основы животноводства» (на грузинском языке), а также в публикуемой в настоящем сборнике работе, проф. Агладзе Д. Г. подчеркивает, что кормовой план и баланс кормов, по их роли в общей программе работ по размещению и специализации сельского хозяйства, являются практическим выражением т. н. комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, который — в свою очередь — следует понимать, как систему теоретических соображений и практически легко осуществимых мероприятий, базирующихся на принципах и данных современной зоотехнии и науки об организации социалистических с/х предприятий, имея своей целью наметание и осуществление ряда мероприятий по хозяйственно целесообразному устройству отраслей животноводства, при организационно правильном их сочетании с прочими отраслями с/х производства данной территориальной единицы (с/х предприятие, район, область, край, республика), для обеспечения максимума продукции на единицу с/х площади с минимальными затратами труда и средств.

Следует помнить что — по проф. Агладзе Д. Г. — комплекс зоотехническо-организационных мероприятий должен являть собою научно-обоснованную характеристику совокупности всех условий на данной территориальной единице, определяющих и соответствующих нормальному ходу общего технологического процесса производства животноводческой соответствующей продукции в объеме, правильно намеченном соответствующими плановыми наметками (общими предположениями). Такая характеристика должна охватывать природную среду, как общую основу любого сельского хозяйства, хозяйственно-организационные и экономические условия, ибо — как известно — сельское хозяйство, являясь одной из основных сфер мате-



риального производства, зависит от уровня развития производства сил и способа производства, характера производственных отношений функционирует данное предприятие и которые находят свое отражение в ряде показателей экономического и хозяйственно-организационного порядка.

Подобно тому, как природная среда не есть понятие одностороннее, включая в себя довольно много факторов (климат, почва, рельеф и т. д.), различно определяющих и различно воздействующих на соответствующие элементы общего технологического процесса сельскохозяйственного производства (получение растительных продуктов и продуктов животноводства, путем выращивания и использования с/х растений и животных) — весьма многосторонним является так же понятие экономическая среда (совокупность хозяйственно-организационных и экономических условий), разнообразие которой определяется как особенностями самого сельскохозяйственного производства, так и его взаимосвязями с другими отраслями народного хозяйства и культурно-бытовыми традициями занятого в сельском хозяйстве населения.

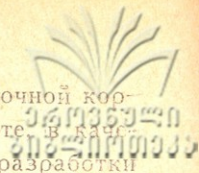
Комплекс зоотехническо-организационных мероприятий, призванный отобразить краткую, но полную характеристику совокупности всех этих условий, в качестве определенной исходной основы в намечении и разработке требуемых мероприятий для дальнейшего роста и развития соответствующих отраслей животноводства — обычно, сталкивается со все еще недостаточно высоким уровнем состояния изученности вопросов методологии и методики разработки указанного комплекса. В связи с этим, следует отметить, в первую очередь, недостаточность степени уточненности целенаправленности, содержания, формы и объема характеристики показателей тех составных частей природной среды, которые должны включаться в разработку обсуждаемого нами комплекса. Некоторую попытку в этом направлении представляет собой, публикуемая в настоящем сборнике, работа аспиранта А. Хомасуридзе, которая — несмотря на недостаточную конкретность в целом — все же устанавливает вполне определенные точки соприкосновения, где вплотную подходят друг к другу требуемые рассуждения по использованию соответствующих данных естествознания и интересы широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Такой же некоторой попыткой намечения вышеуказанных целенаправленности, содержания, формы и объема характеристик показателей экономической среды, в увязке с задачами широкого теоретического обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, является работа молодого научного работника И. Гигошвиди, так же опубликованная в настоящем сборнике. И в данном случае следует отметить довольно общий характер соответствующих рассуждений автора, при не вполне четких и конкретных формулировках тех или иных положений; однако, нельзя упустить из виду, что обе упомянутые работы только первая попытка должной

трактовки соответствующих вопросов, касаясь—в основном—аспектов и контекстов требуемых рассуждений (отсюда и общий характер этих суждений), что же касается конкретности, она может выработаться на основе накопленных фактов и опыта их обобщения.

Именно в части накопления фактов, практического материала и навыков их обобщения заслуживает внимания указание проф. Агладзе Д. Г. о желательности разрабатывать комплекс зоотехническо-организационных мероприятий для каждого «Кверби» отдельно, при чем грузинский термин «Кверби», в русском переводе, с некоторой условностью, можно приравнять термину «Очаг» в том значении, как это указывается в лексиконах и толковых словарях. Так, например, по толковому словарю русского языка (под редакцией Д. Н. Ушакова, том II. Москва, 1938 г.), «Очаг... 2 перен. источник, место откуда что-нибудь распространяется, центр, средоточие чего-нибудь»; следовательно, свои «Очаги» происхождения и распространения могут иметь и породы с/х животных и, равным образом, в условиях определенного «очага» нуждается и производство той или иной продукции животноводства.

Определяя семасиологические границы слова «Кверби» (из лексики грузинского языка) проф. Агладзе Д. Г. подчеркивает, что термин «Кверби» и в зоотехнии и в экономике (областях научных знаний) следует применять для обозначения совокупности всех условий (природных, социально-экономических, культурно-бытовых, производственно-технических, хозяйственно-организационных, агро-зоотехнических и т. д.) исторически сложившихся на данной территориальной единице (в границах землепользования данного с/х предприятия, района, области и т. д.) и влияющих на процесс сельскохозяйственного производства, ибо и они—в свою очередь—обуславливаются уровнем развития производственных сил общества, способом производства, характером производственных отношений. Некоторую аналогию грузинскому термину «Кверби» представляет известное по немецкой фразеологии *Die scholle*—в переносном смысле: клочек земли,—что в немецких зоотехнических выражениях (например: каждая порода с/х животных есть продукт своего *scholle*) равнозначно совокупности всех условий, которые обуславливают процесс становления породы с/х животных.

Итак, комплекс зоотехническо-организационных мероприятий, как система теоретических соображений и практически легкоосуществляемых мероприятий, нацеленных на хозяйственно целесообразное устройство отраслей животноводства, при организационно правильном их сочетании с прочими отраслями сельского хозяйства, для производства максимума животноводческой продукции, с минимальными затратами труда и средств—должен разрабатываться для каждого отдельного «Кверби» (отдельного Очага, отдельного *scholle*), находя свое практическое выражение в кормовом



плане и балансе кормов для с/х животных и необходимой им прочной кормовой базе. В наших дальнейших рассуждениях в данной работе в качестве примера «Кверби» для требуемой иллюстрации методики разработки кормового плана и баланса кормов, будет служить Мухранское учебно-опытное хозяйство Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института.

3.

Имея в виду основные моменты характеристики Мухранского учебно-опытного хозяйства, как места, где возникают и протекают определенные процессы, имеющие известное отношение к животноводству района месторасположения этого хозяйства (Мцхетский район Грузинской ССР), т. е. — говоря иными словами — характеризуя Мухранское учебно-опытное хозяйство в качестве определенного «Кверби» для разработки кормового плана и баланса кормов, в соответствии с намеченным комплексом зоотехнических организационных мероприятий по развитию животноводства в этом с/х предприятии — мы учитывали следующие обстоятельства и руководящие положения.

Мцхетский административный район Грузинской ССР, на территории которого расположено Мухранское учебно-опытное хозяйство Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института, с точки зрения принадлежности к физико-географическим областям и районам, относится, по акад. Джавахишвили А. Н., к Внутренне-Картлийской низине, а участки землепользования этого хозяйства расположены на Мухранской равнине, к востоку от упомянутой Внутренне-Картлийской равнины, между средним течением рек Ксани и Арагви, приблизительно, на высоте 550 м над уровнем моря.

Это значит, что природная среда указанной территории (как определенная основа его сельского хозяйства), учитываемая, как известно, при разработке соответствующего комплекса зоотехнических организационных мероприятий, в основном, по характеристикам агроклиматического (в отношении климата) и агропроизводственного (в отношении почв) порядка — обусловлена воздействиями физико-географических факторов свойственных вышеупомянутой Внутренне-Картлийской низине. Эти характеристики хорошо известны по работам акад. Сабашвили М. Н.¹ проф. Гелеванишвили Д. П., проф. Тарасашвили Г. М. и доц. Латария В. Н.² (почвы) и канд. с. х. наук доц. Келенджеридзе К. В.¹ в силу чего, считаем возможным не задерживаться на их изложении. Однако, для полноты обоснования наших рас-

¹ См. сборник «Размещение с/х производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР», том I, 1960 г., Тбилиси.

² «Агропроизводственная характеристика почв Мухранского учебно-опытного хозяйства». Труды Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института т. LXV, 1965.



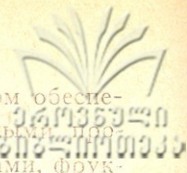
суждений, следует отметить, что основываясь на подсчете суммы активных температур после уборки озимой пшеницы, доц. Келенджеридзе считает, что на Мухранской равнине, в качестве поживных, после уборки озимой пшеницы, могут быть высеяны ранняя кукуруза, фасоль для сбора в зеленом виде, подсолнух, картофель и ряд других с/х растений. Репродукционный период отличается резко сниженным балансом влаги (K в пределах от 0,3 до 0,5), что обеспечивает качественное созревание винограда, яблок и др. Сумма активных температур выше 10° меньше 4000° и варьирует в пределах от 3490° (Мухрани) до 3593° (Гори).

На фоне этих агроклиматических показателей, следует подчеркнуть и ряд особенностей, в силу которых белые вина Мухранской равнины пользуются заслуженной славой. Местный сорт Горула-мцване дает весьма высококачественную продукцию. На Мухранской равнине, из винограда сорта Чинури также получают вина высокого качества. Этот сорт дает первоклассную продукцию исключительно в условиях равномерного поступления необходимого тепла, без резких скачков, каковыми — к слову сказать — характеризуются микрорайоны Вазиани (в границах землепользования Мухранского учебно-опытного хозяйства) Одзиси — Икоти и др.

Одновременно, согласно агропроизводственной характеристике почв, Мухранская равнина представляет район с преобладающим распространением аллювиальных луговых карбонатных, а также лугово-коричневых почв, местами тяжелых и заболоченных (особенно близ р. Нареквави), годных под полеводство, виноградарство, садоводство и овощеводство (но требующих для правильного ведения хозяйства, в соответствующих местах, орошения, осушения заболоченных участков, удобрения и устройства ветрозащитных лесных полос).

Второй составной частью того-же комплекса, как известно, является «экономическая среда», которая для Мухранского учебно-опытного хозяйства, взятого нами в качестве примера для соответствующих рассуждений в данной работе, в общей сложности, определяется тем обстоятельством, что по имеющимся разработкам проекта размещения сельскохозяйственного производства, специализации и систем ведения сельского хозяйства Грузинской ССР, Мцхетский административный район, на территории которого расположено Мухранское учебно-опытное хозяйство, отнесен к «Зоне пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины».

Весьма важным фактором является то обстоятельство, что в пределах зоны размещены крупные промышленные центры городов Тбилиси и Рустави, население которых составляет свыше 45 процентов городского населения республики, а удельный вес продукции промышленности этих узлов в общей валовой продукции всей промышленности Грузинской ССР составляет, примерно 38 процентов. В интересах полноты наших рассуждений и обоснованности соответствующих выводов, необходимо подчеркнуть, что в зоне сосредоточено около 40 процентов производственного персонала, за-



нятого в промышленности, в связи с чем, зона выделена с учетом обеспечить потребности населения этих городов малотранспортабельными продуктами—свежим молоком и молочно-кислыми продуктами, овощами, фруктами, виноградом, ранними сортами картофеля и др. Следовательно, производственное направление сельского хозяйства данной зоны должно быть определено исходя из необходимости полностью удовлетворить население городов Тбилиси и Рустави названными сельскохозяйственными продуктами. Сельскохозяйственные ресурсы охватываемых зоной районов, при рациональном их использовании, могут, в основном, обеспечить производство этих продуктов в потребном количестве.

В силу означенного, задачами сельского хозяйства зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины должны быть: всемерное развитие молочного и молочно-мясного скотоводства, овцеводства, птицеводства и свиноводства; дальнейшее развитие должно получить зерновое хозяйство (главным образом фуражных зерновых культур), виноградарство, плодоводство, а так же—в соответствующих административных районах, включенных в эту зону—табаководство и производство эфиромасличных культур.

Опуская в данном изложении обзор результатов анализа структуры земельных угодий районов зоны, а так же показателей землеобеспеченности колхозов зоны; оставляя в стороне характеристику структуры валовой продукции и денежных доходов с/х предприятий зоны—однако, должным образом учитывая имеющиеся данные (по состоянию на 1958 г.) по характеристике этих показателей—можно сказать, что сложившаяся отраслевая структура сельского хозяйства этих с/х предприятий, не соответствовала задачам удовлетворения городского населения мало транспортабельными сельскохозяйственными продуктами. Так, например, животноводство и в валовой продукции и в денежных доходах занимало ведущее положение—23,5 и 34,4% (соответственно), при чем в ассортименте продуктов животноводства молоко и молочные продукты значительно уступали место мясной продукции и, в первую очередь, продукции овцеводства. Следующее место занимал табак — около 20% в валовой продукции и 28,8% в денежных доходах, дальше следовало виноградарство — 13,1% в валовой продукции, а совместно с продукцией садоводства—17,2% в денежных доходах и т. д.

4.

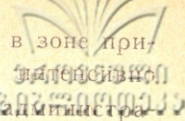
Мы намеренно задержались на кратком изложении некоторых основных экономических показателей характеристики «Зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины» по состоянию на 1958 г., ибо эта дата — в некотором смысле—знаменует определенный период развития сельского хозяйства зоны, являясь—одновременно—исходной точкой для намечения перспектив его дальнейшего развития. В порядке общих вопросов размещения и специализации сельского хозяйства зоны в целом, выше-

изложенные задачи дальнейшего развития отдельных отраслей, остаются в силе как для Мухетского административного района (составной части зоны и территории расположения Мухранского учебно-опытного хозяйства), так и для самого учебно-опытного хозяйства (с/х предприятия на данной территории, участвующего в выполнении государственных заданий административного района по производству с/х продукции, с учетом конкретных условий этого предприятия).

Следовательно, все вышеизложенное должно было найти свое отображение и в соответствующих положениях комплекса зоотехническо-организационных мероприятий и вытекающих отсюда кормовом плане и балансе кормов для с/х животных. Однако, научная обоснованность требуемых рассуждений и обобщений по этим вопросам, не могла оставить вне должного учета некоторые обстоятельства, которые имели место в последующем периоде и выразились в продаже техники МТС колхозам, организации новых совхозов, укрупнении многих колхозов, создании межрайонных производственных управлений по сельскому хозяйству и т. д. — обстоятельств, во многом содействующих процессу дальнейшей специализации производства сельскохозяйственных предприятий и, одновременно, обусловивших в ряде случаев крайнюю необходимость всестороннего анализа конкретных местных условий, чтобы исключить и ряд последствий сопутствующих отрицательных явлений.

Известно, что процесс укрупнения сопровождается, как правило, углублением специализации отдельных сельскохозяйственных предприятий и районов, а так же повышением интенсивности сельского хозяйства, поскольку увеличение масштаба сельскохозяйственного производства создает для этого лучшие условия. «Вместе с тем, при объединении колхозов многие прежние вопросы межколхозной специализации решаются теперь в порядке внутриколхозной концентрации и внутрихозяйственного размещения производства. При этом, объединением нескольких хозяйств часто изменяется прежнее сочетание и отраслевая структура укрупненного сельскохозяйственного предприятия, а так же размещение отдельных культур и отраслей на территории хозяйства. В укрупненном хозяйстве, как правило, происходит процесс дальнейшей внутрихозяйственной специализации отдельных производственных участков, дальнейшей концентрации поголовья разных видов скота, садовых насаждений, огородных площадей, тракторного парка и т. д. С укрупнением хозяйства обычно создаются новые специализированные животноводческие фермы и севообороты, усиливается специализация бригад и звеньев»¹.

¹ Л. М. Зальцман, д-р с. х. наук, проф.—«Вопросы специализации микрорайонирования и производственной типизации сельскохозяйственных предприятий в СССР» в сборнике «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР». Москва, 1962 г.



Процесс укрупнения колхозов и создания новых совхозов в зоне пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины, протекал, как известно, после 1958 года и он широко охватил административные районы, входящие в эту зону, в том числе и Мцхетский район. Естественно, что в результате этого, несколько иначе должны быть освещены вопросы, вытекающие из закономерностей взаимоотношений между общим экономическим районированием и сельскохозяйственным районированием. а в еще большей мере — вопросы специализации микрорайонирования и производственной типизации сельскохозяйственных предприятий в зоне пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины, как общей канвы и объективной основы для намечения комплекса зоотехническо-организационных мероприятий. Известно, что с укрупнением колхозов и совхозов значение вопросов правильной их специализации не только не ослабевает, но, наоборот, усиливается. В ряде же случаев укрупнение предприятий приводит даже к изменению прежней специализации производства.

Что касается соответствующих изменений вышеизложенного порядка в сложившихся к 1958 году производственных направлениях и специализации с/х предприятий Мцхетского административного района после укрупнения колхозов в зоне пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины, то следует отметить, что они детально и всесторонне учтены и должным образом проанализированы кафедрой животноводства Грузинского СХИ, которая участвовала в проводимой институтом в этом районе шефской работе по оказанию колхозам научно-производственной помощи в течении последних пяти лет. В процессе этого шефства, кафедра животноводства разработала выше неоднократно упоминаемый комплекс зоотехническо-организационных мероприятий по дальнейшему развитию животноводства Мцхетского района и, на этой основе, уточнила кормовые планы и балансы кормов (на период 1959—1965 гг.) для животноводческих ферм (крупного рогатого скотоводства, свиноводства, овцеводства) таких типичных колхозов, как колхоз им. В. И. Ленина сел. Дзалиси, колхоз сел. Мухрани, колхоз сел. Цилкани (ныне Натахтарская селекционная станция), колхоз сел. Сагурамо и т. д.

Нашей задачей в данном труде не является даже краткий обзор результатов выполненной кафедрой животноводства Грузинского СХИ в Мцхетском районе этой большой работы, которые последовательно и неоднократно докладывались и заслуживали должного одобрения как на совещаниях правлений и активов колхозников соответствующих колхозов, районных производственных совещаний специалистов, так и научных конференций Грузинского СХИ и заседания коллегии Министерства сельского хозяйства Грузинской ССР. Положительно отозвалась об этой работе и республиканская пресса (газета «Заря Востока», газета «Соплис Цховреба» и др.). Однако, упоминание всего вышеизложенного, нам казалось не-

необходимым в силу того обстоятельства, что все руководящие положения для построения четкой, научно-обоснованной системы построения и ведения хозяйства, выдвигаемые кафедрой животноводства Грузинского СХИ для с/х предприятий Мцхетского административного района, взяты за основу и нами в данной работе, применительно к Мухранскому учебно-опытному хозяйству, в качестве «Кверби» для соответствующих разработок.

Едва ли требуется подчеркнуть, что упомянутая кафедра во всех этих разработках основной вопрос — сельское хозяйство — рассматривает как отрасль народного хозяйства, одну из основных частей материального производства, создающую продукты питания для населения и сырье для промышленности. Вряд ли следует отметить, что во всех рассуждениях и обобщениях учитывается тесная связь производства продукции в сельском хозяйстве не только с экономическими процессами, но и с естественными процессами воспроизводства, в силу чего — для правильного ведения сельского хозяйства важно знать и уметь использовать как экономические законы развития общества, так и биологические законы развития растений и животных. Все это последовательно и логично увязано с широким теоретическим обоснованием комплекса зоотехническо-организационных мероприятий по дальнейшему развитию животноводства с/х предприятий Мцхетского административного района и нашло свое отображение так же в соответствующих кормовых планах и балансах кормов. Все это, как определенная основа, учтено и использовано и нами при разработке тех же вопросов для Мухранского учебно-опытного хозяйства, ибо — нам думается — это хозяйство, принципиально, следует рассматривать как сельскохозяйственное предприятие данной территориальной единицы данной зоны производственной специализации сельского хозяйства Грузинской ССР. Но, наряду с этим — и, быть может, в первую очередь — следует помнить так же, что обсуждаемое здесь с/х предприятие является учебно-опытным хозяйством крупного сельскохозяйственного вуза, имеющим важной задачей обслуживание учебного процесса и научно-исследовательской работы соответствующих кафедр.

В этой связи, естественно должен был возникнуть вопрос: как согласовать и увязать в Мухранском учебно-опытном хозяйстве решение задач большого народнохозяйственного значения нашей современности (реализация постановлений XXII съезда Коммунистической партии Советского Союза в области создания изобилия продуктов в нашей стране) с задачами воспитания требуемых кадров, специалистов, т. е. не менее важной задачей которой столь много внимания уделяли и уделяют Советское правительство и Коммунистическая партия Советского Союза; эта задача казалась тем более трудной, что при одной и той же материально-технической базе следовало осуществлять два — различных по производственно-организационному и производственно-финансовому характерам — сложных процесса. Мероприятия Советского правительства по укреплению связи производства

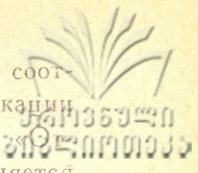
и учебы, разработке научно обоснованных систем ведения отраслей сельского хозяйства и научная трактовка понятия «отрасль» пришли к нам в силу мощи при разрешении вышеупомянутой альтернативы в связи с главным вопросом обсуждения в данной работе. Кроме того, история становления Мухранского учебно-опытного хозяйства, которая весьма кратко будет передана в дальнейшем нашем изложении, подсказала необходимое направление требуемых рассуждений и обобщений для характеристики этого с/х предприятия, как некоего «Кверби» не только в зоне пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины, но и—без преувеличения можно сказать—в сельскохозяйственном производстве республики.

Мероприятия Советского правительства по укреплению связи производства и учебы, а так-же указания о необходимости разработки научно-обоснованных систем размещения, специализации и ведения сельского хозяйства широко известны по соответствующим решениям и постановлениям; здесь мы не задержимся на их повторении. Прежде чем приступить к краткому изложению основных периодов истории становления Мухранского учебно-опытного хозяйства, считаем небесполезным прокомментировать — по соответствующим трактовкам проф. Л. М. Зальцман¹ — и наше отношение к понятию «отрасль», ибо оно является весьма важным для дальнейших обобщений.

Изложение взаимосвязанных соответствующих вопросов, исходит из того положения, что народное хозяйство состоит из ряда так-же взаимосвязанных между собой отраслей, каждая из которых имеет свои специфические признаки и что сельское хозяйство—как особое подразделение народного хозяйства—тоже выделяется из остальных его отраслей по ряду специфических признаков, к которым относятся: 1. особый характер и назначение конечной продукции сельского хозяйства (производство растительных и животноводческих продуктов—как готовых, так и в виде сырья для промышленной переработки); 2. состав средств производства сельскохозяйственного предприятия, среди которых важнейшую роль играет земля, растения и животные; 3. особенности производственного процесса в сельском хозяйстве, базирующегося, в основном, на использовании биологических (жизненных) функций растений и животных и почвенных процессов.

Сельское хозяйство, как совокупная отрасль, подразделяется—исходя из различий в характере конечной продукции и важнейших используемых средств и предметов труда—на две крупные отрасли: земледелие и животноводство, которые, в свою очередь, подразделяются на более мелкие отрасли (как, например, садоводство, овощеводство, коневодство, овцеводство и т. д.). Не только ныне существующая дифференциация сельского хо-

¹ Л. М. Зальцман, д-р с. х. наук, см. вышецитируемую работу в там же указанном сборнике.



зяйства на составные части, но и возможное дальнейшее дробление соответствующих подразделений народного хозяйства по мере интенсификации производства, диктуют необходимость уточнения понятия и термина «отрасль». Термин — отрасль сельского хозяйства — фактически — применяется для обозначения как крупного подразделения народного хозяйства, так и более мелких его частей. Понятно, что по мере пользования этим термином применительно к конкретным условиям области, района, а тем более отдельного совхоза или колхоза, мы имеем в виду все более мелкие подразделения сельского хозяйства. Наибольшей же дробности достигает понятие отрасли сельского хозяйства внутри отдельного с/х предприятия, где в силу комбинированного характера с/х производства имеется обычно несколько отраслей. Поэтому считая, что **внутрихозяйственная отрасль, обычно, означает определенную, более или менее законченную, часть производства предприятия, при чем тех частей производства, которые имеют в данном хозяйстве важное экономическое значение и, как правило, сравнительно крупные размеры,** можно сделать вывод, что одна и та же культура (часть производства), в зависимости от ее размеров и экономического значения в данном хозяйстве, может быть, в одном случае, выделена в отдельную отрасль, а в другом случае ее не следует выделять. Известно, что правильное выделение отраслей внутри каждого сельскохозяйственного предприятия необходимо не только для уточнения специализации и сочетания сельскохозяйственных отраслей в конкретном хозяйстве, но и для четкого внутриобластного и внутрирайонного планирования совхозного и колхозного производства¹. Что же касается идейной направленности соответствующих рассуждений в работах настоящего сборника, четкая формулировка «отрасли» приобретает тем более важное значение, что — как уже неоднократно подчеркнуто — комплекс зоотехническо-организационных мероприятий следует осмысливать и осуществлять по отдельным «Кверби», т. е. по четко очерченным территориальным единицам (границы землепользования отдельных с/х предприятий, район, область и т. д.), где совокупность всех условий — природных, экономических, хозяйственно-организационных, культурно-бытовых, культурно-технических, агротехнических, зоотехнических и т. д. — могут быть более или менее различными в силу многих причин. Совокупность этих условий следует рассматривать как продукт определенного исторического развития, с точки зрения того, как они возникли, как развились и пришли к современному состоянию.

И, поскольку задачей нашей работы является иллюстрация методики разработки кормового плана и баланса кормов, на примере Мухранского учебно-опытного хозяйства, как практического отображения соответствующих положений комплекса зоотехническо-организационных мероприятий по

¹ см. так же Л. М. Зальцман, д-р с. х. наук, проф. — вышецитированный труд в вышеуказанном сборнике.

дальнейшему развитию животноводства на основе его отраслевой и производственной специализации—постольку, знание истории становления этого сельскохозяйственного предприятия, наряду с учетом стоящих перед ним народнохозяйственных задач, несомненно, является крайне необходимым, ибо как явствует из истории этого с/х предприятия, подобно сегодняшнему Мухранскому учебно-опытному хозяйству, начало своего существования и становления берет из того-же первоисточника и многие другие с/х предприятия Мцхетского района.

5.

Желающим детально ознакомиться с историей возникновения и становления Мухранского учебно-опытного хозяйства Грузинского ордена Трудного Красного Знамени сельскохозяйственного института, можно порекомендовать труд Квирквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш., опубликованный указанным институтом в 1962 г.¹ В этой книге, на ряду с правильной периодизацией, дано довольно полное описание состояния хозяйства в соответствующие периоды, показаны тенденции и достигнутый уровень развития с/х отраслей предприятия, подведомственного, в различные периоды своего существования, владельцам и учреждениям с весьма различным подходом к вопросам устройства и эксплуатации тех или иных с/х отраслей. В указанной работе иллюстрированы некоторые данные производственного и экономического анализа хозяйственной деятельности в период последних двух-трех десятилетий, интересных—на наш взгляд—в первую очередь с точки зрения осмысливания требуемого комплекса зоотехническо-организационных мероприятий настоящего и ближайшего будущего в увязке с разработкой кормового плана и баланса кормов для животноводства учебно-опытного хозяйства высшего учебного заведения.

История становления обсуждаемого с/х предприятия, как показано в вышеупомянутой работе, берет начало в 1512 году, когда на территории современного Мцхетского административного района был учрежден княжеский удел «Самухранбатону», отданный во владение сыну Картлийского царя Константина II Баграту. По дошедшим до нас историческим документам видно, что «Самухранбатону» (владение феодалов Мухран-Батони, одной из линии царствующей в Грузии династии Багратиони) объединяло 56 сел (известен полный список этих селений), большая часть которых была расположена на территории современного Мцхетского административного района, а остальные—на территориях соседних, современных, административных районов (Душетского, б. Каспского, б. Гареубанского и т. д.).

¹ Квирквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш. «Мухранское учебно-опытное хозяйство» (на грузинском языке). Издательство Грузинского СХИ. Тбилиси, 1962 г.

В опубликованных грузинских литературных источниках по истории, этнографии, социально-экономическим вопросам, встречаются разрозненные сведения, по которым не трудно представить себе общую картину состояния и характера ведения сельского хозяйства в «Самухранбатони». В этой связи, некоторые данные указываются и в книге Квириквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш. Более разносторонние и более обширные сведения можно почерпнуть в архивных и музейных материалах, после соответствующей обработки которых можно восстановить довольно полную картину не только о системах и технике ведения отраслей сельского хозяйства, но и о породном составе сельскохозяйственных животных. Одна такая попытка сделана профессором Агладзе Д. Г. в отношении овцеводства¹. Для настоящего труда мы специально не занимались изучением всех этих материалов; однако, путем обобщения общеизвестных фактов, а в большей мере — путем соответствующих выводов, сделали ряд заключений, которые были использованы в качестве некоторых положений для осмысливания комплекса зоотехнических организационных мероприятий и разработки в соответствии с ним, кормового плана и баланса кормов для животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства.

Официальной датой организации с/х предприятия, которое в настоящее время выступает под полным наименованием «Мухранское учебно-опытное хозяйство Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института», признано считать 1861 г., а его основателем — князя Мухран-Батони, Ивана Константиновича, скончавшегося в 1895 г. в звании генерал-лейтенанта русской армии. Оставляя в стороне вопрос о деятельности Ивана Мухран-Батони на военном, административном и общественном поприщах, в связи с темой наших рассуждений следует отметить его работу в области сельского хозяйства, как владельца крупного имения и предпринимателя. Присуждение большой серебряной медали в 1863 году за экспонируемые вина на сельскохозяйственной и промышленной выставке в Тбилиси, высокая оценка образцов пшеницы на Московской выставке в 1864 году, положительные отзывы, получившее в 1882 году на Московской сельскохозяйственной выставке Мухранское белое вино «Мухранули», которое было удостоено золотой медали в 1884 г. на Одесской сельскохозяйственной выставке и медалью в 1889 г. на Парижской выставке и, наконец, избрание почетным членом Кавказского сельскохозяйственного общества в 1892 году за содействие развитию виноделия в Грузии — многое говорят о И. К. Мухран-Батони как о сельском хозяине.

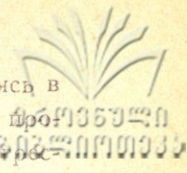
О многом говорит также рост годовых денежных доходов его имения с 400 руб., в начале организации, до 3000 руб. в течение ближайшего десятилетия.

¹ Агладзе Д. Г., проф. «Некоторые вопросы отгонного овцеводства в Карли и Мтиулет», Сборник трудов Грузинского СХИ, т. XXXV, 1949 г. (на грузинском языке).

тилетиа и систематическое расширение и благоустройство предприятий, начатого с «Елизаветинской фермы» (на левом побережье реки Ксани, основанного в 1876—1887 г. крупной усадьбой к северо-востоку от села Мухрани (Мцхетский район), где—кроме комфортабельного большого жилого дома—был организован винный подвал, по последнему слову техники того периода, а так же был разбит декоративный (дендрологический) парк, насчитывающий 52 вида голосемянных, покрытосемянных, древесных и кустарниковых.

Будучи крупным феодалом и убежденным поборником феодальных прав и отношений, нашедших свое выражение в публичных выступлениях И. К. Мухран-Батони на собраниях уездного и губернского дворянства (в Тбилиси, 1861 г., Сигнахи, Телави, Гори, 1863 г.) по вопросам освобождения крестьян по царскому манифесту, а также и его конфликте с крестьянами Мтиулети в 1884 г.—он, в отличие от своих сородичей, в своем хозяйстве, твердо налаживал способ капиталистического производства. Из 9000 десятин (9800 га), составляющих в 1884 году общую площадь землевладения И. К. Мухран-Батони в сел. Мухрани, 3000 десятин (3280 га) находились в его личном пользовании, а остальное сдавалось в аренду крестьянам. Народный эпос, в стихах, рассказах и песнях, сохранил неприглядную картину суровых взаимоотношений этого феодала с крестьянами, а история становления интересующего нас сельскохозяйственного предприятия, выявляет не только один из фрагментов общего хода развития сельскохозяйственного производства Грузии, но приобретает так же определенное значение с точки зрения историзма, в деле научного обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, практически отражающегося в кормовом плане и балансе кормов для животноводства данного «Кверби».

Грузинская периодическая печать одобрительно отозвалась по поводу «Елизаветинской фермы» Мухран-Батони (в газете «Гутнис-деда», 1862 г. № 1, И. Мchedlishvili—И. Серебряков—на грузинском языке), а в дальнейшем имение, в целом, как и отдельные его отрасли не раз бывали предметом соответствующего обсуждения (К. Вермишев «Очерк хозяйства кн. И. К. Багратион-Мухранского». Тифлис, 1885 г.; П. Кондуралов «Очерк виноградарства и виноделия в Карталинии» Тифлис, 1897 г. и т. д.). Помня, что имение И. К. Мухран-Батони (Кн. И. Багратион-Мухранского) не являлось единственным объектом таких обсуждений (так, например, та же газета «Гутнис-деда» и тот же автор И. Мchedlishvili—И. Серебряков — рассказывает и о другой ферме близ города Кутаиси, организованной московским предпринимателем Анановым) и что в Грузии можно указать и ряд других крупных имений, являющих пример перехода на капиталистический способ производства—во всем этом следует усматривать проявление непреложности законов науки, объясняющих исторический процесс, в силу которого барщинное хозяйство помещиков, натуральное хозяйство крестьян, ремесленное производство промышленников докапиталистическо-



то общества разрушаются под натиском капитализма, который внедряясь в сельское хозяйство нарушает установившийся застой, толкая производство к постоянному преобразованию, к техническому прогрессу. Однако, не эта сторона вопроса является доминирующей в наших рассуждениях по данному конкретному хозяйству, а тот вывод, который возможно и следует правильно сделать из практики прошлого периода для наших дней, с учетом условий уровня развития производительных сил и характера производственных отношений того периода.

Подходя к интересующему нас с/х предприятию с этой точки зрения, надо вспомнить, что по данным К. Вермишева, в 1884 г. в имении И. К. Мухран-Батони (Ки. Багратион-Мухранский) 3280 га, находящиеся в непосредственном ведении феодала, были заняты под виноградарство, полеводство, огородничество, луговоеводство (естественное), а из отраслей животноводства в нем были представлены скотоводство, овцеводство, свиноводство и коневодство. Кроме пахотных земель, обычно сдаваемых в аренду крестьянам, на остальных 6590 га, принадлежащих феодалу, лесные насаждения занимали обширные площади. Это указывает на многоотраслевую структуру хозяйства, что и в данном случае не следует отождествлять с универсальным хозяйством, так как—судя по дошедшим до нас материалам—И. К. Мухран-Батони довольно четко представлял себе значение виноградарства (и, в частности, виноделия) в качестве главной отрасли, отдавая ему ведущее значение в производстве, потому что его развитие отвечало, в наибольшей степени, конкретным природным и экономическим условиям. Остальные отрасли, которые можно рассматривать дополнительными, довольно разумно дополняли главную, обеспечивая общий доход и товарность хозяйства. В целях подтверждения и иллюстрации вышесказанного, считаем возможным адресоваться к вышеупомянутой книге Квирквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш., в которой даются показатели как первоначального, так и последующего (в результате старания Мухран-Батони) географического распространения и расширения виноградников, росте экономической эффективности, денежных доходов и т. д. В данном месте достаточно указать, что известными в то время своим виноградарством (и виноделием) села: Ксовриси, Одзиси, Дзалиси, Сагурамо, Чопорти и т. д. и ныне являются кохозами в непосредственном соседстве с Мухранским учебно-опытным хозяйством, которое включило в границы своего землепользования часть виноградников сел Мухрани и Дампало, являющимися наиболее прославленными в виноградарстве того периода.

Эта тенденция развития виноградарства в качестве главной отрасли с/х предприятия, сохранилась и в последующие периоды его существования, несмотря на пертурбации, имевших место в столетней истории хозяйства. Даже краткий рассказ о внезапных изменениях, осложнениях в обычном ходе хозяйственной деятельности, обстоятельствах, вносящих беспорядок, расстройство, смятение, нарушение в нормальном ходе развития—вышел бы



за рамки, отведенные данной работе в этом сборнике трудов. Однако следует помнить, что таких пертурбаций было не мало и в тот период, когда багратионовское имение перешло в ведение Управления русскими удельными имениями, а так же в тот период, когда оно находилось в ведении Министерства земледелия во время господства в Грузии меньшевиков, далее — в ведении агрономического факультета Тбилисского государственного университета, а после реорганизации этого факультета — в ведении Грузинского сельскохозяйственного института Грузинской СХИ, в 1932 году, по решению руководящих органов республики, передал Мухранское учебно-опытное хозяйство в ведение «Самтрест»-а, а в 1936 году «Самтрест» передал его «Грузшампанкомбинат»-у, который в 1950 году, в соответствии с решением Совета Министров СССР от 5 октября, опять возвратил Мухранское хозяйство в ведение Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института.

Естественно, что столь частый переход хозяйства из одной системы Управления в другую, при резких отличиях в социально-политических ситуациях и различных хозяйственно-производственных задачах возглавляющих учреждений, руководители которых, по своему разумению ориентировали ответственных работников и специалистов подведомственного с/х предприятия в его структуре, направлении и масштабах отдельных отраслей — должен был наложить свой разнохарактерный отпечаток и на общий облик хозяйственного устройства и на агротехнику, зоотехнику и, в первую очередь, экономику хозяйства. Социально-политические ситуации последнего столетия, обусловили резкое сокращение границ землепользования того хозяйственного ядра в обширных владениях И. К. Мухран-Батони, которое зародилось в 1861 г. (в размере 3280 га, находящихся в личном его ведении) и которое дошло до наших дней в виде Мухранского учебно-опытного хозяйства Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института, общим размером в 736 га, при чем остальные земли, также как те земли (примерно, 6520 га), которые владетельный феодал сдавал в аренду крестьянам, перешли в пользование колхозов и совхозов в зоне расположения учебно-опытного хозяйства. Этот исторический факт имеет вполне определенное значение для осмысливания комплекса зоотехнико-организационных мероприятий, а именно в каком отношении — об этом будет сказано несколько ниже. Различия в хозяйственно-производственных задачах тех учреждений, которым в соответствующие периоды было подведомственно Мухранское хозяйство и понимание этих задач руководителям вышеупомянутых учреждений и ведомств, так же квалификация, чувство ответственности и усердие специалистов и лиц возглавляющих предприятие, в значительной части, обуславливали понижение или повышение денежных доходов, уровень агротехники, состояние зоотехнической работы и т. д. — даже краткий обзор которых не входит в задачу данного труда, од-



нако в должной мере учтены в процессе обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий.

Итак, первый вывод, который следует сделать из ознакомления с историей Мухранского учебно-опытного хозяйства, заключается в том, что здесь с давних пор—в соответствии с условиями природной среды—виноградарство вполне правильно и оправдано выступало в качестве главной отрасли хозяйства. И, когда—после времен Мухран-Батони и многих перипетий, перенесенных его хозяйством в последующие периоды—в Мухранском учебно-опытном хозяйстве наших дней мы встречаем виноградарство опять в роли главной отрасли, это обстоятельство следует считать исторически последовательным и правильным, а одновременно так-же вполне определенным фактором, обуславливающим объем и характер сочетания с этой главной отраслью остальных отраслей, в том числе и животноводства в первую очередь. Заслуживает одобрения и признания дальнейшим закреплением давних традиций разумного использования природной среды для развития с/х отрасли, которая имеет важное значение и в современной экономике республики, когда в учебно-опытном хозяйстве институт неуклонно осуществляет мероприятия по расширению площадей под виноградниками, подтверждением чему могут служить следующие данные:

в 1950 году	общая	площадь	под	виноградниками	83,86 га
« 1951	«	»	«	»	71,11 га
« 1952	«	»	«	»	82,64 га
« 1953	«	»	«	»	82,60 га
« 1954	«	»	«	»	93,47 га
« 1955	«	»	«	»	95,49 га
« 1956	«	»	«	»	98,99 га
« 1957	«	»	«	»	98,99 га
« 1958	«	»	«	»	98,99 га
« 1959	«	»	«	»	87,79 га
« 1960	«	»	«	»	84,56 га
« 1961	«	»	«	»	84,56 га

Здесь должно обратить на себя внимание, что в первые годы передачи Мухранского учебно-опытного хозяйства Грузинскому сельскохозяйственному институту, площадь под виноградниками несколько уменьшается, а позднее опять увеличивается и—испытав некоторое сокращение—опять возвращается к первоначальным размерам. Такое колебание имеет свое оправдание в том, что институт систематически проводил требуемые агротехнические мероприятия по ликвидации изреженности, выкорчевке перезревших лоз, борьбе с заболеваниями и вредителями и т. д., одновременно заменяя старые насаждения новыми и молодыми. Анализ цифровых показателей соотношения площадей плодоносящих и молодых насаждений по тем же годам, наглядно показывает положительные результаты этой работы.



0111359-0
0111359-0

В рамках настоящего труда, нет возможности дольше задерживаться на изложении всех мероприятий и новшеств, проводимых и внедряемых институтом и соответствующими его кафедрами по поднятию в Мухранском учебно-опытном хозяйстве виноградарства до уровня **главной, товарной и доходной отрасли** как данного конкретного хозяйства, так и—а это весьма важно— и сельского хозяйства, в целом, территории административного района его местонахождения.

Можно было бы многое рассказать и о плодоводстве как **второй, дополнительной, отрасли** и в этом рассказе было бы весьма многое аналогичным тому, что уже изложено в отношении виноградарства, показывающему и свидетельствующему, что Мухранское учебно-опытное хозяйство наших дней, по отраслям виноградарства и плодоводства (в первую очередь) действительно могут олицетворять «Кверби-очаг», где **возникло, развивалось и откуда распространилось определенное явление**; под таким явлением мы разумеем вышеупомянутые отрасли сельского хозяйства, которые и по настоящее время сохранили свое значение как в экономике «Зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины», так и народного хозяйства Грузинской ССР.

Вышеизложенный— только в качестве одного примера—фрагмент из истории развития виноградарства, на наш взгляд, достаточно ярко показывает, что еще со времен крупного феодального имения «Самухрабатон»— в силу тех или иных обстоятельств, соразмерно конкретным условиям, возникающим и действующим, тормозящим или способствующим дальнейшему развитию по мере уровня развития производительных сил страны и степени правильного понимания всей этой ситуации людьми, стоящими во главе управления—виноградарство (а так-же плодоводство) современного Мухранского административного района, сложившегося в пределе древнего княжеского удела, дошло до нас в качестве **главной отрасли сельского хозяйства этого района**. И, одновременно, совместно с виноградарством целого ряда других административных районов, сохранило значение так-же в народном хозяйстве нашей республики, имея в своей основе благоприятствующие факторы природной среды, выработанные вековым опытом незаурядные традиции и приемы техники ведения хозяйства и, в силу всего этого, вполне резонно сохранив преимущественное положение и в социалистическом сельском хозяйстве, которое— исторически— призвано унаследовать и освоить, применительно к своим задачам, все передовое и прогрессивное прошедших времен.

Подходя, с этой точки зрения, к животноводству Мухранского учебно-опытного хозяйства, основному предмету нашего обсуждения в данной работе в том аспекте, как указывается заглавием нашего труда, нам необходимо тем же беглым взглядом окинуть так же его историю, не упуская из виду и некоторые показатели состояния и развития полеводства в соответствующие периоды становления этого хозяйства.

По данным, относящимся к 1884 году, в имении Ивана Мухран-Батони общее поголовье сельскохозяйственных животных в пересчете на крупный рогатый скот, достигло 595,1 головы и, принимая это количество за 100%-ов, следует отметить, что доминирующее положение занимало овцеводство, удельный вес которого, в животноводстве в целом, достигал 44,6%-ов; 23,9%-ов выпадало на долю продуктивного (молочного) крупного рогатого скотоводства, 11,8% — составляли рабочие волы, 10,5% охватывало свиноводство и наконец, 9,2% — коневодство.

Сохранились более или менее подробные сведения о технике ведения животноводческого хозяйства, системе содержания и породном составе различных видов с/х животных, структуре соответствующих стад и т. д. Должный анализ этих сведений дает основание сказать, что в имении И. Мухран-Батони больше внимания уделяли выращиванию рабочих волов, чем производству молока.

Этим и следует объяснить то обстоятельство, что в имении систематически велось скрещивание коров аборигенной породы («горный скот Грузии», представленный в основном, его отродьем, известным под наименованием хевсурского) с быками отродий «Таракама» и «Духоборский» (под такими наименованиями были известны помеси местных отродий «горного скота Грузии в районах Малого Кавказа—Триалети—с быками-производителями завезенных в Грузию переселенцами-духоборами—различных пород; в основном, украинской серой степной, а так же довольно часто завезимых из Турции быков, неизвестного нам, происхождения). Эти помесные животные считались хорошим рабочим скотом, с удовлетворительной молочной продуктивностью. В целях скрещивания и улучшения породного состава, с 1882 года, в имении И. Мухран-Батони начали завозить быков-производителей швицкой породы, которые постепенно вытесняли помесей «Таракама» и «Духоборской».

Ниже приводимые данные и сведения могут, в известной мере, облегчить объяснение того обстоятельства, в силу которого надо предполагать, почему И. Мухран-Батони не развернул работу по чистопородному разведению швицов и ограничивался только метизацией своего скота с производителями этой культурной породы, по своему продуктивному направлению и показателям достаточно хорошо могущей соответствовать природной среде его имения.

Летом 1884 года, из 86 коров, дойных коров различных месяцев данной (и различной очередности) лактации, было всего 36 коров, стельных — в различных периодах стельности—39; из отелившихся к этому сезону 9 коров скоро прекратили лактацию и стали сухостойными, а 2 коровы значились выбракованными и подлежали отчуждению из стада. В стаде крупного рогатого скота (188 голов) числилось 36 быков и бычков, в возрасте

от 2 до 4 лет, которых не использовали рабочими волами ранее 4 лет-
 него возраста. В целом структура стада крупного рогатого скота
 следующую картину:

Наименование половозрастных групп	Количество голов	В переводе на условную голову	Удельный вес %
Быки-производители	6	6,0	3,2
Коровы	86	86,0	45,7
Нетели	17	10,4	9,0
Телки (до года и старше 1 года)	14	7,0	7,5
Бычки (до 2 лет)	9	4,5	5,0
Телята	20	2,5	10,6
Быки (от 2 до 3 лет)	24	14,6	12,7
„ (от 3 до 4 лет)	12	12,11	6,3
Всего:	188	143,0	100,0

Общее поголовье рабочего скота включало взрослых волов—54, буй-
 волов—14 и выбракованных животных—2 головы, а всего—70 голов. Пого-
 ловье лошадей (всего 59 голов) подразделялось на следующие половозра-
 стные и производственные группы:

Наименование половозрастных групп	Количество голов	В переводе на условную го- лову	Удельный вес %
Жеребцы-производители	2	2,0	3,4
Кобылы	11	11,0	18,6
Кобылицы ст. 2-х лет	2	1,4	3,4
Кобылицы до 2-х лет	5	3,5	8,6
Жеребцы ст. 2-х лет	4	4,0	6,7
Жеребчики до 2-х лет	2	0,8	3,4
Молодняк подсосного периода	7	2,1	11,3
Рабочие лошади	26	26,0	44,0
Всего:	59	50,8	100,0

Даже только эти цифровые показатели дают, на наш взгляд, достаточ-
 ное основание к утверждению, что И. Мухран-Батони в животноводстве
 своего имени придерживался тенденции разведения и содержания с/х жи-
 вотных в целях их использования, преимущественно, в качестве рабочего
 скота, что же касается молочной продуктивности—это его интересовало, ви-
 димо, не для реализации цельного молока в городе, чему препятствовали
 транспортные условия, а для производства, главным образом, масла и сыра,
 которые он отправлял для продажи в Тбилиси(масло) или использовал
 для хозяйственных нужд (тощий сыр), в пищу рабочим. Такое предполо-



жение находит свое подтверждение в сохранившихся некоторых сведениях о технологии маслоделия в Мухранском именовании, довольно примитивном по своему существу, не отличающемся от той же технологии в крестьянских хозяйствах¹, однако, по своим размерам и экономической целенаправленности уже проявляющемся черты перехода на товарное хозяйство и капиталистический способ производства. В структурах стад уже сказываются соответствующие элементы правильного построения оборота и воспроизводства поголовья, при определенных хозяйственных задачах, а в породном составе с/х животных берется курс на культурные породы, (швицкая—в крупном рогатом скотоводстве и йоркширская и беркширская порода—в свиноводстве). Значительным шагом вперед выступает отбивка новорожденных телят и их перевод на ручную выпойку, в первый месяц подогретым цельным молоком, а дальше—снятым. Ранней весной, за 2—3 недели до появления зеленой травы, снятое молоко заменялось сывороткой, пахтой и прочими отходами переработки молока, а с появлением зеленой травы, телят в день два раза выпускали на пастбище, дополнительно давая отходы переработки молока. С полуторамесячного возраста телят приучали к грубому корму, в виде смеси самана и отрубей. Молодняк, обычно, до осени содержался отдельно и, по возвращении откормочного поголовья с горных пастбищ, переводился в общее стадо.

Группа дойных коров, вместе с остальными группами поголовья крупного рогатого скота, с ранней весны (после появления первых всходов травы) до поздней осени, паслась на ближайших пастбищах, лугах или в лесных участках, без какой-либо подкормки. Дойка была двукратной, утром—к 8-ми часам—и вечером; ночевавших после вечерней дойки в загонах у коровников на территории центральной усадьбы, коров, с утренней зарей отгоняли на пастбище, каковыми часто служили так-же заросшие травой залежи, где—летом—велась и ночная пастьба и к 8-ми часам утра пригоняли на дойку. Животных, нередко, содержали на пастбищах и при неглубоком снежном покрове.

Рабочий скот (включая буйволов) в течении лета, до наступления осенних заморозков, также находился на пастбищном содержании; со второй половины октября до наступления весны, рабочий скот—по окончании полевых работ, переводился в закрытые помещения и вволю кормился саманом. Утром, до начала работы, рабочим волам давалось сено, по 4 кг на голову, а днем, во время отдыха, солома злаковых и кукурузная («чала»). С января месяца начиналась подготовка рабочего скота к весенним полевым работам, что выражалось в улучшении кормления, а именно: днем сено хорошего качества, а ночью—саман (измельченная солома злаковых), вволю; за 6 недель до начала весенних работ, волам добавлялась дроблен-

¹ см. Р. Квирквелия и Д. Дгебуадзе—«Мухранское опытно-учебное хозяйство» (на грузинском языке), издание Грузинского СХИ. Тбилиси, 1962 г.

ная кукуруза, в количестве 1,5 кг на голову. Для работы на тяжелых почвах или для выполнения других, особенно трудных работ, подготавливали буйволы и это выражалось в том, что в течении 16 недель до начала работ каждому буйволу в рацион включались дробленая кукуруза и просо, в количестве 4—5 кг. Зимой часть рабочего скота выполняла текущие работы в хозяйстве и за месяц до начала весенних работ переводилась на отдых; к весенним работам приступала та часть рабочего скота, которая зимой не работала.

И эти, далеко не полные, сведения о системе содержания скота также подтверждают вышесказанное предположение относительно той тенденции, которой придерживался в животноводстве своего имения И. Мухран-Батони, в условиях крайне экстенсивного ведения этой отрасли. Не отличалось от общепринятых и широко распространенных в те времена порядка и приемов содержания лошадей и в Мухранском имении; краткое их упоминание в данном месте нашего изложения будет служить лишь еще одним показателем заботы владельца имения о поддержании работоспособности конского поголовья в тех, же примитивных условиях содержания, которое— как мы видели— характеризовало уход и кормление крупного рогатого скота, используемого преимущественно в качестве живой тяговой силы. По дошедшим до нас сведениям, в имении И. Мухран-Батони, кроме рабочих лошадей, все остальное поголовье находилось в условиях табунного содержания, пользуясь в течении года естественными кормовыми угодьями обширных владений крупного феодала, а так-же— в соответствующие сезоны— живьем на пахотных участках и травостоем залежей и перелогов. Некоторое исключение допускалось в отношении жеребых маток, которым с февраля месяца до полного развития травостоя, в день, дополнительно, задавалось 8 килограммов сена. В конюшнях содержались только рабочие лошади, о системе и режиме кормления которых, ввиду отсутствия данных, можно— до некоторой степени— умозаключить по аналогии с режимом кормления рабочих волов. Племенных жеребцов-производителей мухранбатонское имение не содержало и для воспроизводства поголовья подбирали лучшие экземпляры из существующего поголовья. Случка, как правило, была вольной (в табуне и косячная) и только в отношении отдельных кобыл применяли ручную случку. Эти кобылы, видимо признанные лучшими по тем показателям, которыми пользовались при отборе и подборе (о соответствующих деталях сведений не имеется), содержались в течении марта и апреля в конюшне на территории центральной усадьбы, где содержались так-же подобранные для ручной случки жеребцы (в возрасте 4-х лет), получающие в день 6 кг сена, 4 кг овса и солому злаков в волю. Случной возраст для табунных или косячных жеребцов определялся в 6 лет, а для кобыл— 3 года; для работы использовали лошадей, как правило, в 4-х летнем возрасте.

Оставляя в стороне вопрос о целесообразности и оправданности всех этих моментов в уходе и содержании с/х животных с зоотехнической точки

зрения. мы потому не воздержались от вышепереданного изложения, что несмотря на неполноту и разрозненность имеющихся сведений—все же возможно сделать некоторые, полезные для наших обобщений в данной работе, выводы. О них мы скажем пару слов несколько позднее, в заключительной части данного труда. Здесь же, учитывая все вышеизложенное и имея в виду, что при наличии целого ряда явно прогрессивных моментов как в деле общей организации отраслей животноводства, так и в системах ведения хозяйства и содержания с/х животных, все-же еще раз следует подчеркнуть крайне экстенсивный характер животноводства мухранбатонского имения.

6.

Эта экстенсивность животноводства естественно обуславливалась примитивностью земледелия натурального хозяйства времен феодализма, как-вым все же продолжало оставаться имение И. Мухран-Батони, несмотря на ряд внедряемых им новшеств и прогрессивных мероприятий. В условиях крепостного права, которое—как известно—тормозило всякий прогресс в сельском хозяйстве, двуполье и трехполье, залежно-зерновая система полеводства, нет сомнения, могли вполне устраивать владетельного феодала. Правда, со второй половины девятнадцатого столетия русская агрономическая наука обогатилась историческими достижениями русских ученых (К. Тимирязев, А. Советов, П. Костычев, В. Дзукчаев и другие) и в 80-х годах отдельные прогрессивные мероприятия начали внедряться в хозяйствах некоторых инициативных помещиков центральных губерний. следовательно, начало осуществляться предсказание первого русского доктора сельскохозяйственных наук А. Советова о том, что с уничтожением крепостничества ликвидируется и его попутчик—трехполье, которое возникло в эпоху порабощения крестьян, но следует помнить, что достижения агрономической науки и передового опыта со значительным запозданием доходили до периферии царской империи, в том числе и Грузии, где все еще господствовало рутинное, примитивное земледелие эпохи феодализма. Эта участь не миновала и имение И. Мухран-Батони, хотя с начала же его организации там работали приглашенные ученые агрономы, сперва агроном Одан, а потом агроном Жан.

Итак, в 1884 году, то-есть на 24 год со дня основания имения И. Мухран-Батони полевые культуры занимали 198,6 га, что составляло 7,0%—ов земель находящихся в личном ведении князя и только 2,0% всех земель его владений. Половину этих угодий, обычно, занимали под зерновые, а половину оставляли на год невспаханной и не обработанной; травостой таких залежей использовывался для сельскохозяйственных животных путем их выпаса. На лучших пахотных участках возделывали пшеницу, на худших—ячмень. Яровым культурам—кукурузе и проссо стводилось сравнительно меньше площади и их возделывание чередовалось с вышеуказанным использованием залежей.

Структура посевных площадей выглядела, примерно, так:

озимая пшеница	—160 га	(80,4%)
ячмень	—17,6 га	(8,8%)
кукуруза	—14,5 га	(7,3%)
проссо	— 6,5 га	(3,2%)



всего зерновых 198,6 га, как уже сказано, из общего количества земель, находящихся в личном ведении владельца. По сохранившимся данным за 1884 год структура валовой продукции зерновых в имении И. Мухран-Батони представляется в следующем виде:

Наименование продукции	Единица измерения	Всего	в том числе:			
			от собст- венных посевов	%	от арен- даторов	%
Пшеница	пуды	7339	5578	76,9	1761	23,8
Ячмень	„	2489	1430	54,3	1056	45,7
Кукуруза	„	1322	—	—	1322	100,0
Проссо	„	244	219	90,8	25	10,2
Всего зерновых	—	11394	7227	63,3	4164	36,7

Эти цифровые данные, а в еще большей мере структура посевных площадей и вышеизложенные сведения о системе полеводства, явно свидетельствуют о примитивности и натуральном характере земледелия в мухран-батонском имении. В этой связи, обращает на себя внимание и то обстоятельстве, что несмотря на довольно большое количество навоза, имеющегося в хозяйстве, он не применялся для удобрения полей по двум соображениям, которых придерживались в имении: во-первых, считалось, что внесение навоза на неполивных участках (что способствует структурности почвы) обуславливает «перегрев» и осушает почву, а во-вторых — считалось нецелесообразным применение навоза на поливных участках, так как, якобы вода настолько обогащает почву необходимыми питательными веществами, что внесение навоза является лишним и неэффективным мероприятием¹.

Этим и следует объяснить, что из 1400 тонн навоза, имеющегося у хозяйства и которое набиралось у овечьих кошар на более отдаленных территориях владений, не использовывались и предоставлялось в пользование арендаторов.

¹ Х. Вермишев. Очерк хозяйства кн. И. К. Багратион-Мухранского, Тифлис, 1885, стр. 10—11.

Такие «руководящие положения» тем более кажутся странными для И. Мухран-Батони, что его деятельность в виноградарстве, а тем более в виноделии равным образом и в деле завоза и использования сельскохозяйственной техники¹ всегда выдвигали его в передовые ряды прогрессивных сельских хозяев того периода.

Мы уже видели, что характеру земледелия в мухранбатонском имении соответствовали и отраслевая структура животноводства, продуктивное направление отдельных отраслей животноводства и система содержания сельскохозяйственных животных, в общем, хотя многие отдельные элементы этой системы, как уже говорилось, заслуживали одобрения как передовые для того времени. В дополнение к вышеизложенным сведениям по животноводству мухранбатонского имения, ниже приводится структура овцеводства по данным за 1884 год:

Половозрастные и производственные группы овец	Количество голов	в пересчете на условную голову	удельный вес %
Бараны-производители	40	4,4	1,3
Овцематки	902	117,3	29,9
Ярки	1030	63,9	34,1
Ярочки	428	26,5	14,2
Баранчики	333	20,6	11,0
Валухи	287	31,6	9,5
Всего	3020	264,3	100,0

Тут же даются неполные сведения о структуре свиноводства в том же году:

Половозрастные и производственные группы свиней	Количество голов	в переводе на условную голову	удельный вес %
Взрослые	40	40	13,3
Ремонтный молодняк	100	15	33,3
Поросята до 4 месяцев	160	8	53,4
Всего	300	63	100,0

Эти дополнительные сведения по овцеводству и свиноводству мы здесь излагаем не случайно, а намеренно, исходя из того предположения что —

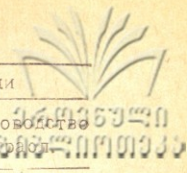
¹ На изложении соответствующего материала в данной работе мы не можем задержаться, но желающих ознакомиться с этим материалом отсылаем к вышеупомянутой работе Р. Квирквелия и Д. Дгебуадзе.

во-первых—на наш взгляд, они более убедительно свидетельствуют о ответственности отдельных отраслей животноводства существующей в Мухран-Батонском имении системе земледелия и использования кормовых растений или иным видом сельскохозяйственных животных; а кроме того, должный анализ отраслевой и производственной структуры животноводства этого имения мог бы оказать чувствительную помощь в деле разработки и обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий для животноводства современного Мухретского административного района; в отношении сельского хозяйства которого старое имение И. Мухран-Батони и Мухранское учебно-опытное хозяйство наших дней являются, по нашему убеждению, тем «Кверби», о котором упоминалось в начале.

И, действительно, такие села современного Мухретского административного района, как Ксовриси, Одзиси, Дампало, Мухрани, Дзалиси, Сагурамо, Чопорти и т. д., которые еще во второй половине девятнадцатого века славились, во всем бывшем Душетском уезде, своим виноградарством и виноделием, числились во владениях И. Мухран-Батони. Не должно быть ничего удивительного в том, что в сельском хозяйстве этих населенных пунктов, в силу соответствия природной среды развитию виноградарства, процесс этого развития мог находиться и под воздействием хозяйственных тенденций владетельного феодала, проявляющего—как мы видели—особый интерес к этим отраслям. Отсюда и должно брать свое начало профилирующее значение и роль главной отрасли виноградарства и виноделия в сельском хозяйстве современного Мухретского административного района.

С другой же стороны, совершенно аналогичное можно сказать и в отношении земледелия и животноводства, которые—как уже было показано—в противоположность виноградарству, все еще носили на себе отпечаток товарного, примитивного хозяйства времен феодализма. Эти черты и тенденции развития, в общем, сохранились и в дальнейшей истории становления Мухранского учебно-опытного хозяйства на различных ее этапах, в различной мере и в различном выражении, вплоть до 1951 года, т. е. до повторной передачи этого хозяйства в ведение Грузинского сельскохозяйственного института. Можно не задерживаться на более детальном обзоре состояния обсуждаемых отраслей в эти различные периоды, помятуя вполне удовлетворительное описание в книге Р. Квирквелия и Д. Дгебуадзе; однако, в качестве исходного положения наших дальнейших рассуждений, нельзя не указать на нижеприводимую таблицу, которая иллюстрирует удельный вес соответствующих отраслей в производстве сельскохозяйственной продукции за последнее десятилетие. Таблица показывает денежные доходы от реализации этой продукции. Таблица эта заимствована из книги Р. Квирквелия и Д. Дгебуадзе.

С точки зрения интересов обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, практическим отображением которого— как



Годы	Реализация сельскохозяйственной продукции (в т. р.)	удельный вес отдельных отраслей в реализованной продукции									
		виноградарство		плодоводство		полеводство, огородничество		виноделие		животноводство и пр. отрасли	
		в тыс. руб.	в %-ах	в тыс. руб.	в %-ах	в тыс. руб.	в %-ах	в тыс. руб.	в %-ах	в тыс. руб.	в %-ах
1953	1192,6	822,0	68,9	264,0	22,1	264,0	5,4	—	—	42,6	3,6
1954	3235,0	2033,0	61,8	1003,0	30,7	206,0	6,3	—	—	38,0	1,2
1955	3138,0	2290,0	72,9	557,0	17,7	171,0	5,4	—	—	120,0	4,0
1956	3730,0	2504,0	52,9	1733,0	36,6	83,0	2,0	—	—	405,0	8,5
1957	3738,9	2353,6	62,9	1149,1	30,2	62,3	1,7	—	—	193,4	5,2
1958	3138,0	1903,0	60,8	836,0	26,7	153,0	5,0	—	—	236,0	7,5
1959	2644,0	1326,0	50,1	746,0	28,2	73,0	2,8	—	—	499,0	18,9
1960	3967,0	8,0*)	0,2	1018,0	25,6	126,0	3,2	2352	59,3	463,0	11,7

известно—является кормовой план и баланс кормов, из данных этой таблицы обращает на себя внимание то обстоятельство, что в Мухранском учебно-опытном хозяйстве главной отраслью осталось и продолжало прогрессировать виноградарство, удельный вес которого в сельскохозяйственной продукции достиг 72,9% (в 1955 г.), колеблясь в различные годы по различным причинам, от 50,1% (1959 г.) и выше до указанного размера. Колебанием в пределах от 17,7%-ов (1955 г.) до 36,6% (1956 г.) второе место занимает плодоводство, чем и определяется его значение как дополнительной отрасли сельского хозяйства. Полеводство и огородничество вместе взятые составили только 4,0% в общем количестве реализованной сельскохозяйственной продукции, уступая тем самым третье место, т. е. место подсобной отрасли, животноводству, удельный вес которого достиг 18,9%-ов (1959 г.) колеблясь—несмотря на будущую тенденцию к увеличению—в чувствительных пределах.

Эти сопоставления не только не лишены конкретного интереса для наших дальнейших рассуждений, а наоборот должны иметь решающее значение.

7.

Имея в виду не только те отдельные фрагменты из истории становления Мухранского учебно-опытного хозяйства, о которых речь шла в предыдущем изложении, но так же характер всех преобразований, которые претерпело имение владетельного феодала, вплоть до возникновения колхозов

* Следует помнить, что довольно долгое время после повторной передачи хозяйства Грузинскому СХИ, винный завод имения оставался в ведении «Грузшампанкомбината». В 1960 году планом предусматривалась реализация винограда, но ввиду передачи хозяйству винного завода, виноград был переработан на месте.

и совхозов наших дней на территории современного Мухетского района (точнее: на территории «Мухранской долины») — можно сделать важный для наших рассуждений вывод того содержания, что отличительной чертой в развитии всех этих сельскохозяйственных предприятий всегда являлась тенденция к многоотраслевому хозяйству.

Следует помнить, что многоотраслевое хозяйство — это вовсе не универсальное хозяйство, а такое, в котором главная отрасль занимает ведущее значение в производстве, потому что ее развитие отвечает в наибольшей степени конкретным экономическим и природным условиям. Дополнительные и подсобные отрасли, разумно сочетаясь с главной отраслью, дополняют ее¹. Подчеркивание такого вывода мы считаем важным для наших рассуждений в связи с общим вопросом, обсуждаемом в настоящем сборнике трудов, помня, что бесспорное преимущество многоотраслевого развития сельскохозяйственных предприятий по сравнению с узкоспециализированными вовсе не означает, что в каждом колхозе и совхозе надо иметь все отрасли экономически рентабельные для данной зоны. Увеличение отраслей в хозяйстве неизбежно ведет к их дроблению, к сокращению масштабов производства в отдельных отраслях; а это, в свою очередь, ведет к тому, что мелкие отрасли, как правило, убыточны. Поэтому специализация районов и сельскохозяйственных предприятий должна постепенно и последовательно углубляться, что практически означает преодоление универсализма в сельскохозяйственном производстве, как в отдельных районах, так и в отдельных колхозах и совхозах².

Нам думается, что некоторые обобщения, которые возможны по вышеизложенным отрывкам из истории Мухранского учебно-опытного хозяйства как в отношении этого с/х предприятия, так и — главным образом — колхозов и совхозов, расположенных на Мухранской долине (современного Мухетского административного района), могут послужить достаточным основанием для заключения, что дальнейшая специализация сельскохозяйственных предприятий района, идя по пути развития многоотраслевого хозяйства, должна выдвигать на первое место, в качестве главной отрасли сельского хозяйства, виноградарство. Плодоводство и огородничество должны занять места дополнительных отраслей, а зерноводство и животноводство — подсобных, товарных отраслей. Ознакомившись с соответствующими данными производственно-экономического анализа сельскохозяйствен-

¹ С. Г. Колеснев, академик ВАСХНИЛ — «Об основах специализации сельскохозяйственного производства» в сборнике «Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР», Москва, 1962 г.

² Там же.



ных предприятий Мцхетского района, не трудно будет сказать, что практика последних десятилетий постепенно укладывается именно в это общее русло дальнейшего развития «Зоны пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины»¹, одним из районов которой—как известно—является и Мцхетский административный район. И если, в довольно частых случаях, отдельные сельскохозяйственные предприятия как зоны, в целом, так и отдельных ее районов, все еще недостаточно четко проявляют в этой связи свой производственный профиль, это следует объяснить только все еще недостаточной разработанностью у нас теоретических вопросов специализации сельскохозяйственных предприятий и, следовательно, все еще недостаточно широко развернутой практической работой по внедрению в производство научных данных в этой области.

Таким образом, в сельском хозяйстве Мцхетского административного района виноградарство, исторически, главная отрасль и эту роль необходимо сохранить за ней и в будущем; дополнительной **сельскохозяйственной отраслью** является плодоводство, имеющая такую-же историческую давность, хотя она во всех периодах этой истории не развивалась адекватно своему значению; овощеводство необходимо расширить до уровня и значения второй дополнительной сельскохозяйственной отрасли, помятуя экономические запросы современности к этой отрасли в многоотраслевом хозяйстве зоны пригородного сельского хозяйства и ломая установившиеся традиции как в оценке значения, так и системе ведения этой отрасли. Следует преодолеть так же исторически сложившиеся традиции в полеводстве (зерноводстве) и животноводстве, дошедших до наших дней—в общих своих чертах—натуральными хозяйствами феодального периода на грани капитализма и не успевшие, как показывает история становления Мухранского учебно-опытного хозяйства—в достаточной степени освоить отдельные прогрессивные начинания инициативного владельца крупного феодального удела, одной из составных частей которого, в прошлом, являлась Мухранская долина со старыми своими деревнями, а ныне колхозы и совхозы Мцхетского административного района Грузинской ССР. Преодолевая вышеуказанные традиции, полеводству (зерноводству) и животноводству, на наш взгляд, следует отводить место сельскохозяйственных подсобных товарных отраслей, дифференцируя размеры каждой из них в зависимости и с учетом перспектив развития прочих отраслей сельского хозяйства в организационно-правильном сочетании с ними.

¹ См. «Размещение сельскохозяйственного производства, специализация и системы ведения сельского хозяйства Грузинской ССР». Тбилиси, 1960 г. Издательство «Сабчота Сакартвело».

Хорошо известным и общепринятым этим основным положением соответствовал генеральный план хозяйственно-организационного Мухранского учебно-опытного хозяйства Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института, разработанный еще в 1957 году кафедрами института, под руководством профессора Джаши И. А. и активном участии сотрудников кафедры организации и экономики социалистических сельскохозяйственных предприятий доц. доц., Жгенти П. М. и Лачкепиани Н. К. (ныне профессора, доктора сельскохозяйственных наук), и который в том же году был утвержден ученым советом института. Не вдаваясь в подробное изложение этого плана хозяйственно-организационного устройства,¹ следует однако—для представления общего его содержания и планируемого объема производства продукции—сказать, что осуществление намеченных планом мероприятий по благоустройству хозяйства предполагало размер капиталовложений в 20015,4 тыс. рублей (в старом масштабе цен), а ежегодная валовая продукция по отдельным отраслям, в развернутом состоянии хозяйства, определялась в центнерах: винограда—8972,3, плодов—7074,0, зерновых—1668,0; кормовых культур—13860,0, мяса—559,7, молока—1641,9, меда—50,0, шерсти—24,8 и яиц—92000 штук.

Нам думается, здесь нет необходимости задерживаться на обзоре работ, выполненных отдельными кафедрами института в Мухранском учебно-опытном хозяйстве за период, прошедший со времени его вторичной передачи в ведение института по сегодняшний день, как по линии дальнейшего благоустройства отраслей и улучшения агротехнических мероприятий, так и организации учебного процесса и научно-исследовательской работы. Об этом в достаточной мере рассказано в вышеупомянутой книге Квирквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш. Нет необходимости останавливаться и на пояснении ряда изменений, вносимых в вышеуказанный генеральный план хозяйственно-организационного устройства в силу и в соответствии решениям партии и правительства по вопросам сельского хозяйства нашей страны, а равно и по вопросам организации учебы и научно-исследовательской работы в целях большей их увязки с производством.

Целесообразным считаем отметить, что повышением уровня интенсификации хозяйства, широким внедрением новейших достижений науки и передового опыта и увеличением производительности труда значительно улучшились экономические показатели, которые иллюстрируются нижеприводимыми таблицами.

¹ См. Квирквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш.—«Мухранское учебно-опытное хозяйство (на грузинском языке). Тбилиси, 1962 г. Издательство Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института.

Динамика производительности труда и уровня рентабельности в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, в период 1953—1960 гг. (в старом масштабе денег):



Годы	стоимость валовой продукции в реализационных ценах		себестоимость реализованной продукции	сумма выручки от реализации продукции	прибыль	норма рентабельности в (%-ах)
	всего	на одного рабочего ср. за год				
1953	1192,0	4,7	1123,0	1192,0	69,0	6,14
1954	3285,0	9,8	2330,0	3285,0	955,0	41,0
1955	3138,0	9,8	1861,0	3138,0	1277,0	68,3
1956	4730,0	15,2	2393,0	4730,0	2337,0	97,6
1957	3738,9	13,5	2146,0	3738,9	1592,9	74,2
1958	3128,0	11,1	1910,0	3128,0	1218,0	63,7
1959	2644,0	7,7	2150,0	2644,0	494,0	22,9
1960	3967,0	12,8	2634,0	3708,0	1074,0	40,6
ВСЕГО за 8 лет	—	—	16547,0	25562,9	9016,9	54,5

Из вышеприведенной таблицы видно, что в 1953 году на одного рабочего, в среднем, выработка составляла 4,7 тыс. руб., в 1960 году же 12,8 тыс. руб. т. е. выросла на 172,3%. Хозяйство в 1953—60 годах получило 9016,9 тыс. руб. прибыли; за этот же период себестоимость реализованной продукции составила 16547,0 тыс. руб., норма рентабельности—54,5%.

Надо отметить, что из 9016,9 тыс. руб. чистого дохода за 8 лет (1953—1960 гг.) по хозяйству в целом, 7734,3 тыс. руб. или 85,8% составлял доход от винограда и его переработки (см. стр. 150). Это указывает на то, что в Мухранском учебно-опытном хозяйстве виноградарство и по валовой продукции и по удельному весу в доходности является главной отраслью. Второе место в том же отношении занимает плодоводство, удельный вес которого в чистом доходе равен 28,1%-ам. Полеводство (зерноводство) и огородничество, по удельному весу в чистом доходе хозяйства, достигло только 1,1%, а животноводство равно—15,0%-ам от чистого дохода хозяйства в целом. Более того, обращает на себя внимание то обстоятельство, что начиная с 1957 года, убыток от животноводства из года в год увеличивается и в 1960 году достигает 572 тыс. рублей.

По данным нижеприведенной таблицы (см. на странице 151) видно, что недостаточной устойчивостью характеризуется из года в год себестоимость даже винограда (продукции главной отрасли) Мухранского учебно-опытного хозяйства. Более наглядно это положение явствует из данных нижеприведенной таблицы по динамике себестоимости виноградарства и плодоводства в обсуждаемом хозяйстве в период с 1953 по 1960 гг.

Удельный вес отдельных отраслей в чистом доходе Мухранского учебно-опытного хозяйства в период 1953—1960 гг. (доход и убыток—в тыс. рублях в старом масштабе денег; удельный вес в %-ах):



Годы	по хозяйству в целом			виноградарство		плодоводство		полеводство и огородничество		виноделие		животноводство	
	общий доход (брутто)	убыток (-)	разница (чистый доход)	сумма	удельный вес (в %-ах)	сумма	удельный вес (в %-ах)	сумма	удельный вес (в %-ах)	сумма	удельный вес (в %-ах)	сумма	удельный вес (в %-ах)
1953	186,0	117,0	69,0	+ 146,0	20,6	- 86,0	-24,6	- 31,0	- 45,0	-	-	+ 40,0	58,0
1954	1141,0	186,0	955,0	+ 874,0	91,8	+267,0	27,9	-	-	-	-	-186,0	-19,4
1955	1313,0	36,0	1277,0	+1048,0	82,1	+177,0	13,8	+ 88,0	6,9	-	-	- 36,0	- 2,8
1956	2408,0	71,0	2337,0	+1519,5	65,3	+862,5	36,7	+ 26,0	1,0	-	-	- 71,0	- 3,0
1957	1721,0	128,2	1592,9	+1327,8	83,3	+393,3	24,7	-	-	-	-	-128,2	- 8,0
1958	1344,0	126,0	1218,0	+1119,0	91,5	+211,0	17,4	+ 14,0	1,2	-	-	-126,0	-10,1
1959	771,0	277,0	494,0	+ 528,0	106,9	+227,0	46,0	+ 16,0	3,2	-	-	-277,0	- 56,1
1960	1657,0	583,0	1074,0	+ 3,0	0,3	+485,0	45,1	- 11,0	-1,0	+1169,0	108,8	-572,0	- 53,2
Итого	10541,0	1524,2	9016,9	+6565,3	72,8	+2536,8	28,1	+102,0	1,1	+1169,0	13,0	-1356,0	-15,2

Себестоимость 1 центнера винограда и плодов в Мухранском учебно-опытном хозяйстве в период 1953—1960 гг. в рублях (в старом масштабе денег)



Годы	виноград		плоды	
	по плану	фактически	по плану	фактически
1953	451,00	324,0	379,9	296,0
1954	230,88	253,0	291,18	136,0
1955	236,85	240,0	226,40	287,0
1956	209,23	194,56	234,85	161,47
1957	310,56	217,56	290,20	178,12
1958	301,94	199,99	258,68	132,65
1959	290,05	245,82	240,10	188,98
1960	245,32	233,91	188,93	147,01

Как видим, при значительном снижении фактической себестоимости центнера винограда за период 1953—1960 гг. (324,0—233,91 руб.), она только в 1956 году достигла минимума, определившегося в 194,56 руб. за центнер, в 1958 году опять несколько повысилась, а во все остальные годы, правда была ниже себестоимости в первый год, но уменьшалась весьма неравномерно из года в год. Аналогичное следует отметить и в отношении продукции плодоводства. Себестоимость одного центнера достигла в 1958 году 132,65 руб. (против 296,0 руб. в начальном году) и была значительно ниже себестоимости центнера той-же продукции в конечном, 1960 году, обсуждаемого периода (132,65—147,01 руб.), не говоря уже о других—предшествующих и последующих—годах, где—снижающаяся в общем—себестоимость центнера плодов варьировала в довольно значительных пределах.

Если—учитывая ряд причин и обстоятельств, не зависящих от хозяйства—в известной мере возможно примириться с указанным колебанием из года в год себестоимости центнера продукции виноградарства и полеводства, помятуя необходимость углубления и совершенствования мероприятий к ее дальнейшему снижению—то, для учебно-опытного хозяйства никак нельзя признать допустимым то положение, которое отмечалось по животноводству, а так-же полеводству и огородничеству. В силу означенного, при разработке комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, нацеленного на ликвидацию наметившегося отставания в развитии животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства, на передний план следовало выдвигать не соображения чисто зоотехнического порядка, подобно соображениям агротехнического порядка по виноградарству и плодоводству, а причину отставания надлежало искать и намечать необходимые мероприятия в другой области и сфере явлений. Кафедра животноводства агрономического факультета Грузинского СХИ, соответствующие причинные связи усмотрела в ряде обстоятельств и моментов, связанных с характером организации и конкретных задач животноводства как отрасли в Мухранском

учебно-опытном хозяйстве, предложив соответственно этому несколько иное понимание задач и роли животноводства в этом хозяйстве, чем было зафиксировано генеральным планом хозяйственно-организационного устройства Мухранского учебно-опытного хозяйства.

8.

Основные идеи замысла рациональной организации животноводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института, исходили и были увязаны с тем бесспорным положением, что данное сельскохозяйственное предприятие, имевшее—как таковое—свою вековую историю и базирующееся на производственном опыте и определенных традициях ведения сельскохозяйственных отраслей в совершенно конкретных условиях природной среды, а также экономических задач—является учебно-опытным хозяйством и должно оставаться таковым и впредь.

Являясь учебно-опытным хозяйством крупного сельскохозяйственного вуза, оно должно быть **многоотраслевым**, хотя-бы в силу наличия в этом вузе факультетов и учебных дисциплин, нуждающихся в соответствующей учебно-технической базе, не говоря уже о базе научно-исследовательской деятельности профессорско-преподавательского персонала и студентов, проявляющих интерес к такой работе.

Многоотраслевой характер Мухранского учебно-опытного хозяйства складывался на протяжении десятилетий и—в силу ряда преобладающих обстоятельств и условий—он складывался с постепенным преодолением универсализма в хозяйстве и при владельце-феодале и в бытность подведомственным предприятием различных организаций, несмотря на то, что процесс такого становления протекал не всегда одинаково четко, интенсивно и при одинаковой целенаправленности руководителей. История Мухранского учебно-опытного хозяйства достаточно полно отображает все эти пертурбации.

Уже было сказано, что в многоотраслевом хозяйстве определенная отрасль (или отрасли), обычно, занимает ведущее положение; мы видели, что стараниями И. Мухран-Батони положение ведущей отрасли заняло виноградарство (и виноделие), правильно развиваемое и в наше время в Мухранском учебно-опытном хозяйстве Грузинского СХИ. Имея в виду общие размеры этого хозяйства к сегодняшнему дню, можно сказать, что виноградарство здесь представлено—по всем соответствующим показателям и характерным чертам—как **отрасль сельского хозяйства**, что мы особо подчеркиваем, ибо учитываем роль этого хозяйства в качестве «Кверби» для сельскохозяйственных отраслей целого ряда колхозов и совхозов Мцхетского района, зачавшихся в пределах владений И. Мухран-Батони. Мухранское учебно-опытное хозяйство потому и является, на наш взгляд, некоторым Кверби—т. е. местом где возникает, развивается, концентрируется, распространяется и т. д. определенное явление — для окружающих



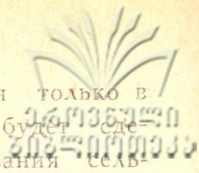
1963
0110133

сельскохозяйственных предприятий того же очага происхождения, что в таких отраслях как виноградарство и плодоводство есть многое, чему мы должны подражать **мухетские колхозы и совхозы**, дальше расширяя и развивая эти отрасли до подлинных размеров **сельскохозяйственных отраслей**. В широком смысле слова, это касается как характера конечной продукции и важнейших используемых средств и предметов труда, так и специфического характера производственного и технологического процесса, так как широко развернутая в Мухранском учебно-опытном хозяйстве научно-производственная работа соответствующих кафедр института, довольно много выявляет действительно достойное подражания. Задачей колхозов и совхозов, окружающих Мухранское учебно-опытное хозяйство, должно являться внедрение этого опыта у себя и, одновременно, с учетом территориальных своих возможностей расширения площадей под многолетние насаждения. Но даже при нынешних размерах виноградарства и плодоводства, а тем более с учетом некоторых перспектив в этом отношении, виноградарство (главная отрасль) и плодоводство (дополнительная отрасль) в Мухранском учебно-опытном хозяйстве могут быть признаны сельскохозяйственными отраслями не столько по их величине, сколько по экономическому значению и особенности производственного процесса, базирующегося на использовании биологических функций соответствующих растений¹.

Все вышесказанное определяло содержание и характер соответствующих руководящих положений в комплексе зоотехническо-организационных мероприятий для животноводства — в целом — и его отдельных составных частей. При разработке комплекса зоотехническо-организационных мероприятий никак нельзя игнорировать этими положениями, ибо — как известно — **сельскохозяйственное животноводство**, являясь **более мелкой отраслью** такой **крупной совокупной отрасли** народного хозяйства как сельское хозяйство, может существовать только в нераздельной связи с **земледелием** — второй более мелкой отраслью той-же крупной совокупной отрасли народного хозяйства, т. е. — как уже сказано — сельского хозяйства.

В одном из трудов, опубликованных в настоящем сборнике, трактуются вопросы рационального кормления сельскохозяйственных животных и требования, которые следует предъявлять, в этой связи, задачам организации прочной кормовой базы для животноводства. Помня, что в сельскохозяйственном предприятии, **сельскохозяйственное животное** выступает, подобно земле, машинам, растениям и т. д., в качестве средства производства, при всех особенностях, свойственных ему как живому организму, а так же помня, что — согласно основному принципу материалистической биологии —

¹ См. так же Л. М. З а л ь ц м а н, профессор, доктор сельскохозяйственных наук — «Вопросы специализации микрорайонирования и производственной типизации сельскохозяйственных предприятий СССР». Сборник «Вопросы размещения и специализации и т. д. Москва, 1962 г.



любой животный организм может существовать и развиваться только в соответствующих условиях среды обитания, не трудно будет сделать заключение, что на степень правильного использования сельскохозяйственных животных, как средства производства, а равно и на характер и направление этого использования, должны соответственно влиять общий характер и направление сельскохозяйственного производства (являющегося средой обитания сельскохозяйственных животных) и сказывающиеся — в этом смысле — прежде всего характером, направлением, интенсивностью, технической оснащенностью данного сельского хозяйства, а так же предрасположением, опытом, традициями и т. д. занятых в сельском хозяйстве людей¹. В отношении сельскохозяйственного животного (как живого организма) все эти моменты будут проявляться в виде факторов, воздействующих на развитие его наследственности и проявление изменчивости его общебиологических и хозяйственно-полезных признаков, определяя — в конечном счете — его **породную ценность**. Что же касается сельскохозяйственного животного, как определенного средства производства, то следует учесть, что правильное и эффективное использование этого средства производства, на ряду с знанием его биологии, в значительной мере зависит от разумного налаживания условий и обстановки самого использования сельскохозяйственных животных. В этой связи, решающую роль могут иметь именно те факторы, о которых говорилось выше (взаимосвязь с составными частями сельского хозяйства, как с крупной совокупной отраслью народного хозяйства, в частности, с земледелием, определяющим содержание среды обитания сельскохозяйственных животных), а равно и с предельной точностью сформулированная целенаправленность использования в данном сельскохозяйственном производстве сельскохозяйственных животных, как средства производства.

На общем фоне всего идейного содержания вышеизложенных теоретических положений, в обосновании комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, на передний план требуемых рассуждений и выводов всегда следует выдвигать соображения, с максимальной полнотой характеризующих, применительно к условиям природной среды данного «Кверби», биологические особенности сельскохозяйственного животного, как живого организма, как средства производства определенных материальных ценностей (животноводческой продукции) и хозяйственно-экономические условия, с максимальной эффективностью способствующих участию сельскохозяйственных животных в технологическом процессе производства тех же материальных ценностей. В первом случае, основной руководящей нитью для намечения теоретических основ и осуществления соответствующих практических мероприятий, должна быть использована мысль Ф. Энгельса

¹ См. так же Агладзе Д. Г. — работу в данном сборнике трудов и «Основы животноводства» (на грузинском языке). Тбилиси, 1960—1965 гг., том I, II, III.



о том, что «жизнь есть способ существования белковых тел и этот способ существования состоит по своему существу в постоянном самообновлении химических составных частей тела»¹. В виду того, что явления жизни где всего состоят в том, что белковое тело воспринимает в себя из окружающей среды необходимые вещества, осваивает их, тогда как старые частицы тела разлагаются и извергаются, т. е. жизненный процесс состоит из непрерывной ассимиляции и диссимиляции — обмена веществ — то не трудно будет сделать вывод о крайней необходимости должного налаживания рационального кормления сельскохозяйственных животных, что предполагает одновременно и крайнюю необходимость должной организации в любом сельскохозяйственном предприятии наличия прочной кормовой базы для сельскохозяйственных животных. С другой же стороны, «из обмена веществ посредством питания и выделения — обмена, составляющего существенную функцию белка — и из свойственной белку пластичности; вытекают все простейшие прочие факторы жизни: раздражимость, которая заключается уже во взаимодействии между белком и его пищей; сокращаемость, обнаруживающаяся уже на очень низкой ступени при поглощении пищи; способность к росту, которая на самой низшей ступени включает размножение путем деления; внутреннее движение без которого невозможно ни поглощение, ни ассимилирование пищи»². Вряд-ли следует добавить, что именно такая функция белка с исключительной полнотой подтвержденная данными современного естествознания, определяет наследственность сельскохозяйственных животных, являющуюся основой его хозяйственно-полезных признаков и главным биологическим свойством, которое обычно используется в сельскохозяйственном производстве.

Одновременно, целеустремленное и интенсивное использование наследственности сельскохозяйственных животных не возможно вне целенаправленной и соответствующей определенным правилам организации некоторого количества сельскохозяйственных животных, обычно именуемого **породой**; не возможно так же вне должного обеспечения систем поддержания в породе устойчивости ее физиолого-морфологических признаков (задачи племенной работы), которые обуславливаются как системой кормления и ухода, так и — не в меньшей степени — системой и направлением эксплуатации породы сельскохозяйственных животных (задачи зоотехнической работы в части воспроизводства поголовья, применительно к направлению продуктивности, типа и режима кормления, в увязке с продуктивным направлением или специализацией, организационно правильного сочетания с прочими отраслями сельскохозяйственного предприятия, кормодобывания и кормопроизводства и т. д.). В силу вышеозначенного, комплекс зоотехническо-организационных мероприятий не может не принимать во внимание, а тем

¹ Ф. Энгельс, Анти-Дюринг, 1952 год, стр. 77.

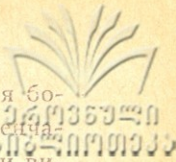
² Там же, стр. 78.

более пренебрегать точностью определения понятия «отрасль», усмотрев в соответствующей ее правильной формулировке основание для определения места и перспектив дальнейшего развития животноводства в учебно-опытном хозяйстве.

Мы уже говорили, — и здесь, для большей ясности, еще раз следует вспомнить — что, согласно профессору А. М. Зальцман, термин «отрасль сельского хозяйства» фактически применяется для обозначения как крупного подразделения народного хозяйства, так и более мелких ее частей. Понятно, что по мере пользования этим термином применительно к конкретным условиям области, района, а тем более отдельного совхоза или колхоза мы имеем в виду все более мелкие подразделения сельского хозяйства. Наибольшей же мелкости достигает понятие отрасли сельского хозяйства внутри отдельного сельскохозяйственного предприятия, где в силу комбинированного характера сельскохозяйственного производства имеется обычно несколько отраслей.

Об этом, как уже отмечалось, сказано в начале настоящего труда. В изложении на предыдущих страницах нашего текста, в отношении виноградарства и плодоводства Мухранского учебно-опытного хозяйства (частично, так же колхозов Мцхетского административного района) несколько раз было подчеркнуто, что они уже являются собой сельскохозяйственную отрасль как по размерам площадей, так и — в первую очередь — по экономическому своему значению и по тому признаку, что представляют вполне законченную часть производства предприятия. Подчеркивая вышеуказанное, мы тем самым намеревались противопоставить плодоводству и виноградарству (виноделию) животноводство, которое — на наш взгляд — и в Мухранском учебно-опытном хозяйстве и в колхозах (совхозах) Мцхетского района может представлять только **внутрихозяйственную отрасль**, т. е. последующую ступень более мелкого подразделения сельского хозяйства, часто именуемую также подсобной отраслью. Не следовало, однако упускать из виду, что внутрихозяйственная отрасль, обычно, означает определенную более или менее законченную часть производства предприятия, базирующегося нередко на использовании одного вида животных, на выращивании определенной группы культур, а иногда даже и на выращивании одной лишь сельскохозяйственной культуры.

Не должно вызывать удивления, что на протяжении всей истории Мухранского учебно-опытного хозяйства, животноводство не достигло того или иного уровня отрасли, т. е. определенной более или менее законченной части производства, соответственно крупных размеров и, обязательно с важным экономическим значением. Правда, в мухранбатонском имени, как уже указывалось, животноводство выступало в роли такой составной части хозяйства, которая экономически была выгодна в условиях столь экстенсивного использования земель, как это свойственно феодальному способу производства. Однако, существенным для наших выводов является то



обстоятельство, что старания владетельного князя в области внедрения более прогрессивных методов ведения животноводческих отраслей не увенчались таким успехом, как это имело место, например, в виноградарстве и виноделии. Следовательно, экстенсивная система ведения животноводческой отрасли, полностью соответствующая примитивному земледелию Мухранского имения, в отличие от других отраслей сельского хозяйства не заложила основ для дальнейшего должного развития животноводства. Наоборот, обзор состояния животноводческих отраслей в последующие периоды (в бытность в системе управления русскими удельными имениями, период господства в Грузии меньшевиков, бытность в ведении агрономического факультета Тбилисского Государственного университета и т. д.) выявляет, в силу многих и довольно разнообразных причин, неуклонное ослабление и отставание в развитии этой отрасли. Некоторое исключение, в этом отношении, представляет период с 1951 года по 1961 гг., когда Мухранское учебно-опытное хозяйство вновь было передано в ведение Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института. Мы уже изложили некоторые показатели состояния животноводства в этом периоде в сопоставлении с соответствующими показателями по другим отраслям, подтверждающими неудовлетворительную экономическую эффективность животноводства. Основу такого отставания не следует искать в тех-же категориях причин, которые—быть может—обуславливали недостаточно последовательный ритм развития животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства в предыдущие периоды. Нам думается, что главной причиной наметившегося отставания в развитии животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства надо искать в организационно-неправильном сочетании отраслей, которое изо дня в день укореняется в этом сельскохозяйственном предприятии.

9.

Вопрос этот имеет свои глубокие корни в том общем положении, что ни в нашей практике, а тем более ни в нашей экономической науке «до настоящего времени нет общепризнанной методики проектирования рационального сочетания отраслей в социалистических сельскохозяйственных предприятиях. Вследствие этого часто допускаются ошибки, которые приводят к неправильному установлению производственной структуры хозяйства»¹.

Признавая справедливость этого положения вообще и, в частности, для многих отдельных случаев, мы все же считаем необходимым сделать некоторые оговорки в отношении интересующего нас в данной работе объекта и, в первую очередь, в части некоторых контекстов постановки главного вопроса обсуждения в настоящем труде. Мы вполне солидарны с уважаемым

¹ Колеснев С. Г. акад. ВАСХНИЛ—«Об основах специализации сельскохозяйственного производства» в сборнике—Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР.

автором, что начинать решение вопроса о рациональном сочетании отраслей в любом социалистическом сельскохозяйственном предприятии надо с определения специализации хозяйства. **Основой для этого является плановая специализация, установленная государством для данной зоны и районов** на основе учета местных экономических и природных условий. После того, как установлено направление хозяйства, проектировку следует начинать с главной отрасли, определяющей специализацию хозяйства, доведя ее до максимально высокого уровня. После этого следует уже приступить к проектированию дополнительных и подсобных отраслей.

«Для того, чтобы правильно решить этот вопрос, необходимо установить путем расчетов экономическую эффективность отдельных отраслей в данных конкретных условиях и отобрать такие, которые экономически наиболее выгодны. Расчеты следует вести не только для данного периода, но и в перспективе. В социалистическом сельском хозяйстве, которое строится по принципу специализированного, но не однобокого, а многоотраслевого хозяйства, мы всегда имеем дело с совокупностью отраслей. Но эта совокупность должна быть подобрана и рассчитана так, чтобы составлять вместе единый производственный организм, в котором все его части находятся в сложной системе взаимодействий и строгой пропорциональности»¹.

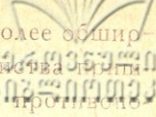
К чести руководства Грузинского сельскохозяйственного института и его Мухранского учебно-опытного хозяйства можно сказать, что в конечных практических результатах работы (в период 1951—1961 гг.) по регулированию деятельности хозяйства в соответствии с основными задачами, поставленными перед этим сельскохозяйственным предприятием, как учебно-опытной базы крупного сельскохозяйственного вуза—довольно ясно видна и чувствуется в общем правильно ориентированная основная руководящая мысль организации конкретного сельскохозяйственного предприятия с преимущественным назначением его в качестве учебно-опытного хозяйства. Такое определение цели и назначения в использовании Грузинским СХИ-ом Мухранского учебно-опытного хозяйства, мы считаем наиболее подходящим и в интересах нашего изложения в настоящем труде, ибо—нам думается—при любых размерах производства и при любом ведомственном соподчинении, Мухранское учебно-опытное хозяйство оставалось и всегда должно оставаться, прежде всего, сельскохозяйственным предприятием, имеющим свои конкретные задачи по производству сельскохозяйственной продукции. Именно в этой связи следует подчеркнуть, что исторически сложившаяся специализация и главные отрасли (виноградарство, виноделие, полеводство), определяющие специализацию в Мухранском учебно-опытном хозяйстве должны быть доведены до максимально высокого уров-

¹ Колеснев С. Г. академик ВАСХНИЛ—«Об основах специализации сельскохозяйственного производства» в сборнике—Вопросы размещения и специализации сельского хозяйства СССР.



ня, находя свое отображение в возможно максимальном объеме производства соответствующей продукции. Задачи учебной и научно-исследовательской работы вузовских кафедр ни в какой мере не могут и не должны ограничивать такое развитие главных отраслей вузовского учебно-опытного хозяйства, если только правильно будет построен график теоретических и практических занятий студентов и идейно правильно будет намечена тематика научно-исследовательской работы профессорско-преподавательского персонала соответствующих кафедр. Нам кажется, что если вузовские кафедры не будут основывать планы своих научно-исследовательских и опытных работ на производственных запросах вузовского учебно-опытного хозяйства и не будут научно разрабатывать вопросы, связанные с назревшими нуждами развивающихся отраслей народного хозяйства, то тогда вообще отпадает необходимость в сельскохозяйственном предприятии с назначением учебно-опытного хозяйства, которое свободно может быть заменено «экспериментальной базой» или чем-либо другим, в этом духе. Все вышесказанное имеет целью только подтверждение того обстоятельства, что в отношении виноградарства и полеводства (частично и виноделия) в Мухранском учебно-опытном хозяйстве мы фактически имеем дело, в основном, именно с такой целенаправленной работой вузовских кафедр. Одновременно вышеизложенное призвано служить определенным фоном для показа того, чего пока еще нет в животноводстве Мухранского учебно-опытного хозяйства и что требуется для достижения желаемой цели.

Обсуждение этой стороны вопроса следует начать с напоминания того, что в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, после правильного установления определяющей специализации хозяйства главной отрасли, правильно были намечены также дополнительные и подсобные отрасли, к последней относится и животноводство. Эта общая формулировка структуры Мухранского учебно-опытного хозяйства требует для наших дальнейших рассуждений и выводов некоторых дополнительных пояснений и оговорок. Известно, что в сельском хозяйстве земля является главным средством производства, поэтому при выборе дополнительных отраслей необходимо в первую очередь добиваться наиболее полного и производительного использования земельных угодий. Это значит, что необходимо разработать научно обоснованную систему земледелия (полеводства), которая в Мухранском учебно-опытном хозяйстве по ряду причин, по настоящее время не достигла четко выраженного характера, соответствующего дополнительной (или подсобной) отрасли современного многоотраслевого сельскохозяйственного предприятия. Надо помнить, прежде всего, что со времен мухранбатонского имения, границы землевладения Мухранского учебно-опытного хозяйства Грузинского сельскохозяйственного института наших дней, сильно сократились и в настоящее время полеводство, в целом, охватывает 105 га, из коих, примерно 21 га отведен под опытные посевы соответствующих кафедр, около 65 га занимают хозяйственные посевы, остальная часть служит за-



дачам кормовой базы для животноводства. Даже при наличии более обширных площадей, полеводству Мухранского учебно-опытного хозяйства следовало бы искать собственные пути и характер развития, ибо — в противном случае — ложность, например, виноградарству — традиции полеводства времен мухранбатонского имения — не взирая даже на отдельные прогрессивные начинания его владельца — не могли бы служить достойным подражанию примером для вузовского учебно-опытного хозяйства нашего времени. Искание и точное намечение новых путей развития полеводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, по нашему мнению, не должно было включить необходимость выделения специальных площадей для опытных и научно-исследовательских целей соответствующих кафедр, ибо выполнение учебно-опытным хозяйством требований тематики этих кафедр, кроме неоправданных хозяйственно-производственных несоответствий и затруднений во взаимных расчетах, усугубляет разрыв в единстве административного руководства в силу наличия в **учебно-опытном хозяйстве** еще некоей **экспериментальной базы**, обслуживающей не задачи научного обоснования развернутой системы полеводства (земледелия), а задачи изучения роли отдельных факторов или составных частей этой системы. Было бы большой несправедливостью, если кто-либо усмотрел бы в вышесказанном отрицание необходимости опытов и исследований по изучению роли и влияния указанных отдельных факторов, соответствующих именно экспериментальной базе и выходящих за пределы задач учебно-опытного хозяйства, которое не может не быть сельскохозяйственным предприятием. Не об отрицании необходимости таких работ вузовских кафедр идет речь в данном месте, а о том, как надлежит намечать тематику научно-исследовательских работ вузовских кафедр в вузовском учебно-опытном хозяйстве.

Эта сторона вопроса нас интересует в связи с основной задачей нашего обсуждения в данном труде потому, что доведение полеводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве до уровня (по размерам, характеру, объему производства продукции и т. д.) **дополнительной отрасли** многоотраслевого современного хозяйства, без труда ликвидировало бы ряд затруднений в животноводстве. Допустим, что тем или иным путем решена проблема должных размеров полеводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, вслед за этим естественно должен всплыть вопрос о структуре посевных площадей и рациональном соотношении сельскохозяйственных угодий и, в первую очередь, о трудной задаче — определения перспективной урожайности. Не будет ошибкой, если отметим, что структура посевов в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, особенно же с учетом площадей под искусственный зеленый конвейер для животноводческой фермы, не может вызывать неодобрения, хотя и оставляет желать много лучшего. С некоторой условностью, одобрительно можно отозваться и о урожайности соответствующих культур, иллюстрируемой нижеприводимой таблицей из книги Квирквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш.

Урожайность полевых культур в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, в сравнении с урожайностью в соседних колхозах и со средней урожайностью по Мцхетскому району (в ц/га):



საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემი

культуры	хозяйства	Г о д ы									
		1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
озимая пшеница	Мухранское учебно-опытное хозяйство	11,3	16,6	19,0	24,3	23,2	19,6	23,0	18,5	26,4	
	Колхоз села Мухрани	8,8	8,8	6,0	7,7	11,2	11,1	7,3	6,9	6,0	
	„ им. Калинина села Мухрани	5,8	5,9	4,4	8,8	9,2	5,7	4,5	8,5	4,4	
	„ им. Ленина села Дзалиси	7,4	6,9	3,4	8,7	9,9	10,3	7,0	9,2	9,4	
	Мцхетский район	6,0	6,3	6,6	8,9	9,5	7,2	6,5	7,4	4,4	
озимый ячмень	Мухранское учебно-опытное хозяйство	—	20,8	25,1	20,8	32,4	20,0	23,7	28,3	24,0	
	Колхоз села Мухрани	—	—	—	10,2	10,5	—	14,2	13,8	9,5	
	„ им. Калинина села Мухрани	1,9	4,7	7,2	8,0	10,8	7,4	1,9	—	8,1	
	„ им. Ленина села Дзалиси	—	—	26,2	15,2	10,9	17,4	25,5	27,5	—	
	Мцхетский район	3,5	7,0	13,4	9,5	10,0	9,2	14,9	19,3	8,3	
яровой ячмень	Мухранское учебно-опытное хозяйство	13,7	25,0	24,0	19,5	22,1	25,3	—	—	16,7	
	Колхоз села Мухрани	3,2	11,2	9,0	9,0	11,1	21,8	—	—	—	
	„ им. Калинина села Мухрани	4,9	10,2	10,1	5,6	4,6	3,8	—	—	—	
	„ им. Ленина села Дзалиси	5,8	10,3	13,3	12,4	5,9	—	—	—	14,0	
	Мцхетский район	6,7	9,4	10,7	9,0	6,9	8,8	7,7	7,0	6,2	



საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
სამსახური

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
кукуруза на зерно	Мухранское учебно-опытное хозяйство	17,1	26,6	29,3	25,0	23,0	50,0	41,0	40,0	64,0
	Колхоз села Мухрани	15,2	8,4	17,4	14,1	21,2	33,0	17,4	11,8	26,4
	„ им. Калинина села Мухрани	13,5	5,4	14,4	15,9	14,8	20,0	19,3	7,2	23,13
	„ им. Ленина села Дзалиси	13,9	12,9	18,3	19,4	27,9	32,6	31,4	22,3	37,3
	Мицкетский район	14,4	12,7	24,0	19,2	24,5	23,5	27,5	14,7	20,1
кормовья свекла	Мухранское учебно-опытное хозяйство	153,5	141,0	284,6	212,0	176,8	489,0	580,0	600,0	125,0
	Колхоз села Мухрани	20,6	5,5	15,0	5,1	7,2	11,1	—	0,5	—
	„ им. Калинина села Мухрани	8,3	22,2	37,7	9,4	26,2	—	—	—	—
	„ им. Ленина села Дзалиси	8,0	5,8	50,2	50,3	75,3	235,0	170,1	122,0	—
	Мицкетский район	25,2	22,2	41,1	45,9	71,1	65,3	91,2	49,1	8,0
многолетние травы на сено	Мухранское учебно-опытное хозяйство	5,1	48,0	34,3	49,0	53,0	82,0	107,0	119,7	115,0
	Колхоз села Мухрани	24,0	—	1,7	10,7	10,0	12,5	—	20,1	42,0
	„ им. Калинина села Мухрани	10,0	—	—	—	20,0	20,0	—	—	11,0
	„ им. Ленина села Дзалиси	29,0	13,0	—	19,0	—	30,0	—	6,6	20,0
	Мицкетский район	—	19,9	28,3	10,1	10,4	22,4	23,2	4,4	14,4



Эти данные довольно отчетливо и убедительно говорят за себя, но говорят только в пользу вывода, который не имеет решающего значения интересующего нас в настоящем труде суммирующего заключения. Авторы вышеупомянутой книги о Мухранском учебно-опытном хозяйстве, откуда заимствована вышеупомянутая таблица, поступили правильно сопоставив показатели урожайности возделываемых в учебно-опытном хозяйстве полевых культур с таковыми в близлежащих колхозах и по району в целом, на протяжении ряда лет. Не должно было быть приятной неожиданностью, что урожайность в учебно-опытном хозяйстве, как правило, выше не только среднерайонной урожайности, но и отдельных передовых колхозов. Суть вопроса не в этом. Если надо считать правильным мысль о том, что «методика определения урожайности, господствующая до сих пор, когда отдельно определяется прибавка урожая от отдельных факторов (чистопородные семена, удобрение, система обработки почвы, мелиорация, борьба с вредителями и т. д.) явно не пригодна. Идти надо другим путем: учитывать влияние факторов не в отдельности, а в совокупности»¹, то тогда, как нам кажется, в соответствии с основной сутью этой мысли, возможно считать явно недостаточной оценку системы полеводства по показателям, даже высоким, урожайности отдельных культур, возделываемых в данном сельскохозяйственном предприятии.

Учитывая тесные взаимосвязи земледелия и животноводства, главным же образом, определенную зависимость последнего от направления, характера, уровня развитости и конкретного состояния полеводства, на наш взгляд, комплекс показателей, по которым следует оценивать систему полеводства, в целом, должен включать в себя также выражение степени обеспечения полеводством потребностей животноводства в кормах, приравнивая структуру посевов как к требованиям выполнения заданий по продаже государству зерна, так и обеспечения должного ассортимента кормов.

Ведь известно, что «зная площади посева отдельных культур, можно определить валовой сбор по отдельным культурам и возможную величину фуражного фонда и его структуру, после чего следует приступить к расчетам поголовья соответствующих отраслей животноводства»². Характеризуя состояние полеводства в период 1950—1961 гг., авторы книги о Мухранском учебно-опытном хозяйстве, сообщают весьма интересные данные по динамике производства продукции полеводства подчеркивая, что в 1951 году 111 гектаров, занятых под полевыми культурами, дали продукцию, общая мас-

¹ Колеснев С. Г., академик ВАСХНИЛ, «Об основах специализации сельскохозяйственного производства» в сборнике «Вопросы размещения и специализации в сельском хозяйстве СССР», Москва, 1962 г.

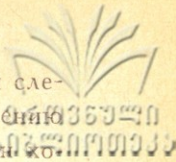
² Там же.

са которой обеспечивала животноводству 182,68 тонн кормовых единиц, а в 1961 году полеводство учебно-опытного хозяйства в размере 321,87 тонн кормовых единиц, т. е. в 1,8 раз больше. Значительно выше было поступление кормовых единиц в 1959—1960 годах (326,31 и 349,57 тонн). Росту количества кормовых единиц сопутствовало увеличение количества переваримых белков в кормах, выразившееся в том, что в 1951 году производство переваримых белков, в среднем, на один гектар достигло 0,95 килограммов, а в 1961 году—4,31 кг., причем в 1951 году на каждый килограмм кормовых единиц приходилось 58 граммов переваримого белка, а в 1961 году—в среднем, 90—115 г., т. е. соотношение кормовых единиц и переваримого белка можно считать вполне удовлетворительным.

Отмечая эти положительные стороны в деле построения полеводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института и подчеркивая, что осуществляемые руководством института и учебно-опытного хозяйства мероприятия соответственно обусловили в период 1950—1961 гг. повышение производительности труда (на один человеко-день производилось в 1953 году 45,7 кормовых единиц, а в 1959 году 111 кормовых единиц) и снижение себестоимости одной кормовой единицы (в 1953—1961 гг. против стоимости в 1950—1952 гг. именно, 78 коп. против 1 руб. 32 к., как наименьшие величины в отдельных годах указанного периода)—необходимо иметь в виду и ряд обстоятельств, которые тормозили и ныне тормозят должное развитие полеводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве и с точки зрения отрасли как таковой и с точки зрения организационно правильного его сочетания с прочими отраслями Мухранского учебно-опытного хозяйства.

10.

Мы имеем в виду, прежде всего, то обстоятельство, что до 1960 года в Мухранском учебно-опытном хозяйстве имелось всего—как уже сказано—484 га. сельскохозяйственных угодий, из коих виноградники и насаждения плодовых составляли 200 га, пашня—105 га, естественные кормовые угодья—174 га и прочие—5 га; после 1960 года общая площадь сельскохозяйственных угодий возросла до 500 га. В интересах выводов по обсуждаемому в данном труде основному вопросу следует подчеркнуть, что—в результате систематических и последовательно осуществляемых руководством института и учебно-опытного хозяйства в период 1950—1961 гг.—мероприятий, производство кормов, выраженное количеством кормовых единиц, на каждые 100 га. сельскохозяйственных угодий (по данным Квирквелия Р. А. и Дгебуадзе Д. Ш.) расширилось в 3,5 раза (1952 г.—19,590 и 64,362 в 1961 г.). Сюда не включен урожай с посевов на участках, предоставленных кафедрам института для опытных и научно-исследовательских целей, о чем говорилось выше.



Этот фактический объем производства кормов должен был, как и следовало ожидать, определить исходную точку для расчетов по установленным размерам животноводства в целом и его определенных отраслей. Планирование хозяйственно-организационного устройства Мухранского учебно-опытного хозяйства, о котором так же упоминалось выше, именно из такого расчета предусматривал животноводство в составе: крупное рогатое скотоводство в 40 структурных коров, свиноводство в размере 10 структурных свиноматок, овцеводство—при стационарном содержании стада в 500 голов, в том числе 350 овцематок с соответствующей структурой и оборотом, а также птицеводство, с учетом желательности наличия определенных групп различных видов сельскохозяйственной птицы с тем расчетом, чтобы среднее годовое поголовье, определяющее размер отрасли, не превышало 2000 структурных кур-несушек. Предполагалось иметь 10 конематок, при одном жеребце, соответствующей породы рабочих лошадей.

Более того, в пределах вышеуказанного видового состава предусматривался и определенный породный состав соответствующих сельскохозяйственных животных, как—например—в крупном рогатом скоте: аборигенная хевсурская порода, а из культурных пород—красная степная и швицкая, наряду с соответствующим количеством буйволиц; в овцеводстве—местная тушинская овца, при должном количестве баранов производителей тонкорунных культурных пород; в свиноводстве—крупная белая с хряками-производителями мангалицкой породы; куры—яйценокской породы Леггорн; рабочие лошади—из породной группы, имеющейся к тому времени в Джавахети (Богдановский и Ахалкалакский административные районы) и представляющих помесей местных популяций с Арденской породой, в достаточной мере сконсолидированных местным населением (переселенцев-духоборов) в определенный тип рабочей лошади.

Мы чувствуем и хорошо понимаем, что столь длинный перечень вопросов, связанных с благоустройством животноводческих отраслей в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, при его исторически сложившейся структуре и современных территориальных возможностях, может вызвать сомнения в реальности их осуществления. Однако, вся история становления этого сельскохозяйственного предприятия—на которой мы намеренно задержались так долго—и логически вытекающая из этой истории принципиально правильная основа его признания в качестве «Кверби» для других сельскохозяйственных предприятий и прочной материально-технической базой для учебной и научно-исследовательской работы Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института—подлинного очага воспитания национальных кадров в области сельского хозяйства, должны мобилизовать все силы не только для того, чтобы рассеять возможные сомнения, но и для того, чтобы преодолеть ряд действительно имеющих место затруднений. Это одна сторона вопроса. Реальная возможность ре-

шения задач, связанных с этой стороной вопроса, фактически уже доказана практикой хозяйственной и научно-педагогической деятельности в области растениеводства обсуждаемого учебно-опытного хозяйства, несмотря на все еще существующие пробелы, требующие для окончательного искоренения, времени и накопления дальнейшего опыта. Нам думается, предыдущее изложение в достаточной мере подтверждает сказанное.

Другой стороной того же вопроса является то обстоятельство, что пока еще не возможно в полной мере сказать то же самое и относительно животноводства. Именно это обстоятельство определило главную целеустремленность настоящего труда, представляющего опыт обоснования методики разработки кормового плана и баланса кормов для сельскохозяйственных животных на примере одного сельскохозяйственного предприятия, история становления которого может служить наглядным примером взаимосвязи общих явлений социально-экономического порядка и более конкретных ситуаций хозяйственно-организационного характера. Совершенно ясно, что Мухранское учебно-опытное хозяйство не является единственным сельскохозяйственным предприятием, которое имеет историю интересующего нас содержания; но история Мухранского учебно-опытного хозяйства изучена и известна в большей степени, чем история других сельскохозяйственных предприятий той же зоны производственной специализации сельского хозяйства нашей республики. Кроме того, — и это следует особо подчеркнуть — оно выступает в настоящее время в качестве учебно-опытного хозяйства крупного сельскохозяйственного высшего учебного заведения, в силу чего совокупность способов целесообразного устройства этого предприятия, т. е. общая и частная методика ведения хозяйства в целом и его отдельных отраслей, должна базироваться на методологии, где ведущим звеном следует признать правильное понимание двух неразрывных сторон общественного производства материальных благ — производительных сил и производственных отношений.

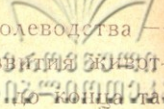
Весьма краткое изложение отдельных фрагментов истории Мухранского учебно-опытного хозяйства, на наш взгляд, в достаточной мере дает основание к умозаключению, что в отраслях растениеводства дальнейшее развитие идет по пути должного соответствия производственных отношений характеру и росту производительных сил. Довольно громкозвучное это выражение не следует понимать в подлинном и общепринятом его значении. Закон обязательного соответствия производственных отношений характеру и росту производительных сил имеет гораздо больший ареал действия и сферу возникновения чем границы одного сельскохозяйственного предприятия, которое — подобно людям (первому элементу производительных сил), вступающим в независимые от их воли и сознания производственные отношения — соответственно формируется в существующих условиях уровня развитости производительных сил и характеру производственных отношений. От-



личительной от мухранского имени чертой растениеводства Мухранского учебно-опытного хозяйства является не та продукция, которую производит это сельскохозяйственное предприятие, а то, как производится эта продукция. Имеющиеся у Грузинского сельскохозяйственного института данные убедительно свидетельствуют о внушительной доли участия его кафедр и студенчества в производстве продукции, главным образом виноградарства, а так-же—пока еще в меньшей степени, в силу различных причин и обстоятельств—других продуктов растениеводства и, учитывая назначение учебно-опытного хозяйства, именно этот факт следует особо отметить в качестве определенного фона для должных обобщений и выводов по животноводству.

Таким образом, растениеводческие отрасли в Мухранском учебно-опытном хозяйстве—одни в большей мере, другие в меньшей мере—достигли к сегодняшнему дню удовлетворительного развития как главная или дополнительная сельскохозяйственная отрасли производства, обеспечивая, одновременно, вузовские требования по учебе и научно-исследовательской работе. Хорошо согласуясь с перечнем показателей, которые обычно кладутся в основу дробления понятия отрасли, они—даже при современных размерах в учебно-опытном хозяйстве—смело могут быть выставлены примером организации и ведения отрасли сельскохозяйственным предприятием не только административного района их местонахождения, но и далеко за его пределами, ибо видовой или сортовой состав культур и агротехника их возделывания вполне оправдывают назначение сельскохозяйственной отрасли в том понимании, как уже говорилось в начале. В этом и сказывается роль Мухранского учебно-опытного хозяйства как подлинного очага воспитания кадров специалистов-агрономов, некоего «Кверби» сельскохозяйственного производства.

Что же касается животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства, которое так же берет свое начало у истоков мухранбатонского имени, то мерилom его развития, к сожалению и удивлению многих специалистов, все еще остается ряд показателей тех общественных отношений, при которых зародилось животноводство мухранбатонского имени. Рассуждая о назначении, структуре, видовом или породном составе, объеме и характере производства продукции, технологическом процессе животноводческого производства и т. д. очень часто имеют в виду ту сторону вопроса, которая может служить основанием только для его оценки как сельскохозяйственного предприятия, совершенно упуская из виду требования, предъявленные учебно-опытному хозяйству и условия, необходимые для реализации этих требований. Мало считаются или же вовсе не считаются с тем, что—в силу стечения обстоятельств—животноводство Мухранского учебно-опытного хозяйства, в наше время, не могло удержаться на уровне животноводства мухранбатонского имени и—что более важно—не донесло до наших дней каких-либо установившихся традиций и навыков. Следовательно, Грузин-



скому СХИ надлежало — так же, как сделано в отношении подсобного скота — искать соответствующие пути организации и дальнейшего развития животноводства в своем учебно-опытном хозяйстве. Не доведенная до конца попытка однажды уже была сделана и о ней мы говорили в начале данного раздела нашего изложения. Соответствующими цифровыми показателями и смысловыми сопоставлениями мы показали, что животноводство в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, в период 1951—1961 гг., начало приобретать облик резко противоположный тому, которым оно характеризовалось во времена князя И. Мухран-Батони не достигнув, однако, в многоотраслевом сельскохозяйственном предприятии уровня даже подсобной отрасли и — при определенном колебании — из года в год являя одну из убыточных отраслей учебно-опытного хозяйства. Видимо, недостаточными оказались или предпосылки организации животноводства учебно-опытного хозяйства в том виде, как это изложено выше или методы и система ведения отрасли или же еще ряд других, быть может недостаточно учтенных обстоятельств. Так или иначе, факт отставания в развитии животноводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве налицо и он безотлагательно требует своего урегулирования. Заключительная часть настоящего труда посвящена изложению некоторых соображений в этой связи.

11.

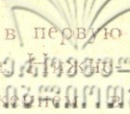
Мы исходим из того положения, что — рассуждая в принципе — в Мухранском учебно-опытном хозяйстве животноводство следует рассматривать, в части объема производства соответствующей продукции, как подсобную отрасль и, учитывая интересы учебного процесса, оно должно охватывать все основные виды сельскохозяйственных животных, представленных главнейшими плановыми для республики породами. Каждый вид сельскохозяйственных животных должен быть организован в соответствии с признаками, которые обычно используются для выделения отрасли народного хозяйства, в равной мере закономерных и для выделения той или иной отрасли внутри каждого сельскохозяйственного производства. Мы уже отмечали в начале — и здесь еще раз следует напомнить — что в основу выделения той или иной отрасли, как правило, кладут один из следующих признаков: а) вид и назначение конечной продукции; б) особенности применяемых средств и предметов труда; в) специфический характер производственного и технологического процесса, при чем эти признаки применяются, обычно, лишь в той мере и с такой степенью дробности, которые необходимы, чтобы выделить в данном предприятии ту или иную отрасль, как законченную

часть хозяйства, имеющую существенное экономическое значение в сельскохозяйственном производстве¹.

Уже отмечалось и в данном месте так же следует еще раз вспомнить, что в рассуждениях о назначении, структуре и т. д. животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства часто сылаются на логическую аргументацию, которая по общему своему смыслу отрицает возможность признания в этом учебно-опытном хозяйстве отдельных отраслей животноводства (скотоводства, овцеводства, свиноводства, птицеводства) «законченной частью хозяйства, имеющей существенное экономическое значение в сельскохозяйственном производстве». Зачастую трудно бывает опровергнуть доводы и иллюстрации убыточности, нерентабельности и т. д. животноводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, ибо они как любой постулат в науке, хотя и не отличаются самоочевидностью, но обычно принимаются руководством и института и учебно-опытного хозяйства без доказательств. Что касается бухгалтерских документов, например, по линии высокой себестоимости продукции, то вряд-ли следует умолчать, что в силу недостаточной четкости методики установления себестоимости, с одной стороны, а так же в результате несистематичности и неполноты, во многих случаях, первичного зоотехнического учета — рассчитанная себестоимость продукции животноводства не всегда соответствует фактическому состоянию. Поэтому, необходимо откинуть всякие сомнения и основываясь на сознании необходимости иметь соответствующие отрасли животноводства (скотоводства, свиноводства, овцеводства, птицеводства), организовав их по принципу внутрихозяйственной отрасли с тем расчетом, чтобы общий объем производства продукции (мяса, молока, яиц) всех этих внутрихозяйственных отраслей обеспечил назначение животноводства; в целом, как подсобной отрасли производства учебно-опытного хозяйства. По нашему мнению, основой для такой организации животноводства, в Мухранском учебно-опытном хозяйстве может и должен служить разработанный для каждого вида сельскохозяйственных животных **кормовой план**, который синтезируясь с должным образом составленным **балансом кормов** может служить для руководства учебно-опытного хозяйства руководством как в деле организационно правильного сочетания животноводства с прочими отраслями сельского хозяйства, так и расчетов по намечению и устройству прочной кормовой базы для животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства.

Как известно, кормовому плану и балансу кормов должна предшествовать разработка комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, целый ряд основных положений касательно Мухетского административного района и в, частности, Мухранского учебно-опытного хозяйства, как Квер-

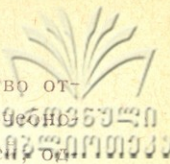
¹ см. Л. М. З а л ь ц м а н, профессор, доктор сельскохозяйственных наук, «Вопросы специализации микрорайонирования и т. д.» в сборнике указанном на предыдущих страницах.



би (очага) развития основных сельскохозяйственных отраслей, в первую очередь, животноводства зоны пригородного сельского хозяйства Картлийской низины мы уже передали всем предыдущим издателям данной работе. Нам думается, что мы не нарушили соответствующих требований структуры и пропорции этого изложения, уделив большую часть истории становления обсуждаемого хозяйства, ибо такая главная и дополнительная отрасли его сельскохозяйственного производства, как виноградарство и плодоводство, долженствующие сохранить то же положение в подавляющем большинстве сельскохозяйственных предприятий зоны в целом, могут являть необходимый пример того, что и как следует учитывать при определении теоретических основ организационно правильного сочетания отраслей сельского хозяйства во многих сельскохозяйственных предприятиях названной зоны. Ведь известно, что в процессе разработки проекта специализации сельскохозяйственного производства, ответ на многие вопросы можно получить, изучив опыт близлежащих научных учреждений и передовых хозяйств — колхозов, совхозов, опытно-показательных хозяйств, находящихся в примерно одинаковых условиях; Мухранское учебно-опытное хозяйство может иметь в этом отношении и то преимущество, что оно в достаточной степени изучено, как сельскохозяйственное предприятие, а кафедры института, ведущие на его базе научно-исследовательскую и опытную работу владеют не малым и не мало интересным материалом по вопросам агротехники, пригодным и для других, соответствующих, сельскохозяйственных предприятий.

Разумеется, однако, что и в однородных условиях не все совхозы и колхозы должны иметь единую производственную структуру хозяйства. Часто даже рядом расположенные сельскохозяйственные предприятия (колхозы и совхозы) имеют много особенностей как в структуре земельных фондов, так и в экономических условиях производства. Это не должно оставаться вне учета и внимания, находя свое отображение (опять обращаясь к главному вопросу нашего обсуждения) в комплексе зоотехническо-организационных мероприятий, который синтезируя общие и частные вопросы размещения и специализации сельского хозяйства, обычно разрабатываемых в более широких масштабах (область, край, республика), концентрируется на конкретных вопросах специализации сельскохозяйственного производства и систем ведения его отраслей определенного Кверби (район, отдельное сельскохозяйственное производство), с уклоном животноводства и его рационального сочетания с прочими отраслями сельского хозяйства. Как известно, практическим выражением этого комплекса является кормовой план и баланс кормов.

Специфическим для животноводства обсуждаемого нами Мухранского сельскохозяйственного предприятия является то обстоятельство, что оно одновременно и вузовское учебно-опытное хозяйство и, следовательно, в равной мере должно служить так же интересам как учебного процесса,



так и научно-исследовательской работы. Ясно, что это обстоятельство отнюдь не исключительная характерная черта только животноводства опытного хозяйства, а является общей и для всех остальных отраслей, необходимо особо подчеркнуть ее в отношении животноводства в силу ряда соображений, которые обособляют и отличают положение этой отрасли от других.

В этой связи, следует отметить, в первую очередь, что учебная программа по животноводству (общее и частное), преподаваемому почти на всех факультетах института, предусматривает ознакомление студентов со всеми его отраслями и с основными породами соответствующих видов сельскохозяйственных животных. Поэтому, если даже ограничить видовой — и, особенно, породный состав — животноводства учебно-опытного хозяйства хотя бы несколькими экземплярами представителей предусмотренных государственным планом районирования пород сельскохозяйственных животных республики — создается большая пестрота, затрудняющая нормальный ход производственного процесса. Она тем более отрицательно будет ощущаться, что учебные программы по животноводству, в части учебной и производственной практики, а также в части производственного обучения, требуют ознакомления студентов с правильно налаженным полным технологическим процессом производства, который должен иметь вполне определенный объем, законченный характер и иллюстрировать их в миниатюре. Все эти требования к структуре животноводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве находят свое оправдание исходя из основного содержания условий обеспечения учебного процесса, в первую очередь, по факультетам агрономическому и организации и экономики сельского хозяйства, учитывая также потребности отделения бухгалтерского учета этого последнего факультета и факультета садоводства и виноградарства. Интересы должного обслуживания учебного процесса на факультете механизации и электрификации сельского хозяйства требуют, кроме всего остального, налаживания в животноводстве учебно-опытного хозяйства показа (и участия студентов в соответствующей производственной работе во время учебной практики) двух систем содержания крупного рогатого скота: стойлово-беспривязного и стойлово-привязного, не говоря уже о содержании сельскохозяйственной птицы в широкогабаритных птичниках на глубокой подстилке и батарейном выращивании цыплят, как систем содержания, которые заметно способствуют дидактике ознакомления учащихся с возможностями и преимуществами механизации трудоемких процессов в животноводстве.

Против всего вышесказанного можно было бы возразить тем соображениям, что вуз должен обеспечить ознакомление студентов со всеми эти-

ми элементами в процессе производственной практики, направляя их в соответствующие сельскохозяйственные предприятия. Опровергнув предположение не трудно напомнив, что в республике пока еще не имеется таких хозяйств и, кроме того, в случае их существования, вопросы с которыми должны ознакомиться студенты в подобных случаях, являются элементами учебной практики и производственного обучения, а не составными частями программы производственной практики.

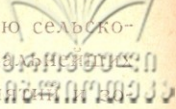
К уже сказанному следует добавить, что необходимость дальнейшего дробления общего количества сельскохозяйственных животных на определенные более мелкие группы, была бы вызвана и тем обстоятельством, если кафедра животноводства свою научно-исследовательскую работу нацелила бы на решение, экспериментальным путем, ряда теоретических вопросов по биологии сельскохозяйственных животных, как средства производства в процессе создания изобилия продуктов, при организационно правильном сочетании животноводства в целом с прочими отраслями сельского хозяйства. Не трудно догадаться, что эти и многие другие подобные вопросы не могли стоять не только перед животноводством времен Мухран-Батони в его имени, но и в последующие годы становления Мухранского учебно-опытного хозяйства, ибо такие вопросы возникли и могут возникать только в наше время и в условиях социалистического сельского хозяйства. Должное обслуживание и удовлетворение аналогичных требований учебы и научно-исследовательской работы другими отраслями обсуждаемого нами плана сельскохозяйственного предприятия, как вузовского учебно-опытного хозяйства, потому не встречает столь многогранных затруднений, что все эти отрасли—как мы уже видели—исторически развивались в условиях природной среды и хозяйственно-экономическом направлении, получив облик довольно хорошо соответствующий возможностям его использования в современных условиях.

Довольно резко выраженные черты, отличающие историю развития и состояния животноводства от растениеводческих отраслей во всех периодах существования Мухранского учебно-опытного хозяйства, а так же различия, свойственные сельскохозяйственному растению и сельскохозяйственному животному как средствам производства в сельском хозяйстве, не оставляют возможности аналогичной оценки отраслей животноводства и подсказывают необходимость совершенно иного подхода к вопросу их организации в Мухранском учебно-опытном хозяйстве. Общие контуры идейного содержания нового подхода к этому вопросу и некоторые конкретные способы осуществления намечаемых мероприятий, возникли у кафедры животноводства Грузинского сельскохозяйственного института в тот период, когда на институт было возложено шефство над сельскохозяйственным производством Мцхетского административного района, а Мухранское учебно-опытное хозяйство было признано опытно-показательным для мцхетских колхозов и совхозов, наряду с выполнением его функции в качестве вузовской базы

педагогической и научно-исследовательской работы соответствующих ка-
Федр института. კა-
ბეგრეველი
ბიბლიოთეკა

Самостоятельной темой изучения могут служить должный анализ и требуемые обобщения по практической деятельности научно-технического Совета упомянутого опытно-показательного хозяйства и его штата специалистов, а так же достигнутых ими в Мцхетских колхозах и совхозах результатов. Разработка такой темы не была бы лишена определенного значения и интереса как с точки зрения критической оценки эффективности мероприятия, в довольно широких масштабах осуществляемого в тот период развития сельского хозяйства нашей страны, так и в освоении возможных положительных (или выявления возможных отрицательных) моментов и осмысливания целесообразности дальнейшего его применения в тех-же или каких-либо других масштабах. Рассуждения по этой теме, как нам кажется, должны иметь в основном, два направления: а) оценка результатов работы в отраслях сельского хозяйства самого опытно-показательного хозяйства, с точки зрения его назначения как такового и б) оценка путей и способов установления тесной взаимосвязи опытно-показательного хозяйства со своей «периферией» в области внедрения своих достижений и оказания помощи для поднятия сельскохозяйственного производства на должную высоту.

Некоторым проявлением инициативы в этом отношении следует признать выполненную в Грузинском сельскохозяйственном институте кандидатскую диссертацию (Д. Ш. Дгебуадзе) на тему: «Опыт работы Мухранского опытно-показательного хозяйства в деле увеличения и удешевления продукции виноградарства и плодородства», в которой довольно полно и убедительно изложено достижение опытно-показательного хозяйства (Мухранского учебно-опытного хозяйства) в деле расширения объема производства продукции виноградарства, а так же в деле снижения себестоимости этой продукции в рамках обсуждаемого хозяйства; однако, должны отметить, что — к сожалению — мало сказано о путях и методах распространения имеющегося положительного опыта в этом деле в сельскохозяйственных предприятиях Мцхетского района, для которых — как уже было показано — Мухранское учебно-опытное хозяйство и исторически и по состоянию на сегодняшний день действительно являет «Кверби» — очаг, где возник, развивался и продолжает нарастать процесс ведения этих отраслей. Такой аспект изложения в упомянутом диссертационном труде, наряду с прочими положительными его сторонами, был бы тем более желательным, что последовательная смена состояния означенных отраслей растениеводства, тесная связь закономерно следующих друг за другом стадий развития, представляющих непрерывное единое движение (развитие виноградарства и плодородства), могли бы многое подсказать — в результате анализа налаживающихся (и, тем более, уже налажившихся, если это имеет



место) взаимосвязей опытно-показательного хозяйства с его сетью сельскохозяйственных предприятий — для соответствующих обобщений мероприятий по должному охвату сельскохозяйственных предприятий пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины, к которой относится Мухетский административный район. От этого во многом выиграли бы как диссертационный труд, так и практическая задача описания, для обмена опытом, деятельности опытно-показательного хозяйства. Указанный пробел, обусловленный — видимо — уважительной причиной, с избытком компенсируется тем обстоятельством, что автор диссертационного труда не малое место уступил вопросам животноводства в Мухранском опытно-показательном хозяйстве.

В связи с лейтмотивом настоящего труда в данном сборнике (в котором комплекс зоотехническо-организационных мероприятий и практически его отображающие кормовой план и баланс кормов непрерывно повторяются во всех трудах, приобретая особое значение благодаря ассоциациям, ими вызываемым), мы должны подчеркнуть характерную тенденцию рассмотрения вопросов животноводства автором вышеуказанного диссертационного труда. Предлагаемые автором мероприятия по животноводству нацелены на его благоустройство. Это имеет большое значение в том смысле, что в настоящее время Мухранское учебно-опытное хозяйство, в части использования своих доходов на дальнейшее расширение виноградарства и плодоводства, сильно ограничено, т. к. чувствительная часть расходов по животноводству покрывается доходами от вышеупомянутых отраслей. Поддерживая — и дальше развивая — эту тенденцию, в заключительной части настоящего труда, мы постараемся кратко изложить те методические приемы, при помощи которых на наш взгляд, не трудно будет осуществить задачу благоустройства и организационно правильного сочетания животноводства с прочими отраслями в Мухранском учебно-опытном хозяйстве как определенном сельскохозяйственном предприятии и, прежде всего, сельскохозяйственном предприятии с назначением вузовского учебно-опытного хозяйства.

12.

При крайней сжатости изложения, которой мы придерживались, наш рассказ об истории становления Мухранского учебно-опытного хозяйства и состояния его сельскохозяйственных отраслей — главной и дополнительной — как видим, все же достиг объема, значительно превышающего обычные размеры работ в сборниках трудов.

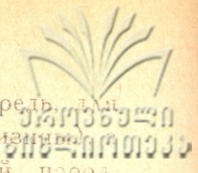
Это и понятно, ибо комплекс зоотехническо-организационных мероприятий не может быть обоснован в достаточной мере вне учета многих и многих таких частных, логически осмысленная сумма которых составляет основу существа этого комплекса применительно к условиям конкретного «Кверби». Именно в этой связи, думается нам, комплекс зоотехническо-ор-

ганизационных мероприятий для животноводства Мухранского учебно-опытного хозяйства Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института—при наличии в нем тех сельскохозяйственных отраслей (в качестве главной и дополнительной), о которых шла речь на протяжении всего настоящего труда—должен был отвести животноводству место внутривозхозяйственной отрасли, выступающей в едином процессе производства общей продукции в роли подсобной отрасли; а это, по нашему мнению, должно было означать, что главной задачей животноводства вузовского учебно-опытного хозяйства не столь могло являться широкое участие в деле создания товарной продукции, как полное обслуживание и обеспечение учебного процесса и научно-исследовательской работы кафедры, при обязательном условии самообучаемости отрасли, в разрез с которой не должен строиться план научно-исследовательской работы кафедры.

Такое понимание означенного вопроса определило для Мухранского учебно-опытного хозяйства некоторую модификацию соответствующих положений комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, разработанного кафедрой животноводства Грузинского сельскохозяйственного института для животноводства Мцхетского района. Своё конкретное выражение нашла эта модификация в том, что—касаясь, в качестве одного примера, только крупного рогатого скотоводства—видовой и породный состав сельскохозяйственных животных учебно-опытного хозяйства был ограничен красной степной, швицкой и хевсурской породами крупного рогатого скота, как основными породами согласно государственному плану породного районирования сельскохозяйственных животных в республике, а также определенным количеством буйволов. Процентное соотношение поголовья этих пород, в развернутом состоянии общего стада крупного рогатого скота (1970 г.), предполагалось в следующем виде: красной степной—40%, швицкой—20% и их помесей с местной хевсурской породой—40%; за основу для намечения дальнейшей динамики поголовья крупного рогатого скота, была принята фактическая динамика этого поголовья за период с 1953 года по 1961 год, выразившаяся в следующих показателях:

Годы	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961
общее поголовье на конец каждого года в пересчете на взрослых условных коров	47,8	71,8	61,9	75,6	88,2	114,4	105,4	122,6	91,0
в том числе коров	7	24	22	22	20	43	46	54	58

Правильно организованный и систематически выполняемый первичный зоотехнический учет дал возможность в 1955, 1959 и 1961 годах, провести частичный отбор, преимущественно коров красной степной породы (которая

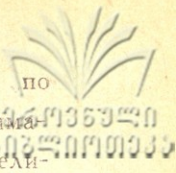


по плану народного районирования рекомендована, в первую очередь, для районов пригородного сельского хозяйства Нижне-Картлийской низины, так же метисных (помесных) коров красной степной и хевсурской пород, которые—согласно намеченной программе научно-исследовательской работы кафедры животноводства—должны были служить объектом соответствующего изучения, нацеленного на консолидацию этих, во многих отношениях интересных, помесей в породную группу. Кроме упомянутых помесей, к 1955 году, в стаде имелись еще метисы хевсурской и швицкой пород, а так же завезенные, в порядке опыта, коровы бурой латвийской породы и их помесей с хевсурской, имелись и буйволицы, которые представляли интерес для научно-исследовательской работы кафедры животноводства не только с точки зрения чистопородного их разведения в условиях стойлового содержания и нормированного кормления как молочного скота (в противоположность традициям использования буйвола только в качестве рабочего скота), но и в целях экспериментов по получению гибридов буйвола («черного скота») с обычным крупным рогатым скотом («красный скот»). Еще одним элементом в научно-исследовательской работе кафедры животноводства являлись, должное наблюдение и изучение продуктивности коров хевсурской породы в условиях круглогодичного стойлового (привязного и беспривязного) содержания, в отличие от системы содержания этого скота (пастбищно-стойловое) у себя на родине, не говоря уже о тех же элементах в отношении заводских пород, представленных в стаде крупного рогатого скота Мухранского учебно-опытного хозяйства.

В течении 1961—1962 гг., в среднем, общее число коров всех этих пород и помесей (включая и буйволиц) составляло 140 голов; наш план на последующий период, придерживаясь того процентного соотношения пород, с котором говорилось выше, предусматривал следующую динамику поголовья крупного рогатого скота в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, в пересчете на взрослых условных коров, на конец каждого года;

Г о д ы	1963	1964	1965	1970
всего крупного рогатого скота	143	158	170	190
в том числе коров	57	66	88	108

Из сопоставления этих данных по фактической (1953—1961 гг.) и запланированной (1963—1970 гг.) динамик поголовья крупного рогатого скота в Мухранском учебно-опытном хозяйстве (данные взяты из диссертации



Дгебуадзе Д. Ш.) возможно сделать ряд небезинтересных выводов по главному, обсуждаемому в данном труде, вопросу. Обращает на себя внимание то обстоятельство, что количество коров в стаде чувствительно увеличилось в период 1953—1961 гг. (более чем в восемь раз), несмотря на довольно неравномерный ход этого увеличения, а в отдельные годы даже при определенном его сокращении (результат отбора, проведенного в соответствующие годы). И только в два с лишним раза увеличивается по плановым наметкам в диссертации Дгебуадзе Д. Ш., количество коров в последующий период (1963—1970 гг.).

Однако, если детально проштудировать данные первичного зоотехнического учета прошлого периода и ознакомиться с основными соображениями комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, а так же с соответствующими показателями кормового плана для фермы крупного рогатого скотоводства Мухранского учебно-опытного хозяйства, то станет очевидным, что уже в течении вышеупомянутого первого периода (1953—1961 гг.) состав стада значительно приблизился к тому состоянию, которое намечала кафедра животноводства в качестве желательной базы для разворачиваемой научно-исследовательской и опытной работы, а так же для некоторых задач учебного процесса. Средством практического осуществления этого послужил предварительно разработанный кормовой план, который—исходя из уже неоднократно упоминаемого, комплекса зоотехническо-организационных мероприятий—был разработан кафедрой животноводства Грузинского сельскохозяйственного института отдельно для каждой группы структурных коров той или иной породы, имеющих на скотоводческой ферме Мухранского учебно-опытного хозяйства. Все данные, которые касались количества поголовья крупного рогатого скота и, в том числе, коров, равным образом и данные, о которых речь будет в нижеследующем изложении—взяты из сводного кормового плана для стада в целом. Для иллюстрации форм конкретных расчетных таблиц, которыми мы пользовались для составления этих наметок кормового плана в соответствии с вышеизложенными положениями комплекса зоотехническо-организационных мероприятий по животноводству Мухранского учебно-опытного хозяйства, в части количественных показателей, считаем достаточным указать в первую очередь, на нижеследующие таблицы:



ДИНАМИКА
молодняка до 2-х лет и нетелей старше 2-х лет

	На 1/1	Месяцы по календарю																		
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII							
ожидаемый приплод																				
возраст и группа до 1 мес.																				
" 1—2 "																				
" 2—3 "																				
" 3—4 "																				
" 4—5 "																				
" 5—6 "																				
" 6—7 "																				
" 7—8 "																				
" 8—9 "																				
" 9—10 "																				
" 10—11 "																				
" 11—12 "																				
" 12—13 "																				
" 13—14 "																				
" 14—15 "																				
" 15—16 "																				
" 16—17 "																				
" 17—18 "																				
" 18—19 "																				
" 19—20 "																				
" 20—21 "																				
" 21—22 "																				
" 22—23 "																				
" 23—24 "																				
" 24—25 "																				
" 25—26 "																				
" 26—27 "																				
" 27—28 "																				
" Отел																				
Всего от 0—6 мес.																				
Всего от 6—12 "																				
Всего от 12—24 "																				
Всего от 24—28 "																				



Таблица 3

Годовой оборот стада

Возрастные и половые группы	числится на начало года	приход		расход			числится на конец года
		приплод текущего года	переведено из младш. группы	переведено в старшую группу	отчуждение		
					вынуж. убой	реализация	
быки							
коровы							
нетели							
телки старше 1 года							
телки до 1 года							
волы и бычки старше 1 года							
бычки до 1 года							
приплод	телочки до 6 мес.						
	бычки до 6 мес.						
Всего крупн. рогат. скота							

В связи с вышеуказанными таблицами, следует подчеркнуть, что в настоящей нашей работе вопросы, связанные с иллюстрируемыми расчетными таблицами системы разработки кормового плана, не являются самоцелью, а лишь средством для составления наиболее обоснованного и рационального плана теоретических положений предварительно осмысленного комплекса зоотехническо-организационных мероприятий для каждого отдельного «Кверби». Не имея возможности более или менее подробно остановиться на конкретных элементах техники заполнения этих таблиц, мы вынуждены указать на общую их структуру и, например, в отношении вышеприведенных трех таблиц, подчеркнуть, что они — на наш взгляд — вполне соответствуют основной задаче должной фиксации и наглядного отображения столь ответственной производственной операции хозяйства, каковым является нормальный ход воспроизводства поголовья любого вида сельскохозяйственных животных. Известно, что суммарные результаты этого производственного процесса находят свое выражение в годовом обороте стада (таблица 3), который не может быть должным образом представлен без одновременного учета соответствующих данных случной компании и динамики молодняка (таблицы 1 и 2). Дело в том, что — как известно, — для правильного составления плана случек нужно знать на каждый месяц, прежде всего, общее число маток, как перешедших от предыдущего месяца, так и переведенных из младшей группы и способных идти в случку. С другой стороны, для правильного оборота, надо знать сроки отелов (опоросов, яг-

нения, выжеребки и т. д.), чтобы учесть поступление приплода и своевременно включить его в движение группы молодняка (по соответствующим видам сельскохозяйственных животных) при обороте стада.

В вышеприведенных (и последующих таблицах) имеется в виду, в качестве примера, крупный рогатый скот и в таблицу «случной план» потому включены девять горизонтальных граф, указывающих количество коров соответствующего месяца стельности по месяцам календарного года (вертикальные графы—«месяцы учетного года»), что эти числовые показатели в дальнейшем учитываются для расчетов кормовых норм и рационов, способствуя должному осмысливанию рационального (нормированного) кормления и определению потребного количества и ассортимента кормов. Известно, что правильный подбор родительских пар для случки и рационального кормления как стельных коров, так и молодняка различных возрастных групп, создают основу для качественного улучшения стада, а разработка и выполнение таких сроков случки, которые давали бы отелы (опоросы, ягнения, выжеребки и пр.) в наиболее благоприятные месяцы (с обеспечением 100%-го охвата случкой подлежащих покрытию маток) сильно способствуют как стабильности воспроизводства поголовья, так и повышению продуктивности отдельных сельскохозяйственных животных и расширению объема производства соответствующей продукции. Считаем не лишним указать так же на последние пять горизонтальных граф в таблице «случной план», заполнение которых соответствующими показателями по данным остальных граф этой же таблицы дает основание для требуемого анализа и оценки целесообразности намечаемых мероприятий с экономической точки зрения и их соответствия хозяйственно-организационным возможностями данного сельскохозяйственного предприятия.

Как уже сказано, в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, начиная с 1953 года, систематически налаживалось воспроизводство поголовья сельскохозяйственных животных в духе требований вышеуказанных таблиц как в отдельных группах животных, укомплектованных по породам в соответствии с интересами учебного процесса, о чем уже говорилось выше, так и по стаду в целом. Одновременно, следуя дальнейшим требованиям кормового плана, предложенного кафедрой животноводства Грузинского сельскохозяйственного института, который исходил из руководящих положений предварительно разработанного комплекса зоотехническо-организационных мероприятий для животноводства Мухранского «Кверби» (очага создания высокопродуктивного животноводства зоны пригородного сельского хозяйства Квемо-Картлийской низины), в Мухранском учебно-опытном хозяйстве так организовывался и первичный зоотехнический учет, чтобы иметь полные данные для заполнения (и соответствующего анализа этих данных) нижеприводимых таблиц:

Удой коров по месяцам лактации и количество надоев молока

Месяцы лактации	Молоко			I квартал			II квартал			III квартал			IV квартал		
	% от годового надоя	месячный надой (кг)	среднее по голове	надой за месяц (ц)	надой за квартал (ц)	среднее по голове	надой за месяц (ц)	надой за квартал (ц)	среднее по голове	надой за месяц (ц)	надой за квартал (ц)	среднее по голове	надой за месяц (ц)	надой за квартал (ц)	
первый															
второй															
третий															
четвертый															
пятый															
шестой															
седьмой															
восьмой															
девятый															
десятый															
всего															

Производство мяса

кварталы и возрастные группы животных		живой вес при рождении (в кг)	средн. возраст (в мес)	среднесуточн. привес (в г)	средн. живой вес (в кг)	количество голов	всего мяса в живом весе (в кг)
I квартал	от 0—3 мес.						
	3—12 "						
	12—24 "						
	24—28 "						
	Взрослые						
II квартал	от 0—3 мес.						
	3—12 "						
	12—24 "						
	24—28 "						
	Взрослые						
III квартал	от 0—3 мес.						
	3—12 "						
	12—24 "						
	24—28 "						
	Взрослые						
IV квартал	от 0—3 мес.						
	3—12 "						
	12—24 "						
	24—28 "						
	Взрослые						

И в данном случае, избегая даже возможно краткого описания технических приемов заполнения этих таблиц соответствующими цифровыми данными, а так же пояснений, как правильно спроектировать годовой стада и правильно распределить валовой сбор молока по кварталам (а если надо и по месяцам учетного года), которые—в свою очередь—зависят от сроков отелов, распределения дойных коров различных месяцев лактации по месяцам календарного года и т. д.—следует отметить, что в хорошо организованном (и в большом) стаде вышеуказанные—и ряд других факторов—при правильном уходе и кормлении, переплетаясь, нивелируют удои и особо большой разницы в сборе молока по месяцам, не наблюдается.

Стадо крупного рогатого скота в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, правда, небольших размеров, но оно—как уже сказано—включает довольно много разнородных групп, которые по существу, представляют собой отдельные «мелкие стада», имеющие свои собственные кормовые планы, кормовые балансы, первичный зоотехнический учет, свою технологию производственного процесса и т. д. (обслуживание и обеспечение нормального хода которых включены в научно-производственную деятельность кафедры животноводства Грузинского сельскохозяйственного института) и поэтому мы сочли необходимым подчеркнуть вышеуказанную закономерность. Аналогичное следует отметить и в отношении производства мяса крупного рогатого скота, а равно и свиного мяса, напомнив, что кафедра животноводства разработала кормовой план и баланс кормов и для стада свиней Мухранского учебно-опытного хозяйства.

В подтверждение того, что даже не полная реализация всех требований комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, до некоторой степени урегулировала и укрепила животноводство Мухранского учебно-опытного хозяйства, ниже приводится еще одна таблица из упомянутой диссертации Дгебуадзе Д. Ш. с данными о производстве продукции Мухранского учебно-опытного хозяйства за период 1953—1961 гг.:

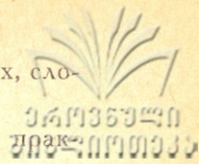
годы	годы									
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	
государству										
надоено молока (в центнерах)	87,4	121,5	304,0	365,0	365,0	536,0	921,0	920,0	1028,0	
Сдано (продано) государству молока (в центнерах)	56,2	98,0	126,2	297,6	307,5	427,0	723,0	748,0	814,0	
м я с а	19,6	20,9	51,0	101,0	45,8	125,6	120,0	204,0	357,0	
в т. ч. свиного (в центнерах)	2,6	9,7	31,6	16,6	28,0	39,0	69,0	65,0	13,0	
средний удои на каждую корову (в центнерах)	1458	1736	1532	1739	1712	2233	2303	1840	1685	

По приведенной таблице видно, что в 1961 году в ферме крупного рогатого скота надоено в 11,8 раз больше молока, чем в 1953 году, вместе с тем его реализация в 14,5 раз превышает реализацию в 1953 году. Чувствительное снижение среднего надоя на фуражную корову за последние годы вызвано тем, что в течение этих двух лет из общего стада систематически отчуждались взрослые коровы как по соображениям отбора и подбора, так и по той причине, что одна группа животных определенной породы (бурая латвийская) почти целиком выпала из состава стада в силу недостаточной акклиматизации. Их место заняли молодые, малораздоенные, в основном, поместные коровы. Несмотря на это, нижеприведенная еще одна таблица из цитируемого диссертационного труда, достаточно убедительно показывает, что хозяйственная деятельность Мухранского учебно-опытного хозяйства в части количественных показателей развития животноводства—в общем и целом—может быть оценена положительно.

Поголовье скота и производство продукции животноводства на 100 га сельскохозяйственных угодий

показатели	годы									
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	
Весь скот, в пересчете на взрослых условных коров	9,9	14,8	12,6	15,6	18,2	23,6	21,8	24,5	18,2	
в том числе коров	1,4	4,9	4,5	4,5	4,1	8,9	9,5	10,5	13,6	
надоено молока (в центнерах)	18,1	25,1	62,8	75,4	78,4	110,7	190,3	134,0	205,6	
реализованно мяса (в центнерах)	4,1	4,3	10,5	20,9	28,6	26,1	24,9	40,8	51,4	

Одна из таблиц в данном разделе настоящего труда, иллюстрирует запланированную на 1970 год перспективу дальнейшего развития животноводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве Грузинского сельскохозяйственного института. В данном месте, нам кажется, не лишним значення и интереса показ того, какими техническими приемами—обосновывает применяемый нами кормовой план точное обоснование соответствующих расчетов по рациональному кормлению животных и обеспечению основ установления нормального баланса кормов, в увязке с теми количественными показателями развития животноводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, о чем шла речь в предыдущем изложении. В этих целях—в качестве только иллюстрации—приводим формы таблиц 7, 8 и 9, не оста-



навливаясь на некоторых общих вопросах, теоретических соображениях, словесных пояснениях, техники их заполнения и т. д.

Считаем, однако, необходимым подчеркнуть, что заполнению и техническому применению этих таблиц должны предшествовать: а) тщательное и всестороннее выявление **норм средней головы** каждого вида сельскохозяйственных животных по принятым (по расчетам ранее указанных форм кормового плана) возрастным группам и отдельно по кварталам года; б) составление по норме средней головы типичных для каждого квартала рационов с учетом зоотехнических требований к правильности рациона и хозяйственных возможностей сельскохозяйственного предприятия, а потом в) подытоживание потребного корма (на основе типовых по кварталам рационов и среднего количества голов данного вида сельскохозяйственных животных по месяцам за те же кварталы с применением особых коэффициентов) сначала по месяцам, кварталам, а затем на весь год.

Нам думается, что—во избежание некоторого повторения, а так же из соображения экономии места—здесь можно не приводить формы тех же расчетных таблиц кормовых норм и рационов для молодняка (до 1 года, от

Таблица 7

Кормовая норма для коров

		на живой вес (кг)	на среднее, суточн. надой (кг)	на стельность	на рост молодых коровам	на подготовку к отелу	норма
I квартал	показатели расчета						
	кормовых единиц (кг)						
	переваримого белка (гр)						
II квартал	показатели расчета						
	кормовых единиц (кг)						
	переваримого белка (гр)						
III квартал	показатели расчета						
	кормовых единиц (кг)						
	переваримого белка (гр)						
IV квартал	показатели расчета						
	кормовых единиц (кг)						
	переваримого белка (гр)						

Годовая потребность в кормах коров по месяцам, кварталам и за год (ц)



Кварталы и месяцы по календарю	грубые корма	концентр. корма				сочные корма			
I квартал	январь								
	февраль								
	март								
	Всего								
II квартал	апрель								
	май								
	июнь								
	Всего								
III квартал	июль								
	август								
	сентябрь								
	Всего								
IV квартал	октябрь								
	ноябрь								
	декабрь								
	Всего								
Всего за год									
Головодни									
На одну корову в сутки									

1 года до 2 лет, нетелей старше 2-х лет), но следует повторно отметить, что непременным условием желаемой результативности разработки ^{кормового} плана, в нашем понимании, является установление кормовой нормы ^{кормовой} средней головы на квартал с учетом всех количественных и качественных изменений стада и их отражение в норме **средней головы** квартала. На основе установленной кормовой нормы средней головы квартала, необходимо составить рационы типичные для данного квартала и данного хозяйства, ибо — очевидно — они могут сильно различаться друг от друга. Так же необходимо суммировать в особой таблице потребность всех коров в питательных веществах (кормовых единицах) за каждый месяц и квартал отдельно с учетом всех физиологических потребностей животных (корм поддерживающий, на продукцию, прибавка на стельность, на рост молодым коровам, на упитанность и т. д.). Ясно что аналогичные моменты должны учитываться и в отношении животных других поло-возрастных и производственных групп стада. Что касается установления коэффициента-множителя между питательной ценностью среднего суточного рациона (кормовые единицы) данного квартала и суммой питательных веществ, необходимых животным за отдельные месяцы того-же квартала, то он выявляется путем деления всей суммы кормовых единиц, необходимых животным в том или иной месяц, на число кормовых единиц, в коих оценен кормовой рацион одной головы данного квартала (или что то-же — на кормовую норму средней головы квартала, выраженную в кормовых единицах). Отдельные корма типового рациона умножаются на найденный коэффициент данного месяца, в результате получают требуемые на данный месяц корма.

Только такая, от начала до конца систематическая работа над кормовым планом, дает полную картину того, сколько различного вида животных будет у нас в хозяйстве по отдельным месяцам и кварталам года, каковы в эти периоды продуктивность животных, их возрастной состав, какова потребность в кормах отдельных поло-возрастных и производственных групп и т. д. Точные подсчеты по предлагаемому методу вносят полную ясность с самого начала года в годовой кормовой баланс хозяйства и со всею очевидностью покажут, где сильные и где слабые места кормового обеспечения хозяйства. Это обяжет хозяйство провести те или иные оперативные мероприятия и своевременно обеспечить стадо необходимыми кормами.

В Мухранском учебно-опытном хозяйстве вся эта работа была налажена уже к концу 1953 года и, правда, не вполне точно, недостаточно последовательно и систематически, однако, с большим приближением к желательному ведется и по настоящее время. Этим следует объяснить те положительные результаты, о которых говорилось выше. Используя имеющийся фак-

Динамика роста поголовья крупного рогатого скота и свиней, производство и реализация
молока и мяса в Мухранском опытно-показательном хозяйстве (в 1961—70 гг.).



Наименование показателей	Фактически		В среднем 1961— 1962 гг.	П о л л а н у			
	1961 г.	1962г.		1963 г.	1964 г.	1965 г.	1967 г.
1. Крупный рогатый скот	180	122	140	149	158	170	190
в том числе коровы	61	56	57	57	66	88	108
2. Свиньи	26	72	48	75	80	88	110
в том числе свиноматки	—	6	6	9	10	12	15
3. Пасека	108	110	110	115	125	140	160
4. Средний удой одной коровы в л.	1685	1917	1920	1950	2100	2300	2600
5. Общая продукция молока в ц.	1028	1107	1064	1110	1390	2025	2810
6. Себестоимость 1 ц молока	28,65	23,21	25,93	22,00	16,00	12,00	11,50
7. Себестоимость общей продукции в руб.	22469	25895	23500	24429	22240	24300	32315
8. Общая продукция мяса в ц-х	91	84	87	83	99	136	177
а) кр. рог. скота в живом весе	150,25	176,16	163,20	150	110	85	82
Себестоимость 1 ц мяса в руб.	13753	14789	14270	12440	10890	11560	14510
Себестоимость общей прод. в руб.	33	40	36	93	102	117	155
б) свинина в живом весе в ц-х	185,25	220,00	209,90	180,00	140,00	104	102
Себестоимость 1 ц мяса в руб.	6370	8850	7630	16740	14280	12170	15810
Себестоимость общей прод. в руб.	20123	23675	20900	29180	25170	23730	30320
г) себестоимость всего мяса	—	—	7,3	7,5	7,8	8,3	8,9
9. Выход меда на один пасек в кг.	8,4	8,0	8,2	8,6	9,8	11,6	14,2
Общая продук. меда в ц-х	603,23	369,50	487,37	300,00	280,00	250,00	210,00
Себестоимость 1 ц меда в руб.	5037	2956	3997	2580	2740	2900	2980
Себестоимость общей прод. в руб.	54629	52320	53480	56180	50150	50930	65615
10. Себестоимость общей прод. животноводства в рублях	25200	26160	25680	31610	37530	50290	67620
11. Общая продукция животноводства в реализа- ционных ценах	29429	26160	27800	24570	12620	+640	+2005
12. Рентабельность в рублях							

гический материал по крупному рогатому скотоводству и свиноводству, учитывая уже выявившиеся опыт и практические навыки, а так же осмыслив ближайшую возможную перспективу роста поголовья крупного рогатого скота и свиней, производства и реализации молока и мяса и прочие отчетные данные по соответствующим отраслям, существующим в Мухранском учебно-опытном хозяйстве к настоящему времени — мы рассчитали приводимую на стр. 191 сводную таблицу, иллюстрирующую возможную экономическую эффективность реализации всего того, что обсуждалось в настоящем труде.

Возможно не задерживаться на словесном изложении цифровых показателей этой таблицы; достаточно будет указать только, что общее поголовье крупного рогатого скота к 1970 году достигнет 190 голов (против 122 голов в 1962 году), значительно увеличится число коров в стаде (108 голов против 56 голов в 1962 году); так же чувствительно увеличится количество свиней и на основе улучшения породного состава и условий кормления сельскохозяйственных животных, значительно увеличится средний годовой надой одной фуражной коровы и т. д.

Увеличение числа коров и среднего годового надоя, естественно, вызовет увеличение общей продукции молока; заметно увеличится в 1970 году производство свинины (в живом весе) и продукции пчеловодства. Рост удоя и общей продукции обусловит значительное снижение их себестоимости и все это знаменует в будущем сокращение убытков от животноводства, в результате чего в 1970 году рентабельность животноводства выразится суммой в 2005 рублей.

Обеспечение этой перспективы требует выполнения ряда предпосылок, из коих большинство вытекает из соответствующих положений и выводов из «комплекса зоотехническо-организационных мероприятий» о котором столь обширно говорилось в настоящем труде, а также из «кормового плана» и «баланс кормов», которые — как известно — являются практическим выражением этого комплекса.

Еще одной группой в вышеупомянутом ряде предпосылок являются вопросы племенной работы, расширения и некоторой реорганизации прочной кормовой базы, которые свободно могут являться предметом специального обсуждения и результаты осмысливания которых следует присовокупить к фактическим данным развития животноводства в Мухранском учебно-опытном хозяйстве, положив их в основу разработки методов и приемов внедрения всех этих достижений в сельскохозяйственные предприятия Мухранского административного района и, в целом, зоны пригородного сельского хозяйства Квемо-Картлийской низины, для которых Мухранское учебно-опытное хозяйство всегда следует рассматривать как «Кверби» — т. е. очаг возникновения, концентрации и распространения современного многоотраслевого социалистического сельскохозяйственного предприятия.



რ. კვიციანი

სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების რაციონალური კვების, საკვების მხარე გაზის მოწყობისა და თევზჭერების ზოგადი საკითხი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებით კომპლექსურ-საოპერატიული ღონისძიებით

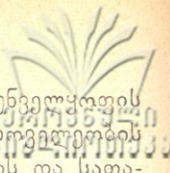
ჩვენი მეცხოველეობის აღმავლობისა და პროდუქციის სიუხვის შექმნისათვის საჭირო საშუალებათა მრავალფეროვან წყებაში, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის არსი და ადგილი საკმარისად არის გაშუქებული წინამდებარე კრებულის შესატყვისი ნაშრომებით.

მეცხოველეობის სახალხო მეურნეობრივი მნიშვნელობით და მისი რთული ურთიერთკავშირებით როგორც სოფლის მეურნეობის სხვა კონკრეტულ დარგებთან, ისე საზოგადოების მწარმოებლური ძალების განვითარების დონესა და მატერიალური წარმოების ერთობლივ პროცესთან, განისაზღვრება ამ კომპლექსის მრავალი მხარე და პრაქტიკაში მისი დანერგვის საერთო ყაიდა თუ ცალკეული გერგული.

ამ ნაშრომის ფარგლებში, ჩვენი მსჯელობისათვის გარკვეულ ამოსავალ წერტილს ის დებულება წარმოადგენს, რომ როგორც პროფ. დ. ავლაძე განმარტავს, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებითა კომპლექსის პრაქტიკულ ასახვაში, ჩვეულებრივ, მთავარ როლს წარმოადგენს ყოველი ყვერბის პირობებში სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების კვების გეგმა და—ამის შესაბამისად—დადგენილი საკვებთა ბალანსი, საკვების ბაზის ორგანიზაციის საკითხებთან ერთად.

ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი თანამედროვე ზოოტექნიკის მეცნიერულ მონაცემებს უნდა ეყრდნობოდეს და მიზნად ისახავდეს მეცხოველეობის ამა თუ იმ დარგის მეურნეობრივად სწორი მოწყობის ხერხების შემუშავება-დასაბუთებას, შესატყვისი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს (აგრეთვე რაიონის, მხარის, ოლქის, რესპუბლიკის) ერთობლივ სოფლის მეურნეობის სხვა დარგებთან შეთანაწყობით და სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის ყოველ ერთეულზე პროდუქციის მაქსიმუმის მიღებით, თანაც შრომისა და სახსრების დანახარჯთა მინიმუმით.

ამიტომ, ადვილად გასაგებია, რომ ყოველ კოლმეურნეობასა თუ საბჭოთა მეურნეობაში მეცხოველეობა, როგორც დარგი, აგრეთვე კვების გეგმა და საკვებთა ბალანსი, უნდა ბუნებრივად ესატყვისებოდეს მეურნეობის სპეციალიზაციის მოთხოვნებს და სათანადო პროდუქციის რეწვის (წარმოების) გეგ-



მურ დავალებათა (სახელმწიფოს დაკვეთის) შესრულების უზრუნველყოფის ამოცანას. ეს შესატყვისობა უნდა შეტყობდებოდეს როგორც მეცხოველეობის დარგების შერჩევის, მათი სიდიდის, ტერიტორიული გაადგილების და სათანადო დარგთა გაძლოლის სისტემის თვალსაზრისით, ისე პირუტყვისათვის საჭირო საკვების მყარი ბაზის ისეთგვარი ორგანიზაციის მხრივ, როდესაც სრულად და დიდი ეფექტით იქნება გამოყენებული მეურნეობის სარგებლობაში არსებული ბუნებრივი საკვები სავარგულები, სასოფლო-სამეურნეო მცენარეთა თუ სოფლის მეურნეობის დარგთა საქმაოდ მრავალგვარი და საკვებად ვარგისი ანარჩენები, მინდვრად საკვებმოპოვების შესაძლებლობანი და მრყწველობის შესატყვისი დარგების საწარმოთა სათანადო ანარჩენების რესურსებიც.

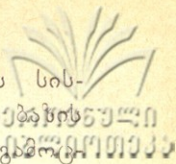
საკითხის ეს მხარე წინამდებარე ნაშრომის ფარგლებში, ჩვენი მსჯელობის მთავარი საგანი არ არის.

პროფ. დ. აგლაძე განსაკუთრებით ამახვილებს ყურადღებას იმ გარემოებაზე, რომ კვების გეგმა ზოოტექნიკურად დასაბუთებულ გამოანგარიშებათა ისეთ სისტემას წარმოადგენს, რომელიც — სხვა, კონკრეტულ დანიშნულებათა გვერდში — სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის ორგანიზმის არსებობასა და პროდუქტიულობასთან დაკავშირებული ფიზიოლოგიური მოთხოვნილების შესაძლებელი მაქსიმუმით დაკმაყოფილებას უნდა ენახებოდეს.

ამიტომ, მომდევნო ჩვენს მიმოხილვაში, წინა ხაზზე უნდა წამოვიწიოთ ზოგიერთი ისეთი ელემენტი, რომელიც ზოოტექნიკურ სამეცნიერო-კვლევითს საქმიანობაში თუმცა ცნობილია, მაგრამ მანაც საჭიროებს ყურადღების გამახვილებას, რადგან — სამწუხაროდ და საქმისათვის საზარალოდ — ხშირად არის ხოლმე პრაქტიკის მხრივ უგულებელყოფილი.

ამ უგულებელყოფის ერთ-ერთი, მთავარი, გამოვლინება ის არის ხოლმე, რომ ხშირად ავიწყდებათ პირუტყვისათვის საჭირო საკვების მყარი ბაზის ის დანიშნულება, რომლის მიხედვით საკვების მყარი ბაზა, ერთობლივ, მხოლოდ დროის მოცემულ მონაკვეთში მართოდ მართო პროდუქციის მაქსიმუმის მოპოვებისათვის კი არ არის მოწოდებული, არამედ იგი პირუტყვის გამრავლების, ახალმოზარდის ნორმული ზრდა-განვითარების, ნახირის შემადგენელი ყველა ასაკობრივი და წარმოებითი ჯგუფის წესისამებრ კვების და ცხოველთა მთელი სულადობის ჯანსაღობის ამოცანასაც უნდა პასუხობდეს, რათა უზრუნველყოთ სულადობის კვლავწარმოება (რეპროდუქცია) ჯეროვნად განვითარებული ცხოველების ჩაყენებით და წუნსაღებო ეგზემპლარების განრიდებით.

ყოველივე ამის ჯეროვნად აწყობა და წარმართვა არ შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ იმაზე დაყრდნობით, რასაც გვაწვდის ზოოტექნიკა სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების, როგორც ცოცხალი ორგანიზმის, ბიოლოგიის ცოდნის მხრივ. სასოფლო-სამეურნეო ცხოველი, ამავე დროს, წარმოების საშუალებაა და მეურნე ადამიანი მისი მეშვეობით უზრუნველყოფს მატერიალური წარმოების იმ ნაწილს, რომელიც მეცხოველეობის პროდუქციის რეწვას გულისხმობს. ამიტომ არის, რომ სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის საარსებო გარემოს სოფლის მეურნეობის წიაღი წარმოადგენს და ამ წიაღის რაობის განმსაზღვრელი ცალკეული გარემოებანი და შემადგენელი ნაწილები (დარგის



უადლოის სისტემა მთლიანად, კერძოდ, ცხოველების მოვლა-შენახვის სისტემა, პირუტყვის ექსპლოატაციის მიმართულება და ამოცანა, საკვების სტრუქტურა და თავისებურებანი, წარმოებაში ჩაბმული ადამიანების დილემა-ჩვევა-განწყობანი და სხვ.) ისევე ზემოქმედებენ სასოფლო-სამეურნეო ცხოველზე, როგორც საარსებო გარემოს შესატყვისი ნაწილები და მოვლენები ყოველ ცოცხალ ორგანიზმზე, მისი თვისებებისა და ნიშანთვისებების განვითარებისათვის მნიშვნელობის მქონებული ზემოქმედი ფაქტორების დანიშნულებით.

სასოფლო-სამეურნეო მეცხოველეობაში, ეს ე. წ. „ზემოქმედი ფაქტორები“, თავისი უმრავლესობით, უპირატესად ისტორიულ-ეკონომიკური და ორგანიზაციულ-მეურნეობრივი ხასიათისაა, რის გამო, მათი განსჯისა და მოწესრიგების საშუალებათა დასახვას სათანადო თვალსაზრისი და მიდგომა ესაჭიროება; ამ თვალსაზრისთა თვალსაჩინოდ ასახვასაც თავისი ტექნიკური ილუტეები გააჩნია. ეს საკითხები საკმარისი ამომწურაობით და სისრულით არის გაშუქებული წინამდებარე კრებულში მოთავსებულ ნაშრომებში და ამის ირგვლივ ჩვენ სიტყვას აღარ გავაგრძელებთ.

მაგრამ, თვით მეცხოველეობის ზოგადი ბუნებიდან გამომდინარეობით, მხარი არ უნდა აეჭკეს საკითხთა ერთს—იქნებ უაღრესად ვიწრო და სპეციფიკურ—ჯგუფს, რომელიც თუმც ქიმიური და ფიზიოლოგიური ხასიათისაა, მაინც ნეტად მჭიდრო კავშირშია მეცხოველეობის პროდუქტთა სიუხვის შექმნის პრობლემასთან, რადგან მისი წარმოების ერთობლივი ტექნოლოგიური პროცესის ზოგადბიოლოგიური საფუძველია. საკითხთა ეს ჯგუფი ზემოხსენებულ პრობლემას იმ გზით უკავშირდება, რომ ყოველ ცალკე შემთხვევაში პირუტყვისათვის შესამუშავებელი კვების გეგმით განსაზღვრული არის ხოლმე საკვების რაოდენობა, ასორტიმენტი, ხარისხი და ქიმიური შედგენილობა, რაც სავსებით უნდა უზაუსხებდეს პირუტყვის ასაკობრივ-საწარმოო ცალკეული ჯგუფის მოთხოვნილებას ყველა საყუათო ნივთიერების მიმართ; ამ საყუათო ნივთიერებებს გარკვეული ოპტიმური შეფარდებით უნდა შეიცავდეს საკვები საშუალებები. პირუტყვის საკვები უნდა შეიცავდეს ნახშირწყლებს, ცხიმებს, პროტეინებს, (ამინომჟავათა იმ ასორტიმენტით, რაც მათს შედგენილობას შეესაბამება), სხვადასხვა ვიტამინებს, მრავალნაირ მინერალურ მაკრო-და მიკროელემენტებს, აგრეთვე ბიოლოგიურად აქტიურ ნივთიერებათა სხვა წყებას. საკვებთა ულუფის ბიოლოგიურ სრულფასოვნობას განსაზღვრავს სწორედ ამ საყუათო ნივთიერებათა მეშვეობით ცხოველის მოთხოვნილებათა სრული დაკმაყოფილების შესაძლებლობა. ამიტომ არის, რომ სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა კვების მეცნიერულად დასაბუთებულ საფუძველს წარმოადგენს კვების ნორმირება, რომლის უწინარესი ამოცანაა საკვებთა ულუფაში შესატყვისი საყუათო ნივთიერებების დაბალანსება.

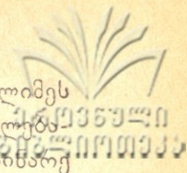
პრაქტიკაში შემოღებულია ცხოველთა კვების დაბალანსება სულ ხუთიოდე მაჩვენებლის მიხედვით, სახელდობრ: საერთო ყუათიანობის მხრივ, კვების ერთეულთა აღნიშვნით (ენერგეტიკული საზომი), აგრეთვე მონელებადი პროტეინების (ცილებისა და ამიდების), კალციუმის, ფოსფორის და ქაროტინის (პროვიტამინი A) შემცველობის წონითი გამოსახულებით.



ჩვენს ქვეყანაში, მრავალი წლის მანძილზე და ამჟამად, ამ მაჩვენებლებზე-
ბის მიხედვით წარმოებს სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვების ნორმებისა და
და საკვებთა ულუფის კონტროლი, კვების ერთიანი ნორმებისა და
შუალელებში საყუათო ნივთიერებათა შემცველობის იმ ცხრილების საფუძველ-
ზე, რომლებიც რამდენიმე ათეული წლის წინათ არის შედგენილი და გამო-
ქვეყნებული აკად. ი. ს. პოპოვის მიერ, ხოლო შემდეგ, 1959 წელს,
გ. ი. ლენინის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა საკავშირო
აკადემიის მეცხოველეობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მიერ, აკად.-
მ. ფ. ტომეს რედაქტორობით.

პირუტყვის კვების ნორმირება მოხსენებული ხუთიოდე მაჩვენებლითა-
კი მნიშვნელოვან ცდომილებებსა და ცხოველის ორგანიზმის ჭეშმარიტი მოთ-
ხოვნილებისაგან მეტ-ნაკლებ გადახრებთან არის დაკავშირებული, თუნდაც
ადარაფერი ვთქვათ იმის თაობაზე, რომ საჭირო კონტროლი არ წარმოებს
რამდენიმე ათეული სხვა საყუათო ნივთიერებისა, რომლებიც ულუფის სათა-
ნადოდ განსჯისათვის მეტად მნიშვნელოვანია. თუმც ანგარიშგასაწევია პრაქ-
ტიკული სინტეზები, რომლებიც საკვებთა ულუფის ასეთგვარ განსჯისთან
არის, დღესდღეობით, დაკავშირებული, რადგან ჯერ კიდევ არ შემუშავებუ-
ლა საამისო მეთოდის საჭირო საფუძველები—მაგრამ, მიუხედავად ამისა (და-
იქნებ სწორედ ამ მდგომარეობის გამო), მაინც საჭიროა ჩვენმა ზოოტექნიკამ
და მეცხოველეობის პრაქტიკამ განსაკუთრებით გაამაჩვილოს ყურადღება ამ
საკითხის ირგვლივ. ამის მომდევნოდ გადმოცემული მოკლე მიმოხილვა ცხად-
ყოფს, ჩვენის აზრით, ვითარებებს, რომელთა გამო ეს საკითხი, ამჟამად, იმ-
დენად მწვავედ დგას, რომ გ. ი. ლენინის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო
მეცნიერებათა საკავშირო აკადემიის პრეზიდენტმა აკადემიკოსმა პ. ლობა-
ნოვმა აკადემიის სესიაზე 1965 წ. თებერვლის 10-ს, სკკპ პროგრამით გათ-
ვალისწინებულ მიზანდასახულებათა შესაბამისად აკადემიის მომავალი მუშაო-
ბის მთავარ საკითხთა რიცხვში, მეცხოველეობისათვის ერთ-ერთ უმნიშვნელო-
ვანეს საკითხად მოიხსენია: „გამოკვლევათა გაფართოება სასოფლო-სამეურ-
ნეო ცხოველთა საკვებში ამინომჟავათა შედგენილობის შესასწავლად“. მომ-
დევნო მოკლე მიმოხილვამ ხელი უნდა შეუწყოს აგრეთვე ჩვენს სწორ ორიენ-
ტაციას იმ საკითხში, რომ საკვებში ამინომჟავების და კიდევ სხვა საყუათო
ნივთიერებათა შედგენილობის ცოდნა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, უწი-
ნარეს ყოვლისა, ჩვენი პირობებისათვის.

პირუტყვის პროდუქტიულობა და საკვების ანაზღაურება, ზოგიერთ
სხვა პირობასთან ერთად, უშუალოდაა დამოკიდებული იმისაგან, თუ რამდენად
არის ცხოველის ორგანიზმი უზრუნველყოფილი ულუფაში შემავალი მონელებ-
ადი აზოტოვანი შენაერთები (ცილები) ამინომჟავათა საჭირო ასორტიმენ-
ტით, რომელთა საერთო რიცხვი ცილების შედგენილობაში, ამჟამად, 23-მდე
არის ცნობილი, აქედან: 10 ამინომჟავა შეუნაცვლელია, მათი სინთეზის უნა-
რი ცხოველის ორგანიზმს არ გააჩნია და ყველა ეს 10 შეუნაცვლელი ამინო-
მჟავა აუცილებლად უნდა მიიპოვებოდეს ულუფის ცილებში. ასეთი ამინო-
მჟავებია: ლიზინი, ტრიპტოფანი, ჰისტიდინი, ფენილალანინი, ლეიცინი, იზო-
ლეიცინი, ტრეონინი, მეთიონინი, ვალინი, არგინინი.



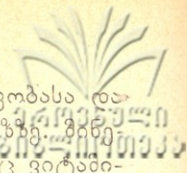
დასახელებულ შეუნაცვლელ ამინომჟავათაგან თუნდაც ერთი რომელიმეს უქმარისობა ულუფაში უარყოფითად მოქმედებს მთელი ულუფის მონელებადობაზე, საკვების ანაზღაურებაზე, არღვევს ცხოველის სხეულში მიმდინარე სასიცოცხლო პროცესების ნორმულ მსვლელობას, იწვევს საკვების გადახარჯვას და პროდუქციის თვითღირებულების გადიდებას. დანარჩენი 13 ამინომჟავის უქმარისობის შევსება შესაძლოა ცხოველის ორგანიზმშივე, ულუფის აზოტოვანი ნივთიერებებიდან სინთეზის გზით, შესატყვისი პირობების არსებობისას.

ასეთივე დიდი და გადაშწყვეტი სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვისათვის სხვადასხვა ვიტამინებსაც. აქამდე ცნობილი და შესწავლილია 20-მდე ვიტამინის ქიმიური ბუნება; მაგრამ, არსებობს კიდევ ბევრი უცნობი და შეუსწავლელი ვიტამინი. თითოეული ვიტამინი გარკვეულ ფუნქციას ასრულებს ცხოველის ორგანიზმში და ულუფაში რომელიმე მათგანის არარსებობა ან უქმარისობა სერიოზულ დაავადებას (ავიტამინოზს) და სასიცოცხლო პროცესების მიმდინარეობის დარღვევას იწვევს, რაც, რასაკვირველია, უარყოფითად მოქმედებს პროდუქტიულობაზე, ნაყოფიერებასა და ახალნაზარდის ზრდა-განვითარებაზე.

ცხოველის ორგანიზმისათვის ჩვეული ფუნქციების ნორმული მიმდინარეობა აუცილებლად მოითხოვს, რათა საკვების შედგენილობა საკმაოდ რაოდენობით შეიცავდეს მინერალურ ნივთიერებათა ყველა იმ ელემენტს, რაც ორგანიზმს ესაჭიროება. ამ აუცილებელ რაოდენობათა მიხედვით განასხვავებენ მაკრო—მაკრო—და ულტრამიკროელემენტებს. ცხოველის სხეულში არსებულ მაკროელემენტებს, ჩვეულებრივ, პროცენტის მთელი რიცხვებით და შეასედ წილამდე ნაწიერებით გამოსახავენ ხოლმე. ამ ელემენტებს მიეკუთვნება: კალციუმი, ფოსფორი, მაგნიუმი, ნატრიუმი, კალიუმი, ქლორი, გოგირდი და რკინა.

მიკროელემენტების რაოდენობა ცხოველის სხეულის შედგენილობაში განისაზღვრება პროცენტების მეთავე და მესაიათავე წილით, ხოლო ულტრამიკროელემენტებისა—პროცენტის მემილიონედი წილით განისაზღვრება. მიკროელემენტებიდან განსაკუთრებული სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს ცხოველისათვის სპილენძს, მანგანუმს, თუთიას, კობალტს, კაჟს, ბრომს, იოდს, ფტორს, დარიზხანს; გარდა ამისა, დადგენილია, რომ ზოგი ცხოველის ორგანიზმში თვალსაჩინო როლს ასრულებს ალუმინი, მოლიბდენი, ნიკელი, ბარიუმი, კადმიუმი, ვანადიუმი, ბერილიუმი და რამდენიმე სხვა მიკროელემენტი.

ხერხემლიანთა სისხლის შედგენილობაში 24 სხვადასხვა მიკროელემენტი დადგენილი; ძუძუმწოვართა ტვინში 15 მიკროელემენტი აღმოჩენილი. ყველა მინერალური ელემენტი, პირუტყვის ორგანიზმში საკვებისა და წყლის მეშვეობით შედის; თითოეული მათგანი ცხოველის გარკვეულ ორგანოში გროვდება და იქ დიდმნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს. მაგალითად, სასქესო ორგანოებში გროვდება თუთია, კუჭქვეშა ჯირკვალში—თუთია და ნიკელი, პიპოფიზში—თუთია და ქრომი, ელენთასა, ემბრიონსა და პლაცენტაში—კობალტი, თვალის გუგაში—კაჟი და ა. შ. მიკროელემენტები შედის ფერმენ-



ტებისა და ჰორმონების შედგენილობაში, ზემოქმედებენ მათს აქტივობასა და ფუნქციაზე ცხოველის სხეულში, სახელობრ კი ვიტამინების სინთეზზე. მინერალური მაკრო— და მიკროელემენტების უკმარისობა, ისე როგორც ვიტამინების უკმარისობა, ცხოველის ორგანიზმში იწვევს ფიზიოლოგიური პროცესების ნორმული მსვლელობის დარღვევას, პათოლოგიურ მოვლენებს და პროდუქტიულობის შემცირებას.

სასაფლო-სამეურნეო ცხოველთა კვების ნორმირების მასობრივ პრაქტიკაში ულუფის ვიტამინებიდან დაბალანსებას და კონტროლს ექვემდებარება, ჩვეულებრივ, მხოლოდ კაროტინი (პროვიტამინი A), ხოლო მინერალური ნივთიერებებიდან—კალციუმი და ფოსფორი; დანარჩენი ვიტამინები, აგრეთვე სხვა რამდენიმე ათეული მინერალური მაკრო— და მიკროელემენტი კვების პრაქტიკაში დაბალანსებას და კონტროლს ჯერ კიდევ არ არის დაქვემდებარებული. მსგავსი რამ უნდა ითქვას აგრეთვე პროტეინების თაობაზე, რამდენადაც ულუფაში განისაზღვრება ხოლმე მონელებადი პროტეინის საერთო შემცველობა, მაგრამ ცალკეულ შეუნაცვლელ ამინომჟავათა მხრივ ულუფის დაბალანსება და კონტროლი არ წარმოებს. ყოველივე ეს ქმნის შესაძლებლობას, რომ—მიუხედავად საკვებ საშუალებათა და ერთობლივ ულუფის წინასწარი განსჯა-ანალიზისა—მაინც ყურადღების გარეშე დაგვრჩეს ერთი ან რამდენიმე ესა თუ ის შეუნაცვლელი ამინომჟავა, ვიტამინი და მიკროელემენტი, რომელთა არარსებობა ან უკმარისობა ულუფაში, თუნდაც უხვად კვებისას, არანაყოვანებას და აქედან გამომდინარე, შესატყვის უარყოფითს შედეგს გამოიწვევს.

ულუფის ბიოლოგიური სრულფასოვნობისათვის მნიშვნელობა აქვს არა მარტო ნახშირწყლების საერთო რაოდენობის საკმარისობას, არამედ მათს სტრუქტურასაც, რადგან—როგორც ცნობილია—ნახშირწყლები, მათი ფიზიოლოგიური როლის მიხედვით, ორ ჯგუფს მიეკუთვნება—ენერგეტიკულს და სტრუქტურულს. ენერგეტიკულ ჯგუფში შედის სახამებელი და შაქრები: სახაროზა, გლუკოზა, მალტოზა და ფრუქტოზა; ხოლო სტრუქტურულ ჯგუფში: ლაქტოზა, მანოზა (ქერისა და ხორბლის მარცვალში, წიწვში, საფუარებში), გალაქტოზა (რძის შაქარი, ბალჩეული, ზოგიერთი ძირხვევები; სელის თესლი, კომპტონი) და რაფინოზა (შაქრის ჰარხალი, ჰვაისა და ხორბლის მარცვალი). სტრუქტურული ნახშირწყლები ორჯერ აძლიერებენ კალციუმის დაგროვებას ორგანიზმში და აჩქარებენ ძვლოვანი ქსოვილების განვითარებას; ამიტომ არის, რომ საკვების მეშვეობით ამ ნახშირწყლების მიწოდება ცხოველისათვის განსაკუთრებით სასარგებლოა, პირველ რიგად, ახალმოზარდის და აგრეთვე მეწველი და მაკე ფურების ჯგუფებში.

ზოგიერთი საკვები მეტნაკლები რაოდენობით შეიცავს სტრუქტურულ ნახშირწყლებს, ზოგიერთი საკვები კი სრულიად არ შეიცავს მას. მაგალითად, სიმინდის მარცვალი ენერგეტიკული ნახშირწყლების მდიდარი წყაროა, მაგრამ სტრუქტურულ ნახშირწყლებს სრულიად არ შეიცავს და სწორედ ამასთან დაკავშირებით უნდა გვახსოვდეს, რომ ულუფაში სტრუქტურული ნახშირწყლების არარსებობა და უკმარისობა პირუტყვის დაავადებას, ზრდა-გან-

ეთიარების შეფერხებას, წველადობის შემცირებას და სხვა უარყოფით გავლენას იწვევს ხოლმე.

საკვებ საშუალებებში საყუათო ნივთიერებათა შემცველობის ერთიანი ცხრილები, თუმცა არასრულს, მაგრამ საჭირო ორიენტაციისათვის მაინც საკმარისს მონაცემებს გვაწვდის სხვადასხვა საკვებში მონელებადი პროტეინის საერთო რაოდენობის ირგვლივ. იგივე არ ითქმის შეუნაცვლელი ამინომჟავების თაობაზე, რადგან—როგორც ცნობილია—სხვადასხვა ცილა ამინომჟავათა სხვადასხვა ასორტიმენტსა და რაოდენობას შეიცავს, ხოლო არაცილოვანი პროტეინები—ამიდები—სულ არ შეიცავენ ამინომჟავებს და, მაშასადამე, ადვილად გასაგებია, რომ მონელებადი პროტეინების საერთო რაოდენობა ვერ ასახავს შეუნაცვლელი ამინომჟავების რაოდენობას, რის გამო ულუფის კონტროლი და დაბალანსებაც, ამ მხრივ, უზრუნველყოფილი ვერ იქნება.

წინამდებარე ნაშრომით გამოზნული დასკვნებისათვის უმნიშვნელო არ არის აგრეთვე იმის შეხსენება, რომ სხვადასხვა სახისა და წარმოშობის საკვებ საშუალებებში ცილებისა და ამინომჟავების ასორტიმენტი და რაოდენობა უაღრესად განსხვავებულია ხოლმე.

უკრაინის ტყე-სტეპისა და დაბლობთა ტყის ზონაში წარმოებული შესწავლით, მეცხოველეობის სამეცნიერო-კვლევითმა ინსტიტუტმა დიდი განსხვავებები ცხადყო საკვებ საშუალებებში პროტეინებისა და ამინომჟავათი შემცველობის მხრივ¹. დადგინდა იქნა, რომ სხვადასხვა საკვებში პროტეინების შემცველობა 2.8%-დან 38,47%-მდე მერყეობს, ხოლო ცალკეული ამინომჟავების შემცველობაში ეს განსხვავებები შეუდარებლად უფრო დიდი ფარგლისაა, მაგალითად, ლიზინისა—1,92-დან 25,04 გრამამდე საკვების ერთ კილოგრამში, ტრიპტოფანისა—0,4-დან 5,45 გრამამდე, ტრეონინისა—1,11—14,02 გ, ლეიცინისა და იზოლეიცინისა 2,84—48,94 გ კილოგრამ საკვებში და ა. შ. საქმე კიდევ უფრო რთულდება იმით, რომ ერთი და იგივე სახის საკვებიც კი ცალკეულ ამინომჟავათა, ვიტამინების, ცხიმოვანი მჟავების, მინერალური მასა—და მიკროელემენტებისა და სხვა ფაქტორების შეტანაკლებ რაოდენობას შეიცავს ხოლმე სხვადასხვა რელიეფის, ნიადაგის, კლიმატის პირობებში, აგრეთვე საკვების მოსავლის აღების, შენახვის და პირუტყვისათვის საკვებად მიცემის წინ მისი შემზადების განსხვავებული ხერხებისა და საშუალებათა გამოყენების მიხედვით.

მემცენარეობის სამეცნიერო-კვლევითი საკავშირო ინსტიტუტის უახლესი გამოკვლევებით² დადგინდა ცილების და ცალკეულ ამინომჟავათა შემცველობის დიდი მერყეობა არა მარტო სხვადასხვა საკვებში, არამედ ერთი და იმავე სახის სამარცვლე პარკოსნებში, რომლებიც მოყვანილი იყო საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა გეოგრაფიულ ზონაში. სხვადასხვა პარკოსნების მარცვალში ცილების შემცველობა 17%-დან (ლობიო) 50%-მდე (სოია)

¹ Даниленко И., Бару А., Мирошьниченко Н., Кацукова А.—Аминокислотный состав кормов. журнал „Вестник сельскохозяйственной науки“ № 8 за 1961 г. стр. 74.

² Смирнова-И конникова М.—Содержание и качество белка у зерновых бобовых культур, журнал „Вестник сельскохозяйственной науки“ № 7 за 1962 г. стр. 40—52.

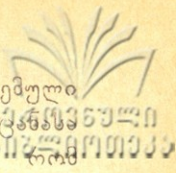


მერყეობს. დიდ მერყეობას აქვს ადგილი ცილების შემცველობის მხრივ სხვადასხვა წარმოშობის ერთსა და იმავე კულტურაშიც, რაც ასეთ შემთხვევაშია: ბარდაში—42,4% მდე, ცერცვში—27%, ცულისპირაში—46%, იაში—46%, ცერცველაში—40%, ოსპში—20,8%, მუზულოში—37,8, ხოლო ლობიოში—49%. ცალკეულ ამინომჟავათა შემცველობის მხრივ თვალსაჩინო განსხვავებებს აქვს ადგილი სხვადასხვა პარკოსნების მარცვალში, მაგალითად: ტიროზინისა—1,5—3,32% მდე, ტრიპტოფანისა—0,76—2,2%, ლიზინისა—2,2—6,0%, არგინინისა—6,7—12,6%, ჰისტიდინისა—1,6—3,8%, ცისტინისა—0,58—2,1% და მეთიონინისა—0,9—2,2%, როგორც ვხედავთ, აქ რყევადობის ამპლიტუდა 1:3 შეფარდებას აღწევს. ამინომჟავათა შემცველობის მხრივ დიდი მერყეობაა ერთსა და იმავე კულტურაშიც და ამ შინაარსის განსხვავება, მაგალითად, ბარდაში აღწევს: ტიროზინისათვის 30%-ს, ტრიპტოფანისათვის—22%, ლიზინის—39%, არგინინის—27%, ჰისტიდინის—29%, ცისტინისა—23,7% და მეთიონისათვის—25,3%. ამინომჟავათა შემცველობაში ასეთ მერყეობას აქვს ადგილი სხვა პარკოსან კულტურაშიც. ერთსა და იმავე პარკოსანთა თესლში, მათი თესვა-მოყვანის განსხვავებული პირობებისაგან დამოკიდებით ძლიერ მერყეობს ცილების ფრაქციული შედგენილობა, სახელდობრ კი ხსნადობის (მაშასადამე, მონელებადობის) მხრივ.

მცენარეული ცილების მთავარი მასა, ხსნადობის მიხედვით, 4 ჯგუფად დაიყოფა: ერთნი გაიხსნებიან წყალში, მეორენი—მარილების ხსნარებში, მესამენი—სპირტში, ხოლო მეოთხენი—ტუტეებში; პირუტყვი უკეთესად მოიხსნება პირველი ორი ჯგუფის ცილებს. ჩვენთვის ინტერესს მოკლებული არ არის აგრეთვე იმის გახსენება, რომ ზემოთ მითითებული წყაროებისა და მონაცემთა მიხედვით, ერთი და იმავე სახეობის და ჯიშის პარკოსანთა მარცვალში, მათი მოყვანის სხვადასხვა ადგილისაგან დამოკიდებით, წყალში ხსნადი ცილების ხვედრითი წილი შემდეგნაირად მეტნაკლებობდა: ბარდის ჯიშში „ჟეგალოვის—112“ ყუბანის საცდელ სადგურში—61%, ხოლო სვერდლოვსკში 92%. ბარდის ჯიშში „ნეესკი—7“ ყუბანის საცდელ სადგურში—71%, ხოლო სვერდლოვსკში—93%. აქ ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ ბარდის ორივე ჯიშის თესლი ჩრდილოეთის პირობებში—სვერდლოვსკში—წყალში ხსნადი, ე. ი. უკეთესი ფრაქციის, ცილების 50—31%-ით მეტს შეიცავდა, ვიდრე ყუბანში.

დიდ განსხვავებულობას აქვს ადგილი ამინომჟავათა შემცველობის მხრივ ერთსა და იმავე კულტურაში ჯიშური ნაირნაირობისა და თესვა-მოყვანაში სასუქების გამოყენებისაგან დამოკიდებით და, ბოლოს, საგრძნობლად განსხვავდება მონაცემები საკვებში საყუათო ნივთიერებათა შემცველობის შესახებ საბჭოურსა და უცხოურ სალიტერატურო წყაროებში. აღნიშნულთან დაკავშირებით მოსახსენებელია—უწინარეს ყოვლისა—პროფ. თ. კუნას მონაცემები საკვებში ცილებისა და ამინომჟავათა შემცველობის თაობაზე, აწმ მიწათმოქმედების დეპარტამენტის მეცხოველეობის განყოფილების ლაბორატორიის ცნობათა მიხედვით¹.

¹ К у н а Г.—Кормление свиней. Москва, 1961, стр. 31.

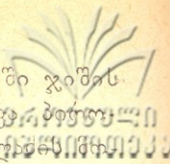


მედლებსაშებრ მოკლე და ზოგადი მიმოხილვის წესით გადმოცემული მთელი ამ მასალის გააზრება-გაზოგადებისას, ჩვენი მსჯელობის ამოცანაა და ინტერესებთან დაკავშირებით, საჭიროა მხედველობაში გვქონდეს, რომ საჭარბველოს სს რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობა განლაგების მკვეთრად გამოხატული ვერტიკალური ზონალობით ხასიათდება, რის გამო მეტად მრავალფეროვანია მისა ბუნებრივი და ეკონომიკური პირობები; რესპუბლიკის ტერიტორიის 52,5% განლაგებულია ზღვის დონიდან 1000 მეტრს აღმატებულ სიმაღლეზე, 21,7% — 500—1000 მეტრზე და მხოლოდ 26,7% — 500 მეტრის სიმაღლის ფარგლებში. ამას თან სდევს გეომორფოლოგიური ელემენტებისა და ჰიდროგრაფიული პირობების სხვადასხვაობა. ყოველივე ეს ცხადია, მჭიდროდ არის დაკავშირებული ნიადაგის, მზის რადიაციის, ქარების, სითბოს, ნალექების, ტენიანობისა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მრავალი სხვა პირობის სხვაობრიობასთან; ხოლო ეს უკანასკნელი ბუნებრივად განსაზღვრავს უაღრესად დანაწევრებული დიდძალი მიკრორაიონისა და მიკროუბნის არსებობას, არა მარტო ბუნებრივსა და ეკონომიკურ ზონებსა თუ ადმინისტრაციულ რაიონებს შიგნით, არამედ თითოეული კოლმეურნეობისა და საბჭოთა მეურნეობის ტერიტორიის შიგნითაც, რაც დიდი გავლენისაა სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სტრუქტურასა, ტექნოლოგიასა, ორგანიზაციასა და ეკონომიკაზე. ცხადია, ეს გავლენა ვრცელდება მეცხოველეობასა და მისთვის საჭირო საკვების მყარ ბაზაზედაც.

ანგარიშგასაწევი გახდება ხოლმე საკვებ მცენარეთა კულტურების პროდუქციაში საყუათო ნივთიერებების და ბიოლოგიურად აქტიური მრავალი ფაქტორის შემცველობის დიდი სხვადასხვაობა ამ ცალკეული ბუნებრივი მიკროზონების, რაიონების, საბჭოთა მეურნეობისა და კოლმეურნეობის მიხედვით; უგულვებელი ვერ იქმნება შესატყვისი განსხვავებები ამ პირობებში მოსაყვანი საკვები საშუალებების სტრუქტურაში და აგრეთვე ისიც, რომ მოპოვებული პროდუქციის მარჯვედ და შედეგიანად გამოყენებისათვის უშუალო მნიშვნელობა აქვს ადგილზე გავრცელებული პირუტყვის ჯიშურ თავისებურებასაც.

ერთი და იმავე სახეობის სხვადასხვა ჯიშის ცხოველებს საკვების მონელებისა და შეთვისების სხვადასხვა უნარი აქვთ და განსხვავებულ დამოკიდებულებას ამჟღავნებენ საკვების ცალკეული სახისადმი. მაგალითად, მეცხოველეობის სამეცნიერო-კვლევითი საკავშირო ინსტიტუტის მიერ საექსპერიმენტო მეურნეობა „ერმოლინო“-ში წარმოებული ცდების შედეგების მიხედვით, ჯერსაის ჯიშის ფურები უკეთესად მოინელებდნენ და აითვისებდნენ საკვებს, ვიდრე ოსტფრიზული ჯიშის ფურები. სახელდობრ: ჯერსაის ფურების ნაწლავებში ბევრად უფრო ინტენსიურად მიმდინარეობდა საკვების მონელება, რამდენადაც ორჯერ უფრო მეტი აღმოჩნდა ხიმუსის და საჭმლის მომნელებელ წვენთა რაოდენობა, თანაც მათ საკვებიდან გამოყენებული ბევრად უფრო მეტი აზოტი აღმოაჩნდათ, ვიდრე ოსტფრიზულებს¹. განსაკუთრებულ მტკიცებას არ

1. М. Шаменев—Пищеварение у коров Остфризской и Джерсейской пород при различных рационах. Журнал „Животноводство“ № 3 за 1965 год, стр. 73—76.



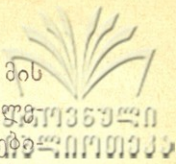
მოითხოვს ის დებულება, რომ საკვების მონელებასა და შეთვისებაში ჯიშის თავისებურება მეტნაკლებობს ნიადაგის, კლიმატისა და გარემოს სხვა პირობებისაგან დამოკიდებით, რაც—უკეთეს გავიხსენებთ პროფ. დ. აგლაძის ნათხრობს წინამდებარე კრებულში გამოქვეყნებულ ნაშრომში—ზედმიწევნით ზუსტად არის ასახული ნათქვამით—ყოველი ჯიში თავისი ყვერბის პირმშოაო.

ულუფის კონტროლისა და ნორმირების არსებული წესისა და საშუალებათა არასრულყოფილობა იმითაც რთულდება, რომ დღემდე, მეცნიერებაში ჯერ კიდევ ბევრი რამ არ არის შესწავლილი და გარკვეული ცხოველთა კვების ფიზიოლოგიაში. გარდა ამისა, საყუათო ნივთიერებათა წილ მოთხოვნილება ერთნაირი არ არის ნიადაგის, ჰაერის და საერთოდ გარემოს სხვადასხვა პირობებში. ჩვენ გვგონია, რომ აგრეთვე ამ ფაქტების ჯეროვანმა გააზრებამ უნდა მიგვიყვანოს დასკვნამდე, მეცხოველეობის შემდგომი განვითარების პერსპექტივათა დასახვისათვის საჭირო ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შემუშავებისას, პროფ. დ. აგლაძის მიერ შემოთავაზებული ტერმინი—„ყვერბის“, დედაზრის ფართოდ გამოყენების შესახებ. ეს იმიტომ, რომ ცნება—ყვერბი, როგორც განმარტავს პროფესორი დ. აგლაძე, უწინარეს ყოვლისა, შეძლებისამებრ მცირე ტერიტორიული ერთეულების ფარგლებში (ვთქვათ, ერთი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს მიწისმფლობელობის ფარგლებში) არსებულ პირობათა ერთობლიობას გულისხმობს. ადვილი მისახვედრია, რომ რაც უფრო მცირე იქნება შესატყვისი ტერიტორიული ერთეული, როგორც წესი, მით უფრო ნაკლები ფარგლისა იქნება ბუნებრივ მოვლენათა სხვაობრიობა. მაგრამ ეს მაინც არ ნიშნავს, თითქოს ყვერბისეული ფარგლების სიმცირე მოსპობდეს განსხვავებებს, რომლებიც არსებობს საკვებ საშუალებათა შედგენილობაში საყუათო ნივთიერებების შიგთქონის მხრივ და, მაშასადამე, ამა თუ იმ ყვერბის მიჯნებში აუცილებელი არ ყოფილიყოს ზრუნვა სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვების სათანადო საკითხებთან დაკავშირებით. ყვერბის მიჯნების სიმცირე მხოლოდ შეზღუდავს შესატყვისი მოვლენების სხვაობრიობას და, მაშასადამე, უფრო ეფექტიანს ჰყოფს შესატყვისი ღონისძიებების გამოყენებას.

ამიტომ, მაინც პასუხგასაცემია კითხვა, თუ როგორ შეგვიძლია თავიდან ავიცილინოთ ან შევანელოთ სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვების ნორმირებაში ამჟამად არსებული უნებურებ და, ერთგვარად, გარდუვალი ცდომილება-უსრულობანი და პირუტყვისათვის განსაკუთრებულ ულუფაში საყუათო ნივთიერებათა ჭეშმარიტი მოთხოვნილებისაგან გადახრები.

ამ დარგში მეცნიერული ცოდნის თანამედროვე მდგომარეობისა და კვების ნორმირებისა თუ კონტროლის არსებული შესაძლებლობის პირობებში, ასეთი ნიველირება და გამოსწორება საგრინობლად არის შესაძლებელი მხოლოდ პირუტყვის საკვების ნაირნაირობით (მრავალფეროვნებით), რასაკვირველია, ულუფაში დასამატებელი ამჟამად არსებული სხვადასხვა საკვებ საშუალებათა ჩათვლით.

ულუფაში არა ერთი და ორი, არამედ მრავალი სახის, ნაირნაირი საკვები საშუალების ჩართვის შემთხვევაში, მათი ერთი ნაწილი—რამდენადმე მაინც—შეავსებს იმ საყუათო ნივთიერებებს, რომლებიც სულ არ არის ან არასაკმარისი რაოდენობითაა ულუფის შემადგენელ სხვა ინგრედიენტებში.



ნარევი სხვადასხვა საკვებ საშუალებათა ურთიერთზე გავლენა აღიღებს მის მონელებადობას და ულუფის სრულფასოვნობას. ნაირნაირი საკვები საშუალებებისაგან შემდგარ ულუფაში გამოიმყვანდება მათი უფრო მეტი (დამატებითი) ერთობლივი მონელებადობა და კვებითი ეფექტი, ვიდრე ამ საკვებ საშუალებათა ცალკე გამოყენების დროს. ეს კი დიდი მნიშვნელობისაა საკვების ანაზღაურებისა და პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებისათვის. დასახსომელია, რომ აკადემიკოს ი. პავლოვის მოძღვრების მიხედვით, საკმარისი სრულიადაც არ არის, რომ საკვებთა ულუფა რაოდენობრივად მოიცავდეს აუცილებელ ყველა საყუათო ნივთიერებას. ულუფა, მზავდროულად, გემრიელი, მიმზიდველი და მადის აღმძვრელი უნდა იყოს, რადგან მხოლოდ ამ პირობებში სრულად გამოვლინდება ჭამის დროს კუჭნაწლავის და მასთან დაკავშირებული ყველა ორგანოს მოტორიკა, მონელებისა და შეთვისების პროცესის ნორმული მიმდინარეობა, ე. ი. მაქსიმუმით არის ხოლმე მიღწეული საჭმლის მონელება და სარგებლიანად მისი გამოყენება.

ულუფის გემო და მიმზიდველობა კი დამოკიდებულია მისი შემადგენელი საკვები საშუალებების ნაირნაირობისაგან, როგორც აღნიშნავდა აკად. ი. ს. პოპოვი თავის დროზე: „პირუტყვის საკვებთა ულუფა შედლებისამებრ მიმზიდველი და გემრიელი, მრავალგვარი საკვები საშუალებებისაგან შემდგარი უნდა იყოს“. ეს დებულება ჭეშმარიტად და უდავოდ არის აღიარებული საბჭოურსა და უცხოეთის ზოოტექნიკურ მეცნიერებაში; ის დღემდე დარჩა და, ილბათ, ახლო მომავალსაც მიჰყვება ერთადერთ ქმედით საშუალებად მეცხოველეობის პრაქტიკაში იმ უნებური ცდომილებებისა და უკმარისობათა შეძლებისამებრ შენელებისათვის, რაც სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა კვების ნორმირებას და კონტროლს ახლავს დღეს-დღეობით. სწორედ ამასთან დაკავშირებით და ამ ადგილას მიგვაჩნია აუცილებლად შენიშვნა, რომ მეცხოველეობისათვის საჭირო ნაირნაირი საკვები, კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში, უმთავრესად მიწათმოქმედებისაგან (მემცენარეობიდან) უნდა იქნეს მიღებული; მართალია, მრეწველობა აკეთებს კომბინირებულ საკვებს (უპირატესად, კონცენტრირებულს), მაგრამ ეს საკვების დამატებითი წყაროა და არა მთავარი.

საქართველოს კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში 1963 წელს 131 ათასი ტონა კვების ერთეულის ოდენობით დახარჯული საკვების საერთო მასაში, კომბინირებული საკვები, დაახლოებით, 40 ათასი ტონა კვების ერთეულს, ანუ 10,4%-ს შეადგენდა. ბაგური შენახვის პერიოდის საკვებში კი (76.6 ათასი ტონა კვების ერთეული) მისი წილი 18,3% იყო, რაც პირველ რიგად, საბჭოთა მეურნეობებზე მიდიოდა¹.

კომბინირებული საკვების რეწვა (წარმოება) თანდათანობით კიდევ უფრო გაფართოვდება და. ცხადია, ის მაქსიმუმი ეფექტით უნდა იქნეს გამოყენებული. მაგრამ, კომბინირებული საკვების მოსამზადებლად საჭირო ისეთი მასალა, როგორიცაა მარცვლეული, მისი ანარჩენები, თივის ფხენილი და სხვა, ისავე მემცენარეობისაგან უნდა იქნეს მიღებული.

1. ЦСУ Грузинской ССР—Народное хозяйство Грузинской ССР в 1963 году. Статистический сборник. Тбилиси, 1964 г., стр. 118—119.



გარკვეული ზონებისა და რაიონების საკვებთა რესურსებში მეტნაკლები რაოდენობით მრეწველობის გარკვეული ანარჩენებიც შედის. მაგალითად საკვებთა დამატებითი რესურსებია და შედარებით მცირე რაოდენობის წილი უკავიათ. საქართველოს პირობებში, სადაც შაქრის, ლუდის, სასამებლის, სპირტისა და სასურსათო მრეწველობის სხვა მსგავსი დარგების ფართოდ განვითარების პირობები საკონკრეტოდ შეზღუდულია, საზოგადოებრივი შრომის საკავშირო განაწილებაში ჩვენი რესპუბლიკის მონაწილეობის ხასიათისა და ფარგლის გამო.

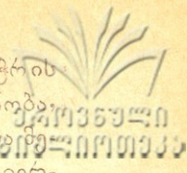
პირუტყვის საკვებით მომარაგების ეს წყარო თვალსაჩინო მნიშვნელობის მქონებლად არ უნდა ვივარაუდოთ. ამას ადასტურებს ქვემოთ მოტანილი ცნობაც: პირუტყვის შენახვის ბაგურ პერიოდში საქართველოს საბჭოთა მეურნეობებსა და კოლმეურნეობებში, 1963 წელს დახარჯული 2014 ათასი ტონა საკვების მთელ მასაში, მრეწველობის ყველა ასეთი ანარჩენი 59 ათასს, ანუ 2.9% შეადგენდა, ხოლო კვების ერთეულებად გადაანგარიშებით, დაახლოებით, მხოლოდ 0.8% განისაზღვრებოდა¹.

საკვებთა ულუფის აზოტის საერთო რაოდენობით, ზოგიერთი ამინომჟავისა, ვიტამინებით და მინერალური ელემენტებით დასაბალანსებლად, გამოიყენება ხოლმე მრეწველური წესით გაკეთებული სხვადასხვა საშუალება, როგორცაა: კარბამიდი (შარდოვანა), ამონიუმის სულფატის ბიკარბონატი, ამიაკური წყალი, საკვები საფუარები, ვიტამინური კონცენტრატები, ზრდის სტიმულატორი ჰორმონები, დარიშხანოვანი პრეპარატები, ანტიბიოტიკები—პენიცილინი, ბიომიცინი, აურეომიცინი, ტერამიცინი, ბაციტრაცინი და სხვ.

უკანასკნელ პერიოდში ჩვენმა მრეწველობამ გააძლიერა საფუარებისა და ამინომჟავების რეწვა (წარმოება) მეცხოველეობისათვის; მაგრამ, ჩამოთვლილ საშუალებათა რეწვის ფარგლის გამუდმებული გაფართოების მიუხედავად, ჩვენი მრეწველობა, ჯერჯერობით, მაინც ვერ ასდის იმ ამოცანას, რომ შესაძლებელი გახდეს ცენტრალიზებულად, გეგმური მომარაგების წესით და დროულად დაკმაყოფილდეს ყველა კოლმეურნეობისა და საბჭოთა მეურნეობის მოთხოვნა აღნიშნულ საშუალებათა მიმართ საბჭოთა კავშირის უზარმაზარ ტერიტორიაზე.

ასეთი შესაძლებლობა, საერთოდ, ძნელი წარმოსადგენია. მაგრამ რომც მიღწეულ იქნეს, ჩვენი აზრით, პრინციპულად არასწორად უნდა ვაღიაროთ ამინომჟავებზე, ვიტამინებზე, მინერალურ მიკროელემენტებსა და სხვა მსგავსს საყუათო ნივთიერებებზე კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების მოთხოვნილების ცენტრალიზებული მომარაგების წესით დაკმაყოფილება. ეს მიუღებელია რამდენიმე მოსაზრებით, რომელთა შორის ერთ-ერთი ის არის, რომ ამინომჟავები, ვიტამინები და ბიოლოგიურად აქტიური სხვა ნივთიერებანი ადამიანის არსებობისათვის მნიშვნელოვანია და ფრიად საჭიროც, რის გამო მათი რეწვა (წარმოება) რაც შეიძლება უფრო მეტი რაოდენობით არის აუცილებელი ჩვენი ქვეყნის ყველა კუთხეში. რაც შეეხება მეცხოველეობისათვის ამავე მოთხოვნის დაკმაყოფილებას, ეს შესაძლებელია, უპირატესად, ადგილებზე სათანადო სასოფლო-

¹). ЦСУ Грузинской ССР—вышеуказанный сборник.



სამეურნეო კულტურათა წარმოებით. მაშასადამე, საკითხის სწორად გადაჭრის საფუძველს, ამ შემთხვევაში, უნდა ქმნიდეს ის ეკონომიკური სარფიანობა, რომელიც თან ახლავს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში მემცენარეობის ცხოველუბის ორგანიზაციულად სწორი შეხამებიდან გამომდინარე ურთიერთობებსა და ერთობლივ კავშირს. მაგრამ არის საკითხის მეორე მხარეც.

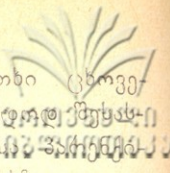
კარბამიდი (მარდოვანა), ამონიუმის სულფატის ბიკარბონატი, ამიაკური წყალი და აზოტოვანი სხვა ქიმიურა შენაერთები, როგორც აზოტის წყარო, გამოიყენება მხოლოდ მკონხავი პირუტყვის, უმაჯრესად, ძროხეულის კვებაში, აზოტოვან ნავთიერებათა მოთხოვნილების 25—30% ფარგლებში.

ულუვის შედგენილობაში ამ ფარგლის გადამეტება პირუტყვის მოწამლვას და მასთან დაკავშირებულ უარყოფით მოვლენებს იწვევს. აზოტოვან ნივთიერებებზე მკონხავი პირუტყვისა მოთხოვნილების დანარჩენი ნაწილი (70—75%) და ყველა სხვა სახეობის პირუტყვისა და მეფრინველეობის მთელი მოთხოვნილება აზოტის მიმართ მცენარეული და ცხოველური წარმოშობის საკვებით უნდა დაკმაყოფილდეს. ამასთანავე დასასწომებელია, რომ ცხოველური წარმოშობის საკვები (ხორცის, სისხლის და თევზის თხენილი) ხორცისა და თევზის მრეწველობის ანარჩენებისაგან კეთდება და, ცხადია, მისი ხვედრითი წილი საკვების რესურსებში არ შეიძლება დიდი იყოს, კერძოდ, საქართველოს პირობებში.

ამრიგად, კარბამიდისა და სხვა აზოტოვან ქიმიურ ნივთიერებათა გამოყენება სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვებაში დიდმნიშვნელოვანია, მაგრამ ვერ წყვეტს ცილებით და მათ შედგენილობაში შემავალი ამინომჟავებით მეცხოველეობის უზრუნველყოფის საკითხს.

ყურადსაღებია ისიც, რომ პირუტყვის კვებაში ქიმიურ საშუალებათა გამოყენების დროს დიდი წინდახედულობა და სიფრთხილეა საჭირო. ეს საკვები საშუალებები გულდასმით უნდა იქნეს შემოწმებული ფიზიოლოგიური შედეგების და ბიოლოგიური სრულფასოვნების თვალსაზრისით, ვინაიდან — სადღეისოდ არსებული —ზოგიერთი მემცენარეული დაკვირვების მონაცემები ცხადყოფს, რომ კარბამიდისა და სინთეზური ქიმიური სხვა საშუალებებით პირუტყვის კვებაში გატაცებას, ზოგჯერ, თან სდევს უარყოფითი შედეგი სულადობის კვლავწარმოების (რებროდუქციის), კერძოდ კი, ჯიშიერი პირუტყვის მოშენების მზრივ და არის იმის მონაცემებიც, რომ ზოგჯერ პროდუქციასზედაც უარყოფითად მოქმედებს.

მართალია, ბოლო დრომდე, ამ საკითხის ირგვლივ სხვადასხვა — თანაც, არსებითად, საწინააღმდეგო — მოსაზრებები იყო გამოთქმული, მაგრამ არ შეიძლება უგულვებლყოფა ჩვენი ქვეყნის გამოჩენილი მემცენარეობის აზრისა ამ საკითხებზე და, კერძოდ იმ განცხადებებისა, რომელიც გაკეთებული იყო ვ. ი. ლენინის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო მემცენარეობათა საკავშირო აკადემიის სესიაზე, 1964 წლის მარტში. ასე, მაგალითად, აკადემიკოსმა მ. ოლშანსკიმ სესიაზე თავის მოხსენებაში აღნიშნა, რომ მეცხოველეობაში აზოტის შემცველ სინთეზურ ნივთიერებათა გამოყენების თაობაზე მრავალრიცხოვანი მემცენარეული გამოკვლევებისა და, ალავ-ალავ, აგრეთვე წარმოებაში მოპოვებული გამოცდილების მიუხედავად, მაინც ჯერ კიდევ გაურკვე-



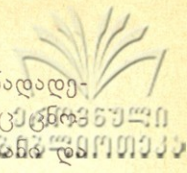
ველი რჩება ამ შენაერთების აზოტის გარდაქმნის მრავალი საკითხი ცხოველური ორგანიზმის ცილებად; ისე როგორც ჯერ კიდევ სათანადოდ არაა დადგენილი წველია მათი ზეგავლენა ცხოველის სარებროდუქციო ფუნქციებზე. მათი მატოზული ორგანოების მდგომარეობისა და პროდუქციის ხარისხზე. აკად. მ. ოლშანსკიმ აუცილებლად მიიჩნია სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის გაფართოება და გაღრმავება. ამ მიმართულებით, ბოლო ხანებში, შესრულებული მეცნიერული ნაშრომების მთელი წყება გვიკარნახებს, ყურადღება გავამახვილოთ დამატებითი გამოკვლევების აუცილებლობაზე კარბამიდის გამოყენებასთან დაკავშირებით, სარძეო ფერმებსა და საჯიშე მეურნეობაში-სადაც ცხოველთა სიცოცხლის გახანგრძლივება უფრო მეტად არის მნიშვნელოვანი და სასურველი, ვიდრე გასასუქებელი. (საუსხო და საქოსმენო) სულადობისათვის, დაასკვნა აკად. მ. ოლშანსკიმ.

ამ სესიაზე აკად. ი. პოპოვმა აღნიშნა, რომ საჭიროა შემდგომი შესწავლა ხალასი ზოოტექნიკური ზოგიერთი იმ საკითხისა, რომელიც დაკავშირებულია შარდოვანას გამოყენებასთან და რომ ამ საკითხების წარმატებით გადასაწყვეტად, საჭიროა საფუძვლიანი ბიოქიმიური და მიკრობიოლოგიური გამოკვლევები, უფრო მეტად უნდა გაღრმავდეს შარდოვანას და აზოტური სხვა შენაერთების ზეგავლენის შესწავლა პირუტყვის ჯანმრთელობასა და პროდუქციის ხარისხზე, მით უმეტეს, რომ წარმოებული ცდების მთელ რიგ შემთხვევაში აღნიშნულია შარდოვანას არახელსაყრელი გავლენა ხორცის, რძისა და ყველის ხარისხზე. დასასრულს, პროფ. ი. პოპოვმა განაცხადა, რომ უფრო გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ღონისძიებებს ცილების რეწვის (წარმოების) ფარგლის გასადიდებლად თვით მეურნეობებშივე. აკადემიკოსმა ნ. ბელენკიმ ამ სესიაზე თხოვნით მიმართა სსრკ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს და აკადემიას, რათა მიღებულ იქნეს მტკიცე გადაწყვეტილება, რომ არ გამოიყენონ აზოტშემცველი სინთეზური ნივთიერებები, ანტიბიოტიკები და სტიმულატორები საჯიშე მეურნეობებში. ის ამტკიცებდა, თავის სიტყვაში, რომ ანტიბიოტიკების სისტემატური გამოყენება ამცირებს ცხოველის ორგანიზმის სიცოცხლიერების მაჩვენებლებს. იმავე სესიაზე აკადემიკოსმა ლ. გრებენმა განაცხადა: „ჩვენ გვინდა, რომ ჯიშეირ ცხოველებს სრულფასოვანი საკვები ჰქონდეთ—ამიტომ, საჯიშე ცხოველების ულუფაში ცილა არ უნდა შეიკვალოს შარდოვანათი“.

აღნიშნულ ვითარებაში, თავისთავად ცხადია, გაუმართლებელი და დაუშვებელი იქნებოდა გაუფრთხილებლობა, წინდაუხედაობა და ხელოებითი რისკი სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვებაში კარბამიდის და ქიმიური სხვა, ხელოვნური, შენაერთების გაშოყენებისას.

დაუშვებელია ცნობილ მეცნიერთაგან მოწოდებული ამ სიგნალების უგულვებელყოფა.

ეს მით უმეტეს, რომ აკად. ი. პოპოვმა, უკანასკნელი 8—9 წლის მანძილზე, რამდენჯერმე დააყენა საკითხი იმის თაობაზე, რომ უფრო მიზანშეწონილი იქნებოდა შარდოვანას მიცემა პირუტყვისათვის არა უშუალოდ, არამედ მკენარის მეშვეობით, ე. ი. სასუქად მისი გამოყენების გზით. ამის პრაქტიკულად გახორციელებას აფერხებდა სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელობაში სუბიექტივიზმთან დაკავშირებულ ცნობილი მოვლენები.



ჩვენ სავსებით ვიზიარებთ აკად. ი. პოპოვის ზემოხსენებულ წინადადებას და აუცილებლად მიგვაჩნია მისი გახორციელება, რადგან—როგორც ვინაობის ბილია—შარდოვანა, თავის თავად, სწრაფმომქმედი დიდადღეფექტური კარგი აზოტური სასუქია; მისი გამოყენება საკვებად განკუთვნილი კულტურებისათვის აძლიერებს მოსავლიანობას და ადიდებს აზოტის რაოდენობას მიღებული მცენარეული საკვების პროდუქციის ერთეულისა და საერთო მასის ქიმიურ შედგენილობაში. ამით შესაძლებელია მიღწეულ იქნეს მეცხოველეობის მოპარაგება გაცილებით უფრო მეტი აზოტით საკვებში, ვიდრე აზოტის ის რაოდენობაა, რომელსაც მცენარეთა სასუქად გამოყენებული შეიცავდა. ამის გარდა, შარდოვანას სასუქად გამოყენებით მიღებული მოსავლის ნამეტით მეცხოველეობა მიიღებს ნახშირწყლების, ვიტამინებისა და სხვა საყუათო ნივთიერებათა თვალსაჩინოდ დიდ დამატებით რაოდენობას, რაც მთლიანად გამორიცხულია შარდოვანას ჩართვით უშუალოდ ულუფაში. ძნელად მისახვედრი არ უნდა იყოს, რომ საკვებად განკუთვნილ კულტურაში შარდოვანას გამოყენება სასუქად შექმნის საფუძველს, რათა—ნივთიერებების მიმოცვლის შედეგად—მცენარეულ საკვებთა მასაში აზოტი წარმოდგენილი იქნეს ცხოველის ორგანიზმის მოთხოვნილებათა შესაფერის ბიოლოგიურად სრულფასოვანი ცილებისა და სხვა შენაერთების სახით. ვფიქრობთ, აღარ არის აუცილებელი იმის აღნიშვნა, რომ ამ გზით თავიდან ავიცილებთ პირუტყვის მოწამლვისა და მისი პროდუქციის ხარისხზე უარყოფითი გავლენის ყოველგვარ შესაძლებლობას, რაც მოსალოდნელი არის ხოლმე, გარკვეულ პირობებში, შარდოვანას შერევით უშუალოდ საკვებთა ულუფაში და ზოგჯერ გარეგნულად შეუმჩნეველიც შეიძლება დარჩეს.

დასასრულ, იმასაც უნდა გაესვას ხაზი, რომ პირუტყვის საკვებთა ულუფაში შარდოვანას უშუალოდ ჩართვით ორგანული ნივთიერების ახალი მასა არ წარმოიქმნება; პირიქით, შარდოვანას დაშლისა და მისი აზოტის გამოყენების პროცესში პირუტყვის ფაშვის ბაქტერიები იმ მზამზარეულ ენერგეტიკულ მასალას დახარჯავენ ხოლმე, რომელიც მოცემულია ულუფის ინგრედიენტებში ნახშირწყლების სახედ.

შარდოვანას სასუქად გამოყენების შემთხვევაში კი საკვებად განკუთვნილ მცენარეთა დიდი მოსავლის მიღებით—ჩვენ ფოტოსინთეზისა და ასიმილაციის მეშვეობით—მზის ენერჯის დიდი რაოდენობის დაგროვებას, ნიადაგიდან წყლისა და საყუათო ნივთიერებათა მობილიზაციას და, ამ გზით, მცენარეში დიდძალი ახალი ორგანული იმ მასალის შექმნას მივალწევთ, რომელშიც კონსერვირებულია მზის შუქის დიდძალი ენერჯია. ეს კი—საბოლოო ჯამად—საერთოდ სოფლის მეურნეობის და, კერძოდ, მიწათმოქმედების მთავარი დანიშნულება და მიზანი არის.

ზემოთ, ძლიერ მოკლედ, გადმოცემული თვალსაზრისები და მოსაზრებები, ჩვენის შეხედულებით, ყოველთვის ანგარიშში ჩასაგდებაა, როდესაც ამა თუ იმ ყვერბის მეცხოველეობისათვის შემდგომი განვითარების პერსპექტივების დასასახელებლად წინასწარ შევუდგებით ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ლონისძიებათა კომპლექსის შემუშავებას და ეს კომპლექსი გვიკარნახებს იმის აუცილებლობას, რომ სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების შენახვის სისტემა-



ში, ვთქვათ. ბაგური ან ბაგურ-საძოვრული წესი და ამის შესატყვისი კვება უპირატესი მნიშვნელობისა უნდა იყოს.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის პირობებში, პირუტყვის ბაგური ან ბაგურ-საძოვრული წესი, უმეტეს ნაწილად, დაკავშირებული იქნება საკვების მყარი ბაზის ისეთგვარ ორგანიზაციასთან, სადაც საკვების მყარი ბაზის სტრუქტურაში, საერთოდ, „ბუნებრივი საკვები სავარგულები“-ს სახელწოდებით ცნობილი მისი შემადგენელი ნაწილი (განსაკუთრებით კი — საზამთრო საძოვრები) შედარებით მცირედ იქნება წარმოდგენილი, რის გამო, პირუტყვისათვის საკვების მომარაგების წყაროს დანიშნულებით, წინ წამოიწევეს საკვების მყარი ბაზის შემადგენელი სხვა ისეთი ნაწილები, როგორცაა „მემცენარეობის ანარჩენი“, „საგანგებოდ ორგანიზებული საკვებმოპოვება“ და „ცენტრალური ნომარაგება“.¹

გინაიდან — როგორც პროფ. დ. ავლანის განმარტებით ვიცით, წინამდებარე კრებულში მოთავსებული ნაშრომისა და აგრეთვე სახელმძღვანელო „მეცხოველეობის საფუძვლები“-ს მიხედვით — ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის უმნიშვნელოვანესი რგოლის პრაქტიკულ გასახიერებას კვების გეგმა და საკვებთა ბალანსი წარმოადგენს, ამიტომ ყოველივე ზემოთქმულმა კუთვნილი ადგილი უნდა ჰპოვოს სწორედ ამ დოკუმენტებით ფიქსირებულ გააზრება-მოსაზრებებში. ეს იმას ნიშნავს, რომ კვების გეგმის ამსახველ იმ ცხრილებში, სადაც გასახიერებულია ხოლმე ზოოტექნიკურად დასაბუთებული გამოანგარიშებანი სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვების ტიპის და საკვებთა ულუფის სტრუქტურისა თუ ყუათიანობის ირგვლივ, ავტორთა მოსაზრება-გააზრებებში, შესატყვისი ციფრობრივი მაჩვენებლების საფუძველს ზემოაღნიშნულ საკითხთა წილ მეცნიერების მონაცემების გათვალისწინებაც უნდა ქმნიდეს. საკვებთა ბალანსში კი, ამ გზით დადგენილ საკვებ საშუალებათა მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად მოფიქრებულ აგროტექნიკურ ღონისძიებათა წყებაში, იგივე მეცნიერულმა მონაცემებმა უნდა ჩაუყაროს საძირკველი სათანადო საკვებმოპოვების ტიპსა თუ ხასიათს.

როდესაც, ამ უკანასკნელთან დაკავშირებით, საქმე თესვბრუნვებს შეეხება, მხედველობიდან გამოსატოვებელი არ აოის ამ ერთობლივი საკითხის კიდევ ერთი მხარე, რომლის ჯეროვნად გათვალისწინებით უნდა მოწესრიგდეს ხოლმე საკვების მყარი ბაზის ორგანიზაციის სათანადო ესა თუ ის ელემენტი.

ზემოთ განხილულ საყუათო ნივთიერებათა გარდა, სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის ორგანიზმის სასიცოცხლო პროცესების მიმდინარეობასა და პროდუქტიულობაში, დიდი მნიშვნელობისაა აგრეთვე არაიდენტიფიცირებული (ჯერ კიდევ დაუდგენელი) ბიოლოგიურად აქტიური ფაქტორები, რომელთა მოქმედება პრაქტიკაში გამოვლინდება ხოლმე ზოგიერთი სახის საკვებისათვის სპეციფიკურად დამახასიათებელი ზემოქმედებით ცხოველის ორგანიზმზე. ასეთი საკვებია საძოვრის ბალახეული, საკვებად განკუთვნილი ზოგიერ-

¹ ა გ ლ ა ძ ე დ. — მეცხოველეობის საფუძვლები. ნაწ. I, თბილისი, გვ. 203, 265

თი ბალახის წვენი, იონჯის თივის ფხენილი, ზოგიერთი მარცვლეული და ცხოველური წარმოშობის საკვები.

უკანასკნელ წლებში საკვებ მწვანე მცენარეებში აღმოჩენილია ესტროგენური ნივთიერებანი, რომლებიც ხელს უწყობენ რეპროდუქციას, ზრდას და ლაქტაციას. დადგენილია, რომ მწვანე საკვებ მცენარეთა ესტროგენური აქტივობა დაკავშირებულია სხვადასხვა პიგმენტებთან (იზოფლავინები, ესტრონი, ესტროლი და მათგან ნაწარმოებნი). ესტროგენური ნივთიერებებით მდიდარია ახალგაზრდა მწვანე მცენარეები. პროფ. თ. კუნა (აშშ.) განსაკუთრებით დიდ მნიშვნელობას აკუთვნებს პირუტყვის საკვების უზრუნველყოფას არაინდეტიფიცირებული ნივთიერებებით (ფაქტორებით), რომელთაც შეიცავს ნორჩი ბალახი, მისი წვენი, იონჯა, იონჯის ფხენილი, ზოგიერთი ცილოვანი საკვები და ნიადაგი. ამის დასადასტურებლად მას მრავალი მონაცემი აქვს მოტანილი¹.

არაინდეტიფიცირებულ (დაუდგენელ) ფაქტორებს უნდა მიეკუთვნოს ბიოლოგიურად აქტიური ის ფერმენტები და ჰორმონების მსგავსი ნივთიერებანი, რომელთაც—პროფ. ა. დმიტრიენკოს და პროფ. პ. პშენინის მიხედვით—მწვანე საკვები შეიცავს, მაგრამ ცხოველის ორგანიზმში მათი ბიოლოგიური ფუნქცია ჯერ კიდევ სავსებით გარკვეული არ არის².

ამასვე ადასტურებს პროფ. ა. ოესიანიკოვის (მოსკოვი) მოსაზრებები და პროფ. პ. ლადანის (ნოვოჩერკასკი) მეცნიერული კვლევის შედეგები მელორეობაში³.

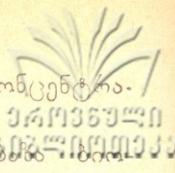
მწვანე საკვები, ამასთან ერთად, დიდი რაოდენობით შეიცავს აგრეთვე სხვადასხვა ვიტამინებს და მინერალურ ელემენტებს. ცნობილია, რომ სასაფლო-სამეურნეო პირუტყვის ნორმულ კვებაში დიდი მნიშვნელობა აქვს წვნიან საკვებს (ძირხვენები, ტუბერიანები, ბალჩიული და სილაჟი). პირუტყვის უზრუნველყოფა მწვანე საკვებით შეძლებისამებრ ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე დიდმნიშვნელოვანი ამოცანაა და ამ ამოცანის განხორციელება, პრაქტიკულად, შესაძლებელია მწვანე კონვეირების მეშვეობით, ხოლო მწვანე კონვეირში საძოვარი ისეთივე აუცილებელი შემადგენელი ელემენტია, როგორც საკვების მყარი ბაზისა, საერთოდ.

ზამთრობით ბაგური კვების პერიოდში, საძოვარი და გათიბული მწვანე მასა უნდა შეცვალოს ხოლმე პარკოსნების კარგმა თივამ, განსაკუთრებით იონჯის თივამ, კარგი ხარისხის თივის ფხენილმა, აგრეთვე, ნაწილობრივ, კარგმა სილაჟმა, სხვა სახის წვნიან საკვებთან ერთად, ძირხვენებს შორის, განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია საკვები წითელი სტაფილო, რომელიც სხვადასხვა ვიტამინების დიდ რაოდენობას შეიცავს და, ამავე დროს, ჩინებულ დიეტური საშუალებაც არის. ყოველად უდავოა, რომ საკვებთა ულუფას,

¹ Куна Т.—Кормление свиней. Москва. 1961 г. стр. 14.

² Дмитроченко А. Пшеничный Н.—Кормление сельскохозяйственных животных. Москва. 1961 г. стр. 148.

³ Овсяников А.—Предисловие к книге Куна Т.—Кормление свиней. Москва, 1961 г.



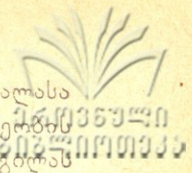
საჭიროების მიხედვით, უნდა დაემატოს ხოლმე ვიტამინური კონცენტრატებიც და სხვა სახის საყუათო პრეპარატებიც.

მაგრამ, მეცხოველეობისათვის აუცილებელი საკვების მყარი ლოგიურად სრულფასოვანი რომ იყოს და ზემოთ განხილული ყველა მოთხოვნას შეესაბამებოდეს, ის დაფუნდებული უნდა იყოს საკვები მცენარეების ნაირნაირი ასორტიმენტის მოყვანაზე და გონივრულად გამოიყენებდეს არსებულ ბუნებრივ სათიბებსა და საძოვრებს, თანაც უზრუნველყოფდეს საკვების უმციარეს თვითღირებულებას. ყოველივე ეს უნდა შეესაბამებოდეს მიწის რაციონალურ გამოყენებას და ნიადაგის ნაყოფიერების გაძლიერებას.

კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში ამ კომპლექსური და რთული ამოცანის გადაწყვეტა ყველაზე უფრო სრულყოფილად მინდვრის და ფერმისპირა თესვბრუნველის სისტემის დამკვიდრებებით შეიძლება იქნეს მიღწეული. ამ სისტემაში ჩვენ ვგულისხმობთ აგრეთვე ბუნებრივ საძოვრებსა და სათიბებზე ნაკვეთმორიგეობითი ძოვების, საძოვართბრუნვისა და სათიბთბრუნვის შემოღებასაც, მათი გაუმჯობესებისა და პროდუქტიულობის გადიდების სხვა ღონისძიებების ჩართვით. იმ დროს, როდესაც ბუნებრივი საკვები სავარგულების მოვლა-გაუმჯობესებას ღონისძიებათა საჭიროება არავითარ ეჭვს და ყოყმანს არ იწვევს, როგორც ცნობილია, ჩვენი კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების პრაქტიკაში თესვბრუნვები მრავალმხრივ სათუო საკითხად გადაქცეულა, თუმცა თესვბრუნვებს განვითარების მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს და ნიადაგის ნაყოფიერებისა და მოსავლიანობის გადიდებაში მათი უეჭველი ეფექტიანობა დიდი ხანია ფართოდ არის ცნობილი როგორც საბჭოურ, ისე უცხოურ სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებასა და პრაქტიკაში.

თესვბრუნვა იმისკენ არის გაშიზნული—რეალურადაც მიაღწევს ხოლმე ამ მიზანს—რომ შესატყვისი მიწებების მთავარი ნათესებით და ნაწვერალით მცენარეთა ნაირნაირი ასორტიმენტი წარმოქმნას და, ამდენად, უშუალოდ შეესაბამება ბიოლოგიურად სრულფასოვანი და ეკონომიკურად გამართლებული საკვების მყარი ბაზის ორგანიზაციის მთავარ მოთხოვნებს. დასახსონებელია, რომ თესვბრუნვა დიდმნიშვნელოვანი ორგანიზაციულ-მეურნეობრივი ღონისძიებაა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოში, სადაც მისი მეშვეობით მტკიცე წესრიგი დამყარდება ხოლმე მიწების გამოყენებაში, შემცირდება სეზონურობა სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში და შეიქმნება პირობათა ოპტიმუმი მუშახელისა და საწარმოო საშუალებათა გამოყენებისათვის მთელი წლის მანძილზე თანაბარ დატვირთვით, სრულად და უფრო რაციონალურად. თესვბრუნვების შემოღებასთან დაკავშირებულნი არის ხოლმე ეკონომიკურ-მეურნეობრივად დადებითი სხვა მრავალი ფაქტორი.

ფართოდ არის გავრცელებული თესვბრუნვები დიდად განვითარებული სოფლის მეურნეობის მქონებელ ქვეყნებში: ამერიკის შეერთებულ შტატებში, გერმანიაში, დანიაში, ჰოლანდიაში, ბელგიაში, საფრანგეთში, შვეიცარიაში, შვედიაში და სხვ. თესვბრუნვები შემოღებული და ათვისებული იყო ჩვენი ქვეყნის მრავალ მოწინავე კოლმეურნეობასა და საბჭოთა მეურნეობაში, რის შედეგად მოსავლიანობის გადიდებასა და ერთობლივ სამეურნეო საქმიანობაში დიდი ეფექტი იყო მიღწეული.

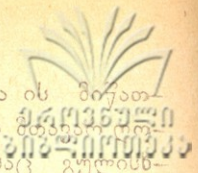


ამ საკითხის ირგვლივ უხვად მოიპოვება ცნობები ოფიციალურ მასალასა და სალიტერატურო წყაროებში. მაგრამ, უკანასკნელ ხანს სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელობაში ფეხადგმული სუბიექტივიზმის შედეგად, მრავალ ადგილას შეწყდა შემოღებული თესვბრუნვების ათვისება და დაირღვა უკვე ათვისებული თესვბრუნვები, რაც აღნიშნულია სკკპ ცკ 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებაში. საქართველოშიც არა ერთი მაგალითი იყო თესვბრუნვების ათვისების დიდი ეფექტიანობისა. აი, თუნდაც, ნუხრანის სასწავლო-საცდელ მეურნეობაში, აჯამეთის მემანდვრობის საცდელ სადგურში, მარნეულის რაიონის სოფ. კურტლარის ილიჩის სახელობის კოლმეურნეობაში, წითელწყაროს რაიონის სოფ. ზემოქედის კოლმეურნეობებში, ახალქალაქის რაიონის სოფ. ლილისკას კოლმეურნეობაში, ახალციხის რაიონის ფ. მახარაძის სახელობის კოლმეურნეობაში, გორის რაიონის სოფ. ხვედურეთის კოლმეურნეობაში „განთიადი“, ქუთაისის რაიონის სოფ. გეგუთის კოლმეურნეობაში, გარდაბნის რაიონის სოფ. მარტყოფის კოლმეურნეობაში და სხვაგანაც.

1959 წლის ბოლოსათვის მინდვრის და ფერმისპირა საკვები თესვბრუნვები მიღებული და დამტკიცებული იყო საქართველოს სსრ ტერიტორიაზე 1626 კოლმეურნეობაში, სინამდვილეში კი, თესვბრუნვა, გარდა ზემოთ დასახელებულისა, სხვა არც ერთ კოლმეურნეობაში არ ათვისებულა, ხოლო ამ მიმართულებით დაწყებული სამუშაოები შეწყვეტილ იქნა. ამჟამად კი, ცნობილი მიზეზების გამო, ზემოხსენებულ კოლმეურნეობებშიც არ არის თესვბრუნვები.

1962 წლის აგვისტოს 21-ს, საქართველოს სსრ ხელმძღვანელი ორგანოების მიერ მიღებულ იქნა ახალი დადგენილება, „საქართველოს კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში სათოხნიანი თესვბრუნვების შემოღებისა და დანერგვის შესახებ“. ნიადაგის, კლიმატისა და ეკონომიკური პირობებით განსხვავებული სხვადასხვა მიკროზონისათვის რესპუბლიკის ბარის რაიონებში ასეთი თესვბრუნვის 29 სანიმუშო სქემა იყო შემოთავაზებული; ხოლო მთაგორიანი ხუთი ზონისათვის, ეროზიის საწინააღმდეგო თესვბრუნვების 17 სანიმუშო სქემა. ეს დიდად მისასალმებელი ღონისძიებაა, მაგრამ აღმოჩნდა, რომ დღემდე თესვბრუნვა კოლმეურნეობათა აბსოლუტურად დიდ უმრავლესობას არც შეუმუშავებია და, მით უმეტეს, არც დაუნერგავს.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებამ საფუძველი ჩაუყარა და ბიძგი მისცა ჩვენს ქვეყანაში რადიკალური ღონისძიებების გახორციელებას სოფლის მეურნეობაში არსებულ სერიოზულ ნაკლოვანებათა გამოსწორებისა და მისი მკვეთრი აღმავლობის მისაღწევად. ეს ღონისძიებები მეცხოველეობის შემდგომ მძლავრ განვითარებასა და საკვების მყარი ბაზის შექმნასაც ისახავს მიზნად. ამ მიზნის შედეგიანად გახორციელებისათვის აუცილებელი მუშაობა იმ საწყისი დებულებიდან უნდა ამოდიოდეს და იმისკენ იყოს მიმართული, რომ ყოველ კოლმეურნეობასა თუ საბჭოთა მეურნეობაში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაძლიერება ადგილობრივ ბუნებრივ-ეკონომიკურ პირობებთან შეფარდებულ და მეცნიერულად დასაბუთებულ ღონისძიებათა სისტემას ემყარებოდეს. მეცნიერულად დასაბუთებული ასეთი სისტემის შემუშავება და და-



ნერგვა, ამჟამად, გადაუდებელ ამოცანად არის აღიარებული და ის მიწათ-
მოქმედებისა და მეცხოველეობის მაღალი კულტურის დანერგვის, მატერიალური
ნისძიებათა შორის, რაციონალური თესვბრუნვების შემოღებასაც გულისხ-
მობს.

გ. ი. ლენინის სახელობის სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერებათა საკავში-
რო აკადემიის პრეზიდენტი, აკადემიკოსი პ. ლობანოვი, აკადემიის სესიის
სხდომაზე 1965 წლის 10 თებერვალს, შეეხო სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერე-
ბის ამოცანებს და აღნიშნა: „მნიშვნელოვნად უნდა გაღრმავდეს გამოკვლე-
ვები თესვბრუნვებში როგორც აგროტექნიკურ, ისე ორგანიზაციულ-ეკონომი-
კურ პლანზე. მნიშვნელოვნად უნდა გაძლიერდეს ყველა სპეციალისტის როლი
ამ საქმეში“; ასეთსავე სიბრტყეში იდგა თესვბრუნვებთან დაკავშირებული სა-
კითხები სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის დონის ამაღლების საკითხზე სსრკ
სოფლის მეურნეობის სამინისტროსა და სსრკ სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერე-
ბათა აკადემიის მიერ ა/წ მარტის 30 და აპრილის პირველს მოწვეულ საკავში-
რო თათბირზე, ქალ. მოსკოვში.

კარგად არის ცნობილი, რომ სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელობაში
არსებულმა სუბიექტივიზმმა დიდი ზიანი მიაყენა ჩვენი ქვეყნის მდიდარ ბუ-
ნებრივ საკვებ სავარგულებს და საკვები ბალახების თესვა-მოყვანას. გადაიხნა
დიდძალი პროდუქტიული სათიბი და საძოვარი, თითქმის შეწყდა ძვირფასი
საკვები ბალახების თესვა-მოყვანა მათი კულტურის უძველეს რაიონებშიც.
ამიტომ ადვილად გასაგებია, რომ ამ ზიანის აღმოსაფხვრელად შემუშავებულ
ახალი ღონისძიებები უნდა ითვალისწინებდეს ბუნებრივი სათიბებისა და სა-
ძოვრების, აგრეთვე დიდად მოსავლიანი ძვირფასი საკვები ბალახების თესვა-
მოყვანის აღდგენას და ამ საქმის გაუმჯობესებას. თესვბრუნვის ტიპები და
მათი ნათესების სტრუქტურა კონკრეტული მეურნეობის სპეციალიზაციის,
გეგმური დავალებების, პირუტყვის კვებისა და მოვლა-პატრონობის სისტემის
შესაბამისად შედგენილი საკვებთა ბალანსის მიხედვით უნდა განისაზღვროს
ხოლმე, ნიადაგის, კლიმატის და ეკონომიკური ადგილობრივი პირობების თა-
ვისებურებათა შესაბამისად, თანაც ნათესების განაწილება მიწის ფერმის-
პირა და სხვა სახის თესვბრუნვებს შორის მთლიანად უნდა ექვემდებარებო-
დეს ადგილობრივ პირობებსა და მოთხოვნებს. ხოლო უკეთეს ასე უნდა იყოს,
მაშინ, მით უფრო აუცილებელია შესატყვისი ღონისძიებების შემუშავება-და-
საბუთება არა განყენებულად და ზოგადად, არამედ ყოველი ცალკე ყვერბი-
სათვის მთელი მეცხოველეობის წილ წინასწარ მოფიქრებული რაციონალური
ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის მიხედვით, რასაც
შიცდენილია წინამდებარე კრებული.



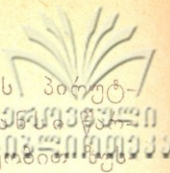
ა. ჯაფარიძე

**საკვების მყარი ბაზის კეთილმოწყობის საკითხისათვის,
ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის
შესაბამისად, ზუზდიდის რაიონის კოლმეურნეობათა
მაგალითით**

ბუნებრივია, რომ წინამდებარე ნაშრომში განსახილველი საკითხის მთავარ წინაარსთან დაკავშირებული მსჯელობისა და თვით ამ საკითხის სწორად გადაჭრისათვის, აუცილებელი უნდა ყოფილიყო წინასწარი გარკვეული ორიენტაცია იმ ცნებების წილ, რომელთა რაობა განსაზღვრავს აქ მსჯელობას დაქვემდებარებული ერთობლივი საკითხის ბუნებას, ეს არის: ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი და სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვისათვის საკვების მყარი ბაზა.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ, საბჭოური მთელი ხალხის აქტიური მონაწილეობით, დიდი ღონისძიებები გაახორციელა საბჭოთა მეურნეობებისა და კოლმეურნეობრივი წარმოების მკვეთრად აღმავლობისათვის; თვალსაჩინოდ გადიდა მარცვლეულის, ხორცის, რძის, კვერცხისა და სხვა პროდუქტების რეწვა (წარმოება). მიუხედავად ამისა, სკკპ-ის ცენტრალურ კომიტეტს პროდუქტების რეწვის დღევანდელი ფარგალი უკმარისად მიაჩნია, რადგან ის ჯერ კიდევ მაინც ვერ შეესაბამება მეურნეობის წარმოების სოციალისტური სისტემის უდიდეს შესაძლებლობებს და სოფლის მეურნეობის პროდუქტთა ზომარით მოსახლეობის მზრდად მოთხოვნებს. ასლახანს თქმული შეეხება, უწინარეს ყოვლისა, მეცხოველეობის პროდუქტებს და, ამიტომ, ჩვენს ქვეყანაში პროდუქტთა სიუხვის შექმნისათვის პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის მიერ დასახულ ღონისძიებათა შორის უპირველესი მნიშვნელობისაა სწორედ ის ღონისძიებები, რომლებიც მიმართულია მეცხოველეობის პროდუქტის რეწვის ფარგლის გადიდებისაკენ.

სახელდობრ რა ადგილი მიეკუთვნება ამ ღონისძიებათა შორის და სახელდობრ როგორი მნიშვნელობა აქვს ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსს—ეს საკითხი, ვფიქრობთ, საკმარისი ამომწურავობით არის გაშუქებული წინამდებარე „შრომათა კრებულში“, ამის თაობაზე ლაპარაკი ჩვენ არ მოგვიწევს, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ—როგორც პროფ. დ. ავლანც განმარტავს—ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსად გააზრებული თეორიული დებულებებისა და ადვილად გასახორცილებელი

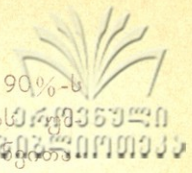


ლონისძიებების პრაქტიკულ გამოსახულებას შესატყვისი ყვერბის პირეტ-
ყვისათვის შემუშავებული კვების გეგმა და საკვებთა ბალანსის
მოადგენს; უნდა გვახსოვდეს ამასთანავე, რომ კვების გეგმის მეშვე-
ნით დადგენილი მოთხოვნები საკვებისა—თუ მთლიანად არა, ყოველ შემთხვე-
ვაში, უდიდეს ნაწილად—იმ საკვები საშუალებებით უნდა დაკმაყოფილდეს,
რასაც წვისისამებრ მოწყობილი საკვების მყარი ბაზა უზრუნველყოფს, რითაც
მიღწეული უნდა იქნეს საკვებთა ბალანსის სასურველი მდგომარეობა და, მა-
შასადამე, სათანადო მეცხოველეობის წარმოების მტკიცე საფუძველი.

სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვისათვის საკვების მყარი ბაზა, როგორც
ცნობილია, საქართველოს დასავლეთი ნაწილის დაბლობ ზონებში და, კერ-
ძოდ, ზუგდიდის რაიონში, მეტად მოუწყვრივებელი, არამტკიცე და საჭი-
როებასთან შეფარდებით, უკმარისია. ამ რაიონში, ერთობლივ კოლხეთის დაბ-
ლობის მსგავსად, სუბტროპიკული და ძვირფასი ტექნიკური კულტურების გად-
ვილების შემდეგ, უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს საკვების ბაზის გამტკიცება-
გაფართოებას მინდვრის კულტურებისათვის დარჩენილი ფართობების შეუმცი-
რებლად. ამ ამოცანის შინაარსობრივი მნიშვნელობა და, საკმაოდ მრავალ
შემთხვევაში, მისი მოწყვრივების სიძნელე გვიკარნახებს, ზედმიწევნით ფრთხი-
ლად მივუდგეთ ხოლმე სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვისათვის აუცილებე-
ლი საკვების მყარი ბაზის ორგანიზაციას, რამაც თავისი გამოსახულება უნდა
შპოვოს როგორც თვით ცნების ზუსტი და ამომწურავი მეცნიერული განსაზ-
ღვრებით, ისე ამ განსაზღვრებიდან გამომდინარე სათანადო პრაქტიკული
ლონისძიებების გახორციელებით, დიფერენცირებულად, სასოფლო-სამეურნეო
საწარმოთა მიხედვით.

პროფ. დ. აგლაძე, სახელმძღვანელოში „მეცხოველეობის საფუძველები“,
სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებისათვის საკვების მყარი ბაზის ცნებისათვის
გეთავაზობს განსაზღვრებას, რომლის მიხედვით ის შეცნობილი უნდა იქნეს
როგორც ერთობლიობა იმ საკვებ საშუალებათა, რომლებიც ესაჭიროება
სასოფლო-სამეურნეო ცხოველს თავისი ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების
დასაკმაყოფილებლად; ამ განსაზღვრებაში სიტყვა-ერთობლიობით ხაზგასმუ-
ლია შესატყვისი საკვები საშუალებების ასორტიმენტის შეძლებისამებრ დიდი
მრავალფეროვნება, რის აუცილებლობაც ადვილი გასაგები იქნება, უკეთუ
გავითვალისწინებთ წინამდებარე კრებულში დოც. რ. კვიციანიას ნაშრომით
გადმოცემულ მიმოხილვას სალიტერატურო წყაროებისა, სასოფლო-სამეურ-
ნეო პირუტყვის კვების ნორმირებასთან დაკავშირებით. ამ წერილში, ჩვენი
მსჯელობიდან გამომდინარე დასკვნებისას, შეძლებისამებრ სრულად არის გათ-
ვალისწინებული ეს მონაცემები.

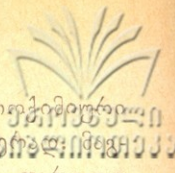
მსჯელობას დაქვემდებარებული ცნების აგლაძისეულ განსაზღვრებაში,
დამახასიათებელ სხვა მომენტთა შორის, ყურადღებას იპყრობს ხაზგასმა აგ-
რეთვე იმ გარემოებისათვის, რომ—განსაზღვრების ავტორის მიხედვით—საკ-
ვების მყარი ბაზა ყოველთვის უნდა ეფუძნებოდეს შესატყვის უბანში (ყვერბ-
ში) მიწათმოქმედების (მემცენარეობის) დამკვიდრებულ (ან დასამკვიდრებელ)
სისტემას. ამ გარემოების გამო უნდა გავგეთვალისწინებინა, რომ ზუგდიდის



რაიონში, სადაც მინდვრის კულტურათა შორის სიმინდის ნათესები 90%-ს აღემატება, შეუძლებელი არ უნდა ყოფილიყო შესატყვისი ფართობების ნიშნულად შემცირება და ამით საზოგადოებრივი მეცხოველეობის განვითარებისათვის აუცილებელი საკვების მყარი ბაზის გაფართოება-გამტკიცება. ეს მით უმეტეს, რომ ამ რაიონში სათიბ-საძოვრებად მხოლოდ ისეთ ნაკვეთებს გამოიყენებენ ხოლმე, სადაც ხვნა-თესვა შეუძლებელია, უკეთუ წინასწარ არ გახორციელდა მათი სათანადო მეღიორაცია.

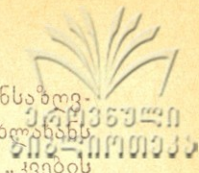
ანგარიშგასაწევი იყო ისიც, რომ ერთობლივ კოლხეთში და, კერძოდ, ზუგდიდის რაიონშიც არსებული ჩვეულების გამო (შემოდგომით მოსავლის აღებიდან, მომავალი წლის გაზაფხულზე თესვასა და ნათესების აღმოცენებამდე, შესატყვისი ფართობების გამოყენება პირუტყვისათვის საძოვრად) შეუძლებელი არის ხოლმე როგორც მრავალწლოვანი, ისე ერთწლოვანი ბალახების დათესვა, შემოდგომა-ზამთარსა და ადრე გაზაფხულის პერიოდების გამოყენებით. ამით არის გამოწვეული, რომ მეტად იშვიათია ერთ-თუ მრავალწლოვანი ბალახების ნათესები, თუ არ ჩავთვლით ეზოებში დათესილ კოინდარს და, შემოღობილ ნაკვეთებზე, იონჯას ან სამყურას. ძნელად მისახვედრებელი არ უნდა იყოს, რომ მეცხოველეობისათვის საკვებმომოწოდების (და საკვებწარმოების) რეზერვების გამოსავლინებლად, ყურადღებას მიიპყრობდა, პირველ რიგად, წლის იმ პერიოდების გამოყენების აუცილებლობა, როდესაც თავისუფლად არის დატოვებული მთავარი კულტურების ნათესთა ფართობები, მაგალითად, შემოდგომა-ზამთრის პერიოდები და აგრეთვე სასურველობა პარკოსანი ბალახების შეთესვით სიმინდის რიგთაშორისების შემჭიდროების ან კიდევ სასილაჯე მასის ორი მოსავლის აღებისა და სხვ. სავსებით წესზომიერია, რომ ამ გზით—თუ სხვა რამ ყაიდაზე—ნათესი ფართობების სტრუქტურის გაუმჯობესება და მოსავლიანობის გაძლიერება, ერთობლივ მოსავლის გასაძლიერებლად, გადაუდებელ ამოცანათა პირველ რიგებში იქნეს წამოწეული და ეს, ძალაუნებურად განსაზღვრავს ნაკლებმოსავლიანი კულტურების შეცვლას, კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში მეცნიერების მიღწევათა და წარმოების ნოვატორთა გამოცდილების ფართოდ დანერგვით.

ახლანას თქმული იმისკენ იყო მიმართული, რათა ზოგადად შემოეხაზნა წინამდებარე ნაშრომში ჩვენი მიზანსწრაფვის ამსახველი სახელმძღვანელო დებულებების საერთო შინაარსი, რომელიც საბჭოთა კავშირის კონუნისტური პარტიისა და საბჭოური მთავრობის მიერ სოფლის მეურნეობის სპეციალისტთა წინაშე დაყენებული ამოცანიდან გამოდის და გულისხმობს მიწათმოქმედების ისეთი სისტემის შემუშავებას, რაც ნიადაგის ნოყოფიერებას გააძლიერებს და ყოველი ჰექტარისაგან პროდუქციის მაქსიმუმის მიღებას უზრუნველყოფს. ვფიქრობთ, რაიმე კამათს არ გამოიწვევს, თუ ვიტყვით, რომ ამ ამოცანის სრულად და შედეგიანად გახორციელება მოითხოვს, ჩვენს მაგალითზე თუ შეგჩერდებით, ზუგდიდის რაიონის თითოეული კოლმეურნეობისა და საბჭოთა მეურნეობის მიწების ჯეროვან შესწავლას და ამის საფუძველზე პროგრესული აგროტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსის შემუშავებას.



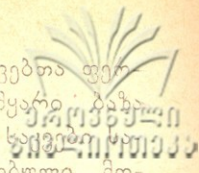
ჩვენს ქვეყანაში უკვე დაწყებულია ასეთი შინაარსის მუშაობა (აგროქიმიკული კარტოგრაფების შედგენა) საქმაოდ ფართო მასშტაბით და ნაყოფიერად რამ, ამის პარალელურად და ამთავითვე სავსებით შესაძლებელია ფართოდ მივმართოთ ერთი და იმავე ნაკვეთიდან ორი მოსავლის აღებას, შუალედური ნათესების ფართოდ გამოყენების გზით, რადგან საამისო საფუთველს გვადლევს რაიონისათვის ჩვეული ბუნებრივი ვარემო და, მართალია, არცთუ ვრცელი, მაგრამ მაინც არსებული პრაქტიკული გამოცდილება. დასავიწყარი არ არის, რომ ორი მოსავლის აღების ეფექტიანი შედეგი დიდად არის დამოკიდებული იმისაგან, თუ რამდენად ნოყიერია ნიადაგი, რომელმაც პირველი მოსავლის შემდეგ მომდევნო კულტურისას სათანადო მცენარეთა ჯეროვანი კვების პირობები უნდა უზრუნველყოს. მაგრამ აქ ვარაუდში ჩასავდება, რომ ყოველ სათანადო შემთხვევაში თვალსაჩინო დახმარება შეუძლია გავვიწიოს მინერალურმა სასუქებმა, რომელთა რეწვა ჩვენს ქვეყანაში დღითიდღე ფართოვდება და რომელთა გამოყენების ზედმიწევნით ზუსტი რეგულაცია, პერიოდიდან პერიოდამდე, შეუძლია აგროქიმიური კარტოგრაფების მონაცემთა გონივრულ გამოყენებას.

ზემოთქმულთან საკმარისად ნიახლოვებული მსგავსებით შეიძლება ითქვას, რომ საკვების მყარი ბაზის შექმნაში სახელმძღვანელო საერთო ღონისძიებების დანიშნულება და ნიშნენლობა უნდა მიეკუთვნოს აგრეთვე სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვების გეგმისა და საკვებთა ბალანსის წინასწარ შემუშავებას ყოველი ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოსათვის. ცხადია, აგროქიმიური კარტოგრაფების შემუშავება საქმიანობის სრულიად სხვა სფეროა, კვების გეგმისა და საკვებთა ბალანსისა კი—სრულიად სხვა; მაგრამ, წინამდებარე ნაშრომის მთავარი მიზანდასახულების წიაღში, ისინი თავს მოიპოვიან როგორც ერთი საკითხის ორი მხარე და ეს საკითხია სახანაგ-სათესი ფართობის სრული დატვირთვით გამოყენება, შრომისა და სახსრების უმციურესი დანახარჯებით პროდუქციის მაქსიმუმის მიღება. უკეთეს მხედველობაში გვექნება ზუგდიდის რაიონის პირობებში შუალედი კულტურების თესვისათვის შემოდგომის პერიოდის გამოყენება პარკოსანი მცენარეების მეშვეობით—მაშინ, გულდასმით და ზუსტად შემუშავებული კვების გეგმა სწორედ იმ ორიენტაციის მიმცემი იქნება, თუ ამა თუ იმ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოში როდის არის სასურველი შესატყვისი მცენარის თესვა-მოყვანა სწვანე მასად, გასაძოვებლად. წვნიან საკვებად, სილაჟად თუ სიდერატად და სხვ. ვინაიდან ზუგდიდის რაიონში ეწერზე მოსავალი, საერთოდ, უფრო მცირეა, ვიდრე ალუვიურ ნიადაგზე, ხოლო მინერალური სასუქებისა და წესისამებრი აგროკომპლექსის ფონზე შუალედი კულტურების მოსავალი 2-3-ჯერ მეტი შეიძლება იყოს, ამიტომ ეწერ ნიადაგებზე ამ ღონისძიების გაუთვალისწინებლობა და გამოუყენებლობა დიდი შეცდომა იქნებოდა. მეორეს მხრივ კი ასეთივე შეცდომა იქნებოდა გადიდებული მოსავლის მიზანდასახულებობა და შეფექტო გამოყენება, რის გამო სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის კვების გეგმამ ამ ერთობლივ საქმიანობაში მისთვის განკუთვნილი ადგილი უნდა დაიკავოს ხოლმე.



აქ ზედმეტი არ იქნება გავიხსენოთ კვების გეგმის ცნებას ის განსაზღვრება, რომელიც შემოუთავაზებია პროფ. დ. აგლაძეს და რომელიც ახლანდეს გადმოცემული დაბუღების მთავარი არსის ამოხსნაში დაგვეხმარება, „კვების გეგმა წარმოადგენს მეურნეობრივ-ორგანიზაციული გამოანგარიშებების ზოტექნიკურად დასაბუთებულ სისტემას, რომელიც მიმართულია სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების საკვებ საშუალებათა მიმართ ფიზიოლოგიურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებისაკენ, რითაც უზრუნველყოფილი უნდა იყოს მეცხოველეობის განვითარებისათვის სახელმწიფოს დავალებათა შესრულება, მიღწეული იქნას ცხოველთა დიდი პროდუქტიულობა ოპტიმალური მწარმოებლობის გაძლიერება კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებში“. წინამდებარე კრებულის ერთ-ერთი შრომით გაუქმებულია, რომ სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვის ფიზიოლოგიურ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება მარტოდენ შესატყვისი საკვების რაოდენობისაგან როდია დამოკიდებული, არამედ მეტად მნიშვნელოვანია აკრთვე საკვებთა საერთო ასორტიმენტი და ცალკეული საკვები საშუალების როგორც ქიმიური შედგენილობა (ცილების სტრუქტურა, ცხიმები, ნახშირწყლები, მინერალური ნივთიერებები და სხვ.), ისე მათი მონელებადობა. ასეთი საკვები საშუალებების წარმოქმნაში უპირატესი მნიშვნელობისაა ის, რასაც ჩვეულებრივ—აგროტექნიკურ კომპლექსად მოიხსენიებენ ხოლმე; მეურნეობრივად სწორი და შედეგიანი გამორგებისათვის კი—ის, რასაც ჩვეულებრივად სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ჯიშად შეიცნობენ და მისი მოვლა-კვება-ექსპლოატაციის სისტემას სათანადო ცხოველთა პროდუქტიულობის შესაბამისად განსაზღვრავენ ხოლმე. მაშასადამე, მეცხოველეობისათვის აუცილებელი საკვების მყარი ბაზის დაგეგმვა და პრაქტიკულად კეთილმოწყობა გვერდს ვერ აუქცევს ვერც შესატყვისი კულტურების აგროტექნიკას (მოსავლიანობისა და მოსავლის გადიდებისათვის) და ვერც პირუტყვის კვების გეგმას (მოპოვებული საკვების გონივრული და მიზანდასახული გამოყენებისათვის), რომლებიც ურთიერთს მჭიდროდ დაუკავშირდებიან ხოლმე ყოველი სასოფლო-სამეურნეო სწარმოს პირუტყვის საკვებთა ბალანსის შემუშავების პროცესში და, ამდენად, პრაქტიკულად ასახავენ იმავე სასოფლო-სამეურნეო სწარმოს-მეცხოველეობის განვითარებისათვის წინასწარ შემუშავებულ გააზრებებს, ზოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის სახელწოდებით რომ არის ცხობილი.

ამ ნაშრომში სათანადო გააზრებათა საერთო ფონის ერთ ნაწილად გამოყენებულია ზოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი და მისი შესაბამისი კვების გეგმა, რომლებიც შეუმუშავებია შრომის წითელი დროშის ორდენოსანი, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის მეცხოველეობის კათედრას (ასპირანტი ი. ქანთარია) ზუგდიდის რაიონის კოლმეურნეობათა მეცხოველეობისათვის; ხოლო იმავე გააზრებათა საერთო ფონის კიდევ ერთი ნაწილი განსაზღვრა ზუგდიდის ადმინისტრაციული რაიონისათვის ჩვეულმა თავისებურებებმა: კლიმატურმა პირობებმა, მინდვრის კულტურათა სიმცირომ, სიმინდის მონოკულტურამ და სხვ. დასავიწყარი არ არის, რომ ამის მომდევნოდ გადმოცემული და განმარტებული თესვბრუნვა არ ამოწურავს საკვების მყარი ბაზის ცნებას იმ განსაზღვრებით, როგორც პროფ.



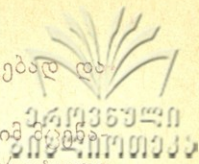
დ. აგლაძეს შემოთავაზებია, რადგან აქ ლაპარაკია მხოლოდ საკვებთა ფერმისპირა თესვებრუნვის ირგვლივ, იმ დროს, როდესაც საკვების მყარი ბაზა მოიცავს კიდევ რამდენიმე სხვა შემადგენელ ნაწილს (ბუნებრივი საკვებები, ვარგულეები, ერთობლივ მემცენარეობის ანარჩენები, ცენტრალიზებული მონარაგების საკვები საშუალებები). როგორც საკვებთა ფერმისპირა თესვებრუნვა (ე. ი. საკვების მყარი ბაზის ის შემადგენელი ნაწილი, რასაც პროფ. დ. აგლაძე „საგანგებოდ ორგანიზებულ საკვებმომოვება“ — ს უწოდებს), ჩვენი ეს რეკომენდაცია ზუგდიდის რაიონის კოლმეურნეობებისათვის იმით გამოირჩევა, რომ შეძლებისამებრ სრულია მიწის დატვირთვა და გამოყენება, თვალსაჩინოდ არის გაუმჯობესებული ნათესი ფართობების სტრუქტურა დიდად-მოსავლიანი კულტურების ჩართვით, რაც ნიადაგის ნაყოფიერების გაუმჯობესებისა და სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებებისათვის საკვები მცენარეების მოსავლის გადიდებისაკენ არის გამიზნული.

ჩვენი აზრით, ზუგდიდის რაიონის ყველა კოლმეურნეობისათვის მისაღები უნდა იყოს აქვე მოთავსებული სანიმუშო სქემა საკვებთა ფერმისპირა თესვებრუნვისა, რომლის მთავარ ამოცანას—როგორც უკვე ითქვა—სრულიად არ წარმოადგენს შესატყვისი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს პირუტყვისათვის აუცილებელი საკვების მყარი ბაზის მაგიერობა, არამედ მხოლოდ იმ ნაწილის გასახიერება, რასაც „საგანგებოდ ორგანიზებული საკვებმომოვება“ ვუწოდებთ და რაც მოწოდებულია დააკმაყოფილოს სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებები, უწინარეს ყოვლისა, მწვანე (ნორჩი ბალახი) და წვნიანი (ტუბერები, ძირხეხენები, სილაჟი) საკვების საყუათო ნივთიერებების წილ.

საკვებთა ფერმისპირა, რვამინდვრიანი, თესვებრუნვა

(სქემა-პროექტი ზუგდიდის რაიონისათვის) —

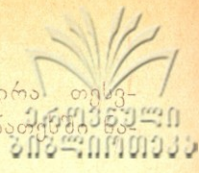
- I სიმინდი, სოიაშეთესილი (სასილაჟედ), აღებისთანავე—მრავალწლოვანი პარკოსანი ბალახების ნარევი (იონჯა, სამყურა, კურდღლისფრჩხილა)
- II მრავალწლოვანი პარკოსანი ბალახების ნარევი—გამოყენების პირველი წელიწადი (სათიბად)
- III მრავალწლოვანი პარკოსანი ბალახების ნარევი—გამოყენების მეორე წელიწადი (სათიბად)
- IV მრავალწლოვანი პარკოსანი ბალახების ნარევი—გამოყენების მესამე წელიწადი (საძოვრად)
- V მრავალწლოვანი პარკოსანი ბალახების ნარევი—გამოყენების მეოთხე წელიწადი (სათიბად)
(შემოდგომაზე რატვის დათესვა, მწვანე საკვებად მომავალ გაზაფხულზე)
- VI საკვები ჯარხალი (წვნიან საკვებად), აღებისთანავე—ჰეავშერეული ბარდა (მწვანე საკვებად გაზაფხულზე)
- VII სიმინდი, სოიაშეთესილი (სასილაჟედ), აღებისთანავე—საკვები კომბოსტო (წვნიან საკვებად)
- VIII სიმინდი, სოიაშეთესილი (სასილაჟედ), აღებისთანავე—განმეორებითი სიმინდი, სოიაშეთესილი (სასილაჟედ).



თესვბრუნვის გარეშე—IX მიწავაშლა (ტუბერი—წვნიან საკვებად და მწვანე მასა—სილაჟად).

რამდენიმე შენიშვნა როგორც ზოგადი ხასიათისა, ისე ამა თუ იმ მწიგნობარისათვის კერძო მნიშვნელობისა—უნდა აღინიშნოს აგრეთვე ამ კონკრეტული თესვბრუნვის სქემასთან დაკავშირებით. გასათვალისწინებელია, უწინარეს ყოვლისა, რომ საქართველოს დასავლეთი ნაწილის რაიონებში და, კერძოდ, ზუგდიდის რაიონში, სასოფლო-სამეურნეო პირუტყვისათვის უხეში საკვების მომარაგების საქმე, მისი ფაქტობრივი მდგომარეობით, ჯერ კიდევ სუსტსა და მოუწყვრებელ უბნად უნდა ჩაითვალოს. მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს, თითქოს ამ მდგომარეობის გამოსწორება შეუძლებელი ყოფილიყოს მარცვლეული კულტურებისათვის განკუთვნილი ფართობებისა და მოსავლის შეუმცირებლად. ამ შანაარსით დასახული ამოცანის გადაჭრის თვალსაჩინო საშუალებას წარმოადგენს ნათესი ბალახების ფართობების შექმნა, რაც წინამდებარე ნაშრომში მსჯელობის საგანი არ არის; უკეთუ, მიუხედავად ამისა, მაინც ჩამოვადგეთ სიტყვა უხეში საკვებისა და ნათესი ბალახების თაობაზე, ეს იმიტომ მოხდა, რომ ზუგდიდის კოლმეურნეობებისათვის ერთგვარად ტიპობრივი თესვბრუნვის დახიზნულებით შემოთავაზებულ ამ სქემაში გათვალისწინებულია ოთხი მინდორი ნათესი ბალახებისა, რომლებიც—უწინარეს ყოვლისა—მწვანე საკვებად არის ნაფარაუდები, მაგრამ—კონკრეტული ვითარებებისაგან დამოკიდებით—შესაძლოა, მთლიანად ან ნაწილობრივ, აგრეთვე უხეში საკვების (თივის) რეწვისათვის იქნას გამოყენებული. მსგავსადვე, მიუხედავად იმისა, რომ—ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის თანახმად—ზუგდიდის რაიონის კოლმეურნეობებში ცროხეულისათვის გათვალისწინებულია ბაგური (დაბმული ან დაუბმელი) შენახვის სისტემა—ზემოხსენებული სქემა, ნათესი ბალახების ოთხი მინდვრიდან, ორს საძოვრად ითვალისწინებს, რადგან—იმავე კონკრეტული ვითარებისაგან დამოკიდებით—გამოყენების ასეთი ყაიდაც არის მოსალოდნელი, შიგადაშიგ სათივედ თიბვასთან ერთად.

მაგრამ, როგორც უნდა იყოს ნათესი ბალახების მინდორთა გამოყენება ცალკეულ შემთხვევაში, მათი აგრეტექნიკისათვის საერთო სახელმძღვანელო დებულებად მაინც ის უნდა იყოს მიღებული, რომ ზუგდიდის რაიონში, ნიადაგის სიჭრელის გამო, შეცდომა იქნებოდა მრავალწლოვანი ბალახის მხოლოდ ერთი რომელიმე სახეობის თესვა. სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის, ჩვენში არსებული, მონაცემებით და წარმოების მოწინავეთა გამოცდილებით ცნობილია, რომ საქართველოს დასავლეთი ნაწილის დაბლობის ალუვიურსა და კარბონატულ ნიადაგებზე, მოსავლიანობით, ყველას სჭარბობს ლურჯი იონჯა, ხოლო ნარევიად თესვისას მისი საუკეთესი კომპონენტია კოინდარი; ეწერზე, წითელმიწა და ყვითელმიწა ნიადაგებზე, კარგად განვითარდება ხოლმე და თივის საკმაოდ კარგ მოსავალსაც გვაძლევს (8—10 ტონა) კურდღლისფრხილა, საძოვრის კოინდართან შერევით; დამაკმაყოფილებელი შედეგით ხსიათდება სამყურაც. ამით არის გამოწყვეული, რომ ჩვენს მიერ შემოთავაზებულ თესვბრუნვის სქემაში მრავალწლოვანი პარკოსნების მინდვრებისათვის არჩევანის მიზნით დასახელებულია სამივე ეს მცენარე. ზუგდიდის რაიონის კოლმე-

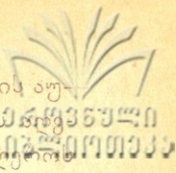


ურნეობებისათვის ტიპობრივად გავარაუდებულ საკვებთა ფერმისპირა თესვ-
ბრუნვის ზემოთ გადმოცემულ სქემაში, მრავალწლოვანი ბალახის ნაკვეთი
გულისხმევია ლურჯი იონჯის და საძოვრის კოინდრის ნარევი.

დასავიწყარი არ არის, რომ მრავალწლოვანი პარკოსანი ბალახების
თესვა, თესვბრუნვასა და თესვბრუნვის გარეშე, არ უნდა შემოიფარგლოს
ხოლმე 1—2 წლის გამოყენების ვადით, რადგან ეს გაუმართლებელია მეურ-
ნეობრივი მოსახრებებითაც და ეკონომიური თვალსაზრისითაც. მრავალწლო-
ვანი პარკოსანი ბალახი ერთსა და იმავე ნაკვეთზე იმდენხანს უნდა დავტო-
ვოთ, ვიდრე მისი მოსავლიანობა და მოსავალი შემცირებას არ დაიწყებს;
ხოლო, ამ შინაარსით, ვადის შეძლებისამებრ გასახანგრძლივებლად აუცილე-
ბელია ვარაუდის გაწევა იმისათვის, თუ რამდენად ღრმა და ნოყიერია ნია-
დაგი, როგორია გამოყენებული აგროტექნიკა და, სახელდობრ, რას მოითხოვს
მეურნეობრივი მოსახრებები ამ კულტურისაგან. ჩვენს მიერ შემუშავებული
თესვბრუნვის სტრუქტურით ჩანს, რომ იონჯა უნდა დაითესოს ხოლმე სასი-
ლაჟედ განკუთვნილი სიმინდის მოსავლის აღებისთანავე ხალასად, ჰექტარზე
15 - 20 კგ-ის რაოდენობით.

უკვე აღინიშნა, რომ მიუხედავად ბუნებრივი გარემოს პირობათა თვალ-
საჩინო მრავალფეროვნების და სიმდიდრისა, ზუგდიდის რაიონის მემინდვრე-
ობა მეტად ღარიბი და ერთფეროვანია, რაც იმით მქალაქდება, რომ—მაგა-
ლითად—მარცვლეულის რეწვა (წარმოება) მთლიანად სიმინდის კულტურას
ეყრდნობა. ამ გარემოებამ ერთგვარი გამოსახულება აპოვა ჩვენს მიერ შემო-
თავაზებულ ამ თესვბრუნვაშიც; უნდა შევნიშნოთ კი, რომ ჩვენი ორიენტა-
ცია საკვებთა ფერმისპირა თესვბრუნვაში სიმინდით ნათესი მინდვრების შე-
დარებით სიმრავლისაკენ (სამი წინდორი, ერთი ან ორი მოსავლით) სრულიად
სხვა მოსახრებით არის ნაკარნახევი, სახელდობრ: გარდა იმისა, რომ დამკ-
ვიდრებული ტრადიციების თანახმად, კოლხეთსა და კერიოდ, ზუგდიდის ად-
მინისტრაციულ რაიონში სიმინდი, ოდითვე, წარმოადგენდა როგორც სასურ-
სათო. ისე საკვებ პროდუქტა—და ეს ტრადიცია საკმაოდ ბევრი მოსახრების
გამო ხელსაქმევი არ არის—ის იმიტომაც უნდა გამოვიყენოთ ფართოდ, რომ
წლის ყოველ ნაწილში გამოგვადგება ამა თუ იმ სახის საკვებად (უხეში, კონ-
ცენტრირებული, წენიანი და მწვანე საკვები) როგორც ახალმოზარდის, ისე
ზრდასრული ცხოველებისათვის (მეწველი ფურები, მუშაპირუტყვი) ბაგუ-
რი-დაბნული თუ ბაგური-დაუბნეელი შენახვისას. ნათქვამს ისიც უნდა დაემა-
ტოს, რომ მეორე მოსავლის სიმინდი, როგორც სასილაჟე მასალა, რენეჟავას
სიუხვის გამო, დიეტური თვისებებით ხასიათდება.

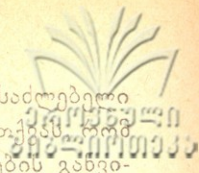
შესაძლოა ეჭვმიტანილი იქნას ჩვენს მიერ გავარაუდებული მოსავლიან-
ობა და მოსავალი, რომელია მაჩვენებლები აქ არ მოგვიხსენებია, მაგრამ
რომლებიც საფუძვლად დაედო საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტი-
ტუტის მკვლევარების კათედრის მიერ გაანგარიშებულ საკვებთა ბალანსებს.
ვფიქრობთ, ასეთი ეჭვები დასაბუთებული ვერ აღმოჩნდება, თუ კი გავითვა-
ლისწინებთ, რომ სიმინდის მოსავლის გადიდება (ჩვეულებრივ საშუალოსთან
შედარებით) გამოწვეული იქნება, ერთის ძხრივ, თესვბრუნვაში მისი ჩართ-
ვით, წინამორბედის სწორად შერჩევით და ჯეროვანი აგროტექნიკის კომპ-



ლექსის გამოყენებით, ხოლო მეორეს მხრივ, იმ პრაქტიკული გერგილი აუცილებლად დაცვით, რომელიც ნაგულისხმევი გვაქვს სიმინდის მოსავლის მისაღებად და დღევანდელი წინსვლისთვის. დადგინდა, სახელდობრ, რომ სიმინდის მოსავლის ჰექტარზე უნდა ნაწილი, ქიმიური შედგენილობით და ყუათიანობით, არ ჩამოუვარდება ზედა ნაწილს; ამიტომ, მექანიზაციის დღევანდელ შესაძლებლობათა პირობებში ლეროს ქვედა ნაწილის გამოყენებლობა საერთოდაც და მით უმეტეს მომდევნო კულტურების ნაკვეთის გასანთავისუფლებლად ნარჩენებისაგან, ყოვლად დაუშვებელია. მაშასადამე, სიმინდი—ჩვეულებრივზე მეტად—უნდა მოიჭრას ხოლმე მიწის ზედაპირზე.

კოლხეთში, კერძოდ კი, ზუგდიდის ადმინისტრაციულ რაიონში გეგმითაა გრძელი პერიოდის არსებობა (270 დღე) გეოკარანახებს ამ ფაქტზე ყურადღების შეჩერებას, რათა მოწინავე მეცნიერების მიღწევათა დანერგვით შევსლოთ მისი ჯეროვანი გამოყენება. საკვებთა ფერმისპირა თესვებრუნვაში, რომლის ტიპობრივ სქემას ვთავაზობთ ზუგდიდის კოლმეურნეობებს წინამდებარე ნაშრომით, ამ დებულებამ იმ მხრივ ჰპოვა გამოსახულება, რომ გაზაფხულზე სასილაჟედ დათესილი სოიაშერეული სიმინდის მოსავლის აღებიდან, ვიდრე ადრე შემოდგომაზე პირველ რთვილამდე, პერიოდი 205 დღეს აღემატება, რაც სავსებითაა საკმარისია კულტურათა მთელი წყების მოსავლის მისაღებად. კერძოდ კი—სასილაჟედ განკუთვნილი სოიაშეთესილი სიმინდის მოსავლანად. ნათქვამით აშკარაა, თუ რა მნიშვნელობა უნდა მიეკუთვნოს საკვების ბაზის გამტკიცებისათვის სასილაჟე სიმინდის მეორე მოსავლის მიღების პრაქტიკას და, მაშასადამე, ამ ღონისძიებას ჩვენს მიერ შემოთავაზებული თესვებრუნვის პროექტის შეფასებაში. უკეთეს მხედველობაში გვექნება მეძროხეობაში დასამკვიდრებელი პროდუქტიულობა (მეძრძეულობა), რომელიც საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის მეცხოველეობის კათედრას გაუმიზნავს სათანადო ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსით, მაშინ ჩვენი გააზრების ამ ნაწილის დასაბუთება სხვა რამ არგუმენტაციას აღარ უნდა საჭიროებდეს.

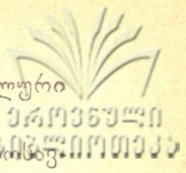
ამავე დროს, თუ ყოველივე შემოთქმული ამართლებს შემოთავაზებული თესვებრუნვის სტრუქტურაში სიმინდის ნათესთა წედარებით დიდ ხვედრითს წონას, რადგან ეს საკვები სახამებლის, შაქრისა და ნაწილობრივ, ცხიმის დიდი შემცველობით გამოირჩევა (თუნდაც აღარაფერი ვთქვათ, მეურნეობრივი თვალსაზრისით, მის სხვა უპირატესობათა თაობაზე) არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გამოგვრჩენიყო მხედველობიდან მისი—როგორც საკვების—ის უარყოფითი მხარე, რომ ცილების მცირე შემცველობით ხასიათდება. აქ არ უნდა წარმოადგენდეს აუცილებლობას იმის მიმოხილვა, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ცილას ცხოველის არსებობისა, სიცოცხლიერებისა და პროდუქტიულობისათვის; მაგრამ, ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ სწორედ ამ მნიშვნელობის გათვალისწინებამ გეოკარანახა თესვებრუნვაში სასილაჟედ განკუთვნილი სიმინდის ნათესებში სოიას შერევა. ნათქვამს უნდა დაერთოს ის მოსაზრებაც, რომ—როგორც ცნობილია—მარცვლოვანი და პარკოსანი მცენარეების ნარევი ადვილად დასასილაჟებელ ნედლეულს წარმოადგენს ხოლმე, თანაც—როგორც მზაპროდუქტია—საყუათო ნივთიერებებით (სოიას ადვილმოსანელებელი



ცილებით და სიმინდის ნახშირწყლებით) მდიდარი საკვებია. შესაძლებელი დაეჭვებისა და შესიტყვების თავიდან ასაცილებლად, აქვე უნდა ითქვას რომ სიმინდისა და სიიას შერევით თესვა არ წარმოადგენს ამ მცენარეების განვითარებისათვის შემაფერხებელ ილეთს, რადგან ერთი მაღლადშარდია, ხოლო მეორე—დაბლამშარდი და, მაშასადამე, ვთქვათ, სინათლისა და ჰაერის რეჟიმით სარგებლობის მხრივ ერთიმეორის კონკურენტად ვერ გამოვლენ, ხოლო პირველისაგან მეორის დაჩრდილვის შესაძლებლობა, ცნობილ გარემოებათა გამო, გამოთიშულია.

ერთობლივ კოლხეთსა და, კერძოდ, ზუგდიდის რაიონში, პირუტყვისათვის საკვების მყარი ბაზის შესაქმნელად, მეტად მნიშვნელოვანი რეზერვია შემოდგომა-ზამთრისა და ადრე გაზაფხულის პერიოდის გამოყენება, ცილითა და ვიტამინებით მდიდარი ერთწლოვანი პარკოსანი ბალახების მოსავლის მიღება. ეს შესაძლებლობა—სამწუხაროდ—ან სრულიად არა ანდა ფრიად უკმარისად არის გამოყენებული. მოსავლის აღების შემდეგ, სახნავი ნაკვეთები, შემოდგომა-ზამთრისა და ადრე გაზაფხულის პერიოდის მთელ მანძილზე—როგორც უკვე აღინიშნა—პირუტყვის საიოგრად იყო—და არის ხოლმე—განკუთვნილი. ამ პერიოდში, არცთუ მცირე რაოდენობის სითბო და მზის სხივი დარჩება ხოლმე გამოუყენებელი სოფლის მეურნეობაში; ამავე დროს, არსებობს შესაძლებლობა, რათა მათი ჯგეროვანი აღრიცხვით დადგენილი ე. წ. „აქტიურ ტემპერატურათა ჯამი“-ს შესაბამისად შევარჩიოთ მცენარეთა ასორტიმენტი და სათანადო თესვა-მოყვანა ვაწარმოოთ, მეურნეობრივი ინტერესებიდან გამომდინარეობით.

ამით არის გამოწვეული, რომ ჩვენს მიერ შემუშავებულ თესვბრუნვაში გათვალისწინებულია, გვიან შემოდგომა-ზამთრისა და ადრე გაზაფხულის პერიოდის გამოყენებით, პარკოსანი ბალახების შუალედი ნათესები, რაც მეცხოველეობას უზრუნველყოფს ვიტამინებითა და ცილებით მდიდარი მწვანე საკვებით; სწორედ ასეთი საკვების ნაკლებობა იგრძნობა, დღეს-დღეობით, ზუგდიდის რაიონში, მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს საკმაოდ დიდი მასის მიღების სრული შესაძლებლობა, თუ კი სწორად შევარჩიეთ თუ სად, როდის და რომელი სასოფლო-სამეურნეო მცენარე დავთესოთ. სათანადო ცდების მონაცემებით და აგრეთვე პრაქტიკით ცნობილია, რომ მსგავსს შემთხვევებში კარგ მასას წარმოქმნის ხოლმე ცერცველა, ბარდა და ცერცვი, ზამთრობით ტენის დიდი რაოდენობის პირობებში, ამ მცენარეთა ფოთლების დასაცავად დაზიანებისაგან, შედეგიანად გამოიყენება ჭვავის ან ქერის შეთესვა; მარცვლოვანთა შერევა გამართლებულია მეურნეობრივი თვალსაზრისითაც, რადგან ასეთ ნათესებს მეურნეობა საჭიროებისამებრ გამოიყენებს ხოლმე მწვანე საკვებად, გასაძოვებლად, სილაჟად ან კიდევ, უკიდურეს შემთხვევაში, უხეშ საკვებად. ჩვენი მაგალითის მსგავსად, საკვებთა ფერმისპირა თესვბრუნვის დატვირთვა შუალედი კულტურებით იმიტომაც არის წასახალისებელი ხერხი, რომ, შესატყვისი მოსავლის აღების შემდეგ დარჩენილი ნაწვერალი და ფესვთა სისტემის თვალსაჩინოდ დიდი მასა ჩაიხვენება და ამით ნიადაგი ორგანული ნივთიერებებით გამდიდრდება, რაც ყოველთვის გასათვალისწინ-



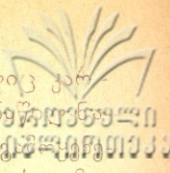
ნებელია მომდევნო კულტურისათვის ნიადაგის განოციერებისას მინერალური სასუქებით.

მიწის ფართობის ყოველი ერთეულისაგან შეძლებისამებრ მეტი მიწის მიღება—მცირე დანახარჯების პირობებში—და მიწის ინტენსიური გამოყენება, ყველა დროის სოფლის მეურნეთა დიდი სურვილი იყო ხოლმე და ამ მიზნით მიუმართნიათ კიდევ სხვადასხვა მრავალი ხერხისა თუ საშუალებებისათვის. საბჭოთა კავშირის ვრცელ ტერიტორიაზე არსებობს, ერთის მხრივ, რაიონები, სადაც წლის მანიილზე ერთი ნორმული მოსავლის მისაღებად იბრძვიან; ხოლო—მეორეს მხრივ—ისეთი რაიონებიც არის, სადაც ბუნებრივი გარემო ორი და სამი მოსავლის მიღების შესაძლებლობას ქმნის, ამ მიზანსაღი ალსანიშნავია საქართველო, და, კერძოდ, ზუგდიდის რაიონი, საქართველოს დასავლეთი ნაწილის ასეთ რაიონებში, სექტემბერ-ოქტომბრის მანძილზე, სავსებით საკმარისია სითბო, ტენი და, მრავალ შემთხვევაში, აგრეთვე ნიადაგის საყუათო ნივთიერებანი, რათა მეორე მოსავლისათვის კულტურების შეორჩევა არ გაგვიძნეოდეს. ამიტომ, უპატიებელ შეცდომად და ვასაკივლელ დაუდევრობად უნდა ჩავთვალოთ ხოლმე, როდესაც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტთა რეწვის ფარგლის გასადიდებლად ამ შესაძლებლობებს არ გამოიყენებენ.

ნათესი ბალახებისათვის კუთვნილი ადგილის სწორად განსაზღვრა, სხვა კულტურათა შორის მათი შესაბამისი ხვედრითი წონის ჯგროვნად დადგენა და მთავართა შორის ჩასართავი შუალედი კულტურების გონივრული და გეგმაშეწონილი შუალედი კულტურების გამოყენება, რაც ყოველთვის შეფარდებული უნდა იყოს ხოლმე ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის პრაქტიკულად ამსახველ კვების გეგმასა და საკვებთა ბალანსთან—სწორედ ის მტკიცე დასაყრდენი იქნება, რომელმაც უნდა შეგვადლებინოს მიწათმოქმედების (მემცენარეობის) გარდაქმნა იმ ყაიდაზე, რასაც კომუნისტური პარტია და საბჭოთა მთავრობა მიგვითითებს.

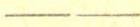
განვლილი პერიოდის გამოცდილებამ დაგვანახვა, რომ თესვბრუნვების დანერგვის პრაქტიკაში მუდამ წარმოადგენდა დაბრკოლებას—საერთოდ და, კერძოდ, საკვები ბალახების—მეთესლეობის საქმის მოუფგარებლობა; ეს დაბრკოლება არც ამჟამად არის გადალახული. ამიტომ თესვბრუნვით ვათვალისწინებული სასოფლო-სამეურნეო მცენარეთა თესლისაათვის ზრუნვა შესატყვისი კოლმეურნეობის ზრუნვის თავაუცილებელი საგანი უნდა იყოს.

დასასრულს, ორიოდ სიტყვა უნდა ითქვას ტომინამბურის (მიწავაშლას) ირგვლივ, რომელიც ჩვენ მიერ, ზუგდიდის რაიონის კოლმეურნეობათათვის ტიპობრივის დანიშნულებით, მემუშავებულ საკვებთა ფერმისპირა თესვბრუნვაში სქემის მინდორთა გარეშეა გამოტანილი. მიწავაშლა გარემოპირობებისადმი შემგუებლობის დიდი უნარით გამოირჩევა და ზუგდიდის ადმინისტრაციული რაიონის ტერიტორიაზე ნიადაგისა თუ კლიმატის პირობებში კარგად იზრდება, ვითარდება და საგრძნობლად კარგი მოსავლიანობითაც ხასიათდება; ხელსაყრელია მისი მოყვანა სხვა კულტურისათვის გამოუყენებელ ნაკვეთებზე. ის ორ, შეტად მნიშვნელოვან, პროდუქტს გვაძლევს: მიწისხედა



მწვანე მასას, რომელიც სასილაჟედ გამოიყენება და ტუბერს, რომელიც კარგად ზამთრობს მიწაში და, ამიტომ, შესაძლოა საჭიროებისამებრ ნეკროფილი წილ ამოვიდოთ ხოლმე. გარდა ძროხეულისათვის წვნიან საკვებად შენახვის ბისა ბაგური (დაბმულ ან დაუბმელი) შენახვის პერიოდში, ღორისათვის — მიწაში დატოვებული ტოპინამბური — კარგ საძოვარსაც წარმოადგენს ხოლმე. წინამდებარე ნაშრომისათვის ამ კრებულში განკუთვნილი ზომის გამო და აგრეთვე ზოგიერთი ტექნიკური გარემოების შედეგად, იძულებული ვართ მოვერიდოთ ზემოთ განმარტებული, თესვბრუნვის სქემის გრაფიკულ ილუსტრაციას.

არ შეეჩერდით აგრეთვე იმის მიმოხილვაზე, თუ — ვთქვათ, ერთჰექტარია-ნი მინდვრების შემცველი ასეთი თესვბრუნვა რამდენად უზრუნველყოფს, ვთქვათ, ერთ სტრუქტურულ ფუძეს აუცილებელი საკვებით (რაოდენობისა და ყუათიანობის მხრივ), რადგან ეს საკითხები საკვებთა ბალანსის საკითხებია და აქ მონათხრობისაგან განსხვავებული ასპექტით განიხილება. ამ შინაარსის ჩვენი მონაცემები ჯეროვნად აქვს გამოყენებული შრომის წითელი დროშის ორდენოსანი, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის მეცხოველეობის კათედრას თავის მუშაობაში ჩვენი რესპუბლიკის მეცხოველეობის დარგობრივი და წარმოებითი სპეციალიზაციის პროექტის დასაზუსტებლად.



ა. ნარკომავშილი

**ზოგობითი საკითხი ზოგობენიკურ-საოგბანიზაციო
ღონისძიებათა კომპლექსთან დაკავშირებით,
სკკ ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის
მარტის პლენუმის დადგენილებათა ფონზე**

ზოგობენიკურ-საოგბანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსი—ოგობრც მას განმარტავენ—წარმოადგენს თეორიულ მოსაზრებათა და პრაქტიკულად ადვილგასახორციელებელი ხერხების ერთგვარ სისტემას, რომელიც თანამედროვე ზოგობენიკის მონაცემებს ეყრდნობა და მიზნად აქვს დასახული მეცხოველეობის ამა თუ იმ დარგის მეურნეობრივად სწორი მოწყობის ღონისძიებათა დასახვა, შესატყვისი ტერიტორიული ერთეულის სოფლის მეურნეობის სხვა დარგებთან სათანადო შეხამებით, თანაც სავარგულთა ყოველ ერთეულზე პროდუქციის მაქსიმუმის მოპოვება, შრომისა და სახსრების დანახარჯთა მინიმუმით.

ამ ცნების ასეთგვარი განსაზღვრება მართებულსა და სწორ ორიენტაციას სთავაზობს სოფლის მეურნეობის ყოველ მუშაკს—მეცნიერსა თუ პრაქტიკოსს—და სრულიად ბუნებრივად მიმართავს მათს შემოქმედებით საქმიანობას ჭეშმარიტი ნიშანსვეტით—საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამაში მითითებული გზით. პროგრამა ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ კომუნისმის მშენებლობაში მეცნიერების გამოყენება საზოგადოების მწარმოებლური ძალების მძლავრი განვითარების გადამწყვეტ ფაქტორად გვევლინება; მეცნიერებაზე დაყრდნობით, მოწინავეთა გამოცდილების გათვალისწინებით, შესაძლოა მივადწიოთ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეწვის (წარმოების) ისეთ ღონეს, რაც აუცილებელია კომუნისმის სრული გამარჯვებისათვის.

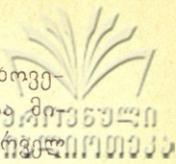
მეცნიერების განვითარება და სახალხო მეურნეობაში მისი მიღწევების დანერგვა ყოველთვის იყო, არის და იქნება ჩვენი პარტიის განსაკუთრებული ზრუნვის საგანი. ამის დადასტურებაა ამახ. ლ. ბრეჟნევის მოხსენება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმზე და პლენუმის დადგენილება „სსრ კავშირის სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარების გადაუდებელ ღონისძიებათა შესახებ“. პლენუმის დადგენილებაში ნათქვამია: „სასოფლო-სამეურნეო მეცნიერების მუშაკთა მოვალეობაა, გააფართოვონ თეორიული კვლევა, აამაღლონ მისი ღონე და შე-



დევიანობა, ყოველი ღონისძიებით დაეხმარონ კოლმეურნეობებსა და მეურნეობებს მეცნიერების მიღწევებისა და მოწინავე პრაქტიკის გამოყენებაში კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ყველა დარგის შემდგომი განვითარებისათვის“.

სოფლის მეურნეობა საზოგადოებრივი წარმოების მეტად რთული და მრავალფეროვანი დარგია; ისე, როგორც მრეწველობაში, სოფლის მეურნეობაშიც ეკონომიკური მრავალი კანონი მოქმედებს და ამათ გარდა—მრეწველობისაგან განსხვავებით—აგრეთვე საბუნებისმეტყველო კანონები, რომლებიც ფართოდ არიან ჩართული მატერიალური წარმოების ამ სფეროში როგორც სპეციფიკური, ისე საერთო და საყოველთაო ანუ უნივერსალური კანონების სახედ. აქ ადამიანს საქმე აქვს მიწასთან, მცენარესთან, ცხოველთან არა მხოლოდ როგორც წარმოების საშუალებასთან, არამედ აგრეთვე როგორც მისი შრომის პროდუქტთანაც, თითოეულს თავისი განვითარების კანონზომიერება, ბიოლოგიური თავისებურება რომ ახასიათებს და შემდგომი არსებობა-განვითარებისათვის ზუსტად გარკვეულ პირობებს რომ მოითხოვს. ამიტომ არის, რომ ფრიად გულისხმიერსა და მოფიქრებულ დამოკიდებულებას საჭიროებს კომუნისტური პარტიის და საბჭოთა ხელისუფლების მიერ მოწოდებული ღონისძიების გახორციელება. სოფლის მეურნეობის წარმოება მეცნიერულად დასაბუთებულ სისტემაზე დავაფუძნოთო—იმას ნიშნავს, რომ აწარმოო სოფლის მეურნეობა ბუნებისა და საზოგადოების კანონთა შინაარსის შესაბამისად, შეიცნო და გამოიყენო ისინი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეწვისათვის მაქსიმუმით და შრომისა თუ სახსრების დანახარჯთა მინიმუმით. აქ ყოველად დაუშვებელია დოგმატიზმი, სუბიექტივიზმი და მზამზარეული რეცეპტების გამოწერა; პირიქით კი, აუცილებელია ყოველი რაიონის, ყოველი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს (კოლმეურნეობის, საბჭოთა მეურნეობის) ყოველი მიკრორაიონის და, ხშირად, ცალკეული მცენარის კულტურისა თუ პირუტყვის სახეობისათვის შესაბამისი კონკრეტული პირობების შესწავლა-გათვალისწინება, მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემების დადგენა-შემუშავება, რათა თავი არ იჩინოს საქმიანადმი შაბლონურმა მიდგომამ და კამპანიურობამ, არიფანაობამ, რაც დამღუპველია სოფლის მეურნეობისათვის.

ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის ცნებისა და შინაარსის გაშუქებისას საზგასმულია, რომ ეს კომპლექსი უნდა შემუშავდეს ხოლმე ყოველი ყვერბი-სათვის ცალკე, თანაც ტერიტორიულად შემოთავაზებულია ქართული ენის ლექსიკის სიტყვა—კერა-ს ეს სინონიმი იმ გადატანითი მნიშვნელობით, რომ ეს არის ადგილი (ე. ი. გარკვეული ტერიტორიული ერთეული), სადაც რაიმე მოვლენა აღიძვრება, ვითარდება, ვრცელდება, თავს იყრის; ასეთ მოვლენებად ნაგულისხმევია მეცხოველეობის წარმოების და მისი პროდუქციის რეწვის ერთობლივი ტექნოლოგიური პროცესი, რომელიც ყოველი კონკრეტული ტერიტორიული ერთეულის (ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს მიწითსარგებლობის სახდერები, რაიონის, ოლქის და სხვ. ტერიტორია) ფარგლებში მეტად თუ ნაკლებად თავისებური და განსხვავებული არის ხოლმე მრავალი ფაქტორის ზემოქმედებისაგან და-



მოკიდებით. სოფლის მეურნეობის წიაღისეული ამ ფაქტორებიდან, მეცხოველეობის არსებობისა და განვითარებისათვის უწინარესი მნიშვნელობისაა მიწათმოქმედება, რომლის განვითარებულობის დონე განსაზღვრავს, პირველ რიგად, სასოფლო-სამეურნეო ცხოველის—როგორც ცოცხალი ორგანიზმის—საარსებო გარემოს სათანადო რაობას. ჩვენს დროში, ერთობლივ სოფლის მეურნეობის მსგავსად, მიწათმოქმედებაც მეცნიერულად დასაბუთებულ სისტემაზე უნდა იყოს დაფუძნებული.

ხოლო ეს უკანასკნელი შეცნობილ უნდა იქნას, როგორც აგროტექნიკურ ღონისძიებათა კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს მოსაყვანი ყველა მცენარის გონივრულსა და ფართო კულტურას, შესატყვისი ყვერბის ფარგლებში არსებული ბუნებრივ-ეკონომიკური კონკრეტული პირობების შესაბამისად, ნიადაგის ნაყოფიერების გამუდმებული გაძლიერების, მოსავლიანობის გაუმჯობესებისა და მოსავლის ვადიდების მეშვეობით. ასეთგვარად გააზრებულმა და დანერგილმა მიწათმოქმედების სისტემამ უნდა უზრუნველყოს ამავ ყვერბის მეცხოველეობა მისთვის აუცილებელი საკვების მყარი ბაზით, სადაც სასოფლო-სამეურნეო მცენარეთა კულტურის გარკვეული ანარჩენების გარდა, თვალსაჩინო ადგილი უნდა მიეკუთვნოს აგრეთვე ბუნებრივ საკვებ სავარგულებს (სათიბი, საძოვარი, საბალახო), რომელთა ხარისხის გაუმჯობესებისათვის სისტემატური ზრუნვა გონივრული მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობისათვის საკვების მყარი ბაზის შექმნა-გამტკიცების ერთ-ერთი გარდუვალი ელემენტი უნდა იყოს. სწორედ ეს არის საიმედო გზა იმის მისაღწევად, რაც პარტიისა და მთავრობის მიერ ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობისათვის მოწოდებული ლოზუნგებით არის შინაარსობრივად გათვალისწინებული და, საბოლოო ჯამად, იმისკენ მოგვიწოდებს, რათა მიღწეულ იქნას შესატყვისი პროდუქციის მაქსიმუმი სასოფლო-სამეურნეო სავარგულის ყოველ ერთეულზე, შრომისა და სახსართა დანახარჯების მინიმუმით.

წინამდებარე „შრომათა კრებული“-ს ერთ-ერთ ნაშრომში (იხ. დოკ. რ. კვიციანიას შრომა) მიმოხილულია ზოოტექნიკაში წარმოებული სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის შედეგები და მეცნიერ მუშაკთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებები სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა რაციონალურ (ნორმირებულ) კვებასთან დაკავშირებით, საიდანაც საკმაოდ ბევრი ისეთი სახელმძღვანელო დასკვნა უნდა გაკეთდეს, რომელთა უგულებელყოფა შეუძლებელია მიწათმოქმედების მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემის შემუშავებისას, უკეთეს გონივრულად აწყობილი მიწათმოქმედება გონივრულადვე წარმოებულ იმეცხოველეობისათვის საკვების მყარ ბაზაა უნდა ქმნიდეს. ამ ნაშრომში მსჯელობის მთავარი ასპექტია სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა ნორმირებული (რაციონალური) კვების ჯეროვნად მოწესრიგებისათვის გასათვალისწინებელი ფიზიოლოგიური და ქიმიური შინაარსის ის მხარეები, რომლებიც სათანადო ვარაუდში ჩასაგდება ყოველთვის, როდესაც—ერთობლივ მიწათმოქმედების რკალში—პირუტყვისათვის საკვების მყარი ბაზის უზრუნველყოფად მინდვრისა და საკვებთა ფერმისპირა თესვბრუნვების სქემების შემუშავებას შევუდგებით. ამავ კრებულში მოთავსებულია ნაშრომი (იხ. დოკ. ა. ჯაფარიძის შრომა), რომელიც იმის ნიმუშად უნდა მივიჩნიოთ, თუ რაგვა-



რი კონტექსტით უნდა გავახორციელოთ ხოლმე სრულიად გარკვეული სახელი ათის ყვერბის პირობებში ერთობლივ მიწათმოქმედების ის ფუნქციონირებასა სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში სასოფლო-სამეურნეო ცხოველებისათვის საკვების მყარი ბაზის შექმნით არის ნაგულისხმევი. ამ ადგილას, ფიქრობთ, სრულიად ზედმეტი იქნებოდა მითითებული ნაშრომების შემდგომი კომენტირება როგორც მათი მეცნიერული ხარისხის, ისე პრაქტიკული ღირებულების თვალსაზრისით; ეს, ჩვენი აზრით, კომენტირების გარეშეც სავსებით აშკარაა.

მაგრამ, ვინაიდან ყოველივე ეს მხოლოდ ცალკეული მაგალითია, თანაც კერძო (ანუ სპეციფიკური) კანონების იმ ჯგუფს მიეკუთვნებიან, რომელიც ასახავს ხოლმე კონკრეტული სპეციფიკური მოვლენების ურთიერთკავშირს, ჩვენთვის კი—წინამდებარე ნაშრომის შინაარსობრივ ფარგლებში—მნიშვნელოვანია უწინარეს ყოვლისა, მოვლენათა უფრო დიდი ჯგუფისათვის დამახასიათებელი საერთო კანონზომიერებანი, ამიტომ აუცილებელი იქნება მოვიშველიოთ ისტორიზმი, ე. ი. პრინციპი საგნებისა და მოვლენების შეცნობისა, მათი განვითარების პროცესში, მათი დაფარგების განმსაზღვრელ კონკრეტულ ისტორიულ პირობებთან დაკავშირებით. ამ თვალსაზრისით, აუცილებელია გავისხენოთ, რომ მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის სისტემებმა ჩვენში, ისე როგორც ყველა ქვეყანაში, იმ შინაარსის ისეთი გარკვეული ცვლილებები განიცადა, რომელთა რაობას მათთვის შერქმეული სახელწოდებები ასახავს: „სანასვენო“, „სანაჩხატო“, „სანეულო“, „ნაყოფნონაცვლეობითი“ სისტემები, „ნათესბალახიანი თესვბრუნვა“ და სხვ. ასევე მეცხოველეობაში: საძოვრული, ქოჩადმავლურობით დაწყებული და დღევანდლობამდე მოღწეული მომთაბარული, საძოვრული სტაციონარული; ბაგური, მისი სახენაირობებით: ბაგურ-საძოვრული, ბაგურ-ბანაკური, ბაგურ-დაბმული, ბაგურ-დაუბმელი საძოვრულ-ბანაკური და კიდევ სხვა სახენაირობანი. ცნობილია, რომ მიწათმოქმედებას, ისტორიულად, საფუძველი ჩაეყარა მდინარისპირა ვაკე ქალებში და, მეურნეობის იმჟამინდელი ექსტენსიური ხასიათის გამო მიწის ნაყოფიერების შემცირების შემთხვევებში, ადამიანები მახლობელი ტყის გაჩხვას და მიწის ახალი ნაკვეთების ათვისებას დაიწყებდნენ ხოლმე; ტყის გაჩხვასთან ერთად, მიწათმოქმედი ადამიანი, ასეთგვარად, ბარიდან თანდათანობით მიიწევდა მალლობებისაკენ, ვიდრე მიაღწევდა ალბურ ზონას, სადაც უკვე მიწათმოქმედება ხელსაყრელი აღარ იყო და იქ დაიწყებოდა ისევ ბარისაკენ მოტრიალება.

დიდ სიძნელეს არ უნდა წარმოადგენდეს იმის შემჩნევა და გააზრება, რომ—განსაკუთრებით—საქართველოს სსრ რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობაში, მისი ბუნებრივი გარემოს ნრავალფეროვანების და ისტორიულ-ეკონომიკურ-კულტურული ყოფიერების გრძელ მანძილზე მეტად სხვაობრივ ვითარებათა გამო, სოფლის მეურნეობაში, სადღეისოდ საგრძნობლად რთული ისეთი გარემოებები აღინიშნება, რომელთა შორის გარკვეული ნაწილი წარსულის გადმონაშთია და თანამედროვეობისათვის შეუფერებელი, ხოლო უფრო მეტი ნაწილი—ამჟამინდელიობით განსაზღვრული სიახლის ჩანასახია და შემდ-



უმომავლოდ განვითარებას მოითხოვს. ამ ადგილას საკითხი მიწათმოქმედების შენახვა და, მაგალითისათვის თუ კონკრეტულობისათვის, აუცილებელია მხედველობის დასრულება, რომ ხსენებულ გადმონაშთთა კატეგორიას უნდა მიეკუთვნოს მხოლოდ ის მიწები, რომლებზეც უნდა იქნას მიწის მფლობელობის უფლება. უწინ მდიდარი ტყეების უმოწყალო გაჩეხვა, რამაც ხელი შეუწყო ქართული თუ წყლისეული ეროვნის მოვლენებს, ჩვენი სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების თვალსაჩინოდ დიდი ფართობი რომ დაიქვემდებარა და, ნაწილობრივ, დღესაც იქვემდებარებს. ეროვნის მოვლენა აქ იმიტომ წამოგწიეთ წინა პლანზე, რომ — მსგავსი შინაარსის რამდენიმე სხვა საკითხთან ერთად — ის უშუალო მნიშვნელობისაა მიწის სრულად და გონივრულად გამოყენებისათვის, ხოლო — როგორც ცნობილია და თვით სახელწოდებაც მიგვითითებს — მიწათმოქმედება განსაკუთრებით არის დაკავშირებული და დამოკიდებული მიწისაგან, წარმოების ამ მთავარი საშუალებისაგან. ეს კი იმაზე ზიგვითითებს, რომ აუცილებელია შემუშავდეს მიწათმოქმედების (და აგრეთვე — როგორც ცოტა ქვემოთ ვნახავთ — მეცხოველეობის) ისეთი სისტემა, სადაც გათვალისწინებული იქნება ნიადაგი, რელიეფი, ბუნებრივ-ეკონომიკური, მეურნეობრივ-ორგანიზაციული და სხვა პირობები. ამდაგვარ გათვალისწინებას თავისი ელემენტების რთული და ძრავალმხრივი კომპლექსი გააჩნია (ნიადაგის დამუშავება, განოყიერება, მორწყვა, მექანიზაციის დონე, ქარსაცავი ნარგავბანი. მინდვრად და ფერმისპირა თესვბრუნვები და სხვ.), რომლის მეცნიერული დასაბუთება, ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში, უპირატესად, სპეციფიკურ ანუ კერძო კანონებს ემყარება, მაგრამ ვერც საერთო კანონებს აუქცევს გვერდს და, გაზოგადება-დასკვნების სისწორისათვის, შემეცნების საყოველთაო კანონებითაც უნდა სარგებლობდეს, რადგან — წინააღმდეგ შემთხვევაში — ამოღ და უშედეგო იქნება ჩვენი მუშაობა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებათა გახორციელებისათვის.

ცნობილია, რომ ადამიანმა მიწის დამუშავება დაიწყო სრულიად მარტივი იარაღებით, რომლებიც დასაწყისში ან მთლიანად ხისა იყო ანდა ბოლოზე ქვის ბუნიკი ჰქონდა. ამდაგვარი ე. წ. „თოხითი მიწათმოქმედების“ ნაშთები დედამიწის მრავალ ადგილას გვხვდება და მისთვის დამახასიათებელი ის ყოფილა, რომ ყოველგვარი სამუშაო ადამიანის კუნთების ძალით შესრულდებოდა ხოლმე. ჯერ ისევ მონადირის მდგომარეობაში მყოფი ადამიანისათვის, ერთგვარად დამატებითი საქმიანობის მნიშვნელობის მქონებელი ეს „თოხითი მიწათმოქმედება“ ესაწყისება ნეოლითის (ქვის ახალი ხანა) პერიოდს და პირველყოფილ თემურ წყობილებას; გაცილებით უფრო გვიან აღმოცენდა კლასობრივი საზოგადოების ე. წ. ყანობრული (საყანობირო) მიწათმოქმედება, რომელიც ლითონის იარაღისა და უკვე გაშინაურებული ცხოველების მუშაპირუტყვად გამოყენების ხანასთან უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული, რადგან ასეთი მიწათმოქმედება ცოცხალ გამწვევ ძალას მოითხოვდა. საყანობირო (ყანობირული) მიწათმოქმედება საზოგადოებრივი წარმოების მთავარ სახეს წარმოადგენდა როგორც მონათმფლობელურ, ისე ფეოდალურ საზოგადოებაში.



ცნობილია, რომ მიუხედავად საყანობირო (ყანობირო) მიწათმოქმედების ფართოდ გავრცელებისა, იმჟამად, ძლიერ ნელა ვითარდებოდა წითლოქმედო ხელსაწყო-იარაღები; მონათმფლობელური მიწათმოქმედებისა და გაბატონებული კავი—რომელიც მიწის დასამუშავებლად ხისგან გამოთლილი იარაღი იყო და მხოლოდ ცალკეული ნაწილები (სახნისი) ჰქონდა ლითონისაგან გაკეთებული—ფეოდალურ მიწათმოქმედებაშიც გვხვდება რკინის გუთანთან ერთად, თუმცა ამ უკანასკნელმა ჯერ ისევ მონათმფლობელობისა და იწყო აქა-იქ ფეხის მოკიდება (ჩინეთი, რომი, ძველი საბერძნეთი). გუთანთან შედარებით, კიდევ უფრო ნელი ტემპით ხასიათდება სამიწათმოქმედო სხვა ხელსაწყო-იარაღების ევოლუცია მონათმფლობელობიდან ფეოდალიზმამდე განვლილი დროის მანძილზე.

ცნობილია, ისიც, რომ მონათმფლობელური საზოგადოების მიწათმოქმედება ნასვენის-გამოყენებით ხასიათდებოდა, თანაც ნასვენი ორგვარიყოფილა: სტების პირობებში თვითონ ნასვენი (ნახატი, ქრცხალი) და ტყიან უბნებში—ახო. ფეოდალური წყობილებისას გავრცელდა მიწათმოქმედების სისტემა, სადაც ნასვენი ანეულმა შეცვალა, რადგან უკვე უქმარისი იყო სახნავად ვარგისი მიწა. ეს შენაცვლება ეკონომიკურმა პირობებმაც განსაზღვრა და მიწათმოქმედებაში მოპოვებულმა გამოცდილებამაც; ანეულის ჩართვა მიწათმოქმედებაში („სანეულო სისტემა“), როგორც შედეგი „სანასვენო სისტემის“ ხანგრძლივობის თანდათანობითი შემცირებისა, წარმოადგენდა პირველ ცდას ნიადაგის ნაყოფიერების აღდგენისა ხელოვნური გზით მით უფრო, რომ ანეულს გულმოდგინედ დაამუშავებდნენ ხოლმე და, სანახიროდ გამოყენების გზით, ნაკელითაც ანოყიერებდნენ.

გასახსენებელი და გასათვალისწინებელია, რომ მიწათმოქმედების შემდგომი განვითარების საფუძველი თანდათანობით მტკიცდებოდა ქალაქებისა და ვაჭრობის გადიდება-გაფართოების კვალდაკვალ, რაც შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების, მანუფაქტურის გაჩენის, ხელოსნობათა დიფერენციაციის შედეგი იყო. სამიწათმოქმედო კულტურის თვალსაჩინო ტექნიკურ პროგრესს მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი კაპიტალიზმმა, თავისი განვითარების დასაწყის პერიოდში, იმ მხრივ, რომ სულ უფრო და უფრო მეტად ჩაირთავდა ხოლმე მიწათმოქმედებას საქონლისა და ფულის მიმოქცევაში. აქამდე არსებულმა ანეულმა (სანეულო სისტემამ), უპირატესად პურეული მარცვლოვანების თესვით, ადგილი დაუთმო სხვადასხვა ტექნიკური მცენარის (შაქრის ჭარხალი, კარტოფილი და სხვ.), აგრეთვე საკვები მცენარეების თესვას და ასე წარმოიქმნა მეცხრამეტე საუკუნისათვის ევროპასა და რუსეთშიც მიწათმოქმედების ნაყოფმონაცვლეობითი სისტემა, რომელიც, სანეულო სისტემასთან შედარებით, აშკარად პროგრესული იყო. ნათქვამით ჩანს, რომ მწარმოებლური ძალების განვითარება უძველეს დროთაგან ჩვენამდე, სქემატურად ისე უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც ვადასვლები ქვის ტლანქი იარაღიდან მშვილდისა და ისრისაკენ, ხოლო, ამასთან დაკავშირებით, მონადირის ცხოვრების ყაიდიდან ცხოველთა გაშინაურებისა და პირველყოფილი მეცხოველეობისაკენ, ქვის იარაღი-

საგან ლითონის იარაღისაკენ და, ამის შესაბამისად, აგრეთვე მცენარეთა მოყვანისა და მიწათმოქმედებისაკენ¹.

თუმცა ყველა ეს ამბავი დიდი ხანია საყოველთაოდ ცნობილი მათი შესწავლა მაინც იმიტომ იყო საჭირო, რომ სოციალისტური სოფლის მეურნეობის განვითარების უმდიდრესი პრაქტიკის თეორიული გაზოგადება აუცილებლად მოითხოვს ისტორიულსა და ლოგიკურის სწორ შეხამებას. ღრმა ანალიზის უწინარესი პირობაა ისტორიულ ურთიერთკავშირთა გათვალისწინება, ყოველი მოვლენის განხილვა მის წარმოქმნასა და განვითარებასთან დაკავშირებით. ვლ. ლენინი გვასწავლიდა, რომ საზოგადოებრივ მეცნიერებათა საკითხებში ყველაზე მნიშვნელოვანია, . . . არ დაევიწყოთ ისტორიული უმთავრესი კავშირი, ყოველ საკითხს მივუდგეთ იმ თვალსაზრისით, თუ როგორ წარმოიქმნა ისტორიის ესა თუ ის მოვლენა, როგორი მთავარი ეტაპები გაიარა ამ მოვლენამ თავისი განვითარებისას და სწორედ ამ განვითარების თვალსაზრისით განვსაჯოთ, თუ რას წარმოადგენს ის სადღეისოდ“.²

სამწუხაროდ, ამ მითითებას ხშირად ივიწყებენ ხოლმე სოფლის მეურნეობის საკითხების განსჯა-მოწესრიგებისას, რაც განსაკუთრებით საქართველოს პირობებშია ყოვლად დაუშვებელი, ზოგიერთი საერთო და აგრეთვე კერძო გარემოების გამო.

საერთო და ზოგადი ის არის, რომ მიწათმოქმედების ნაყოფმონაცვლეობითი სისტემა, ზემოთ მოხსენებულ მის პროგრესულობასთან ერთად, ნიადაგის ნაყოფიერების საკითხისადმი მიდგომის ნაწილში, შეზღუდულობისა და მეტაფიზიკის ტვიფარს ატარებდა; ის დასავლეთის კაპიტალისტური ქვეყნების აგრონომიული მეცნიერების მიღწევათა მწვერვალს წარმოადგენდა და, შემდგომში, როდესაც აშკარა შეიქმნა ახალი სისტემის შემუშავების აუცილებლობა, კაპიტალიზმში უკვე ლაპობის პერიოდში ჩადგა და ყოველივე ახალს, ამ შინაარსით, არსებითი მნიშვნელობა უკვე აღარ ჰქონდა, მით უმეტეს, რომ ასახავდა მხოლოდ აგროტექნიკურ ამოცანათა დაქვემდებარებას ზაზრის პირობებისათვის. ერთობლივ საქართველომდე კაპიტალიზმმა, როგორც ვიცით, გვიან მოაღწია და, მრავალ შემთხვევაში, თითქმის არ მიწვდომია მის ცალკეულ უბანს; მეორე მხრივ კი, ასევე დიდი დაგვიანებით და მხოლოდ კანტი-კუნტად იკიდებდა ფეხს საქართველოს, როგორც რუსეთის იმპერიის პერიფერიის; სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში მეცხრაშედეგ საუკუნის მეორე ნახევარსა და მეოცე საუკუნის დასაწყისში რუსი მეცნიერების (ვ. დოკუჩაევი, პ. კოსტიჩევი, კ. ტიმირიაზევი) მიერ შემუშავებული აგროტექნიკური ღონისძიებების ახალი სისტემა, რომლის მეცნიერულ საფუძველთა შემუშავება მხოლოდ საბჭოთა პერიოდში დამთავრდა.

ამ საერთო მოვლენებს უნდა დავმატოვო, საქართველოს ბუნებრივი პირობებისათვის ჩვეულ მრავალ თავისებურებათა შორის, ვერტიკალური ზონალობით გამოწვეული ის გარემოება, რომ მთელი მისი ტერიტორიის 26,7%

¹ ნახე ლენინის საკითხები.

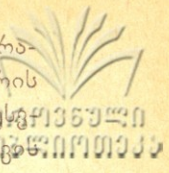
² ნახე ვ. ი. ლენინის თხზ. ტ. 29, გვ. 436, მე-4 გამოცემა (რუსულად)



ზღვის დონიდან 500 მეტრამდე მდებარეობს, 21,7—500-დან 1000 მეტრამდე, 31,0—1000-დან 1500 მეტრამდე, 19,1—1500-დან 2000 მეტრამდე, ამაზე უფრო მაღლა—1,5%/. ამას ზედ ერთვის ისიც, რომ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებს მიწის მთელ ბალანსში, დაახლოებით, 45,9% უჭირავს, ხოლო აქედან სახნავია 14,8%, ნასვენი—0,6, სათიბი—22, საძოვარი—საბალახო 21, 4 და მრავალწლოვანი ნარგავები—3,9%.

ამ მონაცემებით ილუსტრირებული მდგომარეობა მით უფრო მეტად უნდა ამახვილებდეს ჩვენს ყურადღებას არსებული მიწის ფონდის გონივრული და ინტენსიური გამოყენების საკითხის ირგვლივ, რასაც ორი მხარე აქვს: ამათგან ერთი მჭიდროდ არის დაკავშირებული მიწათმოქმედების სისტემებთან (როაქელთა ჯგეროვანი გააზრება და ჩვენი ქვეყნის ბუნებრივ-ისტორიულსა და ეკონომიკურ-მეურნეობრივ პირობებთან შესაბამისა როგორც ერთობლივ რესპუბლიკის ფარგლებში, ისე მისი ცალკეული რაიონისა თუ ისეთი ტერიტორიული ერთეულების მიჯნებში, რასაც პროფ. დ. აგლაძე ყვერბი-ს სახელწოდებით მოიხსენიებს) სწორედ იმ მეცნიერების საქმეა, ჩვენი პარტია და მთავრობა რომ მოგვიწოდებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განსახურებაში უნდა იქნას ჩაყენებული. ამავე საკითხის მეორე მხარეა სათანადო აღმინისტრაციულ ხელმძღვანელობასთან დაკავშირებული ღონისძიებები, რომელთაც უნდა აღმოეთხვრა, მიწის ფონდისადმი ისეთი დამოკიდებულება, დღესაც რომ გვხვდება ჩვენს პრაქტიკაში არაიშვიათ შემთხვევებად. ამ ორივე მიმართულების ღონისძიებათაგან საკმაოდ ზეგრი ისეთი ხასიათისაა, რომელთა შესახებ მეტად ცნელია მტკიცე საზღვრის დადება, თუ სად იწყება ერთი და სად მეორე (ბრძოლა ეროზიის წინააღმდეგ, ქარსაცავი და მინდორსაცავი ტყის ზოლების გაშენება, დაჭაობებული და დამლაშებული ფართობების გამოკეთება, სარწყავი და სადრენაჟო არხების მშენებლობა და სხვ.).

ღონისძიებათა მეორე წყების შემუშავების საფუძველი უფრო მკაფიოდ გამოსახული იმ იერის მქონებელია, რომლის დასაბუთებაც თანამედროვე მეცნიერული აგრონომია გვაწვდის, შესატყვისი საბუნებისმეტყველო დისციპლინების (კლიმატოლოგია, ნიადაგთმცოდნეობა, ბოტანიკა და სხვ.) მონაცემთა ფართო გამოყენებით, თანაც ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მიერ შემონახული იმ ცნობების ჩართვით, რაც სათანადო ყვერბი-ს მოსახლეობის წარსულში არსებულ—ახლა უკვე სახეშეცვლილ ან, იქნებ, ჩვენს დრომდე უცვლელად მოღწეულ—გამოცდილებას ასახავს და რომლის გააზრებული გაზიარება-ათვისება არც ამჟამინდელი სათვის იქნებოდა უსარგებლო. ღონისძიებათა ამ ჯგუფს უნდა მიეკუთვნოს, მაგალითად, საქართველოში მესხეთის ძველ სოფლის მეურნეთა პრაქტიკის ჩვევები მთის კალთების დატერასებისა და ხეხილის გაშენებისა, რაც—ჩვენი ფიქრით—ახლა იმ მხრივ მოითხოვს გაფართოებას, რომ ჩვენი რესპუბლიკის მთიანეთის მიწათმოქმედებაში („სამთო მიწათმოქმედება“) ჯეროვნად მოწყობილ ტერასებზე გაშენდეს ხეხილის ბაღები, ვენახები, ჩაისა და ციტრუსოვანთა პლანტაციები, თხილის ნარგაობანი და სხვა, მრავალწლოვანი, სასოფლო-სამეურნეო მცენარეები; არ არის გამოთიშული არც იმის შესაძლებლობა, რომ ალაგ-ალაგ და, არსებული ყველა



პირობის გათვალისწინებით, ტერასის ფართობი ერთწლოვანთა კულტურა-
მაც დაიკავოს. ამავე შინაარსისაა ნათესების რაციონალური სტრუქტურის
შემუშავების საკითხი, რაც მჭიდროდ არის დაკავშირებული, საერთოდ, თესვ-
ბრუნვების და, კერძოდ, მინდვრად თუ საკვებთა ფერმისპირად თესვბრუნ-
ვის საკითხებთან.

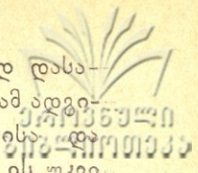
უკეთეს მიწათმოქმედების მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემა იმის-
კენ უნდა იყოს მიმართული, რომ მიწის ჯეროვანი გამოყენებით უზრუნველ-
ყოს პროდუქციის რეწვის ფარგლის განუხრელი გაფართოება, დანახარჯთა
შემცირებათ და, თანაც, მიწის ნაყოფიერების გაძლიერება, მაშინ დაგმობილ
უნდა იქნას ტენდენცია ყველგან და აუცილებლად ერთნაირი წესით თუ ყა-
ილით მუშაობისა და, მით უმეტეს, ადმინისტრირებისა. სამწუხაროდ, ამ
ბოლო წლებში ხშირი იყო ამ შინაარსის ისეთი შემთხვევები, როდესაც კოლ-
მეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებს ადმინისტრირების წესით თავს
ასვენდნენ მათი შემოქმედებითი ინიციატივის შემბორკველ ღონისძიებებს,
რაც ხელს უშლიდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეწვის ფარგლის
გადიდებას და იწვევდა შრომისა და მატერიალური საშუალებების უყარათო
ხარჯვას. ამით იყო გამოწვეული, რომ უკანასკნელ წლებში, სრულიად და-
უსაბუთებლად და ხელაღებთ, დიდ ფართობზე ითესებოდა ისეთი სასოფ-
ლო-სამეურნეო მცენარეები, რომლებიც მოსავალს კი არ ადიდებდა, არამედ—
პირიქით, ამცირებდა და ეჭვქვეშ აყენებდა დიდი დროის პრაქტიკით დადასტუ-
რებულ ვარგისობას რომელიღაც მეორე სასოფლო-სამეურნეო მცენარისა მო-
ცემულ პირობებში. ამის მაგალითად ჩვენში, შეიძლება დავასახელოთ ბარ-
დას თესვის რეკომენდაცია და დანერგვისათვის გაწეული ჯაფა, მაშინ, რო-
დესაც ჩვენში ტრადიცია და შედეგები აქვს ცულისპირას, ცერცველას, სო-
იას, იონჯას, სამყურას და სხვ. ასევე გაუმართლებელი იყო სიმინდის თესვა
დიდ ფართობებზე წითელწყაროს, თეთრიწყაროს, წალკის და რამდენიმე
სხვა რაიონში, სადაც თავთავიანთა კულტურა ოდითვე ფუნქციონირებულ და
სარფიანია. ასეთგვარი მიდრეკილების დროს სავსებით ბუნებრივი უნდა
ყოფილიყო მინდვრად ნათესხალასიანი თესვბრუნვების ხელაღებით უარყოფა
და აგრეთვე საკვებთა ფერმისპირად თესვბრუნვების ფაქტობრივი გაუქმება,
სამაგიეროდ, შემთხვევათა უმეტეს ნაწილად, ამკარად სუბიექტივისტური
მხარდაჭერით გამავრებული ისეთი ღონისძიებების დანერგვა, რომელთა მა-
გალითის დანიშნულებით, ვფიქრობთ, საკმარისი იქნება ტორფენშომბალა
ქოთნებისა და პიდროპონიკის პროპაგანდის აღნიშვნა.

ახლა ყველასთვის ცხადია, რომ შესატყვის საკითხებში და ამ საკითხთა
მდგომარეობის გამომწვევი მიზეზების ბუნებაში ღრმად ჩაუხედაობის შედეგი
იყო წელთა მანძილზე, არასარწმუნო დასაბუთების საფუძველზე, ბრძოლა
აგროტექნიკურ ღონისძიებათა ისეთი კომპლექსის წინააღმდეგ, რასაც თესვ-
ბრუნვა წარმოადგენს და აგრეთვე ისიც, რომ ამ ბრძოლის გამართლების
არგუმენტთა შორის, არაიშვიათად და არამცირე ნაწილად, იმგვარი ფაქ-
ტების გაზოგადებას გამოიყენებდნენ, სადაც ზოგიერთი კოლმეურნეობის და
საბჭოთა მეურნეობის ცუდი ხელმძღვანელობის გამო სახნავი ფართობების
თვალსაჩინო ნაწილი დაუთესავი დაოჩებოდა და მანკის დასათარავად ეს

ფართობი თესვბრუნვის მინდვრად იყო ხოლმე გასაღებული ვითომდა ასე უნდა ყოფილიყო. გაცდენილი მინდორი, ცხადია, კარგს არაფერს უშობს და თესვბრუნვის განსჯას ეკონომიკური სარფიანობის თვალსაზრისით მინდვრის გაცდენის ჭეშმარიტ მიზეზთა ცხადყოფის გარეშე, მხოლოდ ფაქტობრივი მდგომარეობის მიხედვით წარმართული ანალიზი, ცხადია, იმას გამოიწვევდა, რასაც (არაობიექტური კრიტიკის) მოგიხვებოდა თონეში ჩავდებული ფიჩხის კონა (ანალიზი ფაქტის კონსტატაციით, გამომწვევ მიზეზთა ცოდნის გარეშე). ასეთგვარი კრიტიკის ცოტადაა თავი ვერ აარიდა ზოგიერთმა მეცნიერმა მუშაკმა და ამოვარდნილი ამ კრიტიკის ქარცეცხლი მოედო აგრეთვე ნასვენებისა და ანეულების აგროტექნიკას.

ყოველივე ეს თუმცა ახლო წარსულის ამბებია, მაგრამ იმდენად ფართო განზომილებისაა მათგან დატოვებული უარყოფითი შედეგი, რომ მოკლე დროში მისი აღმოფხვრისათვის, დიალაც, ერთიორად უფრო ფართო მასშტაბის მუშაობაა საჭირო, თანაც სრულიად სხვა განწყობილებით და გერგილებით, ვიდრე ამას ადგილი ჰქონია აქ ნაგულისხმევ პერიოდში. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებანი, მტკიცე საფუძველს ქმნიან აუცილებელ ამ საქმიანობისათვის და ეს საფუძველი არა მხოლოდ იმაშია, რომ მითითებულია მუშაობის სწორი იდეური გეზი, არამედ მოწოდებულია აგრეთვე საშუალებანი სწორად გააზრებული და ჯეროვანად გამართული მთელი ამ საქმიანობის მატერიალური საფუძველის უზრუნველსაყოფად. ახლახანს თქმულით ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის პლენუმის მიერ ზუსტად არის განსაზღვრული კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების მიერ სახელმწიფოსათვის 1966-70 წლების მანძილზე მისაყიდი პროდუქციის სახეები და რაოდენობა, თანაც დადგენილია როგორც ამ პროდუქციის ფასი, ისე იმ პროდუქციის თვალსაჩინოდ უფრო დიდი ფასი, რომელსაც სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები ამ სავალდებულო მიყიდვის გარეშე მიჰყიდიან სახელმწიფოს. თუნდაც მარტო ამ ფაქტის წამახალისებელი მნიშვნელობის გადაჭარბებით შეფასება ყოველად შეუძლებელია, რადგან—როგორც ცნობილია—სახელმწიფოსათვის სავალდებულო წესით მისაყიდი პროდუქციის რაოდენობა შეუდარებლად უფრო ნაკლებია, ვიდრე არსებობს ყოველ სას. სამ. საწარმოში შესატყვისი პროდუქციის რეწვის რეალური შესაძლებლობანი. მაშასადამე, ამოცანა ის არის, რომ გონივრულად გამოვიყენოთ ეს შესაძლებლობანი. ხოლო საამისოდ, სწორედ მეცნიერებაა მოწოდებული, რათა დაეხმაროს წარმოებას მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის გაძღოლის ისეთი სისტემების შემუშავებით, რომლებიც უზრუნველყოფს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულთა ყოველ 100 ჰექტარზე პროდუქტთა რეწვის მკვეთრად გადიდებას, შრომისა და სახსრების ხარჯვის მინიმუმით.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXI და XXII ყრილობებმა მიგვითითა სამოქმედო პროგრამა ამ ამოცანის გასახორციელებლად, რასაც შემკრებლად სახელად სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაადგილება, სპეცია-

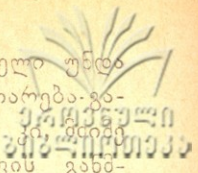


ლიზაცია და სოფლის მეურნეობის დარგთა გაძღოლის მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემების შემუშავების პრობლემა შეიძლება ვუწოდოთ. ამ ადგილას აუცილებლად არ მიგვაჩნია მოხსენებული პრობლემის შინაარსისა და დანიშნულების, თუნდაც ძლიერ მოკლე, მიმოხილვა, რადგან ახლა ის უკვე ფართოდ და საკმაოდ კარგად ცნობილია, მით უმეტეს, რომ საქართველოს სსრ რესპუბლიკის მთავრობის მიერ, თავის დროზე, გახორციელებული ზომების შედეგად, ჩვენ უკვე მოგვებოგება რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობაში ამ საკითხის გონივრულად გადაჭრისათვის შემუშავებულ ღონისძიებათა გამოკვეყნებული პროექტი¹. ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ მოხსენებული დოკუმენტი სწორად ასახავს ჩვენი სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციის ამოსავალ წერტილს, რომლის მიხედვით, ჩაისა და სუბტროპიკულ კულტურებს, მევენახეობას, მეხილეობას და მებოსტნეობას სამრეწველო წარმოების ხასიათი უნდა მიეცეს, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს, თითქოს რაიმე ნაწილად უგულებელსაყოფია მემარცვლეობა (მემინდვრეობა), მეცხოველეობა და კიდევ რამდენიმე სხვა დარგი. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ უკანასკნელი დროის სოფლის მეურნეობაში ფეხმოკიდებულმა სუბიექტივიზმმა არა უმნიშვნელოდ შეაფერხა ზემოხსენებული პროექტით დასახული თეორიული გააზრებების პრაქტიკაში დანერგვა და სათანადო შესწორება-შეცვებანი, რის გამო წამოწყებული მუშაობა სადღეისოდ სოფლის მეურნეობის წარმოებითი სპეციალიზაციის მხოლოდ მსხვილი ზონების მოხაზვით შემოიფარგლა; სასურველი და აუცილებელი არის, სათანადო გააზრებათა მიტანა ცალკეული ადმინისტრაციული რაიონის, ცალკეული კოლმეურნეობისა თუ საბჭოთა მეურნეობის შესატყვისი სპეციალიზაციის დადგენამდე.

უკეთეს ეს მუშაობა უნდა გაგრძელდეს—და ის ჩვენი აზრით, აუცილებლად უნდა გაგრძელდეს—მაშინ, ერთობლივ სასოფლო-სამეურნეო ამა თუ იმ საწარმოსი თუ მისი ცალკეული დარგის გაძღოლის სისტემის საფუძველზე შესადგენი მისი ორგანიზაციულ-მეურნეობრივი მოწყობის გეგმის შემუშავებას წინ უნდა უსწრებდეს მიწათმოწყობის სათანადო სამუშაოები, რადგან—როგორც ცნობილია—უკანასკნელ წლებში მრავალი კოლმეურნეობა და საბჭოთა მეურნეობა გამსხვილდა და, მრავალ შემთხვევაში, მიწითსარგებლობის აქტები ჯეროვან შესწორებებს მოითხოვს. ამასთან ერთად, აუცილებელია ბუნებრივი საკვები სავარგულების, კერძოდ კი, საზამთრო და საზაფხულო საძოვრების ერთგვარი გადანაწილება, რადგან ამ საკითხში მრავალმა გაუგებრობამ იჩინა თავი.

შემთხვევათი საკმაოდ დიდ ნაწილად, ეს სწორედ იმ უფრო მეტად ადმინისტრაციულ-მეურნეობრივი შინაარსის საქმეა, რაც ზემოთ უკვე იყო აღნიშნული; მაგრამ, როგორც მეცნიერულად დასაბუთებული, თანაც სახელმწიფოებრივი მასშტაბის ღონისძიება, მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის გაძღოლის სისტემების ეკონომიკური ეფექტიანობის და ინტენსიფიკაციისათ-

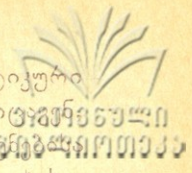
¹ იხ. „საქართველოს სსრ სსს.-სამ. წარმოების განლაგება, სპეციალიზაცია და სოფლის მეურნეობის დარგების გაძღოლის სისტემები“—სამტომეული კრებული¹ ქართ. და რუს. ენ. თბილისი, 1960 წ. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“



ვის გააზრებულ საშუალებათა ეროვნული საკითხია. ეს უკანასკნელი უნდა ამოდიოდეს ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის შემდგომი განვითარება-გამტკიცების ერთიანი ამოცანიდან; სადაც მრეწველობის—კერძოდ მრეწველობის—გაფართოება და სრულქმნა სათანადო პერსპექტივის განსაზღვრელი უნდა იყოს ჩვენი სოფლის მეურნეობისათვის, ხოლო სოფლის მეურნეობაში—მარცვლეულის რეწვის ფარგლის გადიდება უნდა განსაზღვრავდეს ყველა დანარჩენი დარგის სიდიდესაც და ურთიერთთან ორგანიზაციულად სწორ შეთანაწყობასაც.

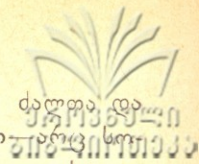
ერთობლივ საბჭოთა კავშირისათვის საერთო მნიშვნელობის მქონებელი ეს სახელმძღვანელო დებულება, არსებული ბუნებრივი გარემოს თავისებურებათა გათვალისწინებით, ცხადია, ზუსტად განსაზღვრული შინაარსისა და მიმართულების გარკვეულ მოდიფიკაციას მოითხოვს და, როგორც აქამდე გამოცემული ჩვენი მსჯელობის მთავარი აზრით და სათანადო დაპირისპირებებით ჩანს, საქართველოს რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობაში საქმე ისე უნდა მოეწყოს, რომ ჩვენ კვლავაც მართებულად ვამაყობდეთ მრავალწლოვანთა ჩვენი კულტურებით, მაგრამ ამ კულტურების ჯეროვან მოვლას და ყურადღებას არ მოვაკლებდეთ. ახლახანს თქმული საჭირო მოდიფიკაციები—რომელთა შინაარსეული და შორსგანგებრილი რაობა, ისე როგორც ამა თუ იმ პერიოდისათვის გაგარაუდებელი ფაქტობრივი მდგომარეობა ყოველთვის უნდა შეეხამებოდეს სოციალიზმის ეკონომიკურ პრობლემებს, კომუნიზმის მშენებლობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნა-გამტკიცების ამოცანებს—კოლმეურნეობიდან კოლმეურნეობამდე და საბჭოთა მეურნეობიდან საბჭოთა მეურნეობამდე იმდენად უფრო მრავალგვარი იქნება და, იქნებ, ერთგვარი დისპროპორციების წარმოქმნილიც კი, რამდენადაც მრავალფეროვანია ჩვენი რესპუბლიკის ბუნებრივი გარემო და სხვაობრივი ყოფილა ჩვენი ხალხის მრავალსაუკუნოანი ისტორიის მანძილზე ჩამოყალიბებული ტრადიციები და ადათ-ჩვეულებანი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში სათანადო საქმიანობისა.

ჩვენი მეცნიერების უდიდესი ამოცანაც სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ჩასწვდეს, ცხადყოს და ჩვენი რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის მუშაკათათვის ხელმისაწვდომი აყოს მოვლენათა ის შინაგანი არსებითი ურთიერთკავშირი, რომელიც განსაზღვრავს ჩვენი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების აუცილებელსა და კანონზომიერ განვითარებას. ცნობილია, რომ კანონი გამოსახავს მოვლენათა და მატერიალურ ობიექტთა თვისებებს შორის არსებულ მიზეზობრივს, აუცილებელსა და მყარ კავშირს; ასახავს შინაარსეულ იმ ურთიერთობებს, რომელთა გამო მოვლენათა ერთი წყების ან ცალკეული მოვლენის ცვლილება გამოიწვევს ხოლმე დანარჩენთა სავსებით გარკვეულ ცვალებადობას მუდმივი განხორცებადობით. ისიც ცნობილია, რომ არსებობს ასეთი კანონების სამი ჯგუფი, რომელთაგან—ერთნი—კერძო ანუ სპეციფიკური კანონების საერთო სახელწოდებით არიან ცნობილნი და კონკრეტული, სპეციფიკური მოვლენების თუ მატერიის კერძო თვისებების ურთიერთობებს ახასიათებენ, თანაც ობიექტურად სჩვევიათ ზუსტი რაოდენობრივი



და თვისობრივი გამოსახულებულობა და ფუნქციურად, ზუსტი მათემატიკური ფორმით გამოითქმინა. მეორენი—მოვლენათა უფრო ფართო წრეს მოიცავდა პირობათა ფრიად ფართო დიაპაზონით გამოვლინდებიან და მოვლენების თუ ობიექტების უფრო ვრცელ ერთობლიობათა საერთო თვისებებს ახასიათებენ, თანაც ფუნქციურად გამოთქმის შესაძლებლობას იძლევიან და საერთო კანონებად არიან სახელდებული; ხოლო მესამენი—უნივერსალური ანუ საყოველთაო კანონები—შეეხებიან სამყაროს უმთავრეს დიალექტიკურ კანონზომიერებებს, რომლებიც ცხადყოფენ მატერიის განვითარების ტენდენციებს ანდა მის თვისებათა შორის ყველგან არსებულ საყოველთაო ურთიერთკავშირებს. დასასრულ, ცნობილია, რომ ამ საყოველთაო კანონებს არ სჩვევიათ კონკრეტული ფუნქციური ფორმა და ვერ გამოითქმინა მათემატიკურად, რადგან არ არიან შემოზღუდულნი რაიმე კონსტანტებით, პარამეტრებით, გარკვეული პირობებით თუ ობიექტთა სპეციფიკური ჯგუფებით, აიამედ მოგვევლინებიან ყოველგვარი ყოფიერების ისეთგვარ საერთო, უნივერსალურ პრინციპებად, რაც თავის გამოსახულებას აპოვებს პირველი და მეორე ჯგუფის კანონთა მეშვეობით.

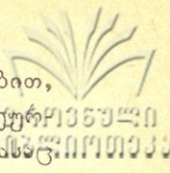
საყოველთაოდ ცნობილი ამ დებულებების ჯეროვნად გამოყენება წინამდებარე ნაშრომით გააზრებულ დასკვნათა წილ მოითხოვს აგრეთვე ხაზის გასმას იმისათვის, რომ ზემოთ მოხსენებული სამი ჯგუფის კანონები ერთიმეორისაგან განსხვავდება კიდევ თავიანთი მოქმედების დროის ინტეგრალიობით და დიფერენცირებულობით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ზოგიერთის მოქმედების შედეგთა გახორციელება თვალსაჩინოდ დიდ დროს მოითხოვს ანდა არსებული მთლიანი სისტემის შეცვლას საჭიროებს; ხოლო ზოგნი—დროის გარკვეულ მონაკვეთში, ნაწილ-ნაწილ და ერთიმეორის მიმდევროდ გახორციელდებიან ხოლმე, მაგრამ ყველა ამ შემთხვევაში, აუცილებელია შესატყვისი პირობები, რაც უზრუნველყოფს ამ კანონებიდან გამომდინარე შედეგთა გადასვლას შესაძლებლობათა სფეროდან რეალურად არსებულ წილში. ადამიანთა საზოგადოებაში, სამისოდ, უნდა იყვნენ ადამიანები, რომლებსაც შესწევთ უნარი, შეგნებულად თუ შეუგნებლად, ხელი შეუწყონ ან შეაფერხონ ამ კანონების მოქმედების პირობები. დასახსოვებელია, რომ ადამიანები თავიანთი მოთხოვნილებებისა და ინტერესების შესაბამისად ვააფართოებენ ან შეზღუდავენ ხოლმე ამ კანონების მოქმედების სფეროს, თორემ თვით ეს კანონები ობიექტურად, ადამიანის შეგნებისაგან დამოუკიდებლად, არსებობს, როგორც სხეულთა თვისებების მოწესრიგებული ურთიერთობების და განვითარების სხვადასხვა ტენდენციის გამოსახულება. როგორც ვიცით, კ. მარქსმა აღმოაჩინა წარმოებითი ურთიერთობების და მწარმოებლურ ძალთა ხასიათის შესაბამისობის ობიექტური კანონი, რომელიც მწარმოებლური ძალების და წარმოებითი ურთიერთობის დამოკიდებულებას განმარტავს, საზოგადოებრივ ეკონომიკური ყველა ფორმაციის დროს. ცნობილია, რომ მწარმოებლური ძალები წარმოების უფრო მძრავი, რევოლუციური და განმსაზღვრელი ელემენტია, ისინი გამუდმებით ვითარდებიან, მაშინ, როდესაც წარმოებითი ურთიერთობანი უფრო მდგრადი და მყარი არის ხოლმე. ამიტომ არის, რომ ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ამა თუ იმ საფეხურზე თავს იჩენს



ხოლმე გარკვეული დაპირისპირებულობა ახალ მწარმოებლურ ძალა და ძველ წარმოებითს ურთიერთობებს შორის, რაც—ამა თუ იმ სახით—ციალიზმისათვის არის უჩვეულო. მაგრამ კომუნისტური პარტია და სოციალისტური სახელმწიფო დროულად შეამჩნევენ ხოლმე აღძრულ ამ დაპირისპირებულობას და დროითვე მიიღებენ ზომებს მის აღმოსაფხვრელად, წარმოებითი ურთიერთობების სრულქმნის გზით.

ამ საერთო ვითარების ფონზე იბყრობს ჩვენს ყურადღებას საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებები, რომლებმაც პარტიულ, საბჭოთა და სასოფლო-სამეურნეო ორგანოებს, კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ხელმძღვანელ მუშაკებს, სამეცნიერო-კვლევით დაწესებულებებს მეტად სერიოზული ამოცანები დაუსახა. მათ უნდა შეასრულონ ორგანიზაციულ-პრაქტიკული და მეცნიერული ისეთი მუშაობა, რაც უზრუნველყოფს პლენუმის გადაწყვეტილებების წარმოებაში რეალიზაციას. სწორად რომ გავერკვეთ პარტიის პოლიტიკაში, ჩვენი სოფლის მეურნეობის განვითარების ეკონომიკურ კანონებსა და კატეგორიებში, ყოველად აუცილებელია სისტემატიურად ამოღებდეს თავის კვალიფიკაციას და ეუფლებოდეს მეცნიერების მონაცემებს ყოველი კოლმეურნეობის თავმჯდომარე, საბჭოთა მეურნეობის დირექტორი, საწარმოო სამმართველოს უფროსი, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ყოველი მუშაკი.

კმაყოფილებით უნდა აღინიშნოს, რომ კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ხელმძღვანელ მუშაკთა შორის, ჩვენ საკმაოდ ბევრი გვეყავს ისეთი, რომელიც კარგად ართმევს თავს სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელობის რთულ საკითხებს და ჯეროვან წარმატებებსაც მიაღწევს ხოლმე. ამის ერთ-ერთი საფუძველი ის არის, რომ ამ ამხანაგებს, აუცილებელი პრაქტიკული გამოცდილების გარდა, სათანადო ეკონომიკური განათლებაც აქვთ და აგროტექნიკურ საკითხებში თავიანთი კვალიფიკაციის გაუმჯობესებისათვის სისტემატურად ზრუნავენ ჩვენს ქვეყანაში მრავლად არსებულ საამისო საშუალებათა (ლიტერატურა, დაუსწრებელი სწავლების სისტემა, კვალიფიკაციის დარგობრივი კურსები და სხვ.) მიზანდასახული გამოყენებით. სხვა, მრავალ, მაგალითთა შორის აქ საკმარისი იქნება დასახელება მეჩაიეობის ოჩხამურის საბჭოთა მეურნეობისა, სადაც დირექტორს (ამხ. ი. ფუტკარაძე), მთავარ აგრონომს (მ. გოლიაძე) და მთავარ ეკონომიკოსს (ე. ცინცაძე) კოლექტიურ ხელმძღვანელობად შეუხამებიათ პიროვნული ცოდნა და გამოცდილება ამ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს გაძღოლის აგროტექნიკურ-ეკონომიკური და ორგანიზაციული საკითხების დახვეწა-გამტკიცებისათვის, თანაც იქითკენ მიუმართნიათ, რომ აგროსაწარმოო განყოფილებებში თართოდ დანერგილიყო შიდასამეურნეო ანგარიში, რის მეოხებითაც მნიშვნელოვნად გადიდდა განყოფილებათა მმართველობის, ბრიგადირებისა და ყველა მუშის პასუხისმგებლობა შრომითი, ფულადი და მატერიალური სხვა საშუალებების ხარჯვის საქმეში, შესამჩნევად გაძლიერდა შრომის მწარმოებლურობა და შემცირდა პროდუქციის თვითღირებულება; რენტაბელობისა და მოგების გადიდება მანსახლგრა გაფართოებული კვალაგწარმოება.

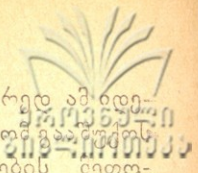


საყურადღებოა—და, მომდევნო ჩვენს მსჯელობასთან დაკავშირებით, სივანგებოდ უნდა აღინიშნოს—რომ მეჩაიეობის ოჩხამურის საბჭოთა მეურნეობის ხელმძღვანელობამ, ზემოთ მითითებული მუშაობის გვერდით (შედგებად მოჰყვა მეურნეობის სათანადო დარგების სამეურნეო ანგარიშზე გადაყვანა, თვალსაჩინოდ შეეწყო ხელი შრომის მწარმოებლურობისა და მუშაკ-და მატერიალური დაინტერესების გაძლიერებას), მოსავლიანობა-მოსავლის გადიდებისა და საწარმოო დანახარჯების შემცირების შესაძლებლობათა გამოსანახავად, მიმართა შრომის წითელი დროშის ორდენოსანი, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის აგროქიმიის კათედრის მეცნიერ მუშაკებთან თანამეგობრობას, რათა შესწავლილიყო მეურნეობის ნიადაგები, შემუშავებულიყო აგროქიმიური კარტოგრაფები, რომელთა მონაცემების საფუძველზე შესაძლებელი გახდა მინერალური სასუქების უფრო რაციონალური და ყაირათიანი გამოყენება. ჩაისა და სუბტროპიკულ კულტურათა ანასეულის სამეცნიერო-კვლევითი საკავშირო ინსტიტუტის მეცნიერ მუშაკთა კონსულტაციით და უშუალო მონაწილეობით, პლანტაციებში ჩაის რივთაშორისი ყოველწლიური ღრმად ბარვის ნაცვლად, დაინერგა ორ-სამ წელიწადში ერთხელ გადაბარვა. ამ წესის დაცვამ მეურნეობას ყოველ ჰექტარზე 30 კაცდღე დააზოგინა, თანაც მოსავალი 8%-ით გააძიდა.

ამავე შინაარსით მოსახსენებელია მახარაძის რაიონის სოფ. ძიმითის კოლმეურნეობა (თავმჯდომარე ს. მუხაშავრია, აგრონომი მ. დოლიძე, ეკონომიკოსი ი. სალუქვაძე), სადაც წარმოების ტექნოლოგიური პროცესის და ეკონომიკის საფუძვლიანმა შესწავლა-გააზრებამ მიიყვანა ხელმძღვანელი ამხანაგებში დასკვნამდე, რომ საჭირო იყო გამოიმუშავების ნორმების გადასინჯვა, შიდასამეურნეო ანგარიშის გახორციელება და შრომის ანაზღაურების წესების გაუმჯობესება. შესატყვისი ღონისძიებების გახორციელებამ უზრუნველყო როგორც მოსავლის გადიდება, ისე პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება. კარგი მაჩვენებლებისათვის მიულწვეთა აგრეთვე ლაგოდების რაიონის სოფელ ცოდნის-კარის, ზუგდიდის რაიონის სოფელ რუხის („საქართველო“), წითელწყაროს რაიონის სოფ. ზემო მაჩხანის, ზემო ქედის, ჯაფარიძის, თელავის რაიონის სოფელ სანიორეს და სხვა კოლმეურნეობათა მთელ წყებას; აგრეთვე ვარკეთილის, ბრეთის, ინგირისა და სხვა საბჭოთა მეურნეობებში, რაც იმის შედეგია, რომ ხელმძღვანელი კადრები მტკიცედ ეუფლებიან მეურნეობის ეკონომიკის, აგროტექნიკის და ორგანიზაციის საკითხებს.

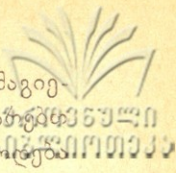
სამწუხაროდ, რესპუბლიკაში ჯერ კიდევ არის ისეთი კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები, რომლებსაც წლობით ვერ მეთსრულებიან საწარმოო დავალებები, მაქსიმუმით ვერ გამოუყენებიან არსებული რეზერვები, რაც სხვა მიზეზთა შორის იმითაც აიხსნება, რომ ხელმძღვანელი მუშაკები ღრმად ვერ გარკვეულან სოფლის მეურნეობის—სახალხო მეურნეობის მეტად რთული დარგის—ეკონომიკისა და ორგანიზაციის საკითხებში.

ჩვენი პარტიის ლენინურმა ცენტრალურმა კომიტეტმა მარტის პლენუმზე, მარქსიზმ-ლენინიზმზე დაყრდნობით, სასტიკად დაგმო შეცდომები და ნაკლოვანებანი, რომლებმაც თავი იჩინეს სოფლის მეურნეობაში და ეკონომიკური ობიექტური კანონების საფუძველზე მოგვცა პრინციპულად ახალი, მეცნიერულად დასაბუთებული პროგრამა სოფლის მეურნეობის შემდგომი განვითარე-



ბისათვის. წინამდებარე კრებულით თავმოყრილი ნაშრომები სწორედ ამ დღე-
ური მიდრეკილებით არის გაქდენილი და იმისაკენ გამიზნული, რომ გააზრდოს
ჩვენი მეცხოველეობის შემდგომი კეთილმოწყობისა და განვითარების ეთო-
ლოლოგიური და მეთოდოლოგიური ისეთი კონკრეტული საკითხები, რომელთა
სწორი გააზრება შეუძლებელია ერთობლივ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისა-
თვის ჩვეული ბუნებიდან ამომდინარე თანაური მომენტების გაუთვალისწინებ-
ლად. პარტიამ მართებულად განსაჯა ცალკეულ პირთა სუბიექტური შეხედუ-
ლებები დაგეგმვის საკითხთა ირგვლივ და განსაზღვრა სწორი მეურნეობრივი
პოლიტიკა; ამ პოლიტიკის მთავარი შინაარსია საზოგადოებრივი წარმოების
ფექტიანობა, ეკონომიკური სარგებლობა და ადამიანთა შეგნებული შრომა
წინასწარ მოფიქრებული და მეცნიერულად დასაბუთებული გეგმის მიხედვით.
ვ. ი. ლენინი მიგვითითებდა, რომ მხოლოდ მეცნიერულად დასაბუთებული
გეგმა განსაზღვრავს მისი შესრულების რეალურობასა და სტაბილურობას.
პარტიამ გადაწყვიტა სტაბილურ გეგმებზე გადასვლა, რადგან ასეთი წესი კი
არ ასუსტებს, არამედ აღიდგებს სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელ მუშაკთა
პასუხისმგებლობას მეურნეობრივი საქმიანობის შედეგებისათვის.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის მიერ გახორციელებული
ეკონომიკური დიდი სტიმულები (სას. სამ. პროდუქტთა შესყიდვის ფასების
გადადგება, კოლმეურნეობათა საშემოსავლო გადასახადის შემცირებით, ხან-
დახანული სესხების ჩამოწერა, სამელიორაციო ღონისძიებათა გახორციელება
სახელმწიფოს ხასხრებით, შრომის ანაზღაურების გაუმჯობესება და სხვ.) იქი-
დან ამოდის და იმისკენ არის გამიზნული, რომ ჩვენმა სასოფლო-სამეურნეო
საწარმოებმა (კოლმეურნეობებმა და საბჭოთა მეურნეობებმა) საგრძნობლად
გააძლიერონ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეწვა, ჩვენი ხალხის მატე-
რიალური კეთილდღეობისათვის. ამავე დროს, პარტია აღიარებს, რომ კომუ-
ნიზმის გაშლილი მშენებლობის პერიოდში შენარჩუნებული უნდა იქნას სასა-
ქონლო წარმოების წესი, ე. ი. ღირებულების კანონი და მასთან დაკავშირე-
ბული ეკონომიკური კატეგორიები (თვითღირებულება, მოგება და სხვ.). მაშა-
სადამე, სოფლის მეურნეობის ხელმძღვანელი მუშაკები მოვალენი არიან თარ-
თოდ დაეუფლონ და სწორად გამოიყენონ ისინი გაფართოებული კვლავწარ-
მოების დაგეგმვისას. წინამდებარე კრებულში, ერთ-ერთი ნაშრომი, საკმაოდ
ვრცლად მოგვითხრობს საქართველოს სას. სამ. ინსტიტუტის მუხრანის სას-
წავლო-საჯიურ მეურნეობაში შესატყვისი დარგების ისტორიას, რომლის
ფონზე წინ წამოწეულია მეცხოველეობის განვითარებასთან დაკავშირებული
მტკივნეული საკითხები. მართალია, ეს საინტერესო ისტორია სასოფლო-სამე-
ურნეო უმაღლესი სასწავლებლის სასწავლო-საჯიურ მეურნეობას შეეხება.
მაგრამ საერთოდ უფრადსაღებია ყველა სასოფლო-სამეურნეო საწარმოსათ-
ვის, რადგან მრავლად მოიცავს ანგარიშგასაწევ და შესატყვის პირობათა
ერთობლიობის („ყვერბის“) სფეროეკურობის შესაბამისად გასააზრებელ გარე-
მოებებსა და მომენტებს. მუხრანის სასწავლო-საჯიური მეურნეობის მაგალი-
თი იმიტომ არის მისათითებელი, რომ ეს ნათლად ცხადყოფს მეცნიერებისა
და პრაქტიკის ისეთგვარ ურთიერთკავშირს, სადაც მეცნიერება გულისხმიე-
რად მოეპყრობა და ჯეროვნად აითვისებს, თუნდაც ძველსა თუ დიდი ხნის,



პრაქტიკის, თანამედროვეობაშიც სასარგებლო, გამოცდილებას; სამაგიეროდ, გაბედულად გაემიჯნება დრომოჭმულ ადათებს. ჩვენ ვიხილავთ მის შეხედულებას, რომლის მიხედვით მეცნიერებას სწორედ იმიტომ ეწოდება მეცნიერება, რომ ის არ ცნობს ფეტიშებს, არ ეშინია დრომოჭმულის წინააღმდეგ გალაშქრებისა და გულდასმით მიუგდებს ყურს გამოცდილებას, პრაქტიკის ხმას. „მეცნიერებაში—აღნიშნავდა ამხანაგი ლ. ბრეჟნევი—შეუწყნარებელია სუბიექტივიზმი, ნაჩქარევი, პრაქტიკით შეუმოწიებელი დასკვნების თავსმოხვევა. მეცნიერებას საფუძვლად უნდა ედოს მხოლოდ ზუსტი ექსპერიმენტით, საწარმოო გამოცდილებით, თვით ცხოვრებით დადასტურებული ობიექტური მონაცემები“.

მიუხედავად წარმატებებისა, რომლებიც მოუპოვებია მუხრანის სასწავლო საცდელ მეურნეობას, უწინარეს ყოვლისა, მემცენარეობის (მიწათმოქმედების) დარგში, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეკონომიკისა და ორგანიზაციისათვის ცნობილი მეცნიერული დებულებების გამოყენებით, მის საქმიანობაში მაინც აღინიშნება გარკვეული ხარვეზები. ამ შინაარსის ნაკლოვანებათა გამომწვევი მიზეზების შესაცნობად უნდა გავიხსენოთ, რომ საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია სოფლის მეურნეობის მუშაკთა მატერიალურ დაინტერესებას.

ამ უკანასკნელის უზრუნველსაყოფად, საქმე ისე უნდა აიწყოს, რომ ყოველი კოლმეურნე და საბჭოთა მეურნეობის მუშა დაინტერესებული იყოს როგორც გეგმის შესრულებით, ისე გეგმაჭარბი პროდუქციის რეწვით (წარმოებით), ხოლო რამდენად ხელშესახები და რეალურად საგრძნობი შეიძლება იყოს ზემოთ მითითებული ხარვეზების შედეგი, საამისო მაგალითად გამოგვადგება შემდეგი ფაქტი: მუხრანის სასწავლო-საცდელ მეურნეობაში, 1964 წ. გეგმით გათვალისწინებული იყოს ჰექტარზე, საშუალოდ, 60 ცენტნერი ყურძნის მიღება; ხელფასის ფონდი განგარიშებული იყო 542 მან. რაოდენობით და საჭირო კაცდღეები—215-მდე. ყურძნის ამ მოსავლის მიღება ვერც ერთმა ბრიგადამ ვერ შეძლო. ამავე დროს, პირველმა ბრიგადამ ჰექტარიდან მხოლოდ 45 ცენტ. ყურძენი მიიღო; ერთი ცენტნერისათვის ხელფასის ფონდმა, საშუალოდ (542 : 45), 12,4 მანეთი შეადგინა და 4,77 (215 : 45) კაცდღე მოითხოვა. მეორე ბრიგადამ კი ჰექტარიდან 34 ცენტნერი მოკრიფა; ერთი ცენტნერისათვის ხელფასის ფონდმა, საშუალოდ, 15,8 მან (542 : 34) შეადგინა და 6,3 (215 : 34), კაცდღე მოითხოვა, მაშასადამე, როგორც ვხედავთ, პირველმა ბრიგადამ უფრო ნაყოფიერად იმუშავა (ნაკლები კაცდღე მოანდომა ერთი ცენტნერი ყურძნის მიღებას) და უფრო ნაკლები ანაზღაურებაც დაიმსახურა, ვიდრე მეორემ. ეს მაგალითი იმ მხრივ შეიძლება გაზოგადდეს, რომ—როგორც ჩანს—საბჭოთა მეურნეობებში შრომის ანაზღაურებისათვის ამჟამად არსებული წესი საგრძნობლად გაუმჯობესებას საჭიროებს.

ანგარიშგაუწყვეელი არ უნდა დარჩეს, რომ თუ მემცენარეობის (მიწათმოქმედების) დარგებში რესპუბლიკის კოლმეურნეობებსა და საბჭოთა მეურნეობებს—როგორც უკვე ითქვა, უკანასკნელი წლების მანძილზე—გარკვეული წარმატებებისათვის მიუღწევიათ, სამწუხაროდ, მეცხოველეობაში ჯერ 16. შრომები. ტ. LXVII, 1965

კიდევ იგრძნობა სერიოზულ ნაკლოვანებათა მთელი წყება და სოფლის მეურნეობის ეს მნიშვნელოვანი დარგი ჯერ კიდევ არ გამხდარა რენტაბელური.

საზოგადოებრივი მეცხოველეობის მეცნიერული გაძლოლის ინტერესები მოითხოვს მრავალი მტკივნეული საკითხის ახლებურად გადაწყვეტას. სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, რომ კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების ერთ ნაწილში ჯეროვანი ყურადღება არ ექცევა მეცხოველეობის ფერმების სპეციალიზაციას, კონცენტრაციას და ცენტრალიზაციას; ზოგჯერ პირუტყვის სულადობის გადიდების გეგმები არ გამომდინარეობს საკვების წარმოების შესაძლებლობიდან; ყოველთვის სათანადო ყურადღება არ აქვს დათმობილი სანაშენო საქმეს, სელექციური ჯიშების გამოყვანას, ხელოვნურ დათესლვას, მეცხოველეობის ფერმებში შრომატევადი პროცესების მექანიზაციის და ელექტროფიკაციის, ნამატის მიღებისა და გამოზრდის საქმეს, სათიბებისა და საძოვრების გაუმჯობესებას, შრომის ორგანიზაციისა და ანაზღაურებას, მეცხოველეობის დარგის მუშაკთა მატერიალურ დაინტერესებასა და სხვ. სწორედ ამით აიხსნება ის, რომ კოლმეურნეობებისა და საბჭოთა მეურნეობების დიდ ნაწილში მნიშვნელოვნად მაღალია მეცხოველეობის პროდუქტების თვითღირებულება, დაბალია შრომის ნაყოფიერება და რენტაბელობის დონე.

იქ, სადაც სწორად არის გაგებული მეცხოველეობის წარმოების მეცნიერული ორგანიზაცია, წარმატებებიც მნიშვნელოვანია. ასე, მაგალითად: ნორიოს მერძეეობა-მეხოსტნეობის საბჭოთა მეურნეობაში, 1965 წელს, ერთი ცენტნერი რძის რეწვაზე დაიხარჯა 0,75 კაცდღე. ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 0,88 კაცდღის. ამასთან დაკავშირებით, ერთი ცენტნერი რძის თვითღირებულებამ შეადგინა 9 მანეთი და 10 კაპიკი, ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 11 მანეთი და 43 კაპიკისა. ანალოგიური ფაქტების მოტანა შეიძლებოდა წითელწყაროს რაიონის სოფელ გამარჯვების, სოფელ მაჩხანის კოლმეურნეობებიდან; გარდაბნის რაიონის გამარჯვების, სამგორის, გარდაბნის მერძეეობა-მეხოსტნეობის საბჭოთა მეურნეობებიდან და სხვ. მაგრამ, ასე როდია საქმე ლენინგორის, ზნაურის, ჯავის, ჩოხატაურის, გეგეჭკორის, ორჯონიკიძის და მრავალი სხვა რაიონის კოლმეურნეობებში, სადაც, ძიუხედავად მეცხოველეობის პროდუქტების სახელმწიფო ფასების მნიშვნელოვნად გადიდებისა. ეს დარგი ჯერ კიდევ რენტაბელური არ გამხდარა. ზემოთ დასახელებულ მიზეზებთან ერთად, ჩამორჩენას მეცხოველეობაში იხიცი აპირობებს, რომ აქ ჯერ კიდევ სერიოზული ნაკლოვანებებით ხასიათდება ფერმების მუშაკთა შრომის ანაზღაურების საქმე.

როგორც ჩანს, საბჭოთა მეურნეობებში და კოლმეურნეობებში მეცხოველეობის მუშაკთა შრომის ანაზღაურებისათვის მოქმედი დებულება თვალსაჩინო გაუმჯობესებას მოითხოვს.

ამ საკითხის გასაშუქებლად, მიზანაცდენილი არ იქნება ასეთგვარი დაპირისპირება: შრომის ანაზღაურების დღევანდელ საფუძველს მეცხოველეობაში წარმოადგენს ნარეწი (წარმოებულ) პროდუქციის ყოველი ცენტნერი, რაც თითქოს ლოგიკური და მართებულია. მაგრამ, საკითხის უფრო ღრმად შეს-

წავლისას, აღმოჩნდება, რომ არც აქ არის ყველაფერი ჯეროვან წესრიგში. ასე, მაგალითად, ორბეთის მერძეეობა-მებოსტნეობის საბჭოთა მეურნეობაში, 1963 წელს, 1962 წელთან შედარებით, ერთ კაცდღეზე რძის რეწვა შემცირდა 2,2 პროცენტით, ხოლო შრომის ანაზღაურება შემცირდა 4,9 პროცენტით. 1964 წელს შრომის მწარმოებლურობა შემცირდა 21 პროცენტით, ხოლო შრომის ანაზღაურება გადიდა 9,8 პროცენტით. გამოდის, რომ მეცხოველეობაში ხელფასი დაკავშირებული არ ყოფილა შრომის მწარმოებლურობასთან. ჩვენ ვფიქრობთ, მოხსენებული ფაქტი იმით უნდა აიხსნას, რომ შრომის ანაზღაურება, გეგმური და გეგმის ზევით, ნარეწი პროდუქციისათვის (წველადობა, წონაში მატება და ა. შ.) ყოველთვის დაკავშირებული არ არის ხოლმე მატერიალურ დაინტერესებასთან. ასე, მაგალითად, თუ ერთი ფურისათვის საშუალო წლიურ წველადობად დაწესებულია 2300 კილოგრამი, ფაქტიურად მოწველილ იქნა 2500 კილოგრამი, მწველავი მიიღებს სატარიფო ანაზღაურების დამატებით 15 პროცენტს და 20 პროცენტს გეგმის ზევით მოწველილი რძის ღირებულებისა. შემდეგ წელში კი ამავე ფურისათვის საშუალო წლიურ წველადობად დაიგეგმება 2500 კილოგრამი და შრომის ანაზღაურებაც აქედან გამოიანგარიშება. ამგვარად, რამდენადაც დიდდება გეგმა, იმდენად მცირდება მწველავის შრომის ანაზღაურება პროდუქციის ერთეულის რეწვაზე, ამდენადვე შენელებს მატერიალური დაინტერესებაც.

ჩვენ ვფიქრობთ, უმჯობესი და სწორი იქნება, უკეთეს მეცხოველეობის ფორმებში, როგორც პროდუქტიულობის გეგმები, ასევე ანაზღაურების სატარიფო განაკვეთები ყოველწლიურად კი არ იცვლებოდეს, არამედ ხანგრძლივი ვადით (მინიმუმ 5—7 წლით) დაწესდეს ხოლმე. დაწესდეს აგრეთვე მტკიცე ტარიფი და სატარიფო დანამატი გეგმის ზევით ფაქტიურად მიღებული ყოველი ცენტნერი პროდუქციისათვის (არა ნაკლებ 3—5 წლის ვადით) და მეცხოველეობის მუშაკებს მიეცეთ გეგმის ზევით მიღებული პროდუქციის ღირებულების 30 პროცენტი. მეცხოველეობის მუშაკებს სატარიფო განაკვეთი გაუდიდდეთ 15 პროცენტით იმ შემთხვევაში თუ პირუტყვის პროდუქტიულობა უდრის წინა წლის დონეს. მატერიალური დაინტერესება უნდა დაწესდეს არა მარტო პროდუქტიულობის გადიდებისათვის, არამედ პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებისათვის, საკვების ეკონომიისათვის და ა. შ.

ვფიქრობთ, ერთგვარ გაუმჯობესებას მოითხოვს დამამზადებელი ორგანიზაციებისათვის პირუტყვის ჩაბარების წესიც. აქ ძირითადი საფუძველი უნდა იყოს არა ცოცხალი წონა და შეხორცება, არამედ ფაქტიური წონა და ჰენჭიანობა დაკვლის შემდეგ, როგორც ამას მიუთითებს ხორცის მრეწველობის სამეცნიერო-კვლევითი საკავშირო ინსტიტუტი.

ХАРИСЧАРИШВИЛИ И. С.

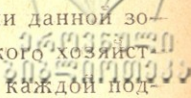
КОМПЛЕКС ЗООТЕХНИЧЕСКО-ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ, КАК ОСНОВА РАСШИРЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ЖИВОТНОВОДЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ В РАЙОНАХ МЕСХЕТИ ГРУЗИНСКОЙ ССР.

Некоторые предварительные сведения общего порядка.

Мысль о необходимости намечения некоторых мероприятий по упорядочению ежедневной хозяйственной деятельности отдельных сельскохозяйственных предприятий, неоднократно возникала у автора настоящих строк при каждом случае в период его работы в Ахалцхском районе, когда — несмотря на реально существующие все возможности — тот или иной колхоз наталкивался на препятствия и испытывал известные затруднения в деле выполнения плановых заданий по производству и продаже государству сельскохозяйственной продукции.

Острота этой мысли ощущалась и в силу того обстоятельства, что Ахалцхский район, совместно с другими районами Месхети (и с Боржомским районом), как известно, отнесен по проекту размещения сельскохозяйственного производства, специализации и систем ведения сельского хозяйства Грузинской ССР, к VII зоне, именуемой зоной животноводства и плодоводства Самцхе-Триалети; парадоксальным, в известном смысле, являлось то обстоятельство, что плановые задания именно по животноводству и плодоводству выполнялись с наибольшими затруднениями и препятствиями. Было бы большой ошибкой считать неправильным отнесение районов Месхети к вышеуказанной зоне производственной специализации сельского хозяйства республики и, следовательно, причину, вызывающую упомянутые тревожные мысли надо было искать в другой сфере явлений.

Нам думалось, что правильное по своему существу отнесение районов Месхети к зоне животноводства и плодоводства Самцхе-Триалети потому не могло оказать действительную помощь в повседневной хозяйственной деятельности отдельных сельскохозяйственных предприятий, что и методика разработки сетки зон производственной специализации, а тем более руководящие положения, вытекающие из характеристики природных и экономических условий намеченных зон, недостаточно конкретны в качестве тако-



вых для каждого отдельного колхоза или совхоза на территории данной зоны. Ведь каждая зона производственной специализации сельского хозяйства может—и действительно включает—в себе ряд подзон, а в каждой подзоне каждое сельскохозяйственное предприятие может выступать определенной самодовлеющей единицей с точки зрения требуемых условий для нормального хода соответствующего технологического процесса производства сельскохозяйственной продукции. Это значит, что требовались не только дальнейшие характеристики в разрезе подзон и административных районов, объединенных в ту или иную зону производственной специализации сельского хозяйства; иначе говоря, требовались выводы и указания по специализации микрорайонирования, в должной увязке результатов работ этого направления с соответствующими положениями общего (интегрального) экономического районирования республики, в целях уточнения производственной типизации сельскохозяйственных предприятий района учитывая, что сельскохозяйственный аспект в общеэкономическом районировании занимает важное место и является его необходимым элементом.

Не требует, на наш взгляд, широких пояснений то обстоятельство, что для решения задачи, подсказанной вышеупомянутыми мыслями, работникам Ахалцихского района требовалась помощь и консультация со стороны работников науки, что и было предоставлено району руководящими органами республики через профессорско-педагогический персонал сельскохозяйственных вузов, активно втянувшихся в интересную работу, в соответствии с решениями XXII съезда коммунистической партии Советского Союза.

Ряд предварительных совещаний, проведенных как Ахалцихским районным комитетом, так и производственным управлением колхозов и совхозов того же района (16 июня 1964 года и 26 сентября 1964 года), а равным образом и зональное совещание ответственных работников, специалистов сельскохозяйственных предприятий Аспиндзского района (27 сентября 1964 года) выявили не только общий характер необходимых мероприятий по изжитию наметившихся вышеуказанных затруднений, но также уточнили объем и характер конкретной работы, которую надлежало выполнить в ближайшее время.

Должное отображение нашли эти мероприятия по различным отраслям сельского хозяйства района в тезисах докладов, подготовленных к районной теоретической конференции по вопросам экономики и организации сельского хозяйства (декабрь 1964 года см. тезисы докладов).

Настоящий труд является одной частью общей работы, выполненной автором в коллективе работников при кафедре животноводства Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института по вопросам отраслевой и производственной специализации животноводства республики. под общим руководством заведующего кафедрой, профессора Агладзе Д. Г., заслуженного деятеля наук Грузинской ССР.

Исходя из того факта и учитывая, что в настоящем сборнике трудов довольно обширно изложены методология и методика проработки интересующего нас основного вопроса, мы считаем возможным не останавливаться на них, также, как признаем допустимым не вдаваться в изложение характеристики природной среды районов Месхети в качестве «Кверби» (очага) для животноводства и производства животноводческой продукции.

Это тем более возможно сделать, что необходимый для такой характеристики материал мы позаимствовали из существующих литературных источников с той целенаправленностью, в том объеме и в той последовательности, как это изложено в одном из трудов настоящего сборника (Л. Хомасуридзе). Детальный анализ распространения по территории Месхети соответствующих почвенных, обще- и агроклиматических зон, а также распространение поясов и подпоясов культурных растений, привел нас к выводу о необходимости сугубо четкого намечения конкретных территориальных единиц, в границах которых встречается такое сочетание целых комплексов природной среды или ее отдельных элементов, которое наиболее благоприятствовало бы развитию соответствующих отраслей животноводства и необходимой для них прочной кормовой базы. В решении именно такой задачи и заключается основная суть разработки комплекса зоотехническо-организационных мероприятий применительно к каждому отдельному «Кверби».

Исходя из более детальных данных характеристики элементов природной среды, можно было бы дать полную картину экологических условий, как некоторой основы для уточнения требований и условий размножения, выживания, численности и распределения животных в интересующих нас в данной работе районах. Несмотря на то, что такая характеристика была бы весьма полезна не только для уточнения наиболее целесообразного видового состава, но и для решения довольно многих вопросов породного районирования — мы вынуждены в данном труде отклониться от такого направления наших дальнейших рассуждений в силу многих причин.

В тесной связи со всеми экологическими элементами комплекса зоотехническо-организационных мероприятий находятся и вопросы племенного дела, в частности же, вопросы породного районирования и метизации, в которые в данной работе, в силу ограниченности ее объема в сборнике, не могут быть объектом сколько-нибудь широкого обсуждения, хотя определенные возможные выводы положены в основу предлагаемых мероприятий.

Основываясь на вышеизложенных положениях, которые направляли наши обсуждения и обобщения, а также оставляя в стороне детали обоснования делаемых нами выводов, считаем возможным перейти к непосредственному изложению окончательных наших предложений по отраслевой и производственной специализации животноводства районов Месхети.

Соображения к проекту отраслевой специализации
животноводства в районах Месхети



Учет всех взаимосвязанных явлений, факторов и обстоятельств, определяющих содержание понятия Кверби, подсказал нам целесообразность подразделения всей территории районов Месхети (в недавнем прошлом — территории Ахалцихского производственного управления колхозов и совхозов) на следующие три подрайона: I подрайон **преимущественного развития крупного рогатого скотоводства** и, частично, также овцеводства; II подрайон **преимущественного развития овцеводства**, а также, частично, крупного рогатого скотоводства и III подрайон **преимущественного развития крупного рогатого скотоводства** и местами также свиноводства и овцеводства.

На разработанной нами специальной «карте расположения сельскохозяйственных угодий и отраслевой специализации Ахалцихского производственного управления колхозов и совхозов точно обозначены границы этих подрайонов и точки расположения соответствующих сельскохозяйственных предприятий, долженствующих иметь в будущем вышеуказанную отраслевую специализацию животноводства.

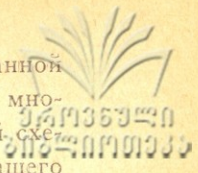
I. Подрайон преимущественного развития крупного рогатого скотоводства по нашим наметкам, должен охватывать территорию сельскохозяйственных предприятий Ахалцихского и Адыгенского административных районов, подразделяясь — в свою очередь — на участки:

- 1) молочно-мясного племенного скотоводства,
- 2) мясо-молочного скотоводства,
- 3) молочно-мясного товарного скотоводства,
- 4) мясо-молочного товарного скотоводства.

II Подрайон преимущественного развития овцеводства должен охватывать всю территорию сельскохозяйственных предприятий Аспиндзского района, подразделяясь на участки: 1) Аспиндзский, 2) Сакудабальский и 3) Накалакевский.

Мы предполагаем, что в подрайоне преимущественного развития овцеводства, главной отраслью сельскохозяйственного производства должно быть овцеводство, а дополнительной (из отраслей животноводства) — крупное рогатое скотоводство. В противоположность этому, на общей территории подрайона преимущественного развития крупного рогатого скотоводства, надлежит предусмотреть также территориальные единицы, где одновременно с преимущественным развитием крупного рогатого скотоводства, в определенных размерах, должны развиваться также свиноводство и овцеводство; в этом понимании был отмечен нами выше III-й подрайон.

Как уже было сказано, наглядное изображение такого подразделения в размещении по территории районов Месхети (бывшего Ахалцихского производственного управления) отраслей животноводства нами дана в виде схемы отраслевой специализации, которая здесь опущена по техническим



обстоятельствам; равным образом, приравливаясь к отведенному данной работе объему в настоящем сборнике, мы вынуждены опустить также многие детали и специфические соображения в обосновании предлагаемой схемы; ограничимся только пересказом общих контуров содержания нашего предложения.

В этой связи следует отметить, что в подрайоне преимущественного развития крупного рогатого скотоводства 1) **участок молочно-мясного племенного скотоводства**, по нашим соображениям, должен охватывать следующие, ныне существующие, сельскохозяйственные предприятия Ахалцхского района: Ацкурский совхоз (племенного скотоводства и плодоводства), колхоз села Цинубани, колхоз села Агара, колхоз села Сакунети, колхоз села Гиоргицминда и Цнисский плодовый питомник. Несколько ниже мы коснемся основных вопросов специализации производства в животноводстве этого участка.

2) Вторым участком в подрайоне преимущественного развития крупного рогатого скотоводства, нам представляется еще одна группа сельскохозяйственных предприятий Ахалцхского района в составе колхозов следующих сел: Садзели, Квемо Схвилиси, Хаки, Цкрути, Цири, Свири, Элиацминда, Ани, Чачараки, которые, на наш взгляд, должны будут организовать свое производство с назначением **молочно-мясного товарного скотоводства**.

3) Мы предполагаем, что совхозы Мохский (мясо-молочный совхоз) и Адыгенский (животноводство и огородничество), совместно с колхозами сел: Адыгени, Смада, Болачури, Пхеро, Хевашени, Удэ, Арали, Леловани должны представлять **участок мясо-молочного товарного (частично также племенного) скотоводства**.

4) Точно такое же направление будет иметь группа колхозов сел Вале, Наохреби, Цхалтбила, Абатхеви, Б. Памачи, М. Памачи и Орали, которые расположены на более возвышенной части территории Ахалцхского и, частично, Адыгенского районов.

5) **Участок мясо-молочного товарного скотоводства** в подрайоне преимущественного развития крупного рогатого скотоводства будет представлять также группа колхозов сел Уравели, Андреацминда, Хеоти и Мусхи, пользующиеся соответствующими угодиями также на более возвышенной части территории, граничащих друг с другом современных административных районов Ахалцхского и Аспиндзского.

Сельскохозяйственные предприятия в подрайоне преимущественного развития крупного рогатого скотоводства, по нашим наметкам, главной отраслью производства, определяющим их специализацию, должны иметь крупное рогатое скотоводство; однако, это вовсе не значит, что некоторые из них не должны развивать в качестве дополнительных или подсобных отраслей другие виды животноводства. Наши соображения по этому вопросу будут изложены несколько ниже.

Остается сказать пару слов относительно участков подрайона преимущественного развития овцеводства, которые—как нам представляется, должны охватывать следующие сельскохозяйственные предприятия в такой группировке: 1) колхозы сел Аспиндза—им. Цулукидзе, Дамала—им. К. Маркса, Идумала—им. Орджоникидзе, Ошора—им. Стуруа, Рустави—им. Руставели, 2) колхозы сел: Сакудабели—им. Жданова, Оргора—им. Дзержинского, Чоборети—им. Калинина и колхоз села Дзвели; 3) колхозы сел: Накалакеви—им. газеты «Правда», Толоши, Ацквита—им. Кирова, Хизобавра—им. Ленина, Саро и колхоз села Варгави.

И, наконец, соответствующие участки третьего подрайона, где наряду с преимущественным развитием крупного рогатого скотоводства должно развиваться и свиноводство, по нашему разумению—в будущем—будет охватывать территорию одного колхоза (села Цинубани) в группе Ацкурского совхоза (молочно-мясное племенное скотоводство), территорию всех колхозов—в количестве 9-ти—группы участка молочно-мясного товарного скотоводства (Ахалцихский административный район), а также Мохский совхоз и территорию 5-ти колхозов в той же группе сельскохозяйственных предприятий участка мясо-молочного товарного (и, частично, племенного) скотоводства (Адыгенский административный район). Свиноводством будут заниматься также четыре колхоза в группах сельскохозяйственных предприятий остальных двух участков мясо-молочного товарного скотоводства (колхозы: Наохреби, Б. Памачи, М. Памачи и Хеоти).

Соображения к проекту производственной специализации и определению размеров животноводческих отраслей в районах Месхети

Дальнейшее обоснование целесообразности подобной отраслевой специализации требовало осмысливания вопросов системы ведения отраслей, содержания сельскохозяйственных животных, задачи и направления их эксплуатации и т. д., т. е. ряда взаимосвязанных элементов общего технологического процесса животноводческого производства, обычно именуемого производственной специализацией. Одновременно, учитывая зависимость объема и интенсивности этого технологического процесса от размеров производства, т. е. размеров тех или иных животноводческих ферм, нам надлежало должным образом обсудить и эту сторону вопроса, корректируя наши наметки результатами анализа фактического его состояния в сельскохозяйственных предприятиях районов Месхети.

Как и следовало ожидать в силу ряда общеизвестных причин, о которых не трудно догадаться даже без специальных оговорок и указаний, крупное рогатое скотоводство—как фактически, так и по нашим наметкам—выступает в качестве ведущей отрасли и в большинстве сельскохозяйственных предприятий являет главную отрасль их сельского хозяйства. Это было видно из рассказа о нашем проекте отраслевой специализации, из которого



явствовало также, что в некоторых сельскохозяйственных предприятиях крупное рогатое скотоводство должно выступать в роли дополнительной сельскохозяйственной отрасли. Нельзя было не учитывать — довольно частую и довольно резкую — разницу в отдельных участках общей территории районов Месхети, которая отмечена нами при характеристике природной среды и которая, тем не менее, не нарушает некоторую ее цельность, отличающую Месхети от природной среды других частей республики. Из учета этого разнообразия логическим должны были быть выводы, которые мы сделали в отношении дальнейшей дифференциации подрайона преимущественного развития крупного рогатого скотоводства на вышеизложенные участки (молочно-мясного, мясо-молочного племенного или же товарного скотоводства). Но каждый из этих участков включает в себя то или иное количество отдельных сельскохозяйственных предприятий, которые даже при большом сходстве условий природной среды, отличаются друг от друга — в силу ряда других условий — исторически сложившимися производственными направлениями и уровнем интенсивности производства, не говоря уже о тех же различиях в соответствующих условиях природной среды.

Каждое из этих сельскохозяйственных предприятий мы восприняли как некоторый «подучасток», определенный пункт одного из вышеуказанных участков уже упомянутого подрайона и в этих рамках дифференцированно осмыслили наиболее целесообразный, на наш взгляд, характер общего технологического процесса животноводческого производства.

Здесь речь будет идти, в первую очередь, о крупном рогатом скотоводстве.

Так, например, в пределах участка молочно-мясного племенного скотоводства подрайона преимущественного развития крупного рогатого скотоводства, ныне существующий Адкурский совхоз должен развиваться, по нашему мнению, в качестве совхоза племенного животноводства и плодоводства, с крупным рогатым скотоводством, как главной отраслью своего сельского хозяйства. Это диктуется не только фактическим состоянием этих отраслей и накопленным опытом за время, прошедшее со дня его основания, но и естественными и экономическими условиями, способствующими развитию упомянутых сельскохозяйственных отраслей. Осуществление такой перспективы потребует целого ряда мероприятий, которые должны отобразиться как в соответствующих постановлениях и указаниях руководящих органов, так и в правильно построенном генеральном плане хозяйственно-организационного устройства совхоза. План этот правильно должен наметить соотношение растениеводства и животноводства, в рамках которых преимущество из растениеводческих отраслей следует отдать плодоводству, одновременно обеспечивая прочную кормовую базу для животноводства, где наряду с главной отраслью (племенное крупное рогатое скотоводство молочно-мясного направления) должны выступать овцеводство и сви-



новодство, как дополнительная (овцеводство) и подсобная (свиноводство) отрасли.

Исходя из этих положений предварительно разработанного нами комплекса зоотехническо-организационных мероприятий, руководство совхоза, при консультации кафедры животноводства Грузинского Сельскохозяйственного института, разработала, в порядке опыта, **кормовой план** для крупного рогатого скота, овец и свиней, а также **баланс кормов** для животноводства в целом. Здесь достаточно будет указать, что в одном из трудов настоящего сборника (Дгебуадзе Д. Ш. и Квдиашвили А. В.) показаны в качестве иллюстрации основные формы расчетных таблиц по кормовому плану для крупного рогатого скота; упоминая, что формы этих расчетных таблиц были использованы и в данном случае, мы считаем возможным—в целях экономии места—не вдаваться в описание техники их заполнения. Несколько ниже нам придется коротко коснуться основных показателей кормового плана, ибо имеется основание признать их типичными—в известном смысле—и для целого ряда животноводческих ферм других сельскохозяйственных предприятий. Аналогичное возможно сказать о кормовом балансе, которого мы коснемся при обзоре наших наметок по севооборотам в районах Месхети в связи с задачами создания прочной кормовой базы.

Вышеупомянутые документы (кормовой план и баланс кормов) дают точное обоснование—в виде зоотехнически продуманных расчетов—для осмысливания соответствующих деталей производственной специализации. По этим документам видно, что технологический процесс производства в крупном рогатом скотоводстве Аджурского совхоза возможно наладить нацеливая его на выращивание племенного ремонтного молодняка для снабжения животноводческих ферм других сельскохозяйственных предприятий района. Одновременно с этим, задачей совхоза будет доведение удоя на фуражную голову к 1970 году до 2500 кг. с ежегодной продажей на племя нетелей в количестве 30 голов, телок старше 1 года—46 голов и телок до 1 года 35 голов. Определив стадо дойных коров в размере 400 голов, структура стада представится в следующем виде: коров—54,5%, нетелей—5,2%, телок старше года—6,0%, телок до 1 года—7,2% и молодняк до шести месяцев—27,1%.

Проект кормового плана показывает, что случка (искусственное осеменение, с использованием быков производителей Ахалцихской станции искусственного осеменения) будет т. н. конвейерной, с расчетом покрытия в первом квартале года 25,2% от общего поголовья коров (и нетелей), 23,7%—во втором, 24,8%—в третьем и 26,3%—в четвертом; соразмерно с этим и с учетом нормального процента яловости, отелы распределятся по кварталам следующим образом: 18,6%—(от общего количества покрытых) в первом квартале, 20,0%—во втором, 21,8%—в третьем и 23,2%—в четвертом. По расчетам кормового плана в части распределения дойных коров раз-

личных месяцев лактации по месяцам календарного года, оно выразится следующей последовательностью (в среднем за год):



первого	месяца	лактации	8,4%	от	общего	количества	лактующих	коров
второго	"	"	8,2%	"	"	"	"	"
третьего	"	"	8,2%	"	"	"	"	"
четвертого	"	"	7,9%	"	"	"	"	"
пятого	"	"	8,0%	"	"	"	"	"
шестого	"	"	3,0%	"	"	"	"	"
седьмого	"	"	7,9%	"	"	"	"	"
восьмого	"	"	7,8%	"	"	"	"	"
девятого	"	"	7,8%	"	"	"	"	"
десятого	"	"	7,8%	"	"	"	"	"

а всего в течении года, в среднем, из общего количества коров 80% будут в состоянии лактации, а 20% в состоянии сухостоя.

При этих условиях, общий годовой надой молока достигнет 6956,2 центнера, а производство мяса (в живом весе) достигнет 271,6 центнера. В основу этих, а также других, расчетов по кормовому плану легли точно проверенные данные бонитировки, проведенной в хозяйстве осенью 1964 года и дополнительно, с участием кафедры животноводства Грузинского Сельскохозяйственного института, непосредственно перед началом соответствующих работ той же осенью 1964 года. Все необходимые нормативы для соответствующих расчетов были взяты из действующих положений и существующих указаний, инструкций, литературных источников и т. д.

Учитывая объем хозяйственно-производственных работ, связанных с назначением совхоза, реальные возможности организации должного обслуживания соответствующих производственных процессов, создание прочной кормовой базы и интересы ее рационального использования, мы рекомендуем внести в обычно принятый общий технологический процесс животноводческого производства следующее изменение: всех бычков, полученных и выращенных в совхозе до 6-ти месячного возраста, передавать на доращивание в какой-либо специально для этой цели намеченное хозяйство в районе. Это исключение мы предлагаем и для ферм крупного рогатого скотоводства колхозов того-же участка (молочно-мясного племенного скотоводства) подрайона преимущественного развития крупного рогатого скотоводства районов Месхети.

Все те принципиальные положения, которые были взяты за основу разработки кормового плана и баланса кормов для крупного рогатого скотоводства Адкурского совхоза, были соответственно учтены и для скотоводства колхозов отнесенных к тому же участку молочно-мясного племенного скотоводства подрайона преимущественного развития крупного рогатого скотоводства, а именно колхозов села Цинубани, села Агара, села Сакунети и Гиоргицминда. К некоторым вопросам, связанных с животновод-

ством этих колхозов, мы еще раз вернемся в последующем нашем изложении.

В данном же месте, для иллюстрации основных моментов различия в построении технологических процессов в производстве животноводческой продукции и организации отрасли крупного рогатого скотоводства, которая будет иметь место между участками молочно-мясного и мясо-молочного направления в подрайоне преимущественного развития крупного рогатого скотоводства—необходимо краткое изложение основных положений кормового плана, разработанного, в порядке опыта, Мохским молочно-мясным совхозом, при консультации кафедры животноводства Грузинского Сельскохозяйственного института.

Аналогично Аджурскому совхозу, разработанный Мохским совхозом кормовой план и баланс кормов, дают точное обоснование—в виде зоотехнически продуманных расчетов—для осмысливания соответствующих деталей производственной специализации. По этим документам видно, что технологический процесс производства в крупном рогатом скотоводстве Мохского совхоза возможно наладить нацеливая его не только на перевыполнение государственного задания по производству соответствующей животноводческой товарной продукции, но, в некоторой части, также и на выращивание ремонтного молодняка (в том числе и ремонта рабочих волов) для снабжения других сельскохозяйственных предприятий. В этой связи, задачей совхоза будет доведение удоя на фуражную голову к 1970 году до 2000 литров с ежегодным выращиванием для продажи в целях ремонта 290 голов молодняка различного возраста и 200 голов ремонта рабочих волов. Определив стадо дойных коров в размере 800 голов, структура общего стада представляется в следующем виде: коров—40,0%, нетелей—4,0%, телок старше года—5,6%, телок до года—7,2% и молодняка до шести месяцев—20,0%.

Учитывая задание совхозу по выращиванию ремонтных рабочих волов, которое предусмотрено комплексом разработанных нами зоотехническо-организационных мероприятий для районов Месхети и имея в виду природно-экономические и хозяйственно-организационные условия Мохского совхоза, мы в структуре общего стада предусмотрели 7,2% бычков до года и 16,0% воликов, выращиваемых в указанных целях.

Проект кормового плана показывает, что случка (искусственное осеменение, с использованием быков производителей Ахалдихской станции искусственного осеменения) будет так называемой конвейерной, с расчетом покрытия в первом квартале года 12,7% от общего поголовья коров (и нетелей), 25,7%—во втором, 32,2%—в третьем и 29,4%—в четвертом; соразмерно с этим и с учетом нормального процента яловости, отелы распределятся по кварталам следующим образом: 25,1%—в первом квартале, 25,9%—во втором квартале, 31,1%—в третьем, 12,4%—в четвертом. По расчетам кормового плана в части распределения дойных коров различных месяцев лактации по месяцам календарного года, оно выразится следующей последовательностью (в среднем за год):



первого	месяца	лактации	9,0%	от общего количества	лактующих коров	
второго	"	"	8,9%	"	"	"
третьего	"	"	8,3%	"	"	"
четвертого	"	"	8,9%	"	"	"
пятого	"	"	8,9%	"	"	"
шестого	"	"	9,0%	"	"	"
седьмого	"	"	9,0%	"	"	"
восьмого	"	"	8,5%	"	"	"
девятого	"	"	8,5%	"	"	"
десятого	"	"	8,7%	"	"	"

а всего в течении года, в среднем, из общего количества коров 87.7% будет в состоянии лактации, а 12,3 в состоянии сухостоя.

При этих условиях, общий годовой надой молока достигнет 13073,4 центнера (товарное молоко, т. е. после вычета необходимого для телят в подсосном возрасте), а производство мяса (в живом весе) достигнет 1803,8 центнеров (включая все реализуемое поголовье). Подобно Ацкурскому совхозу и в этом случае в основу этих, а также других расчетов по кормовому плану легли точно проверенные данные бонитировки, проведенной в хозяйстве осенью 1964 г. и дополнительно, с участием кафедры животноводства Грузинского Сельскохозяйственного института, непосредственно перед началом соответствующих работ той же осенью 1964 года. Не лишним считаем подчеркнуть, что все необходимые нормативы для соответствующих расчетов были взяты из действующих положений и существующих указаний, инструкций, литературных источников и т. д.

При наличии довольно большого сходства в отдельных вышеописанных элементах технологического процесса, необходимо подчеркнуть одну важную разницу между проектами производственной специализации крупного рогатого скотоводства в совхозах Мохи и Ацкури. Эта разница сказывается в том, что в технологическом процессе для Ацкурского совхоза предусмотрено отчуждение и передача на доращивание бычков по завершении молочного периода (в возрасте 6-ти месяцев) какому-либо, специально для этой цели намеченному хозяйству в районе. Это мероприятие не предлагается в технологическом процессе для Мохского совхоза, ибо учтена разница в назначениях этих сельскохозяйственных предприятий, реальных возможностях организации должного обслуживания соответствующих производственных процессов, организационно-правильном сочетании представленных в совхозах отраслей и т. д.

Подобно Ацкурскому совхозу и сельскохозяйственным предприятиям, расположенным в границах того же участка производственной специализации в подрайоне преимущественного развития крупного рогатого скотоводства, мы и в данном случае взяли принципиальные положения кормового плана и баланса кормов Мохского совхоза за основу соответствующих обобщений для скотоводства колхозов, отнесенных к тому же участку мясо-молочного скотоводства подрайона преимущественного развития крупного ро-

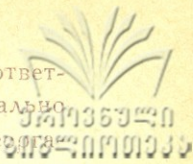
гатового скотоводства, а именно колхозов села Адыгени, сел Смада, Болочаури, Пхеро, Хевашени, Удэ, Арали, села Леловани, к некоторым животноводства которых мы еще раз вернемся в последующем изложении.

Остается сказать, что разрабатывая вопросы производственной специализации животноводства районов Месхети и уточняя в этой связи проекты кормовых планов и балансов кормов, в соответствии с предварительно намеченным комплексом зоотехническо-организационных мероприятий, мы воспользовались также разработанным в порядке еще одного опыта в колхозе села Уравели, по их инициативе и при консультации кафедры животноводства Грузинского Сельскохозяйственного института, кормовым планом и балансом кормов. Общий порядок этой разработки был таким же, как в совхозах Ацкури и Мохи, конечно, с учетом особенностей природно-экономических условий этого колхоза. В целях экономии места, мы должны воздержаться даже от самого краткого изложения основных показателей кормового плана колхоза села Уравели. Но должны отметить, что принципиальные положения этого документа нами применены и в соответствующих обобщениях по вопросам производственной специализации колхозов, расположенных на территории участка **мясо-молочного товарного скотоводства** в подрайоне преимущественного развития крупного рогатого скотоводства, а именно: колхозов сел Уравели, Андреацминда, Хеоти, Мусхи. И, наконец, в порядке тех же сопоставлений и обобщений соответствующих данных по кормовым планам и балансом кормов, специально разработанных в вышеупомянутых трех сельскохозяйственных предприятиях, мы наметили проект производственной специализации крупного рогатого скотоводства и для всех остальных сельскохозяйственных предприятий районов Месхети, по той их группировке, как это было указано выше.

В качестве добавления ко всему вышеизложенному необходимо сказать, что во всех этих наших наметках по колхозам, в ряде случаев, предусматривается то мероприятие, которое упоминалось в отношении Ацкурского совхоза и колхозов его участка, а именно, отчуждение и передача на доращивание бычков в возрасте шести месяцев, равным образом и передачи на откорм и продажу государству, бракованного взрослого поголовья и молодняка.

Указанное мероприятие предлагается для таких сельскохозяйственных предприятий, земельные фонды и хозяйственно-организационные возможности которых не способствуют обеспечению требуемых условий выращивания и откорма сверхремонтного и бракованного поголовья.

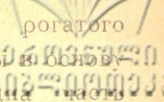
Интересы обеспечения точного выполнения государственных заданий по производству и продаже государству сельскохозяйственной продукции всеми районами Месхети, как единой зоной производственной специализации сельского хозяйства, требовали по нашему разумению, изучения и того вопроса, именно какие могли иметься возможности к осуществлению предпо-



лагаемого мероприятия по доращиванию и откорму отчуждаемого из соответствующих сельскохозяйственных предприятий поголовья. Одну из реально существующих возможностей в этом духе мы усмотрели в должной реорганизации и расширении современных рамок деятельности, по специально разработанному плану, ныне существующего в Ахалцихе откормочного пункта. Дополнительные возможности в этом отношении можно, как нам кажется, изыскать и в том, что — например — в плане организационно-хозяйственного устройства Адыгенского совхоза крупного рогатого скотоводства и огородничества необходимо будет предусмотреть, наряду с развернутым производством на ферме крупного рогатого скота, в размерах двухсот структурных коров (при среднем удое на фуражную корову 2500 кг. к 1970 году), так же доращивание определенной части отчуждаемого из других сельскохозяйственных предприятий молодняка и, частично, откорм бракованных животных. Совершенно аналогичную функцию следует предусмотреть при составлении плана оргхозяйственного устройства и Цнисского питомника (доращивание отчуждаемых из других сельскохозяйственных предприятий бычков). Мы не занимались специально вопросами планового задания по оргхозяйственному устройству этих сельскохозяйственных предприятий, но обоснование наметок в вышеизложенном духе усматриваем в имеющихся в нашем распоряжении данных о земельных фондах и других хозяйственно-производственных их возможностях, а также в обобщениях опыта рационального распределения функций по принципу межколхозных взаимосвязей.

Поскольку племенная работа не составляет малозначительную часть общей работы по животноводству в районах Месхети и она должна возглавляться специальным руководящим учреждением, нам думается, что таковым должна являться существующая ныне в Ахалцихе государственная станция искусственного осеменения сельскохозяйственных животных и племенного дела; не требует специального подчеркивания, что для этой станции необходима квалифицированная разработка ее плана работы на ряд лет вперед. Это специальный вопрос, мы им не занимались и упоминаем в данном месте только в порядке постановки вопроса, одновременно учитывая крайнюю необходимость его урегулирования и ведения работы на прочной основе.

Все вышеизложенное представляет собой словесную передачу наметок и разработок иллюстрированных нами, для большей наглядности, соответствующими чертежами, графиками, диаграммами, таблицами и т. д. — которые здесь не прилагаются по техническим обстоятельствам. На основе обширного материала, накопленного в процессе проработки обсуждаемой проблемы, мы для дальнейших балансовых расчетов по всем районам Месхети составили рабочие расчетные таблицы и иллюстрации важнейших элементов технологического процесса в скотоводстве из расчета на стадо в 100 структурных коров, с учетом также системы содержания по различным производствен-



ным участкам подрайона преимущественного развития крупного рогатого скотоводства в районах Месхети. Эти показатели были положены в основу соответствующих балансовых расчетов по Месхети в целом. Однако результаты этих балансовых расчетов нашла свое отображение в разработанной нами таблице: «количество скота, структура стада и объем производства продукции на конец 1970 года», которую мы здесь не представляем, по соображениям экономии места.

Объем, отведенный в данном сборнике настоящему труду, не дает возможности обзора аналогичных соображений по специализации овцеводства в подрайоне его преимущественного развития, который—как уже говорилось—охватывает все сельскохозяйственные предприятия Аспиндзского административного района и подразделяется на три участка: Аспиндзский, Сакудабельский и Накалакевский. Уже было сказано, что во всех колхозах этих участков, наряду с овцеводством (в качестве главной сельскохозяйственной отрасли) должно развиваться крупное рогатое скотоводство, как дополнительная сельскохозяйственная отрасль.

Такое дробление подрайона на участки, а в пределах участка на «подучастки» или пункты (отдельные колхозы), продиктовано учетом того обстоятельства, что условия землепользования пунктов (главным образом естественные кормовые угодия) и совокупность элементов природной среды (в первую очередь температура и влажность воздуха) создают довольно четко различные условия среды обитания для различных шерстных пород (грубошерстных, полугрубошерстных, полутонкорунных и тонкорунных), обуславливая различные возможности производства шерсти соответствующих типов и сортов. Нам следовало учесть также то обстоятельство, что в результате довольно длительной—и, к слову сказать, довольно бессистемной—метизации местных овец с производителями тонкорунных пород, в массе колхозного поголовья овец появились весьма интересные группы помесных животных, дальнейшее разведение которых по правилам и требованиям целенаправленной зоотехнической работы, в сравнительно короткий срок, может привести к желательной консолидации стад продуктивных направлений, соответствующих указаниям мартовского (1956 года) Пленума ЦК КПСС в отношении продажи государству шерсти определенных качеств.

Вряд ли требуется оговорка, что мы не занимались деталями селекционного плана и техники зоотехнической работы в существующих или предполагаемых стадах сельскохозяйственных предприятий упомянутых участков подрайона преимущественного развития овцеводства Месхети. Однако, будучи уроженцем Месхети и имея тесную связь по занимаемой должности также с вопросами производства продукции овцеводства, нам не трудно было уяснить себе необходимость и возможность вышеизложенной производственной специализации овцеводства. Обоснованию и обобщению имеющегося на месте практического опыта в значительной степени помогли кон-



«сультации научных работников, которые—как уже сказано в начале—были привлечены в помощь. В данном месте считаем возможным опустить изложение и обоснование последовательно выполненной той работы, которая подобно работе по крупному рогатому скотоводству—была проведена и также выразилась в уточнении типичных кормового плана и баланса кормов для групп сельскохозяйственных предприятий соответствующих участков. Нам думается, не будет излишним если отметим, что кормовые планы и балансы кормов для овцеводства не отличаясь в принципиальных основах их разработки от кормовых планов и балансов кормов для крупного рогатого скотоводства, отображают ряд специфических для овцеводства моментов, находя свое выражение в количестве соответствующих расчетных таблиц, внешнем их облике и т. д. Особо следует подчеркнуть, что разработка кормового плана и баланса кормов для овец базировалась на предположении необходимости перевода поголовья районов Месхети в условия «стационарного овцеводства», что — конечно — не исключает пастбищного содержания на соответствующих естественных кормовых угодиях внутри района и противопоставляется общеизвестной системе «отгонного овцеводства».

Так же как и для крупного рогатого скота, мы и в данном случае разработали таблицы и иллюстрации основных элементов общего технологического процесса в овцеводческом производстве районов Месхети на примере стада в 500 голов при следующей структуре в начале и конце хозяйственного года: бараны-производители—14 голов, овцематки—350, ярки—35, валухи—54, ярочки—40, баранчики—7. Приняв за основу такое стадо, мы ориентировочно определили размеры овцеводческих ферм для каждого отдельного колхоза, учитывая и земельные фонды и все остальные условия этих сельскохозяйственных предприятий, а потом, в порядке балансовых расчетов определили общий объем производства овцеводческой продукции по состоянию на 1970 год согласно нашим наметкам. И, наконец, совершенно аналогичные расчеты по разработке кормовых планов и балансов кормов были выполнены и для поголовья свиней в тех с/х предприятиях, которые—на наш взгляд—должны заниматься свиноводством в участках и пунктах, предусмотренных нашим проектом отраслевой и производственной специализации животноводства районов Месхети. Итоговые данные этих расчетов отображены таблицей: «поголовье свиней, структура стада и объем производства продукции в 1970 году», которую—по понятиям и уже несколько раз отмеченным причинам—мы здесь не приводим.

Соображения к организации прочной кормовой базы для отраслей животноводства в районах Месхети

Нет сомнения, что осуществление намеченного нами объема производства животноводческой продукции зависит не только от исчерпывающей точности разработки необходимых проектов отраслевой и производственной

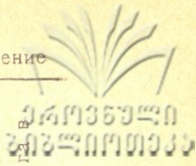


специализации в соответствии с правильно разработанным комплексом организационно-технических мероприятий, но и последовательного практического выполнения всех элементов и требований, вытекающих отсюда кормовых планов и балансов кормов.

В свою очередь, эти последние, как известно, находятся в тесной зависимости от состояния и перспектив развития прочной кормовой базы, которая как в части своих размеров, так и по существу обуславливается характером соотношения отраслей растениеводства, системой существующего земледелия и фактическим состоянием землепользования. Обходя обзор и анализ конкретных данных в этой части, следует отметить, что руководящими положениями в этом отношении для нас послужили принципы, изложенные в известном проекте размещения, специализации и систем ведения сельскохозяйственных отраслей в сельскохозяйственном производстве Грузинской ССР, опубликованном в 1960 году, по указанию руководящих органов республики. Конкретно же в части разработки соответствующих севооборотов, мы пользовались консультацией доцента кафедры растениеводства Грузинского сельскохозяйственного института Джапаридзе А. С. не имея возможности детального изложения и обоснования теоретических основ, на которых построена схема нижеприводимых полевого и прифермского кормового севооборотов, мы ограничимся только показом схем этих севооборотов по форме, в свое время предложенной доцентом кафедры общего земледелия Грузинского сельскохозяйственного института Рцхиладзе Г. Т.

Схема полевого севооборота на 100 га поливных площадей

номера полей	количество урожаев	наименование культур	размер каждого поля в га.	сроки сева	уборка и использование урожая		урожай с га в центнерах	
					кратность урожаев	сроки уборки		характер использования
I	1	Озимая пшеница	11	15.IX	I	15.VII	на зерно и солома как грубый корм	22(30)
	2	Кукуруза (с подсевом сои)	11	20.VII	I	10.X	на силос	200
II	1	картофель	11	1.IV	I	15.IX	пищевой продукт и ботва на силос	25(30)
III	1	Яровой ячмень	11	25.II	I	25.VI	на зерно и солома как грубый корм	120(80)
	2	Кукуруза (с подсевом сои)	11	25.VII	I	10.X	на силос	200
	3	Вика (с подсевом ржи)	11	20.X	I	10.IV	на зеленый корм (скашиванием или выпасом)	150



номера полей	количеств. урожая	Наименование культур	размер каждого поля в га	сроки сева	Уборка и использование урожая		Урожай с га в центнерах	
					кратность урожая	сроки уборки		характер использования
IV	1	Кукуруза (с подвесом фасоли)	11	25/V	1	20/IX	на зерно и солома, как грубый корм	40/3 (60)
V	1	Озимая пшеница	11	25/IX	1	15/IX	на зерно и солома, как грубый корм	22 (30)
	2	Кукуруза (с подсевом сои)	11	20/VII	1	1/X	на зеленый корм и силос	150
	3	Вика (с подсевом ржи)	11	15/X	1	20/IV	на зеленый корм (выпасом)	150
VI	1	Кукуруза (с подсевом фасоли)	11	1/V	1	15/IX	на зерно и солома, как грубый корм	40 13 (60)
	2	Вика (с подсевом ржи)	11	25/IX	1	20/IV	на зеленый корм (скашиванием или выпасом)	150
VII	1	Семенники бобовых	4	10/V	1	10/VIII	на семена (вика и горох)	6/10
	1	Кукуруза (с подсевом сои)	7	10/V	1	20/VIII	на зеленый корм и на силос	400
VIII	1	Озимая пшеница	11	15/IX	1	15/VII	на зерно и солома, как грубый корм	22 (30)
Выводной клин	1	Синяя люцерна и костер прямой (смесь 2:1) 1-го года пользования	12	25/III	1	10/VII	на зеленый корм (скашиванием)	40
	2	" " " " 2-го года пользования	"	"	4	1/V	на зеленый корм (скашиванием или выпасом)	105
	3	" " " " 3-го года пользования	"	"	4	"	на зеленый корм (скашиванием)	105
	4	" " " " 4-го года пользования	"	"	4	"	на зеленый корм (скашиванием или выпасом)	90

Нам думается, что разработанная доц. Рцхиладзе Г. Т. форма показа схемы севооборота, с исчерпывающей ясностью иллюстрирует все показатели, по которым следует оценивать севооборот; одновременно, предложенная доц. Джапаридзе последовательность и перечень культур, сама по себе поясняет основную идею, которая заложена в схеме как с агротехнической, так и экономической точек зрения. Поэтому, легко понять, что нам ничего не остается сказать в связи с этим севооборотом. Ниже мы помещаем проект полевого севооборота на 100 га неполивных земель, учитывая, что в землепользовании большинства колхозов преобладают именно неполивные участки. (см. схему на стр. 262).

Разработанные в вышеуказанных с/х предприятиях кормовые планы и балансы кормов выявили необходимость пополнения ассортимента кормо-

Схема полевого севооборота на 100 га неполивных площадей



საქართველოს
საბუნებისმეტყველო
აღიწივითი ინსტიტუტი

номера полей	количеств. урожая	Наименование культур	размер каждого поля в га	сроки сева	Уборка и использование урожая		Характер использования	Урожай с га центнерах
					Кратность урожая	сроки уборки		
I	1	Яровой овес	12,5	25/III	1	10/VIII	на зерно и солому как грубый корм	20 (30)
	2	Вика (с подсевом ржи)	12,5	20/VIII	1	1/IV	на зеленый корм (выпасом)	100
II	1	Кукуруза (с подсевом фасоли)	12,5	20/IV	1	10/IX	на зерно и солому как грубый корм	25/1,5 (40)
III	1	Озимая пшеница	12,5	15/IX	1	15/VII	на зерно и солому как грубый корм	18 (2,5)
	2	Горох	12,5	15/VIII	1	10/X	на силос	100
IV	1	Картофель	12,5	1/IV	1	15/IX	клубнеплод и силос (ботва)	80 (30)
V	1	Озимая пшеница	12,5	20/IX	1	15/VII	на зерно и солому как грубый корм	18 (25)
	2	Вика (с подсевом ржи)	12,5	20/VIII	1	10/IV	на зеленый корм и сено	200
VI	1	Кукуруза (с подсевом фасоли)	12,5	25/IV	1	10/IX	на зерно и солому как грубый корм	25/1,5 (40)
VII	1	Семенники бобовых	4,5	20/IV	1	10/VIII	на семена (вика и горох)	5/10
	2	Кукуруза (с подсевом сои)	8,0	15/IV	1	1/IX	на зеленый корм и силос	300
VIII	1	Желтая люцерна и костер прямой (смесь 2 : 1) 1-го года пользования	6,25	20/III	1	20/VII	на зеленый корм и сено	20
	2	«—» «—» 2-го года пользования	6,25		3	20/V	на зеленый корм (скашиванием и выпасом)	85
	1	Эспарцет и прямой костер (смесь 2 : 1) 1-го года пользования	6,25	20/III	1	10/VIII	на зеленый корм (скашиванием)	30
	2	«—» «—» 2-го года пользования	6,25		3	20/V	на зеленый корм (скашиванием и выпасом)	80

вых средств также кормами, которые должны поступать от прифермских кормовых севооборотов. При консультации доц. Джапаридзе А. С. мы работали соответствующие проекты этих севооборотов на 100 га как поливных, так и неполивных земель, которые иллюстрируются, в той же последовательности, двумя нижеследующими таблицами (см. таблицы на стр. 263 и стр. 264):

Схема прифермского кормового севооборота на 100 га поливных площадей



Номера полей	Кол-вост. угодья	Наименование культур	Размер каждого поля в га	Сроки сева	Уборка и использование урожая		Урожай с га центнерах	
					Кратность урожая	сроки уборки		
I	1	Яровой ячмень (с подсевом смеси многолетних трав)	12,5	20/III	1	25/VII	на зерно и солома на грубый корм	25 (30)
II	1	Смесь многолетних трав 1-го года пользования	12,5	—	4	10/V	на зеленый корм (скашиванием)	105
III	1	«—» «—» 2-го года пользования	12,5	—	4	»	на зеленый корм скашиванием, выпасом или на сено	105
IV	1	«—» «—» 3-го года пользования	12,5	—	3	1/V	на зеленый корм выпасом или на сено	70
V	1	«—» «—» 4-го года пользования	12,5	—	3	20/IV	«—» «—»	60
VI	1	Кукуруза (с подсевом соя)	12,5	20/IV	1	20/VII	на силос и на зеленый корм	400
VII	1	Сахарная свекла	6,2	1/IV	1	20/IX	на сочный корм и силос (ботва)	300 (150)
	2	Картофель ранний	6,3	1/III	1	10/VI	пищевой продукт	50
	3	Чина посевная	6,3	15/VI	1	1/X	на силос	150
VIII	1	Земляная груша	12,5	20/III	1	15/IX	на сочный корм и силос (ботва)	60 (40)

Однако, в виду того, что соответствующие расчеты даны на 100 га, которыми в наших балансовых расчетах принимаем за некоторую единицу измерения, сказалось необходимость сопоставления общего количества поступающих от севооборотных полей кормов с потребностью тех же кормов для всего проектируемого в данном сельскохозяйственном предприятии поголовья сельскохозяйственных животных всех видов. Такое сопоставление нами дается в виде ниже следующих таблиц как в условиях поливного земледелия (см. таблицу на стр. 265), так и неполивного (см. таблицу на стр. 266). При этом следует помнить, что для каждого с/х предприятия в соответствующих подрайонах Месхети, в деле обеспечения всего поголовья с/х животных, кроме кормовых средств, получаемых от вышеуказанных севооборо-

тов, предусматривается должное использование имеющихся в распоряжение колхозов и совхозов естественных кормовых угодий.

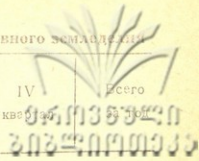
Схема прифермского кормового севооборота на 100 га неполивных



Номера полей	Количеств. урожая	Наименование культур	Размер каждого поля в га	Сроки сева	Уборка и использование урожая		Урожай с га в центнерах	
					Кратность урожая	Сроки уборки		Характер использования
I	1	Озимый овес	12,5	15/IX	1	10/VII	На зерно и солома на грубый корм	20 (30)
II	1	Сахарная свекла	12,5	20/III	1	15/IX	На сочный корм (корнеплод и силос (ботва)	200/80
III	1	Многолетние травы (сложная смесь: желтая люцерна, прямой костер) 1-го года пользования	12,5	20/III	1	20/VII	На зеленый корм и сено (скашиванием)	20
IV	1	« — — — » « — — — » « — — — » « — — — » 2-го года пользования	12,5	—	4	20/V	« — — — » « — — — » « — — — » « — — — »	85
V	1	« — — — » « — — — » « — — — » « — — — » 3-го года пользования)	12,5	—	3	1/V	« — — — » « — — — » (выпасом)	45
VI	1	« — — — » « — — — » « — — — » « — — — » 4-го года пользования)	12,5	—	3	"	« — — — » « — — — »	45
VII	1	Кукуруза (с подсевом сои)	12,5	20/IV	1	20/VIII	На силос	300
VIII	1	Земляная груша	12,5	20/III	1	15/IX	Сочный корм (корнеплод) и силос (ботва)	40 (30)

Как видим, имеется достаточное основание к утверждению, что проиллюстрированные севообороты хорошо справляются с задачей удовлетворения потребностей животноводства в основных группах кормов. Это утверждение не опровергается тем фактом, что в отношении некоторых групп кормов отмечается некоторый разрыв, например, концентрированные корма и зеленая масса. Дело в том, что дефицит в концентрированных кормах возможно покрыть покупным комбинированным кормом, а дефицит в зеленой массе — пастбищным кормом в период пастбищного содержания, что и предусмотрено системой содержания скота в соответствии с кормовым планом для определенных возрастных и производственных групп животных. По таблице видно также, что имеет место некоторое несоответствие между вре-

Сопоставление требуемых и поступающих с севооборотных полей кормов, в условиях поливного земледелия



за год и по кварталам года		I	II	III	IV	Всего
		квартал	квартал	квартал	квартал	квартал
Виды поступающих кормов		в центнерах				
Грубый корм	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	348,04	3606,97	—	3955,01
	Требуется для всего поголовья с/х животных	1431,17	536,53	410,70	1564,21	3942,61
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	100,3
Концентриро- ванный корм	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	—	1467,5	—	1467,5
	Требуется для всего поголовья с/х животных	577,25	481,41	496,92	415,85	1971,43
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	74,3
Зеленая масса	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	5432,66	862,82	—	6295,48
	Требуется для всего поголовья с/х животных	—	3586,27	4928,33	—	8514,60
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	73,9
Силос	Будет получено с 200 га севооборотных полей	2200	—	—	14524,46	16724,46
	Требуется для всего поголовья с/х животных	1901,46	1248,74	553,70	1903,99	5607,99
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	298,2
Клубне-и корнеплоды	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	—	2610	—	2610
	Требуется для всего поголовья с/х животных	1092,30	488,87	84,02	1177,76	2842,95
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	91,8

Сопоставление требуемых и поступающих с севооборотных полей кормов,
в условиях неполивного земледелия



ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

за год и по кварталам года		I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	Всего за год	
							В центнерах
Виды поступающих кормов							
Грубый корм	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	44,51	208,91	500	2583,42	
	Требуется для всего поголовья с/х животных	1431,17	536,53	410,70	1564,21	3942,61	
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	65,4	
Концентрирован- ный корм	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	—	1125	—	1125	
	Требуется для всего поголовья с/х животных	577,25	481,41	496,92	415,85	1971,43	
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	56,9	
Зеленая масса	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	4571,96	982,92	—	5554,88	
	Требуется для всего поголовья с/х животных	—	3586,27	4928,33	—	8514,60	
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	65,2	
Силос	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	—	—	9074,4	9074,4	
	Требуется для всего поголовья с/х животных	1901,46	1248,74	553,70	1903,99	5607,89	
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	161,7	
Клубне-и корнеплоды	Будет получено с 200 га севооборотных полей	—	—	—	3000,0	3000,0	
	Требуется для всего поголовья с/х животных	1092,30	488,87	84,02	1177,76	2842,95	
	% удовлетворения потребности	—	—	—	—	105,5	

Эти показатели взяты из данных ЦСУ Грузинской ССР, в той последовательности наименования с/х продуктов, как принято в отделе статистики сельского хозяйства.

Нижеприводимая таблица показывает государственное задание по продаже продуктов животноводства в 1970 году, согласно постановлению Центрального Комитета КП Грузии и Совета Министров Грузинской ССР «О плане закупок сельскохозяйственных продуктов на 1966—1970 годы» и там же даются показатели возможного объема производства указанных продуктов в 1970 году, в случае полной реализации наших наметок и неуклонного выполнения с/х предприятиями районов Месхети той системы мероприятий, которую мы предполагаем и соответственно обосновываем..

Согласно постановлению		Возможно иметь по нашим наметкам	
Наименование животноводческих продуктов	Объем закупок	Наименование животноводческих продуктов	Объем производства
Скот и птицу всего в живом весе—тонн:	1594	«—» «—»	2995,6
в т. ч. Госхозяйства	304	«—» «—»	648,7
Колхозы	1050	«—» «—»	2346,9
Молоко всего—тонн:	7776	«—» «—»	13740,1
в т. ч. Госхозяйства	2476	«—» «—»	2350,7
Колхозы	5300	«—» «—»	11389,4
Яйца всего:—тыс. штук.	330	«—» «—»	—
в т. ч. Госхозяйства	—	«—» «—»	—
Колхозы	330	«—» «—»	—
Шерсть всего—цент.:	1262	«—» «—»	2839,2
в т. ч. Госхозяйства	112	«—» «—»	137,4
Колхозы	1150	«—» «—»	2702,2

Сопоставление данных этих двух таблиц дает возможность подчеркнуть небезыңтересные выводы экономического характера, которые могут иметь особое значение для наших окончательных заключений. В первую очередь следует отметить, что постановление Центрального Комитета КП Грузии и Совета Министров Грузинской ССР определяют объем закупок, например, скота и птицы на 1970 год в общем по районам Месхети в размере 1594 тонн, в то время как в 1964 году Ахалцихский район фактически выполнил задание того года в объеме 1814,9 тонн. (против годового плана 1730,0 тонн). Это значит, что государство снизило свое задание в этой ча-



сти районам Месхети на 8%. В 1964 году бывший Ахалцихский район выполнил план сдачи государству молока на 100,1%, т. е. фактически 6495,8 тонн, против годового плана 6490,0 тонн, а на 1970 год государство намечает районам Месхети объем закупки молока в размере 7776 тонн; это значит, что план в этой части увеличен на 19,8%. В 1964 году план продажи шерсти бывшим Ахалцихским районом был выполнен на 92,6% т. е. фактически было продано государству 130,5 тонн, взамен 141,0 тонн по годовому плану. На 1970 год государственное задание по продаже шерсти районами Месхети определен в размере 126,2 тонн. Это значит, что план государственного задания в этой части в 1970 году снижен по сравнению с 1964 годом на 11,6%.

Что касается плана закупок основных продуктов растениеводства, то соответствующие сопоставления имеющихся данных показывает следующее: 1. в 1964 году бывшему Ахалцихскому району был определен план продажи государству зерна в количестве всего 2250 тонн; район выполнил этот план только на 44,0% (т. е. сдал государству 996 тонн). На 1970 г. постановлением ЦК и Совета Министров Грузинской ССР районам Месхети предназначен план закупок зерна в объеме 885 тонн, т. е. план 1964 года снижен на 60,7%.

2. Картофель—по плану 1964 года предусматривалась продажа государству 4700 тонн; бывший Ахалцихский район фактически продал 6134 тонн, т. е. перевыполнил план на 30,5%. На 1970 год государство планирует для районов Месхети продажу картофеля в количестве 7000 тонн, т. е. на 48,9% больше, чем предусматривалось планом 1964 года.

3. Овощи—план 1964 года предусматривал для бывшего Ахалцихского района продажу государству 2200 тонн овощей; этот план фактически был выполнен в объеме 2541 тонн (т. е. 115,5%), а для современных районов Месхети на 1970 год предусматривается продажа государству 4300 тонн овощей или на 95,4% больше плана 1964 года.

4. Плоды—в 1964 году Ахалцихский район того периода сдал государству всего 3164 тонн плодов, т. е. выполнил годовой план (4030 тонн) на 78,5%. На 1970 год для районов Месхети предусматривается продажа государству всего 6130 тонн плодов, т. е. план 1964 года увеличен на 42,5%. И, наконец,

5. виноград—несмотря на то, что годовой план 1964 года (270 тонн) Ахалцихским районом того периода был выполнен только на 35,2% (фактически продано государству 95 тонн)—на 1970 год все же планируется для районов Месхети продажа государству 291 тонн винограда, т. е. на 7,7% больше, чем планировалось 1964 году.

Сопоставление всех этих показателей и должное их осмысливание способствуют правильному уяснению того направления, по которому должно развиваться сельское хозяйство районов Месхети. Учитывая вытекающие из всего изложенного общие выводы и имея в виду указания руководящих

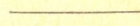


органов республики о постепенности и последовательности перехода с 1966 года к плану 1970 года, мы построили наши предложения касательно животноводства районов Месхети в том духе, как это кратко изложено в настоящей работе. Мы убеждены, что в случае неуклонного выполнения всех деталей намеченных нами мероприятий, животноводческие отрасли сельскохозяйственных предприятий современных районов Месхети смогут к 1970 году достигнуть того объема производства животноводческой продукции, который иллюстрируется одной из вышеприведенных таблиц, а именно: 1. производство мяса всех видов (в живом весе) 2995,6 тонн, что на 87,9% превзойдет объем госзакупки этой продукции, запланированный государством на 1970 год; 2. Молоко (коровье и овечье) 13740,1 тонн, т. е. производство этого продукта на 77,9% будет превосходить объем его госзакупки; 3. Шерсть (всех сортов - в зачетном весе) 2839,2 цен., а это значит, что на 1970 год объем его производства на 124,9% превзойдет объем госзакупки.

Надежной предпосылкой и гарантированным основанием для выполнения вышеизложенных наметок являются, на наш взгляд — с одной стороны — курс, который намечен партией и правительством в деле определения госзаготовок с/х продукции на ряд лет вперед, а с другой стороны помощь которую оказывает и будет оказывать государство с/х предприятиям, как в части благоустройства и расширения производства, так и необходимых стимулов в повышении материальной заинтересованности тружеников сельского хозяйства, согласно решениями мартовского (1965 г.) пленума ЦК КПСС.

Одновременно, мы не считаем излишним указать и на то, что все вышеизложенное относительно животноводства районов Месхети иллюстрирует только общие контуры его отраслевой и производственной специализации, которая должна осуществляться в пределах каждого отдельного с/х предприятия районов Месхети дифференцированно применительно к существующим условиям природной среды и хозяйственно-экономическим возможностям, в наитеснейшей увязке с задачами организационно правильного сочетания животноводства в целом и его отдельных отраслей с прочими отраслями сельского хозяйства данного с/х предприятия.

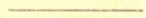
Нам думается, что осуществление этой задачи должно базироваться на предварительной разработке таких же систем мероприятий по намечению перспектив развития соответствующих отраслей растениеводства, каким является кратко изложенный нами в настоящем труде «Комплекс зоотехническо-организационных мероприятий» для животноводческих отраслей. И только должная взаимная увязка этих «отраслевых комплексов» со стороны квалифицированных специалистов организации и экономики социалистических с/х предприятий, даст окончательный и желательный нам результат.





ს ა რ ჩ ე ვ ი

წინასიტყვაობა	83-3
საერთო შესავლისათვის	5
დ. აგლაძე — სიტყვა ყვერბი, როგორც ეკონომიური და ზოოტექნიკური ტერმინი, მისი გამოყენების ადგილი და ფარგალი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსში	13
Хомасуридзе Л. И.—Природная среда в системе обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий	55
Гигошвили И. И.—Показатели экономических условий в системе обоснования комплекса зоотехническо-организационных мероприятий	93
Дгебуაძე Д. Ш., Кლაიშვილი А. В.—К вопросу о методике, составления кормового плана и баланса кормов, в комплексе зоотехническо-организационных мероприятий на примере Мухранского учебно-опытного хозяйства	117
რ. კვიციანი — სასოფლო-სამეურნეო ცხოველების რაციონალური კვების, საკვების მყარი ბაზის მოწყობისა და ტესტბრუნვების ზოგიერთი საკითხი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსთან დაკავშირებით	193
ა. ჯაფარიძე — საკვების მყარი ბაზის კეთილმოწყობის საკითხისათვის, ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსის შესაბამისად, ზუგდიდის რაიონის კოლმეურნეობათა მაგალითით	213
ა. ნარჩომაშვილი — ზოგიერთი საკითხი ზოოტექნიკურ-საორგანიზაციო ღონისძიებათა კომპლექსთან დაკავშირებით, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1965 წლის მარტის პლენუმის დადგენილებათა ფონზე	225
Харисчаршвили И. С.—Комплекс зоотехническо-организационных мероприятий, как основа расширения производства животноводческой продукции в районах Месхети Грузинской ССР	245





რედაქტორი პროფ. დ. აგლაძე

სარედაქციო-საგამომცემლო განყოფილების

რედაქტორები: } ჯ. ბობოხიძე
 } რ. ვახნაძე

№ 01790

შეკვ. 22/855

ტირაჟი 500

გადაეცა წარმოებას 30/VIII-65 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 8/IV-65. წ. ანაწყოების ზონა 7×11, სისტემით თაბახი 17,0 სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი—17,5.

ფასი 1 მბნ. 15 კბპ.

შრომის წითელი დროშის ორდენის საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის სტამბა. თბილისი. ი. ჭავჭავაძის პროსპ. 33.

Типография Грузинского ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственного института. Тбилиси. просп. И. Чавчавадзе 33.



ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

5/17
66
2/3
თ.